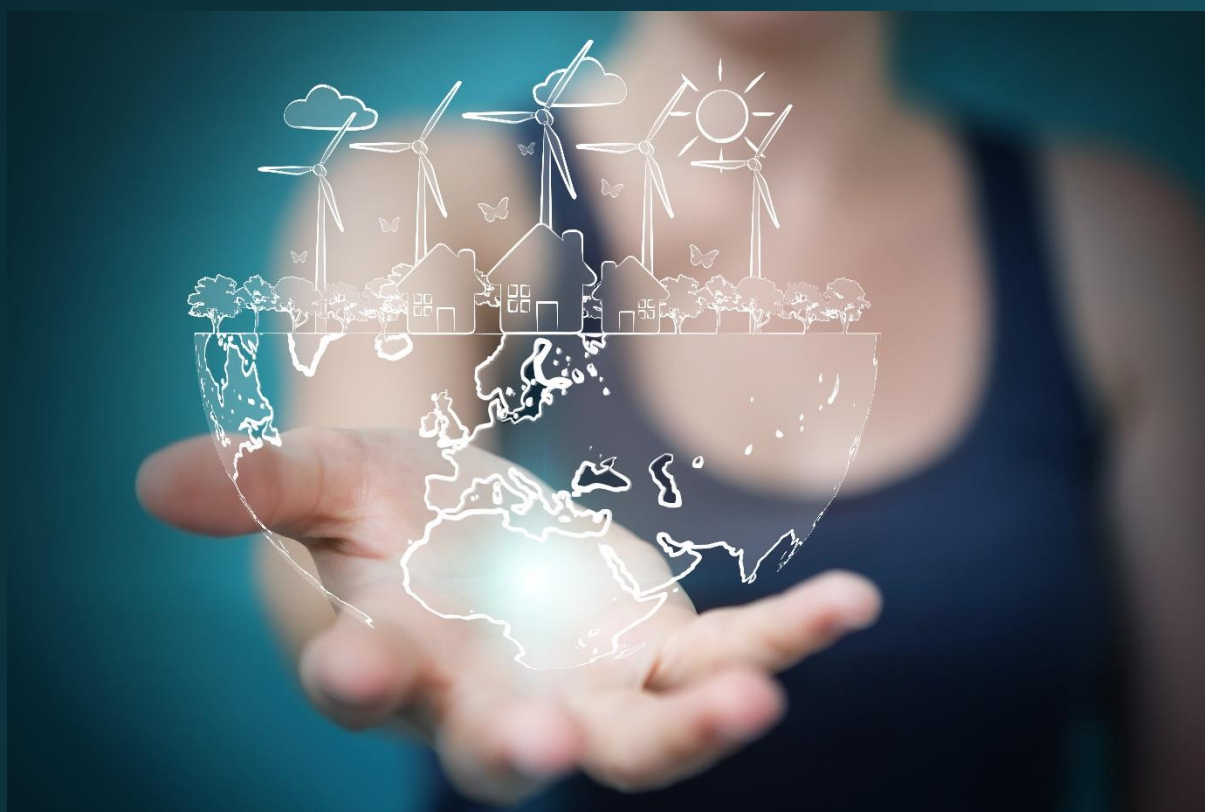

DERDE FEDERAAL MILIEURAPPORT 2014-2018

DEEL 2: DE OVERIGE FEDERALE BELEIDSDOMEINEN

Inhoud

Inleidende opmerkingen.....	5
Inleiding	6
1. Oorsprong van het federaal milieurapport	6
2. Toegepaste methodologie.....	7
3. Het federaal institutioneel kader	7
Hoofdstuk 1: Klimaat en Ozon	9
Inleiding.....	9
Thema Klimaat	9
1. Mitigatie/Beleid inzake vermindering van de broeikasgasuitstoot	9
A. Trend van de broeikasgasemissies en vorderingen bij de uitvoering van de Kyotodoelstelling	9
B. Vooruitzichten	16
2. Adaptatie	20
3. Tussentijdse evaluatie van het nationale aanpassingsplan (2019) Internationaal beleid en internationale samenwerking	24
4. Communicatie (sensibilisatie en educatie).....	27
Thema Stratosferische ozon en gefluoreerde gassen	30
Hoofdstuk 2: Biodiversiteit	32
Inleiding.....	32
1. De nationale biodiversiteitsstrategie 2006-2016	32
2. #BeBiodiversity	33
3. De federale plannen "Bijen"	35
4. Invasive Alien Species of invasieve niet-inheemse soorten	37
5. De CITES-overeenkomst	39
6. Invoer van bushmeat.....	44
Hoofdstuk 3 : Productie- en consumptiepatronen	45
Inleiding.....	45
1. Ecolabel-verordening.....	45
2. Sectorakkoord detergenten	48
3. Verordeningen REACH en Classification Labelling en Packaging.....	48
4. Verordening betreffende de in- en uitvoer van gevaarlijke chemische stoffen	52
5. Verordening m.b.t. biociden.....	54
6. Gewasbeschermingsmiddelen.....	57
7. Pesticides.....	60
8. Emissienormen voor bouwmaterialen	61
9. Hout.....	65

10. Efficiënt gebruik van middelen	67
Hoofdstuk 4 : Mobiliteit en vervoer	78
Inleiding	78
1. Mobiliteit	80
A. Definitie van het beleid inzake mobiliteit en transport	80
B. De plannen	80
C. Kader voor het invoeren van intelligente vervoerssystemen op het gebied van wegvervoer en voor interfaces met andere vervoerswijzen	80
D. Gecombineerd en verspreid goederenvervoer	83
1. Vermindering van de uitstoot van verontreinigende stoffen door voertuigen en niet voor de weg bestemde mobiele machines	84
2. Spoorwegmobiliteit	88
A. Financiering en controle van de spoorinvesteringen	88
B. Ontwikkeling van corridors voor het goederenvervoer per spoor	90
C. Maatregelen om de geluidsemisatie van het spoorverkeer te beperken.....	92
3. Zeevervoer	94
A. Internationale scheepvaart	94
B. Binnenvaart	96
Hoofdstuk 5: Energie	97
Inleiding	97
1. Energie-efficiëntie van producten: de rol van standaardisatie	97
2. Voertuigen: Etikettering en brandstofverbruik	101
3. De Car-Pass-reglementering	103
4. Biobrandstoffen	103
5. Milieubrandstofnormen	105
6. Windenergie op zee.....	106
7. Het Clean Energy pakket	109
8. Uiteindelijke energieverbruik	113
9. Reëel impliciet belastingtarief op energie	114
Hoofdstuk 6: Kernenergie.....	116
Inleiding	116
1. Nucleaire installaties	116
2. Beheer van radioactief afval	117
Hoofdstuk 7: Leefmilieu-gezondheid.....	121
Inleiding	121
1. Blootstelling aan ioniserende straling	121
A. De totale blootstelling	121

B.	De blootstelling te wijten aan het milieu	122
C.	Radon in de binnenlucht van woningen.....	123
2.	De blootstelling aan luchtverontreinigende stoffen	125
3.	De blootstelling aan asbest	126
4.	Humane biomonitoring	128
Hoofdstuk 8: Inspecties, controles en rechterlijke beslissingen.....		130
Inleiding.....		130
1.	De Federale Milieu-Inspectie.....	130
A.	Gevaarlijke stoffen en preparaten & Biociden en gewasbeschermingsmiddelen.....	130
B.	Soorten	131
2.	Veiligheid van de voedselketen en blootstelling aan milieuverontreinigende stoffen	133
3.	Rapex: het Europese waarschuwingssysteem voor snelle uitwisseling van informatie over gevaarlijke non-food producten	141
4.	Milieubescherming en regulering van activiteiten onder Belgische jurisdictie in Antarctica	142
5.	Statistieken betreffende de strafvervolgingen.....	147
Hoofdstuk 9: Openbaar beheer		151
Inleiding.....		151
1.	Het beleidskader van de Europese Unie voor het milieu	151
2.	Omzetting van de richtlijnen: inbreuken	151
3.	Milieurechten voor een beter milieubeheer	152
4.	Publieke inspraak in de ontwikkeling van plannen en programma's	163
5.	Milieubeoordeling	168
6.	Het communautair milieubeheer- en milieuauditsysteem (EMAS).....	170
7.	Het programma "Brain-be" van het Federaal Wetenschapsbeleid (Belspo)	172
8.	Integratie van het milieu in het buitenlands beleid	173
9.	Federale strategische langetermijnvisie inzake duurzame ontwikkeling (LTV)	175
10.	Milieubelastingen.....	177
Conclusies		179
1.	Toestand van het mariene milieu	179
2.	Bijdragen van de federale beleidslijnen aan de verbetering van het milieu	180
Technische bijlagen		189
Afkortingen		195
Met dank aan.....		200

Inleidende opmerkingen

De cyclus van federale milieurapporten werd vijftien jaar geleden opgestart. Deze derde editie van het rapport willen wij graag openen met enkele specifieke vaststellingen.

Bij het afsluiten van deze oefening lijkt het erop dat de gewoonlijke structuur van het rapport niet langer relevant is. Het eerste deel handelt over de toestand van het mariene milieu in een gedetailleerde evaluatie. Het tweede deel betreft de andere aspecten van het federale beleid en is hoofdzakelijk eerder een stand van zaken dan een evaluatie. **De huidige structuur van het rapport duidt op een gebrek aan integratie van het beleid, zowel op Belgisch als op federaal niveau.**

Zodra dit rapport wordt ingediend bij het federaal parlement, zal het bevoegde Wetenschappelijk Comité zich buigen over de toekomstige structuur van het tweede deel. Een beter gebruik van de beschikbare gegevens zal de gegevens toegankelijker maken. De milieu-indicatoren zullen daartoe worden online gezet. Een ander punt is de regelmaat van dit rapport: moeten we evolueren van vier naar vijf jaar om het rapport te laten samenvallen met de normale duur van een federale legislatuur?

Het formaat van de gegevens in dit verslag weerspiegelt een afwezigheid van een evaluatiecultuur binnen het overheidsbeleid in de meeste sectoren. Dit wordt ongetwijfeld versterkt door de moeilijkheid om de acties te evalueren door middel van coördinatiestructuren. Men moet zich afvragen welke menselijke en budgettaire middelen de federale overheid wenst te investeren om de milieuprogramma's beter te beheren en een echte (indien mogelijk participatieve) evaluatie uit te voeren. Deze evaluatie moet gebaseerd zijn op echte expertise (intern dan wel extern). **De kwaliteit van de evaluatie van de federale inzet zou dankzij dit soort investeringen relevanter, coherenter, doeltreffender en doelmatiger zijn. Dat zou een leesbaar rapport opleveren over het gevoerde federale beleid.**

Het tweede deel van dit rapport steunt op de verzameling van de bijdragen van deskundigen die belast zijn met het beleid, wat tal van problemen oplevert inzake leesbaarheid en toegankelijkheid.

De secties zijn bovendien niet allemaal van dezelfde kwaliteit. Ze benadrukken niet altijd de behaalde resultaten noch de problemen die zijn opgedoken tijdens de referentieperiode. Nochtans staat deze informatie centraal, met name voor de beleidsmakers.

In de toekomst wordt het tweede deel dan ook beter ingeperkt en worden **de economische, sociale en maatschappelijke dimensies beter geïntegreerd in de evaluatie van andere federale milieubeleidslijnen.** Zo kunnen de politieke besluitvormers strategische keuzes maken, om de transparantie te verhogen en zowel de toegang tot de milieu-informatie als de verspreiding ervan bij het grote publiek te verbeteren.

Inleiding

1. Oorsprong van het federaal milieurapport

Het wettelijk en reglementair kader: de wet van 5 augustus 2006 betreffende de toegang van het publiek tot milieu-informatie

De verplichting om een federaal verslag over het milieu op te maken vindt zijn oorsprong in richtlijn 2003/4/EG van het Europees Parlement en de Raad van 28 januari 2003 inzake de toegang van het publiek tot milieu-informatie¹. Artikel 7, lid 3, van de richtlijn stelt namelijk het volgende: "Onverminderd eventuele specifieke rapportageverplichtingen uit hoofde van de Gemeenschapswetgeving treffen de lidstaten de nodige maatregelen om ervoor te zorgen dat nationale en, waar passend, regionale of lokale verslagen over de toestand van het milieu met regelmatige tussenpozen van ten hoogste vier jaar worden gepubliceerd; deze verslagen moeten informatie bevatten over de kwaliteit van en de druk op het milieu." Artikel 17, §1, van de wet bepaalt dat de definitieve goedkeuring van het verslag de verantwoordelijkheid is van de minister bevoegd voor Leefmilieu die het ter informatie voorlegt aan de wetgevende kamers.

Het werkkader: het koninklijk besluit van 28 september 2007 betreffende de regels voor het opstellen van het federale milieurapport

Dit federale rapport heeft tot doel zowel het publiek aan te spreken als wetenschappelijke informatie te verstrekken. Het geeft de toestand weer van het mariene milieu in het rechtsgebied van België en beschrijft de doeltreffendheid van het federale milieubeleid. Gezien de specifieke aard van de federale milieubevoegdheden heeft dit rapport tot doel om alle getroffen federale milieubeleidsmaatregelen te evalueren.

Het DG Leefmilieu van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu (VVVL) coördineerde het rapporteringsproces van de input van elke federale instantie die betrokken was bij de opstelling van het rapport. Om de intrafederale samenwerking te waarborgen, werd er een Begeleidingscomité opgericht om toezicht te houden op het verloop van het proces. Dit rapport is dan ook een administratief document geschreven en gecoördineerd door de verschillende belanghebbenden in het federale milieubeleid.

Box 1: Samenstelling van het Begeleidingscomité

De volgende administraties waren lid van het begeleidingscomité overeenkomstig het Koninklijk Besluit: de FOD Justitie, de FOD Mobiliteit en Vervoer, Belspo (inclusief het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen), de FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie, de FOD Financiën, de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, de FOD Binnenlandse Zaken, het ministerie van Defensie, de FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, het Federaal Instituut voor Duurzame Ontwikkeling, en waarnemers van de gewestelijke overheden.

Bij ministerieel besluit werd er ook een wetenschappelijk comité opgericht om het ontwerprapport vanuit wetenschappelijk oogpunt te beoordelen. Het werd voorgezeten door het DG Leefmilieu en telde acht leden met een wetenschappelijke en academische opleiding, vertegenwoordigers van de AD Statistiek en Economische Informatie van de Federale Overheidsdienst Economie, de Taskforce Duurzame Ontwikkeling van het Federaal Planbureau en BELSPO.

¹ PBEG, PB L 41 van 14 februari 2003

2. Toegepaste methodologie

Structuur van het rapport

Het rapport is door zijn wettelijke definitie opgedeeld in twee delen. In het ene deel wordt het mariene milieu onder de loep genomen, in de andere de federale milieubeleidsmaatregelen. Met het oog op een betere lezing werd besloten het rapport op te splitsen in twee documenten die afzonderlijk gelezen kunnen worden.

Dit rapport heeft betrekking op de periode 2014-2018, voor zover de gegevens voor dit laatste kalenderjaar al beschikbaar waren.

Na meer dan tien jaar toepassing van de wet en na bezinning binnen het Wetenschappelijk Comité werd voorgesteld dat dit derde rapport zou moeten focussen op de belangrijkste trends die wellicht naar voren kunnen worden geschoven ten opzichte van de doelstellingen die in 2004 van kracht waren. Werden deze oorspronkelijke doelstellingen bereikt of zelfs overtroffen of werden ze aangepast of uitgesteld? Wat vertellen de monitoringindicatoren of studies of evaluatierapporten ons over de effecten van de genomen "maatregelen"? Welke instrumenten (wet- en regelgeving, vrijwillige overeenkomst, fiscale hefbomen, enz.) zijn het meest efficiënt gebleken? Hoe zit het met de uitvoering en de implementatie van de maatregelen die op het terrein genomen werden? Kortom, hoe heeft de federale overheid de huidige transitie aangepakt? De focus van dit rapport zou op de effectiviteit, de relevantie en de impact van het federale milieubeleid sinds 2004 moeten liggen.

Het spreekt voor zich dat, als er in de periode 2014-2018 belangrijke nieuwe acties of maatregelen getroffen werden, deze in dit rapport zullen behandeld worden. Voor de rest wordt echter verwezen naar de ontwikkelingen die in het tweede rapport (2009-2013) opgenomen werden.

3. Het federaal institutioneel kader

Wat dit punt betreft, verwijzen we naar wat er in het tweede verslag P6-8 over geschreven werd, aangezien er tussen 2014 en 2018 geen staats hervorming meer doorgevoerd werd.

Samenwerking binnen het Belgische federale systeem

De federale overheid is momenteel gebonden door 21 samenwerkingsovereenkomsten op het vlak van milieubescherming, waarvan er 5 sinds 2013 gesloten werden (zie technische bijlage 2).

Om het overleg en de samenwerking tussen de entiteiten te verzekeren, brengt een *Interministeriële Conferentie Leefmilieu (ICL)* alle ministers die bevoegd zijn op dit gebied bijeen, waarbij het voorzitterschap wordt uitgeoefend op basis van een jaarlijkse toerbeurt tussen het federale en het regionale niveau.

Tabel 1: Samenvatting van de verdeling van de bevoegdheden per domein dat rechtstreeks verband houdt met het leefmilieu.

Thema	Gewestelijk	Federaal
Productnormen		√
Biodiversiteit	√	√
Invoer, uitvoer en doorvoer van afval	√	
Invoer, uitvoer en doorvoer van uitheemse soorten		√
Natuurbehoud	√	√ (marien milieu)
Bioveiligheid (GGO)	√	√
Ioniserende straling (nucleair)		√
Marien Milieu		√
Klimaat en ozon	√	√
Milieubelastingen	√	√
Energie	√	√
Landbouwbeleid	√	√ (veiligheid van de voedselketen)
Mobiliteit en vervoer	√	√ (NMBS)
Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking	√	√
Wetenschappelijk onderzoek	√ (en Gemeenschappen)	√
Economie	√	√
Defensie	√	-

Hoofdstuk 1: Klimaat en Ozon

Inleiding

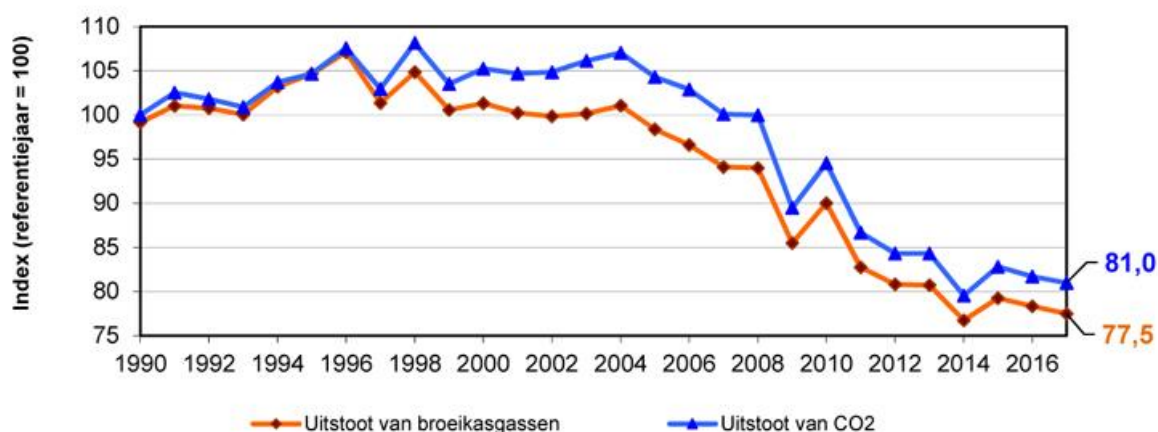
De actie van de federale overheid die in dit hoofdstuk aan bod komt, vloeit voort uit haar bevoegdheden op de diverse gebieden in verband met de problematiek van klimaatverandering en ozon: mitigatie (met bijzondere aandacht voor de fiscale hefbomen, terwijl verschillende andere maatregelen aan bod komen in de verschillende thematische onderdelen van dit FMR), adaptatie, internationale samenwerking (financiering en onderhandelingen), zonder het onderdeel communicatie te vergeten.

Thema Klimaat

1. Mitigatie/Beleid inzake vermindering van de broeikasgasuitstoot

A. Trend van de broeikasgasemissies en vorderingen bij de uitvoering van de Kyotodoelstelling

Sinds 2004 zijn de broeikasgasemissies in België (buiten de LULUCF-sector²) met 23,2% gedaald³. Deze daling is de afgelopen jaren echter enigszins vertraagd, zoals figuur 1 laat zien.

Figuur 1: Broeikasgasemissies van België tussen 1990 en 2017 (bron: Inventaris 2019 van de broeikasgassen van België)

De aan België opgelegde doelstellingen in verband met de vermindering van de broeikasgasemissies zijn het resultaat van verschillende beslissingen en wetgevingen, vastgelegd op internationaal (United Nations Framework Convention on Climate Change - UNFCCC) en EU-niveau. Deze verschillende doelstellingen onderscheiden zich door hun toepassingsgebied (alle of een deel van de emissies) en hun temporaliteit (opeenvolgende periodes, specifieke jaarlijkse doelstellingen of doelstellingen die verband houden met een specifieke periode).

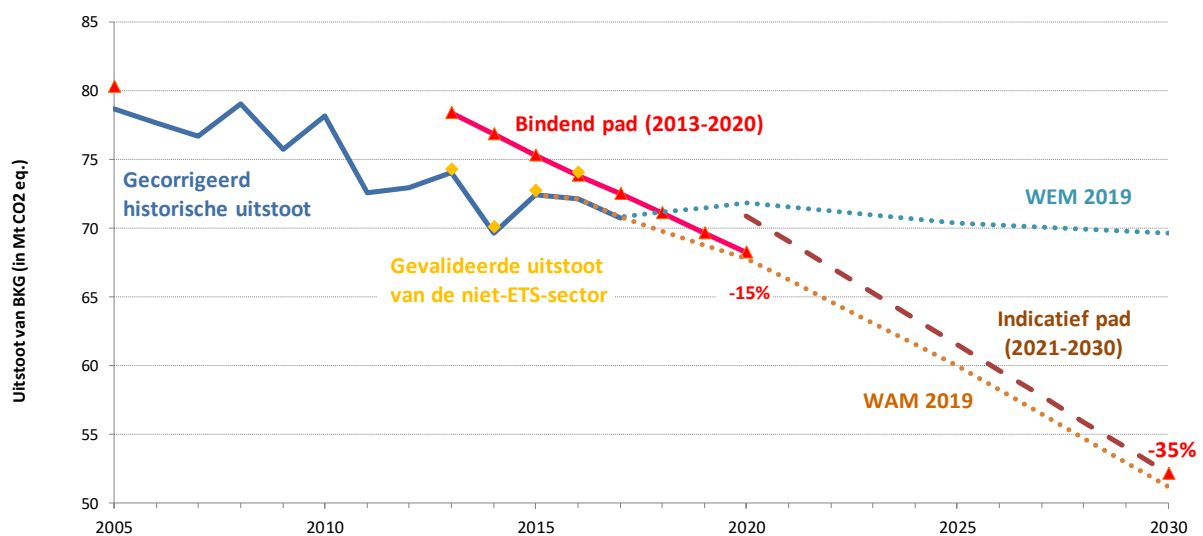
Tabel 2 geeft een overzicht van de verschillende emissiereductiedoelstellingen van België voor de opeenvolgende periodes (2008-2012, 2013-2020 en 2021-2030), krachtens de internationale beslissingen (Kyoto-protocol) en de Europese wetgeving. Tabel 2 geeft daarnaast ook de doelstellingen weer, die alleen voor de EU gelden en die niet het voorwerp uitmaken van individuele doelstellingen per lidstaat. Het is belangrijk om hier te wijzen op het verschil dat op dit laatste niveau

² LULUCF-sector: emissies en verwijdering in verband met landgebruik, veranderingen in landgebruik (bv. grasland wordt akkerland) en bosbouw.

³ Indeling 2019, emissies 2017

wordt gemaakt tussen de emissies die onder het Europese systeem van handel in emissierechten (ETS) vallen, die voornamelijk betrekking hebben op de industrie, en de andere zogenaamde "niet-ETS"-emissies (die in België voornamelijk bestaan uit emissies van de sectoren vervoer, gebouwen, landbouw en afval). In de huidige periode (2013-2020) en in de periode 2021-2030 worden de ETS-doelstellingen op EU-niveau vastgesteld (geen individuele doelstellingen per lidstaat), in tegenstelling tot de niet-ETS-emissies, waarvoor individuele doelstellingen per lidstaat gelden, overeenkomstig Beschikking nr. 406/2009/EG ("Effort Sharing Decision" of ESD) en Verordening (EU) 2018/842 ("Effort Sharing Regulation" of ESR), die respectievelijk de perioden 2013-2020 en 2021-2030 bestrijken. De Belgische emissiereductiedoelstellingen in het kader van deze twee wetgevingen zijn respectievelijk een daling met 15% (2020) en een daling met 35% (2030) ten opzichte van 2005.

Figuur 2 illustreert deze twee doelstellingen en de evolutie van de emissies ten opzichte van deze doelstellingen. Hierbij kunnen we vaststellen dat volgens de prognoses geformuleerd op basis van de maatregelen die momenteel ten uitvoer worden gelegd (scenario « met bestaande maatregelen », bekend als WEM voor « with existing measures »), noch de doelstelling voor 2020, noch de doelstelling voor 2030 gehaald zouden worden. Anderzijds de nieuwe reductiemaatregelen (scenario « met aanvullende maatregelen », bekend als WAM voor « with additional measures ») die uitgewerkt werden in het kader van het Nationaal Energie-Klimaatplan 2021-2030 (cf. hoofdstuk "Vooruitzichten" hieronder) moeten het mogelijk maken om het thans vastgestelde reductiekort weg te werken.

Figuur 2: De emissies van de niet-ETS-sector in België (bron www.klimaat.be)

Legende: WEM: " with existing measures ", d.w.z. scenario "met bestaande maatregelen"; WAM: " with additional measures ", d.w.z. scenario "met aanvullende maatregelen".

De samenstelling van de ETS-sector is in de loop van de tijd veranderd en dus ook die van de niet-ETS-sector. Om ervoor te zorgen dat de huidige emissies (derde fase) in de tijd consistent zijn met het verleden, is voor de eerste twee periodes een correctie uitgevoerd.

Historische emissies worden jaarlijks herberekend op basis van de beschikbaarheid van nieuwe gegevens of emissiefactoren, aanbevelingen uit internationale of Europese jaarlijkse evaluaties, enz. Binnen het specifieke kader van Beschikking 406/2009/EG en Verordening (EU) nr. 2018/842 wordt echter voor het laatste jaar dat is ingediend, voor eens en voor altijd vastgesteld dat aan de eisen wordt voldaan: dit zijn gevalideerde emissies. Uit de grafiek blijkt dat de emissies op basis van de 2018-

emissie in 2016 de jaarlijkse doelstelling licht overschreden, waardoor België op dit exacte punt niet aan de eisen voldeed, terwijl bij de 2019-emissie herberekend werd dat de emissies in 2016 onder het plafond bleven, zonder echter de naleving voor het jaar 2016 te corrigeren. De voor het jaar 2017 gevalideerde emissies zullen pas eind 2019 worden gepubliceerd.

Tabel 2: Reductiedoelstellingen met betrekking tot de uitstoot van broeikasgassen (synthese uitgevoerd door de FOD VVVL)

Periode	Reductiedoelstelling	Conformiteit aan het einde van de periode	Jaarlijkse conformiteit	Binnenlandse institutionele regeling
2008-2012	EU-15: - 8% t.o.v. het referentiejaar ⁴ (Kyoto-protocol - 1 ^{ste} verbintenisperiode)	Ja (gemiddelde 2008-2012): - 11,8% t.o.v. het referentiejaar)	n.v.t.	n.v.t.
	BE: - 7,5 % t.o.v. het referentiejaar ⁵ (EU Burden Sharing Agreement: Beschikking nr. 2002/358/EG)	Ja (gemiddelde 2008-2012: -13,0% t.o.v. het referentiejaar; - 20,0% in 2012 t.o.v. het referentiejaar)	n.v.t.	Besluit van het overlegcomité van 8 maart 2004 inzake de nationale lastenverdeling ; Nationaal Klimaatplan 2009-2012 ; Nationaal Toewijzingsplan
	BE (niet-ETS-sector): Ongeveer 76,3 Mt CO ₂ -eq./jaar ⁶ voor de 5 jaar in kwestie.	Nee: tekort van 4,9 Mt CO ₂ eq. → Compensatie via aankoop van emissierechten (Federaal: 12,2 miljoen / Vlaanderen 7,9 miljoen)	n.v.t.	Besluit van het overlegcomité van 8 maart 2004 inzake de nationale lastenverdeling ; Nationaal Klimaatplan 2009-2012 ; Nationaal Toewijzingsplan
2013-2020	EU: - 20% t.o.v. 1990 (Kyoto-protocol - 2 ^{de} verbintenisperiode)	EU: op de goede weg (zie EU Progress Report en EEA) ⁷	n.v.t.	n.v.t.
	ETS (EU): -21% in 2020 t.o.v. 2005 (EU)	Verzekerd door het Europese plafond op ETS-emissiequota	Verzekerd door het plafond op ETS-emissiequota (EU-plafond)	n.v.t.
	Niet-ETS-sector (BE): - 15% in 2020 t.o.v. 2005 (Beschikking nr. 406/2009/EG)	Doelstelling 2020 niet gehaald volgens de prognoses van maart 2017	2013 OK (BE surplus 4,1 miljoen) 2013 OK (BE surplus 4,1 miljoen) 2015 OK (BE surplus 2,6 miljoen) 2016 Niet OK (BE tekort 0,3 miljoen) → Overschot 2013-2016 = 13,2 miljoen Volgens de prognoses van maart 2017: 2017 tot 2020: niet OK NB: het overschot van de voorgaande jaren kan	Samenwerkingsakkoord "Burden Sharing" 2013-2020

⁴ Het referentiejaar in de context van het Kyoto-protocol heeft betrekking op het jaar 1990 voor CO₂-, CH₄- en N₂O-emissies en 1995 voor gefluoreerde gassen (HFK-, PFK-, SF₆- en NF₃-emissies).

⁵ Voor het referentiejaar werden de Belgische emissies vastgesteld op 145,7 miljoen ton CO₂. Rekening houdend met de verbintenissen van het land in het kader van het Kyoto-protocol (-7,5% in vergelijking met het referentiejaar), heeft België ongeveer 134,8 miljoen emissierechten per jaar tijdens de eerste verbintenisperiode.

⁶ Voor de emissie van niet-ETS-sectoren beschikken de Belgische autoriteiten over ongeveer 76,3 miljoen emissierechten op jaarbasis (134,8 - 58,5 miljoen toegewezen aan ETS-sectoren). Voor deze eerste periode was er dus geen directe reductiedoelstelling in de niet-ETS-sector, maar een niveau dat niet door berekening mag worden overschreden.

⁷ Trends and projections in Europe 2018: Tracking progress towards Europe's climate and energy targets <https://www.eea.europa.eu/publications/trends-and-projections-in-europe-2018>

Periode	Reductiedoelstelling	Conformiteit aan het einde van de periode	Jaarlijkse conformiteit	Binnenlandse institutionele regeling
			gebruikt worden om het tekort geheel of gedeeltelijk te compenseren (zie de flexibiliteit van het ESD-besluit). (zie ESD-evaluatieverslagen)	
2021-2030	EU: minstens 40% vermindering van de emissies in 2030 t.o.v. 1990 (2030 Climate and Energy Policy Framework – EU Council Conclusions - 23/24 Oktober 2014)	Verzekerd door de ETS- en ESR-wetgeving	Verzekerd door de ETS- en ESR-wetgeving	n.v.t.
	EU (ETS-sector): -43% in 2030 t.o.v. 2005	Verzekerd door het Europese plafond op ETS-emissiequota	Verzekerd door het plafond op ETS-emissiequota (EU-plafond)	n.v.t.
	BE (niet-ETS-sector): -35% in 2030 t.o.v. 2005 (Verordening (EU) 2018/842)	Doelstelling zou 2030 niet gehaald volgens de prognoses van maart 2017	Jaarlijkse doelstellingen zou niet gehaald volgens de prognoses van maart 2017	Ontwerp van Nationaal Energie Klimaatplan 2021-2030

Legende: ; ETS = Emissions Trading System;; n.v.t. = niet van toepassing; ESD = Effort Sharing Decision ; ESR = Effort Sharing Regulation.

Uitgevoerde acties en het effect ervan

- i. Samenwerkingsakkoord over de verdeling van de Belgische klimaat- en energiedoelstellingen voor de periode 2013-2020 (SA "Burden Sharing" 2013-2020)

Het samenwerkingsakkoord van 12 februari 2018 betreffende de verdeling van de Belgische klimaat- en energiedoelstellingen (SA BS) voor de periode 2013-2020 werd gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 12 juli 2018.

Dit akkoord heeft betrekking op:

- de broeikasgasemissies van de sectoren die niet onder de communautaire regeling voor de handel in emissierechten vallen ("niet-ETS-sectoren"). In het bijzonder verbindt de federale staat zich ertoe zijn bestaande beleidslijnen en maatregelen (*Policies and Measures* of PAM's) voort te zetten, waarvan de effecten worden geraamd op een vermindering van de emissies met 15.250 kiloton CO₂-eq., om nieuwe MAP's te implementeren, die extra emissiereducties tot 7.000 kiloton CO₂-eq. over de gehele periode 2013-2020 zullen opleveren, en om methodologieën te ontwikkelen voor de evaluatie, de opvolging en de controle hiervan.
- de uitrol van hernieuwbare energiebronnen: 13% (d.w.z. 4,224 Mtoe = miljoen ton olie-equivalent) van het bruto-eindverbruik van energie in België moet tegen 2020 afkomstig zijn van hernieuwbare energiebronnen. Dit betekent een inspanning van 0,718 Mtoe voor de federale overheid.
- de verdeling van de inkomsten uit de veiling van de emissiequota: van de Europese pot met veilingrechten wordt 2,45% geveild voor België. De inkomsten tot september 2018 bedroegen zo reeds € 865,5 miljoen voor België, waarvan € 81,4 miljoen voor de federale staat. Van de overige inkomsten voor België tot 2020 gaat 9,05% naar de federale staat.
- de internationale financiering: België heeft zich verbonden tot een jaarlijkse financiering van 50 miljoen euro tot in 2020, waarvan 25 miljoen euro ten laste van de federale overheid valt.

Op 30 september van elk jaar moet er een gezamenlijk rapport van de Nationaal Klimaatcommissie (NKC) en het Energie overleg tussen gewesten en de federale Staat (ENOVER) over de tenuitvoerlegging van de samenwerkingsovereenkomst aan de verschillende parlementen worden toegezonden (art. 43). Het eerste rapport werd verwacht in 2018. Tot op heden werd er nog geen enkel officieel rapport voorgelegd.

ii. Klimaatresponsabiliseringsmechanisme

Bij de bijzondere en gewone financieringswetten van 6 januari 2014 (gepubliceerd in het BS op 31 januari 2014) werd er een "klimaatresponsabiliseringsmechanisme" ingevoerd. Dit mechanisme werkt voor elk gewest een meerjarentraject uit voor de reductie van broeikasgasemissies in de gebouwen van de residentiële en tertiaire sector, bij Koninklijk Besluit en na instemming van de gewestregeringen, op basis van een voorstel van de NKC, in overeenstemming met de bepalingen van de gewone wet. Deze trajecten worden vastgelegd voor een periode van 4 jaar en worden telkens aangepast, wanneer de Belgische doelstelling wordt herzien. Als een gewest zijn toegewezen doelstelling overschrijdt, krijgt het een financiële bonus die overeenkomt met het verschil ten opzichte van het traject, die het Gewest dan investeert in beleidslijnen voor de reductie van de broeikasgasuitstoot. De federale middelen in kwestie zijn uitsluitend afkomstig uit het federale deel van de inkomsten uit de veiling van de emissierechten in het ETS-systeem. Als het gewest zijn doelstelling niet behaalt, betaalt het een financiële malus die overeenkomt met het verschil ten opzichte van het traject, die de federale overheid dan investeert in beleidslijnen voor de reductie van de broeikasgasuitstoot.

Dit mechanisme is tot op heden nog niet operationeel in afwachting van de respectieve besluiten van de NKC over de modaliteiten voor de implementatie ervan.

iii. Beleid en maatregelen

Zowel in het kader van de verbintenis die werd aangegaan in de context van het akkoord over de nationale verdeling van de inspanningen van 2004 (voor de periode 2008-2012), als in het kader van het samenwerkingsakkoord van 12 februari 2018 over de verdeling van de Belgische klimaat- en energiedoelstellingen voor de periode 2013-2020⁸ (SA BS 2013-2020), bestond de doelstelling van de federale overheid in de implementatie van een aantal beleidslijnen en maatregelen (PAM's), waarvan de effectbeoordeling (emissiereducties) het voorwerp uitmaakte van door de Dienst Klimaatverandering bestelde studies⁹.

De meeste federale maatregelen van het Nationaal Klimaatplan 2009-2012 werden verlengd voor de periode 2013-2020, wat een geschatte totale reductie van 32.541 kt. CO₂-eq. opleverde over de periode 2013-2020 (op een verwachte doelstelling van 15.250 kt CO₂-eq.).

De SA BS 2013-2020 vereist ook dat de federale overheid nieuwe PAM's goedkeurt ten belope van een extra reductie van 7.000 kt CO₂-eq. Deze maatregelen hebben voornamelijk betrekking op de invoering van de positieve mobiliteitsvergoeding, de bevordering van het gebruik van elektrische fietsen, de verlaging van het tractie- en niet-tractie-energieverbruik van de NMBS, de nieuwe regeling voor accijnzen op benzine en diesel, de vermindering van het verbruik van fossiele brandstoffen als gevolg van de tenuitvoerlegging van de Ecodesign-richtlijn voor de categorieën van apparaten die een impact hebben op de niet-ETS-sector en de tenuitvoerlegging van Verordening (EU) nr. 517/2014 betreffende gefluoreerde broeikasgassen. Volgens [de definitieve studie van 2017](#) wordt de geschatte reductie voor de periode 2016-2020 op 14.782 kt CO₂-eq. geraamd.

---

⁸ [Samenwerkingsakkoord van 12 februari 2018](#) tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest betreffende de verdeling van de Belgische klimaat- en energiedoelstellingen voor de periode 2013-2020.

⁹ Deze studies zijn [online](#) beschikbaar.

Bijgevolg zou de federale overheid de doelstellingen moeten halen, die haar tot in 2020 toegewezen werden.

Gelet op de evolutie van de emissies na 2020 bij een ongewijzigd beleid zullen er aanvullende maatregelen getroffen moeten worden om het emissiereductietekort terug te dringen en de doelstellingen voor de periode 2021-2030 te halen. Het is rond dit thema dat het Nationaal Energie-Klimaatplan 2021-2030 (NEKP) uitgewerkt werd, waarvan het ontwerp op 31 december 2018 bij de Europese Commissie is ingediend en de definitieve versie uiterlijk op 31 december 2019 moet worden voorgelegd (zie het punt inzake vooruitzichten).

iv. Fiscale hefbomen

De fiscale hefbomen van de federale overheid zijn/waren hoofdzakelijk van tweeërlei aard, namelijk belastingverlagingen voor energiebesparende uitgaven in bestaande woningen, waaronder groene leningen, en belastingverlagingen voor nieuwe energiezuinige woningen.

Belastingverlaging voor energiebesparende uitgaven in bestaande woningen

Deze maatregel werd in het kader van de zesde staatshervorming overgedragen aan de Gewesten en wordt momenteel afgeschaft voor de federale staat.

Tabel 3: Fiscale uitgaven voor energiebesparende investeringen (bron FOD Financiën)

Inkomsten	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Miljoen euro	274,45	376,26	591,94	759,26	1.150,26	669,64	296,31	87,87	47,53	47

Terwijl er in het aanslagjaar 2012 een piek was als gevolg van de installatie van fotovoltaïsche panelen, was er vervolgens een aanzienlijke of zelfs drastische vermindering van de uitgaven. Deze daling van de uitgaven is het gevolg van de overdracht van de respectieve bevoegdheid vanaf 2014 en de mogelijkheid om de verminderingen over maximaal drie jaar te spreiden.

Belastingvermindering voor nieuwe energiezuinige woningen

De belastingverlagingen voor passief-, lage-energie- en nulenergiewoningen zijn sinds het aanslagjaar 2013 afgeschaft, maar de belastingvermindering wordt wel gedurende tien opeenvolgende belastbare periodes toegekend.

De fiscale statistieken tonen voor elk aanslagjaar het aantal begunstigde huishoudens en het totale bedrag van de belastingverminderingen dat overeenstemt met elk type woning.

Daarbij stellen we vast dat er voor de inkomstenperiode 2013-2016 sprake is van een relatieve stabiliteit, zowel in het aantal huishoudens dat van deze maatregel profiteert, als in de bedragen van de verminderingen, met uitzondering van de nulenergiewoningen.

Tabel 4 Belastingvermindering voor energiezuinige woningen (bron FOD Financiën)

Inkomsten		2013	2014	2015	2016 (situatie per 30.06.2018)
Passiefhuizen	Aantal verleende belastingverminderingen	643	673	688	714
	Bedrag in euro	333.453	337.918,62	342.880,31	353.036,99

Lage-energiewoningen	Aantal verleende belastingverminderingen	2001	2.188	2.267	2.599
	Bedrag in euro	526.023	562.882,42	595.366,68	719.127,17
Nulenergiewoningen	Aantal verleende belastingverminderingen	554	660	667	724
	Bedrag in euro	606.456	868.485,07	678.014,7	717.559,17

v. Federaal aankoopprogramma

In tegenstelling tot het 2008-2012 Burden Sharing Samenwerkingsakkoord, voorziet het Samenwerkingsakkoord van 2018 voor de periode 2013-2020 geen actieve rol voor de federale overheid op het vlak van aankoop van emissierechten. Het is echter mogelijk dat er voor deze periode toch emissierechten door de federale overheid zullen dienen te worden aangekocht, indien op Belgisch niveau een deficit wordt vastgesteld waarvoor de federale overheid zou moeten tussenkomen om de Belgische doelstellingen vooralsnog na te leven.

vi. Eindafrekening eerste verbintenisperiode Kyotoprotocol

België kwam in 2015 haar verplichtingen onder de eerste verbintenisperiode van het Kyotoprotocol (CP1) na tijdens de zogenaamde 'true-up periode' (van 10 augustus tot 18 november). België leverde toen een hoeveelheid geldige Kyoto-eenheden in bij de Verenigde Naties ter compensatie van alle Belgische emissies van broeikasgassen tijdens de eerste verbintenisperiode (2008-2012). Daarnaast werden een hoeveelheid resterende Kyoto-eenheden van de eerste verbintenisperiode overgedragen naar de tweede verbintenisperiode (CP2), die loopt van 2013 tot en met 2020.

Alle details hiervan zijn terug te vinden in het Belgische [true-up-rapport](#) van 24 maart 2016 na de gecentraliseerde herziening in februari 2016.

vii. Veiling emissierechten in de EU-ETS

Voor België werden sinds 2013 en tot en met september 2018 iets meer dan 125 miljoen Europese emissierechten geveild via het veilingplatform van de European Energy Exchange (EEX), goed voor een bedrag van € 866 miljoen. De inkomsten van de veiling worden maandelijks aan de verschillende Belgische entiteiten (Federaal en de drie gewesten) doorgestort volgens de verdeelsleutel vastgelegd in het samenwerkingsakkoord van 12 februari 2018:

Tabel 5 : Inkomsten van de veiling doorgestort volgens de verdeelsleutel

Totale inkomsten (tot September 2018)	Federaal	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
€ 865.524.625,10	€ 81.426.978,56	€ 457.433.192,21	€ 263.164.297,60	€ 63.500.156,73

viii. Maatregelen tegen de surplus aan rechten in de EU-ETS

Sinds 2009 werd een surplus aan emissierechten opgebouwd binnen het Europese emissiehandelssysteem (EU-ETS), waardoor de prijs van emissierechten laag bleef en er dus geen incentive was om emissies verder te reduceren.

Als tegenmaatregel op korte termijn werd de veiling van 900 miljoen emissierechten uitgesteld tot 2019-2021 (*backloading*) waardoor de volatiliteit van de prijs aangepakt werd. Deze emissierechten komen – samen met emissierechten die niet toegewezen werden - in de *market stability reserve (MSR)* terecht die sinds begin 2019 operationeel is.

De MSR absorbeert automatisch emissierechten in geval van een groot surplus en brengt deze rechten geleidelijk terug op de markt in geval van schaarste. De 900 miljoen emissierechten van de *backloading* zullen hierdoor dus niet terug op de markt komen in 2019-2020.

De herziening van de richtlijn emissiehandel, die de architectuur van de EU-ETS voor de periode 2021-2030 vastlegt, legt vast dat de MSR in 2019-2023 dubbel zo snel emissierechten zal absorberen als oorspronkelijk voorzien. Bovendien zal vanaf 2023 ook een groot deel van de rechten in de MSR permanent geannuleerd worden.

Verder werd de jaarlijkse verlaging van de cap aangescherpt tot 2,2%, en mogen vanaf 2021 geen internationale kredieten meer gebruikt worden binnen het EU-ETS.

B. Vooruitzichten

- i. Geïntegreerd Nationaal Energie-Klimaatplan 2021-2030 en federale bijdrage aan dit plan

De opmaak van een geïntegreerd nationaal energie-klimaatplan 2021-2030 (NEKP) is een van de belangrijkste verbintenissen die de EU-lidstaten aangaan in overeenstemming met de Europese verordening inzake de governance van de energie-unie en van de klimaatactie (zie ook Hoofdstuk 5 Energie, deel 7. Het Clean Energy pakket).

De geïntegreerde Nationale Energie en Klimaat Plannen hebben tot opzet strategische planningsdocumenten te zijn met een holistische, geïntegreerde aanpak en in het perspectief van een transitie die coherent is met de langetermijndoelstellingen. Daarnaast zijn ze een belangrijk instrument voor het rationaliseren, integreren en stroomlijnen van de verschillende rapporteringen inzake energie- en klimaatbeleid aan de Europese Commissie.

De plannen dienen te worden opgesteld voor een periode van 10 jaar. De eerste periode loopt van 2021 tot 2030 met een herziening in 2026 en elke 5 jaar daarna.

Het ontwerp-NEKP moest ten laatste op 31 december 2018 worden ingediend bij de Europese Commissie. De definitieve versie van het NEKP moet een jaar later (31 december 2019) bij de Europese Commissie worden ingediend.

De coördinatie van de voorbereiding van de plannen tussen de gewesten en de federale Staat gebeurt in België in de NKC en ENOVER die hiervoor een gezamenlijke Stuurgroep in het leven hebben geroepen. De NKC en de groep ENOVER hebben daartoe een mandaat en een werkmethode goedgekeurd voor de stuurgroep. Deze methodologie stelt meer bepaald dat het NEKP het resultaat moet zijn van de consolidatie van de bijdragen van de 4 entiteiten (de drie gewesten en de federale staat). Bijgevolg heeft de federale overheid haar federale bijdrage tot het NEKP uitgewerkt.

Deze federale bijdrage omvat acties in diverse relevante domeinen die tot de federale bevoegdheden behoren, op basis van de bijdragen van de bevoegde federale departementen.

De federale bijdrage tot het NEKP is in belangrijke mate geïnspireerd op de [Federale Energie Strategie](#), uitgewerkt in het kader van het energiepact, zoals door de federale regering goedgekeurd op 30 maart 2018.

Het ontwerp van dit plan en de bijhorende deelplannen per entiteit werden eind december 2018 ingediend bij de Europese Commissie. In aanvulling op de adviezen van de sociale partners, de gewestelijke en de federale adviesorganen, werd begin juni 2019 een publieksbevraging gelanceerd over dit ontwerp. Deze door de EU-Verordening opgelegde bevraging wil de burgers en de

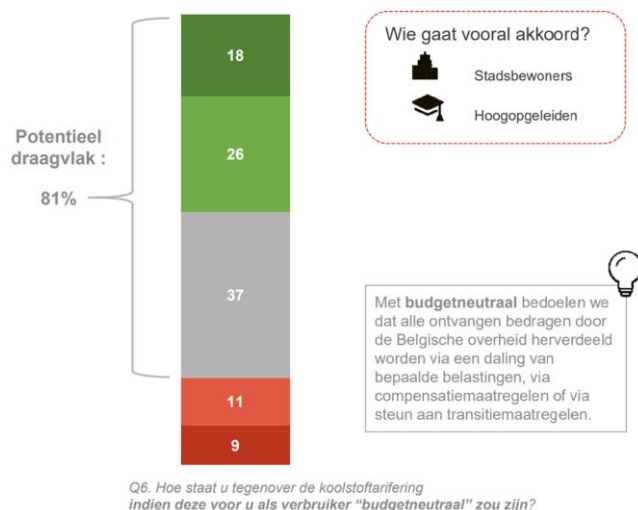
stakeholders inspraak geven en zij werd reeds door meer dan 50.000 mensen ingevuld. Eind juni volgen ook de aanbevelingen van de Europese Commissie.

Tijdens de zomer van 2019 zal er een analyse plaatsvinden van deze verschillende inputs (van de adviesraden, van de publieksbevraging en de aanbevelingen van de Europese Commissie) met het oog op de aanpassing van de entiteitspecifieke plannen en tegen 1 oktober 2019. Wat betreft de federale bijdrage aan het NEKP, zullen ook de door de gewesten gevraagde federale maatregelen meegenomen worden in deze oefening. Tussen oktober en december worden deze plannen geïntegreerd en voorgelegd ter politieke validatie om tegen eind december 2019 een finaal Nationaal Energie- en Klimaatplan in te dienen bij de Europese Commissie.

ii. Koolstoftarifiering

De vaststelling van een koolstofprijs wordt door de hele academische wereld en door internationale instellingen beschouwd als een essentieel onderdeel van elk mitigatiebeleid, ook al is het op zich verre van voldoende. In deze context werd er tussen januari 2017 en juni 2018 in België een breed nationaal debat gevoerd over de koolstofprijsstelling in niet-ETS-sectoren, onder leiding van de Dienst Klimaatverandering van de FOD Volksgezondheid.

De resultaten van de werkzaamheden waarbij tijdens een reeks technische workshops met de stakeholders dieper werd ingegaan op alle aspecten van de invoering van een koolstofprijs, werden voorgesteld op een evenement van hoog niveau¹⁰. In elk van de sectoren van de BKG-emissies is een reeks concrete uitvoeropties geïdentificeerd en geanalyseerd. Het lijkt erop dat de belangrijkste zorgen van de belanghebbenden, die meestal verband houden met sociale overwegingen of behoud van het concurrentievermogen, kunnen worden aangepakt door middel van de vastgestelde uitvoeringsbepalingen, met inbegrip van de verdeling van de door het instrument gegenereerde inkomsten.

Omdat ook de publieke perceptie van een beleidsinstrument als de invoering van een koolstofprijs een belangrijke factor kan zijn in de besluitvorming daarover, werd in parallel met de het nationale debat ook een publiekspeiling georganiseerd. Daaruit bleek dat dat er ook bij het bredere publiek een potentieel groot draagvlak bestaat voor de invoering van een koolstofprijs in België en al zeker als er voor wordt gezorgd dat deze 'budgetneutraal' is.

Figuur 3 : Reactie op een publiekspeiling naar de potentiële steun voor een koolstofprijs. Bron: Openbaar onderzoek naar koolstofprijzen.

¹⁰ <https://www.klimaat.be/2050/nl-be/koolstoftarifiering/>

In het ontwerp Nationaal Energie- en Klimaatplan wordt de invoering van een koolstofprijs vermeld als een instrument met een significant potentieel voor de niet-ETS-sectoren. De volgende stappen naar de concrete implementatie van het instrument betreffen politieke keuzes die

iii. Studie van scenario's die gericht zijn op koolstofneutraliteit

In 2012 lanceerde de Federale Dienst Klimaatverandering het project '[Een koolstofarm België tegen het jaar 2050](#)' dat rechtstreeks enerzijds wil bijdragen aan een koolstofarme strategie voor België en anderzijds een debat en initiatieven op dit vlak wil stimuleren en voeden, teneinde zoveel mogelijk actoren bij de uitwisselingen te betrekken. In 2013 werd in dit kader de studie '[Scenario's voor een koolstofarm België tegen 2050](#)' gepubliceerd, waarin een rekentool werd ontwikkeld waarmee vervolgens verschillende scenario's worden ontwikkeld om de uitstoot van broeikasgassen in België met 80 tot 95 procent te verminderen tegen 2050, ten opzichte van 1990. Deze studie werd vervolgens aangevuld met een analyse van de macro-economische effecten van de transitie naar een koolstofarme samenleving, die in 2016 werd gepubliceerd in het rapport '[Macroeconomic impacts of the low carbon transition in Belgium](#)'. Daarnaast werd er in 2016 ook een educatief luik uitgewerkt in het kader van dit project, in de vorm van [een educatieve webtool, My2050](#), gebaseerd op de studie en de rekentool uit 2013. Deze webtool wordt onder meer gebruikt in het project 'Climate Coaches' (zie verder Communicatie).

De Overeenkomst van Parijs, die eind 2015 werd aangenomen, bevat de doelstelling om de stijging van de wereldwijde gemiddelde temperatuur ruim onder 2 °C te houden ten opzichte van het pre-industriële niveau en ernaar te blijven streven de stijging te beperken tot 1,5 °C, erkennende dat dit de risico's en de gevolgen van klimaatverandering aanzienlijk zou beperken. Daarnaast stelt de overeenkomst dat er aldus in de tweede helft van deze eeuw een balans tussen antropogene emissies per bron en verwijderingen per put van broeikasgassen moet worden bereikt. In het licht van deze nieuwe, netto nuluitstoot-doelstelling, alsook met het oog op het updaten van de achterliggende data en assumpties, lanceerde de Dienst Klimaatverandering in 2018 een project om de studie uit 2013 'Scenarios for a Low Carbon Belgium by 2050', te actualiseren en aan te vullen. In het kader van dit project zullen opnieuw verschillende scenario's ontwikkeld worden op basis van een modelleringsinstrument. In dit verband zullen ditmaal eveneens scenario's richting een netto nul uitstoot binnen België worden onderzocht. De nieuwe analyses zullen rekening houden met de laatste ontwikkelingen binnen de klimaatwetenschap en het internationale klimaatbeleid en zullen gebaseerd zijn op verder ontwikkelde kennis van de verschillende opties om broeikasgasemissies te reduceren. Daarnaast is het de bedoeling om verder in te gaan op specifieke thema's die meer en meer aan belang winnen, zoals de notie van negatieve uitstoot, diepe decarbonisatie in de industrie en specifieke uitdagingen in sectoren zoals landbouw en elektriciteit.

iv. Ontwikkeling van een "langetermijnstrategie" op Belgisch niveau

In het kader van de Overeenkomst van Parijs en het governance-kader van de Energie-Unie van de Europese Unie, moeten de lidstaten tegen 1 januari 2020 langetermijnstrategieën opstellen met een perspectief van ten minste 30 jaar, om bij te dragen aan de verwezenlijking van de toezeggingen die de lidstaten zijn aangegaan in het UNFCCC en de Overeenkomst van Parijs, om de gemiddelde wereldwijde temperatuurstijging ruim onder 2 °C ten opzichte van de pre-industriële niveaus te houden en ernaar te blijven streven de stijging te beperken tot 1,5 °C boven de pre-industriële niveaus, alsook om de broeikasgasemissies op lange termijn te beperken en verwijderingen door koolstofputten in alle sectoren te verbeteren overeenkomstig de doelstelling van de Unie. De lidstaten moeten hun strategieën op open en transparante wijze ontwikkelen en moeten ervoor zorgen dat het publiek daadwerkelijk gelegenheid tot inspraak krijgt bij de opstelling ervan. De herziening van de

langetermijnsscenario's (zie hierboven) zal aldus een essentiële input vormen om een ambitieuze, coherente en geloofwaardige strategie binnen België uit te kunnen werken in de loop van 2019.

i. Verbetering van de 'klimaatgovernance'

Talrijke partners, wetenschappelijke analyses, adviesorganen en de interparlementaire assemblees geven reeds geruime jaren het signaal dat de governance van het klimaatbeleid in het federale België problemen vertoont en kan verbeterd worden. Reeds in 2011 maakt de organisatie van het klimaatbeleid het voorwerp uit van het Akkoord van de Staatshervorming, met name met de creatie van een substitutierecht en een oproep om de werking van de Nationale Klimaatcommissie te verbeteren. Om het maatschappelijke debat over de organisatie van het klimaatbeleid in het federale België verder te voeden vond in 2018 in samenwerking met de Universiteit Saint-Louis Bruxelles en onder het toezicht van een wetenschappelijk comité samengesteld uit vertegenwoordigers van verschillende Belgische universiteiten een serie academische seminars onder de titel '[Nationaal Dialoog over klimaatgovernance](#)'.

Deze reeks seminars die leidde tot een 'Nationaal Dialoog over klimaatgovernance' concludeerde o.m. dat :

- een interne drijvende kracht ontbeert in het Belgische klimaatbeleid;
- en dat er nood is aan :
- een gemeenschappelijke langetermijnvisie die rechtszekerheid moet bieden en door versterkte participatie een breed maatschappelijk draagvlak moet creëren.
  - responsabilisering, hiërarchisering en centralisering, naast een depolitisering en objectivering van het klimaatbeleid.

Om de doeltreffendheid en de coördinatie van de uitvoering van het beleid te verzekeren, is een robuust beleidskader noodzakelijk, die garandeert dat de besluitvorming gefundeerd is op objectieve cijfers en op transparante wijze wordt uitgevoerd, op democratische en transparante wijze. De plannings- en opvolgingscyclus van het klimaatbeleid moet bovendien conform zijn met en afgestemd zijn op de internationale verplichtingen ('EU Governance Verordening' en het Akkoord van Parijs).

Er werden dan ook een aantal concrete voorstellen gedaan, waaronder de expliciete opname van klimaat in de Grondwet, de invoering van een 'interfederale klimaatwet', het garanderen van de democratische legitimiteit (via interparlementair overleg, versterkte burgerparticipatie via innovatieve vormen van deliberatieve of burgerdemocratie), de invoering van de koolstofprijs met oog voor de sociale dimensie en de opmaak van een ambitieus investeringsplan.

Dit debat kwam aan het einde van de legislatuur 2014-2019 in een stroomversnelling met de bespreking in de Kamer van Volksvertegenwoordigers van een voorstel van "Bijzondere klimaatwet". Dit voorstel beoogde de wettelijke verankering van een beginselen, middellange en langetermijndoelstellingen, instellingen en processen voor het toekomstig klimaatbeleid. Voor de goedkeuring ervan is evenwel een versterkte meerderheid nodig: d.i. een tweederde meerderheid in de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat én een meerderheid in iedere taalgroep. In de schoot van de Nationale Klimaatcommissie werd begin 2019 een werkgroep 'Governance' in het leven geroepen met als opdracht de verschillende adviezen, analyses en concrete voorstellen op te lijsten en te evalueren. Op 10 mei 2019 keurden de federale en gewestelijke adviesorganen [een gezamenlijk advies](#) goed over het ontwerp van Nationaal Energie- en Klimaatplan dat zich voornamelijk richt op elementen van governance over het klimaatbeleid.

INFOBOX :

1ste verbintenisperiode van de Kyotoprotocol (2008-2012).

- <https://www.climat.be/fr-be/politiques/politique-internationale/protocole-de-kyoto/objectifs-de-reduction>
- <https://unfccc.int/process/transparency-and-reporting/reporting-and-review-under-the-kyoto-protocol/second-commitment-period/reports-for-the-true-up-period-of-the-first-commitment-period>
- <https://unfccc.int/process/transparency-and-reporting/reporting-and-review-under-the-kyoto-protocol/second-commitment-period/final-compilation-and-accounting-reports>

ETS & ESD

- <https://www.climateregistry.be/nl/links-reports/links-reports.htm#COMPLIANCE>
- https://www.climateregistry.be/media/docs/compliance/2005-2007_2008-2012_public.xlsx
- https://www.climateregistry.be/media/docs/compliance/Compliance_2013-2020_Details.xlsx
- https://www.climateregistry.be/media/docs/compliance/Compliance_ESD_2013-2020.xlsx
- <https://www.climat.be/fr-be/politiques/politique-belge/politique-nationale/repartition-des-charges>

2de verbintenisperiode van de Kyotoprotocol (2013-2020)

- <http://www.climat.be/fr-be/changements-climatiques/en-belgique/emissions-belges> (consulté le 01/04/2019)
- <https://unfccc.int/process/transparency-and-reporting/reporting-and-review-under-the-kyoto-protocol/second-commitment-period/kyoto-protocol-base-year-data-for-the-second-commitment-period-of-the-kyoto-protocol>

Communication nationale et rapport biennal

- <https://www.climat.be/fr-be/politiques/politique-belge/rapportage/rapports-biennaux>
- <https://www.climat.be/fr-be/politiques/politique-belge/rapportage/communication-nationale>

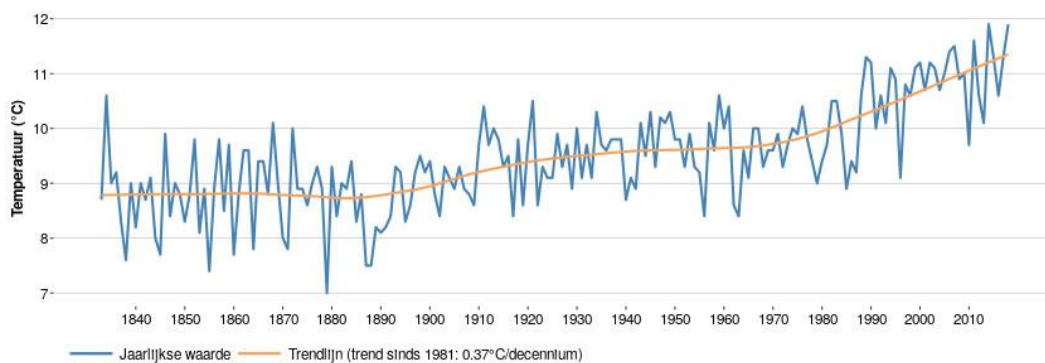
Nationaal Energie- en klimaatplan

- <https://www.klimaat.be/nl-be/klimaatbeleid/belgisch-klimaatbeleid/nationaal-beleid/nationaal-energie-en-klimaatplan/>

2. Adaptatie

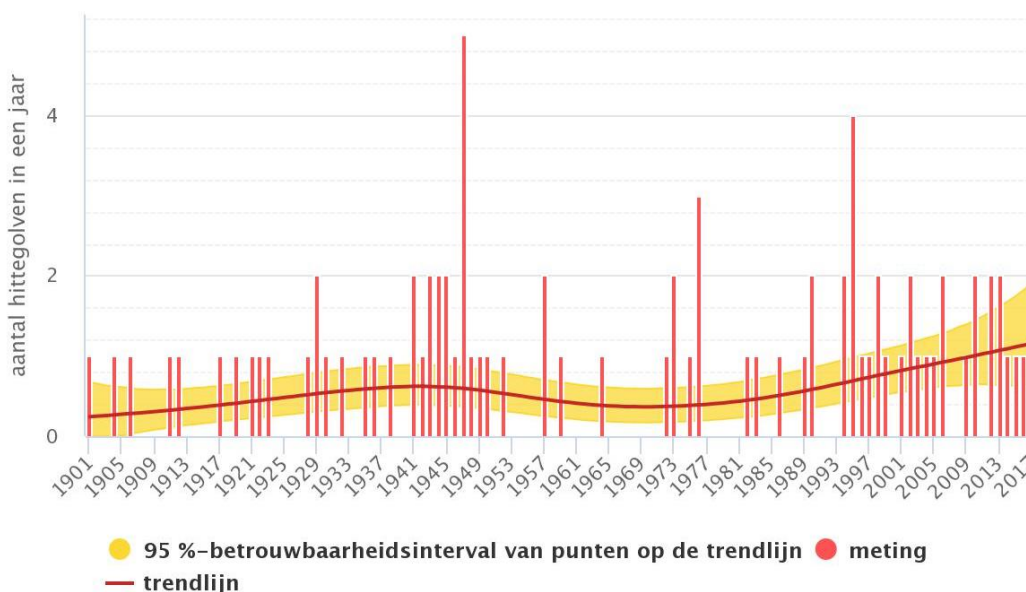
Actuele ontwikkelingen

De temperatuurmetingen in België (Ukkel) wijzen op een aanzienlijke stijging sinds het einde van de 19de eeuw. De gemiddelde jaartemperatuur in Ukkel ligt in 2016 2,4 °C hoger dan in het pre-industriële tijdperk. De laatste jaren is de temperatuur gestaag gestegen met 0,4 °C per decennium (zie figuur 4). De gemiddelde temperatuur doorheen de vier seizoenen is eveneens gestegen, met de hoogste stijging in het voorjaar.

Figuur 4: Evolutie van de gemiddelde temperatuur (Ukkel, 1833-2018), bron: KMI

Het aantal hittegolven, hun duur en hun intensiteit zijn sinds de jaren zeventig toegenomen van gemiddeld één hittegolf per drie jaar tot één hittegolf per jaar.

Figuur 5: Aantal hittegolven per jaar (Ukkel, 1901-2017) bron: MIRA op basis van KMI (www.milieurapport.be)

Elk decennium telt 2 nieuwe zomerdagen ($T_{max} \geq 25 \text{ °C}$). En om de twee decennia komt er ook een extra hittegolfdag bij ($T_{max} \geq 30 \text{ °C}$).

Wat betreft het aantal winterdagen ($T_{max} < 0 \text{ °C}$) en vorstdagen ($T_{min} < 0 \text{ °C}$) blijkt uit alle geregistreerde metingen een neerwaartse trend.

Ons land kent tevens een trage maar significante stijging van de jaarlijkse gemiddelde hoeveelheden neerslag. Tussen 1833 en het begin van de 21ste eeuw was er een aanzienlijke toename van de jaarlijkse neerslag (ongeveer 7%). Deze stijging volgt een lineair profiel van 5 mm per decennium. Deze toename doet zich voor in de winter en het voorjaar, merk op dat de zomers warmer en droger zijn.

Het aantal dagen van overvloedige neerslag neemt toe, waardoor ook het risico op overstromingen groter wordt. Zeer hevige neerslag komt doorgaans tijdens de zomer voor als gevolg van intense onweersbuien die slechts een paar uren duren.

Het jaarlijkse gemiddelde zeeniveau is in 2015 aanzienlijk hoger dan ten tijde van de eerste chronologische reeksen (1951). Metingen in Oostende wijzen op een zeespiegelstijging met 112 mm

tussen 1951 en 2015. Uit de andere (recentere) metingen blijkt eenzelfde tendens (Nieuwpoort: + 84 mm tussen 1967 en 2015, Zeebrugge + 54 mm tussen 1979 en 2015).

Toekomstige trends

In 2017 werden nieuwe klimaatprognoses opgesteld voor het Belgische grondgebied in het kader van het 'cordex.be'-project op basis van trajecten van broeikasgasconcentraties (RCP of 'Representative Concentration Pathways') uit het laatste rapport van het IPCC. De algemene klimatologische trends voor België over 100 jaar kunnen als volgt worden samengevat:

- een warmer klimaat;
- een versterking van de seizoensgebondenheid van de neerslag (daling in de zomer en stijging in de winter);
- meer extreme verschijnselen (frequenter of intensere periodes van hevige regen in de winter, intensere of frequenter hittegolven en zware onweersbuien in de zomer);
- een afname van de gemiddelde neerslag in de zomer die in combinatie met een grotere verdamping voor kansen op waterschaarste zal zorgen;
- een stijging van de zeespiegel aan de Belgische kust (de meest waarschijnlijke hypothese is een stijging van 20 tot 90 cm tegen 2100).

Getroffen maatregelen

Onder impuls van de ontwikkelingen op EU-niveau heeft België aanzienlijke vooruitgang geboekt in termen van adaptatiebeleid.

Sinds de goedkeuring van de *Nationale Adaptatiestrategie* in 2010 heeft de federale regering sinds 2013 een federale strategische langetermijnvisie voor duurzame ontwikkeling die de respectieve aanpassing in haar doelstelling 32 opneemt ("België zal aangepast zijn aan de directe en indirecte gevolgen van de klimaatverandering"). Op initiatief van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu werd er in 2013 een [verkennende studie](#) uitgevoerd om de rol en de bevoegdheden van de federale overheid bij de aanpassing aan de klimaatverandering te verduidelijken en om, op basis van de identificatie van de relevante bevoegdheidsdomeinen van de federale overheid, mogelijke adaptatiemaatregelen te analyseren. Deze studie identificeerde daarnaast ook verschillende kwetsbare sectoren en aanpassingsopties en vormt zo de eerste stap naar de ontwikkeling van aanpassingsplannen op federaal en nationaal niveau.

Sinds 2016 beschikt de federale regering over een *federale bijdrage tot het Nationaal Klimaatadaptatieplan*. Daarin worden 12 federale maatregelen geïdentificeerd om te anticiperen op de risico's in verband met de gevolgen van de klimaatverandering en deze te beperken. De voorgestelde acties zijn gericht op de integratie van de component "adaptatie aan klimaatverandering" in twee sectoren: het transport en het crisisbeheer. Verder bevat het plan ook transversale maatregelen die te maken hebben met de coherente integratie van de adaptatie in verschillende domeinen/beleidslijnen en met sensibilisering voor en inzicht in de uitdagingen.

Het *Belgisch Nationaal Adaptatieplan* vormt een aanvulling op de plannen die op regionaal en federaal niveau goedgekeurd werden. Dit plan geeft beknopte informatie over het adaptatiebeleid en de uitvoering ervan in België en identificeert 11 maatregelen met een nationale reikwijdte om de samenwerking te versterken en synergieën te ontwikkelen tussen de verschillende regeringen (federaal, gewestelijk) op adaptatievlak.

Er zijn ook onderzoeksprogramma's opgezet om de gevolgen van de klimaatverandering en de aanpassing eraan beter te begrijpen, zoals het Brain-programma, dat het mogelijk heeft gemaakt om verschillende onderzoeksprojecten te financieren, zoals het 'Cordex.be'-project dat gericht is op de ontwikkeling van klimaatscenario's met hoge resolutie voor België. In dit project is ook gekeken naar

de impact van de klimaatverandering op de landbouw, de warmtestress in steden en de stedelijke omgeving.

In 2016 heeft de Europese Commissie een proces ter evaluatie van haar Adaptatiestrategie gelanceerd. In het kader van deze evaluatie werden ook de prestaties van de lidstaten op adaptatievlak beoordeeld. De ontwerpversie van de evaluatiefiche voor België beschrijft de mate waarin ons land voorbereid is op de aanpassing aan de klimaatverandering. Het lijkt erop dat België, net als de meeste lidstaten, goede vooruitgang heeft geboekt in de eerste drie fasen van de beleidscyclus voor adaptatie, namelijk: 1. Preparing the ground for adaptation; 2. Assessing risk and vulnerabilities; 3. Identifying adaptation options. Er moet echter meer worden gedaan op het gebied van tenuitvoerlegging, toezicht en evaluatie, 4. 'Implementing adaptation action'; 5. 'Monitoring and evaluation'.

Zoals voorzien in de federale bijdrage werd [eind 2018 een tussentijdse evaluatie](#) uitgevoerd. Daaruit is gebleken dat het merendeel van de maatregelen volop geïmplementeerd wordt. Verder benadrukte de evaluatie de rol van het 'Cordex.be'-project als facilitator van de tenuitvoerlegging van bepaalde acties. Ook werd vastgesteld dat de aanvankelijk in de federale bijdrage voorziene implementatieplanning soms te optimistisch was. Voor 2020 is een eindevaluatie voorzien. De [tussentijdse evaluatie van het nationale aanpassingsplan](#) is in maart 2019 afgerond. Vooruitzichten

De uitvoering van de federale bijdrage en de implementatie van het Nationaal Adaptatiesplan zijn volop aan de gang. De aanpassing is een iteratief proces dat regelmatige monitoring vereist vanuit een optiek van continu leren. De komende jaren zal de nadruk moeten liggen op de voltooiing van de uitvoering van de bestaande plannen en het bepalen (op basis van de uitgevoerde evaluaties) van aanvullende actieplannen.

In 2020 zullen er eindevaluaties van het nationaal plan en de federale bijdrage verricht worden. Zij zullen eventuele "uitvoeringslacunes" identificeren en manieren bepalen om deze aan te pakken. Zij zullen ook nagaan of het al dan niet nodig is om de plannen bij te werken. Hun verslagen zullen openbaar worden gemaakt.

Op EU-niveau is het nog niet duidelijk of de *Europese Adaptatiestrategie* na het evaluatieproces van de Commissie herzien zal worden. Mocht dat het geval zijn, dan dient de nadruk te worden gelegd op een versterking van de uitvoering, een versterking van de grensoverschrijdende dimensie, een versterking van de kennis, de betrokkenheid van de particuliere sector (en meer in het bijzonder de verzekeringssector) en een inaanmerkingneming van de internationale ontwikkelingen.

INFOBOX

[Ontwerp van landenfiche](#): beoordeling door de Europese Commissie van de prestaties van België op adaptatievlak

[Federale bijdrage aan het Nationaal Adaptatieplan](#)

Tussentijdse [eEvaluatie van de uitvoering van de federale bijdrage aan het Nationale Klimaatadaptatieplan \(2016-2018\)](#)

[Nationaal Adaptatieplan](#)

<https://www.klimaat.be/nl-be/klimaatbeleid/belgisch-klimaatbeleid/nationaal-beleid/nationale-adaptatiestrategie>

<https://www.klimaat.be/nl-be/klimaatbeleid/belgisch-klimaatbeleid/federaal-klimaatbeleid/adaptatie>

<https://www.cnc-nkc.be/en/wg-adaptation>

3. Tussentijdse evaluatie van het nationale aanpassingsplan (2019) Internationaal beleid en internationale samenwerking

Actuele ontwikkelingen

Op 12 december 2015 bereikte de internationale gemeenschap een akkoord over een lange-termijn aanpak op mondiaal niveau van de klimaatverandering. Dit akkoord, de zogenaamde Overeenkomst van Parijs, trad effectief in werking op 5 oktober 2016. Alle landen moeten alomvattende nationale klimaatactieplannen (Nationally Determined Contributions of NDCs) opstellen die om de vijf jaren herzien moeten worden. Landen moeten, met het oog op transparantie en controle, op regelmatige basis verslag uitbrengen over de voortgang van hun klimaatbeleid. Industrielanden engageerden zich om ontwikkelingslanden financieel maar ook door capaciteitsopbouw en technologieoverdracht bij te staan bij het beperken van hun broeikasgasuitstoot en bij het opbouwen van weerbaarheid tegen klimaatverandering.

Getroffen maatregelen

In de loop van de bestudeerde periode heeft de federale overheid in het kader van haar internationale klimaatfinancieringsverbintenissen financiële steun verleend aan tal van bilaterale en multilaterale initiatieven in verband met klimaatverandering¹¹.

Ons land heeft zich er namelijk toe verbonden om tot 2020 ten minste 50 miljoen euro per jaar aan overheidsmiddelen aan ontwikkelingslanden te bezorgen. Dit engagement wordt gedeeld door de federale overheid en de gewesten, met een federaal aandeel van 25 miljoen per jaar tot 2020.

België verleent daarom elk jaar een aanzienlijke financiële steun aan de ontwikkelingslanden om hen te helpen hun broeikasgasemissies te verminderen en zich aan te passen aan de negatieve gevolgen van de klimaatverandering. Deze bijdragen werden hoofdzakelijk toegewezen aan adaptatiemaatregelen en multilaterale fondsen zoals het Global Environment Facility (GEF) of het Green Climate Funds (GCF). Een belangrijk deel van de Belgische steun werd daarnaast ook verleend via de Belgische bilaterale samenwerking, na de uitvoering door ENABEL van projecten ter bestrijding van de klimaatverandering in onze partnerlanden.

In dit kader, heeft de Dienst Klimaatverandering begin 2017 haar NDC initiatief gelanceerd dat gericht is op institutionele capaciteitsopbouw van ontwikkelingslanden op het vlak van broeikasgasinventarisatie en het ontwikkelen en uitvoeren van klimaatbeleid (www.klimaat.be/NDCsupport). Een 30-tal landen waaronder alle Franstalige landen en de partnerlanden van de Belgische internationale samenwerking, komen in aanmerking voor ondersteuning. Projecten, ingediend in het kader van een jaarlijkse oproep, worden geselecteerd op basis van vooraf vastgestelde criteria door een selectiecomité waarin ook vertegenwoordigers van de Belgische internationale samenwerking zetelen. Tabel 6 geeft een overzicht van de projecten geselecteerd in de 2017 en 2018 cyclus.

---

¹¹ Meer informatie is inzonderheid beschikbaar in hoofdstuk 7 van de 7de nationale Belgische mededeling over klimaatverandering: <https://www.klimaat.be/nl-be/news/2018/belgie-publiceert-zijn-7de-nationale-mededeling-en-zijn-3de-tweejaarlijks-rapport/>

Tabel 6: Projecten ondersteund in het kader van het federale NDC initiatief.

Cyclus	Land	Project	Resultaten	Budget, incl. BTW (EUR)
2017	Rwanda	Ondersteunen van Rwanda's broeikasgasinventarisproces door het operationaliseren van een data beheerssysteem en de vorming van experts in het gebruik ervan	<ul style="list-style-type: none"> - Databeheerssysteem (Inventory software) gefinaliseerd en operationeel - 30 Rwandese experts gevormd in gebruik van IPCC guidelines en inventory software - Ad-hoc ondersteuning gedurende een jaar voor gebruik/onderhoud van software (in 2019) 	102.850
	Kameroen	Begeleiding van de invoering van een Nationaal Broeikasgasinventaris systeem (NIS-BKG) in Kameroen	<ul style="list-style-type: none"> - Rapport met opties voor institutioneel kader op basis waarvan Kameroenese partner meest geschikte schema voor hun land kan kiezen - 20 Kameroenese experts gevormd gedurende één week in gebruik van IPCC guidelines voor broeikasgasinventarisatie. Samenwerking voor deze vorming met Coalition for Rainforest Nations (sector LULUCF) - Prioritair verbeteringsplan voor het broeikasgasinventarisproces opgesteld alsook een handleiding voor opmaak broeikasgasinventaris binnen het geselecteerde institutionele kader 	103.575
	Ivoorkust	Bevorderen van de integratie van de klimaatverandering, onder andere via het versterken van de bijdrage van biodiversiteit en ecosysteemdiensten, in de planning en budgetopmaak van het nationale, sectoriële en lokale landbouw- en bosbouwbeleid in Ivoorkust	<ul style="list-style-type: none"> - Diagnostiek over huidige integratie van klimaatverandering in beleidsplanning en kennis van stakeholders over integratie van klimaatverandering - Analyse van mogelijke methoden voor integratie van klimaatverandering in beleidsplanning en concrete handleiding om dit toe te passen in Ivoorkust - Vorming van 35 Ivoirse experts (ministerie leefmilieu, landbouw, planning en van lokale gemeenschappen) in het toepassen van deze methode - Begeleiding van de Ivoirse experts tijdens de volgende planningscyclus - Interesse vanwege UNDP om deze methode toe te passen op een andere sector in Ivoorkust 	129.400
2018	Palestina	Ondersteuning van de uitvoering van Palestina's NDC: ontwikkeling van een actieplan voor de energie- en landbouwsectoren en een bijdrage leveren voor het institutionele kader voor NDC uitvoering	<ul style="list-style-type: none"> - November 2018: officiële start van het project dat zal lopen over 1,5 jaar. Verwachte resultaten zijn: <ul style="list-style-type: none"> o Concrete actieplannen voor de uitvoering van een twaalfstal maatregelen in de landbouw- en energiesector o Een voorstel voor een institutioneel kader voor de opvolging van de uitvoering van Palestina's NDC 	126.992
	Niger	Ondersteuning bij het opzetten van een duurzaam en geïnformeerd nationaal broeikasgasinventarissysteem in Niger	<ul style="list-style-type: none"> - Januari 2019 : verwachte start van het project, dat over een periode van 2 jaren zal lopen. Verwachte resultaten: <ul style="list-style-type: none"> o Een operationeel databeheerssysteem o Experts gevormd in de opmaak van een broeikasgasinventaris en in het gebruik van het databeheerssysteem o Een versterkt institutioneel kader o Een verbeterplan voor de (middel)lange termijn 	169.866

De Dienst klimaatverandering werkt voor de effectieve uitvoering van de projecten nauw samen met de instelling in het partnerland die het projectvoorstel indiende: het bestek voor het contracteren van de gezochte expertise wordt in nauw overleg opgesteld en het partnerland speelt een hoofdrol in de inhoudelijke begeleiding van de consultants.

Daarnaast speelt de federale overheid een actieve rol in een aantal internationale initiatieven die als doel hebben het samenbrengen en uitwisselen van ervaringen en expertise tussen ontwikkelde en ontwikkelingslanden en tussen ontwikkelingslanden onderling. Het gaat om de Franstalige (sinds 2014) en Portugeestalige (sinds 2017) clusters van het Partnership on Transparency in the Paris Agreement (www.transparency-partnership.net).

De Dienst klimaatverandering heeft ook indirect bijgedragen aan de capaciteitsopbouw van Franstalige en Portugeestalige landen door de vertaling van een aantal tools naar het Frans (de e-course over de 2006 IPCC guidelines (<https://ghginstitute.org/ipcc/>) en de handleiding voor het gebruik van de IPCC inventory software (<https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/software/index.html>)) en naar het Portugees (het UNFCCC [Handbook on measurement, reporting and verification for developing country parties](https://unfccc.int/files/national_reports/annex_i_natcom/application/pdf/non-annex_i_mrv_handbook.pdf)).

In de toekomst zal de financiële steun van België aan ontwikkelingslanden ook moeten worden gekanaliseerd via de mobilisatie van private financieringsbronnen. In die optiek publiceerde de Dienst Klimaatverandering in 2015 een rapport over de mobilisatie door België van particuliere financieringsstromen in ontwikkelingslanden. Dit rapport¹² maakte het met name mogelijk om 36,99 miljoen euro aan Belgische publieke middelen te identificeren, waarmee in de periode 2013-2014 18,22 miljoen euro aan private financiering in ontwikkelingslanden werd gemobiliseerd. Sindsdien heeft de federale overheid dit mobilisatiewerk voortgezet, meer bepaald met de organisatie van een grote conferentie over klimaatfinanciering, de *Climate Days*, in 2018. Deze inspanningen zullen in de toekomst moeten worden voortgezet om een grotere bijdrage te kunnen leveren aan de strijd tegen klimaatverandering in ontwikkelingslanden.

Vooruitzichten

Het is de ambitie van de federale overheid om de reeds opgestarte activiteiten en initiatieven verder te zetten in de toekomst alsook om deze te intensifiëren en indien mogelijk op te schalen. De Dienst Klimaatverandering zal ook nauwer samenwerken met de andere federale organen voor internationale samenwerking met het oog op het verder integreren van klimaatverandering in de bilaterale samenwerkingsprogramma's.

BOX INFO

- Belgisch NDC initiatief: <http://www.climat.be/NDCsupport>
- Partnership on Transparency in the Paris Agreement: www.transparency-partnership.net
- e-course over de 2006 IPCC guidelines: <https://ghginstitute.org/ipcc/>
- UNFCCC Handbook on measurement, reporting and verification for developing country parties: https://unfccc.int/files/national_reports/annex_i_natcom/application/pdf/non-annex_i_mrv_handbook.pdf

¹² <https://www.climat.be/fr-be/news/2016/financement-climatique-prive-belge>

4. Communicatie (sensibilisatie en educatie)

De Dienst Klimaatverandering communiceert naar het grote publiek als naar meer gespecialiseerde doelgroepen (beleidsmakers en stakeholders) en dit zowel over algemene thema's (zoals klimaatverandering) als over meer technische onderwerpen (klimaatgovernance, transitie naar een koolstofarme maatschappij, koolstofarifiering,...). De Dienst stelt bovendien ook educatief materiaal en een aantal praktische rekentools ter beschikking.

De klimaatwebsite www.klimaat.be

De klimaatwebsite blijft het belangrijkste communicatie-instrument naar de buitenwereld toe. Hij verschaft niet alleen een inzicht in (de meeste recente kennis van) de oorzaken en gevolgen van klimaatverandering en de toestand in België, maar volgt ook van nabij het klimaatbeleid op internationaal, Europees en Belgisch vlak, met speciale aandacht voor belangrijke initiatieven zoals het nationaal debat over koolstofarifiering (2017-2018) of de dialoog rond 'klimaatgovernance' (2018). Een drietalige deelwebsite (www.klimaat.be/2050) is gewijd aan de transitie naar een koolstofarme maatschappij tegen 2050. Een 'news'-rubriek belicht de actualiteit, en 'dagelijkse acties' documenteert de oplossingen die binnen ieders bereik liggen.

Een vierde klimaatenquête

In 2017 lanceerde de Dienst - na eerdere edities in 2005, 2009 en 2013 - zijn vierde enquête. Met deze enquête bij 1500 Belgen wilde de dienst een beter inzicht krijgen in de kennis en houding van het grote publiek over de klimaatproblematiek, de bereidheid er zelf iets aan te doen en de verwachtingen ten aanzien van het beleid. Daaruit bleek onder meer dat steeds meer Belgen - beduidend meer dan in 2013 - klimaatverandering als een probleem zien dat een dringende aanpak vereist, te vinden zijn voor een geleidelijke omschakeling naar een koolstofarme economie en maatschappij en grotere inspanningen van de overheid verwachten om klimaatverandering tegen te gaan.

De resultaten zijn beschikbaar op www.klimaat.be/publieksenquetes.

De rekenmodule www.energievreters.be

Deze rekenmodule wil energievreters in huis opsporen en hun verbruik verminderen, maar vooral ook vermijden om nieuwe energievreters in huis te halen. De tool schat of berekent voor alle opgenomen productcategorieën het energieverbruik (in Euro) en de milieu-impact (in CO₂), geeft gebruikstips om het energieverbruik van de huidige toestellen/materialen te doen dalen, gaat na welke nieuwe toestellen / materialen op de Belgische markt beschikbaar zijn en vergelijkt hun kost en milieu-impact, en berekent de terugverdientijd van de investering. De site houdt hierbij rekening met premies, gebruiksparementen, de gemiddelde buitentemperatuur in de streek, de actuele energie- of brandstofprijzen, ...

De website omvat 11 productmodules rond isolatiematerialen (3), verlichting, witgoed (5), TV en wagens, en aanvullend de erg populaire CO₂-gids voor de auto, een snelzoekmodule die in enkele klikken het brandstofverbruik en de CO₂-uitstoot van alle op de Belgische markt aanwezige wagens toont. In 2018 werd een reflectie opgestart om de toekomst van deze webtool te evalueren.

De educatieve werking naar scholen toe

Sinds 2005 werkt de Dienst in nauwe samenwerking met externe partners aan het ter beschikking stellen van educatief materiaal, educatieve tools of vormen het basisonderwijs, het secundair onderwijs en het hoger en universitair onderwijs. Meer info op www.klimaat.be/educatie.

i. Werking rond klimaat in het algemeen

Een klimaatwebsite afgestemd op de onderwijsbehoeften (basis- en secundair onderwijs)

Voor klassen van de 3de graad basisonderwijs en de 1ste graad secundair onderwijs (10- tot 14-jarigen) wordt sinds 2007 – in samenwerking met WWF – het educatief dossier “In de weer voor het klimaat” gratis ter beschikking gesteld. Dit dossier bevat 20 thematische fiches in een aantrekkelijke ringmap, met achtergrondinformatie voor de leerkracht en kant-en-klare fiches voor de leerling.

Voor de 2de en 3de graad secundair (15- tot 18-jarigen) is er sinds 2012 de educatieve website www.climatechallenge.be, gelanceerd in samenwerking met WWF, VUB, Erasmushogeschool Brussel en Studio Globo. Hij biedt een aantrekkelijke multidisciplinaire leeromgeving, afgestemd op de onderwijscontext in de gemeenschappen, met lesfiches, videofragmenten over de problematiek en oplossingen, video-interviews met klimaatgetuigen, enz.

Aangezien de actualisaties van de ringmap kostelijk zijn en de climatechallenge-website dringend gemoderniseerd moet worden, werd in 2018 een project opgestart voor de uitbouw van een totaal nieuw interactief leerplatform, dat de beide leeftijdsgroepen wil aanspreken. Dit platform moet uiterlijk tegen het begin van het schooljaar 2019-2020 klaar zijn.

De organisatie van klimaatworkshops (mini-klimaatconferenties) voor 15-18 jarigen

Sinds 2015 organiseren de projectpartners WWF en Studio Globo mini-klimaatconferenties (‘climate challenge @school’) in de 3de graad secundair. Groepjes leerlingen simuleren er gedurende een halve dag een internationale klimaatconferentie door de belangen van verschillende soorten landen te verdedigen.

Deze werkvorm biedt de leerlingen niet alleen inzichten in de problematiek en in de uitdagingen om tot een internationaal klimaatakkoord te komen, maar brengt hen ook begrip bij voor de vaak tegenstrijdige standpunten en belangen van de diverse landen. Bij de start van het schooljaar ontvangen de ingeschreven leerkrachten een halve dag opleiding en het nodige materiaal, terwijl er tijdens de mini-klimaatconferentie zelf assistentie is vanwege de projectpartners.

Tijdens de voorbije schooljaren werden er verspreid over het ganse land telkens meer dan 30 sessies georganiseerd en werden ruim 1.500 leerlingen bereikt. Dankzij een nieuwe overeenkomst zullen ook de komende 3 schooljaren (vanaf september 2018) telkens 30 workshops georganiseerd worden.

De organisatie van klimaatworkshops voor 10-14 jarigen

Omdat een actieve beleving een sterke stimulans in het leerproces vormt en jongeren in grote mate kan aansporen kennis en inzichten te verwerven, werd in 2018 een overeenkomst afgesloten met de Universiteit Antwerpen en de Université de Liège om in de 3de graad basisonderwijs en de 1ste graad secundair klimaatworkshops aan te bieden, die ervoor zorgen dat de bereikte jongeren begrijpen dat het klimaat verandert, zich bewust zijn van de rol die de mens daarin speelt en kennismaken met oplossingen. Deze workshops (1/2 dag) werden voorbereid in de tweede helft van 2018. Per schooljaar (vanaf januari 2019) zullen 30 workshops gratis aangeboden worden aan klassen die zich inschrijven.

De opleiding van toekomstige leerkrachten (hogescholen en universiteiten)

Om toekomstige leerkrachten voor het secundair afdoende kennis van de klimaatproblematiek en van het bestaande educatief materiaal te bieden, wordt een (gratis) opleidingsmodule van een halve dag aangeboden aan de hogescholen en universiteiten met een lerarenopleiding, waarbij de

klimaatproblematiek bekeken wordt vanuit het concept Educatie voor Duurzame Ontwikkeling. De voorbije schooljaren werden er telkens een viertal opleidings sessies gegeven, maar dit aantal wordt vanaf het schooljaar 2018-2019 opgetrokken naar 8 per schooljaar.

ii. Werking rond de transitie naar een koolstofarme maatschappij tegen 2050

De educatieve webtool www.my2050.be

In oktober 2016 lanceerde de Dienst de My2050-webtool die alle burgers – maar in het bijzonder leerlingen van de 3de graad secundair - wil aansporen een debat op te starten over de wijze waarop we kunnen evolueren naar een koolstofarme maatschappij tegen 2050. De tool toont een virtueel Belgisch landschap, waarvan de inhoud wijzigt in functie van de ambitieniveaus die gekozen worden voor de technologische en gedragsveranderingen in de voornaamste sectoren van onze maatschappij.

De webtool laat met andere woorden toe je eigen transitie scenario uit te werken, berekent en toont de corresponderende vermindering in de uitstoot van broeikasgassen in 2050 en maakt een analyse van het scenario op het vlak van de uitstootvermindering, de energievraag, de netto in- of uitvoer van elektriciteit, en de eraan verbonden kosten.

Om de bezoekers optimaal te informeren biedt de tool 7 animaties (onder meer over de uitdagingen en oplossingen in de verschillende sectoren) en 13 infoches (een over elke hefboom), en voor de leerkracht een handleiding voor een optimaal gebruik in de klas. De uitgewerkte scenario's kunnen opgeslagen en vergeleken worden, en gedeeld via de sociale media.

De promotie voor de webtool gebeurde dankzij de samenwerking met andere (gewestelijke) overheden (Departement Omgeving (MOS), AWAC, Leefmilieu Brussels,...) en talrijke partnerorganisaties, zoals WWF, die aan de uitbouw heeft meegewerkt, en GoodPlanet, die instond voor het beheer van klimaatcoaches (zie hieronder). Tegen juni 2018 waren al ruim 5.000 scenario's opgeslagen.

De begeleiding van klassen door klimaatcoaches

In maart 2017 heeft de Dienst, in samenwerking met GoodPlanet, ook het project 'klimaatcoaches' gelanceerd om de leerlingen van de derde graad secundair (van alle onderwijsnetten en elke studierichting) aan te moedigen zich via de My2050-webtool te informeren over de uitdagingen van de klimaatverandering en te debatteren over de transitie naar een koolstofarme maatschappij.

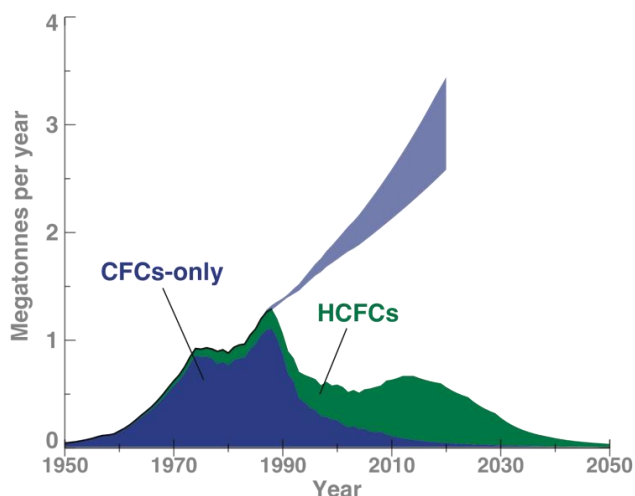
Deze 'klimaatcoaches' – jong gediplomeerde universitair met een communicatietalent en een vorming op het vlak van het leefmilieu en educatie – krijgen een intensieve bijkomende vorming 'op maat' en bezoeken vervolgens de ingeschreven klassen om hen gedurende twee lessen te begeleiden bij het debat over de transitie naar een koolstofarme samenleving met behulp van de 'My2050' webtool.

Tegen juni 2018 hadden deze coaches al zo'n 400 klassen begeleid. Het project werd met 3 jaar verlengd waarbij elk schooljaar zo'n 350 sessies gepland zijn. Elke leerkracht van de 3de graad secundair kan een aanvraag voor een gratis sessie indienen op de [website van GoodPlanet](#).

Thema Stratosferische ozon en gefluoreerde gassen

Context

Het Protocol van Montreal, dat in 1987 in werking is getreden en sindsdien bijna overal is geratificeerd, heeft tot doel de productie en het gebruik van stoffen die de stratosferische ozonlaag (OAS) afbreken, voornamelijk chloorfluorkoolstoffen (CFK's) en chloorfluorkoolwaterstoffen (HCFK's), te beheersen.

Figuur 6 : Globale emissies van OAS (CFK's, halonen, HCFC's en andere) in megaton per jaar, van 1950 tot 2050 uitgaande van volledige naleving van de bepalingen van het Protocol van Montreal. Het lichtblauwe gedeelte komt overeen met het B.A.U.-scenario. (zonder maatregelen)

Toekomstige trends

Voor stratosferisch ozon wordt de doelstelling doorlopend bereikt door de tenuitvoerlegging van het Protocol van Montreal. Sinds enkele jaren wijzen verscheidene indicatoren op een langzame stijging van de ozonniveaus in de stratosferische laag, maar deze cijfers moeten nog op langere termijn worden bevestigd.

In 2015 werd er een nieuw amendement van het Protocol van Montreal goedgekeurd, waarmee het toepassingsgebied uitgebreid wordt naar "nieuwe" gefluoreerde gassen zoals HFK's en zodoende de technologische continuïteit en vooral de samenhang van de maatregelen gewaarborgd wordt door maatregelen te nemen met betrekking tot gefluoreerde gassen die de ozonlaag afbrekende stoffen (ODS) opvolgen. Deze F-gassen hebben geen effect op de stratosferische ozon, maar zijn ook krachtige broeikasgassen die onder het UNFCCC zijn opgenomen. België heeft dit amendement op 4 juni 2018 geratificeerd.

De EU heeft een ozonverordening (Verordening (EG) nr. 1005/2009) goedgekeurd die de verplichtingen van de lidstaten ten aanzien van het Protocol van Montreal weerspiegelt. De ambities van deze verordening gaan verder dan de internationale verplichtingen. België is actief betrokken bij de implementatie ervan en voldoet aan de daaruit voortvloeiende verplichtingen. De nodige coördinatie tussen de gefedereerde entiteiten en de federale overheid wordt verzekerd door middel van een overleggroep over de uitvoering van de verordening en het protocol op Belgisch niveau.

Wat de gefluoreerde gassen betreft, deze werden - zoals hierboven vermeld - na langdurige onderhandelingen opgenomen in een amendement van het Protocol van Montreal. Hiermee zullen er

bindende beheersingsmaatregelen vastgelegd kunnen worden om te zorgen voor een technologische overgang naar lagere broeikasgasemissies en om zodoende het effect op de klimaatverandering te beperken.

De EU heeft ook een verordening aangenomen (Verordening (EU) nr. 517/2014), die onder meer tot doel heeft de uitstoot van, de handel in en de circulatie van deze stoffen te beheersen en die grenzen oplegt voor het op de markt brengen ervan, die geleidelijk aan verlaagd zullen worden aan de hand van een quotasysteem.

Getroffen maatregelen

Aangezien de EU-wetgeving de vorm aanneemt van verordeningen, is er weinig "vertaling" in het Belgische nationale recht nodig om de uitvoering ervan te verzekeren. Toch heeft de federale regering haar wet van 1998 - de zogenaamde "productnormenwet" - aangepast om er sancties in op te nemen in geval van overtreding van de Europese regelgeving.

Vooruitzichten

De Europese ozonverordening (Verordening (EG) nr. 1005/2009) wordt momenteel volop onderzocht om na te gaan of de Europese Commissie al dan niet een herzieningsprocedure moet inleiden. De Commissie heeft hiervoor een externe consultant ingeschakeld. Hij heeft contact opgenomen met de lidstaten van de Europese Unie om te informeren naar hun ervaringen met de tenuitvoerlegging en naar suggesties voor wijzigingen en verbeteringen. Dit werk is volop aan de gang.

Een soortgelijke oefening zal binnenkort ook worden georganiseerd voor de Europese verordening betreffende gefluoreerde broeikasgassen (Verordening (EU) nr. 517/2014), die enkele wijzigingen zal moeten ondergaan naar aanleiding van het amendement van het Protocol van Montreal van oktober 2016 in Kigali, dat nieuwe verplichtingen met zich meebrengt, zoals een licentiesysteem voor invoer en uitvoer, alsook de aanpassing van de ambitie van de planning voor een geleidelijke vermindering na 2030.

Hoofdstuk 2: Biodiversiteit

Inleiding

Biologische diversiteit of biodiversiteit is de term die gebruikt wordt om alle vormen van leven op aarde, hun onderlinge interacties en de interacties ervan met het fysieke milieu aan te duiden. Ecosystemen zorgen voor de essentiële levensvoorwaarden, beschermen tegen natuurrampen en ziektes en vormen de basis van de menselijke cultuur (SCBD, 2006).

Zowel in België als in de rest van de wereld heeft de biodiversiteit te lijden onder de grote druk door de menselijke activiteiten. De overheid heeft verschillende acties ten uitvoer gebracht, zoals de nationale biodiversiteitsstrategie en diverse federale plannen. Die worden in dit hoofdstuk beschreven, evenals de toepassing van de akkoorden die België heeft geratificeerd.

Het protocol van Nagoya, dat België in 2011 heeft ondertekend, werd geratificeerd op 9 augustus 2016. Er is een ontwerp van federale wet en een ontwerp van Koninklijk uitvoeringsbesluit betreffende de toegang tot genetische rijkdommen en de eerlijke en billijke verdeling van voordelen die voortvloeien uit hun gebruik opgesteld. Verschillende versies van deze projecten zijn enkele keren aan belanghebbenden (vertegenwoordigers van de industrie, onderzoek en ontwikkeling en federale musea) gepresenteerd die opmerkingen hebben ingediend en amendementen hebben voorgesteld. De definitieve versie van deze teksten weerspiegelt hun bijdragen. Het definitieve wetsontwerp en koninklijk besluit zullen zo snel mogelijk aan de goedkeuringsprocedure worden onderworpen.

Wat de internationale juridische context betreft, verwijzen we naar de ontwikkelingen van het tweede federale rapport (P28-29)

1. De nationale biodiversiteitsstrategie 2006-2016

Trend

De Nationale Biodiversiteitsstrategie (NBS) 2006-2016, zoals nader besproken in het tweede verslag, (P29-30) was het voorwerp van een evaluatie en herziening van haar implementatie halverwege haar looptijd, met name in 2011 en 2013, en er werden door diverse actoren heel wat initiatieven ondernomen, die al dan niet rechtstreeks verband houden met de NBS. Er werd echter geen voor het publiek toegankelijke structuur opgezet voor een regelmatige opvolging van de NBS, teneinde een volledig overzicht te behouden van wat op de verschillende niveaus ondernomen wordt en de geboekte vooruitgang op te volgen om zo de vastgelegde doelstellingen te halen. Er werden nog geen opvolgingsindicatoren ontwikkeld en er moeten bijgevolg nog methodologieën en gemeenschappelijke instrumenten op nationaal niveau worden vastgesteld voor de identificatie en de geïntegreerde bewaking van de toestand van de biodiversiteit, voornamelijk op het niveau van de aarde, waar elk beleidsniveau zijn eigen methode heeft.

Momenteel wordt er volop gewerkt aan een nieuw nationaal rapport in het kader van de UNCBD, waarmee ook de evolutie van de toestand van de biodiversiteit in België aangetoond zal worden. Dit zou beschikbaar moeten zijn in 2019.

Daarnaast zijn er momenteel verdere besprekingen op internationaal niveau aan de gang om nieuwe doelstellingen voor de periode na 2020 vast te stellen.

Getroffen maatregelen

Voor de uitvoering beschikt België over of voorziet het zich van beleidsdocumenten en/of nationale, gewestelijke en/of federale actieplannen die specifiek ingaan op de biologische diversiteit.

Hieronder enkele voorbeelden voor het federale niveau:

- De strategie #BeBiodiversity (zie infra)
- Masterplan voor het beheer van de Noordzee
- Brain-programma van het federale wetenschapsbeleid (zie hoofdstuk IX)

De website van het Belgisch centrum voor informatie-uitwisseling voor Biodiversiteit (www.biodiv.be) verzamelt alle informatie over de uitvoering van het verdrag en de opvolging van die Strategie.

Vooruitzichten

Het document "*Biodiversiteit 2020 - de actualisatie van de nationale strategie van België*" omvat precieze doelstellingen die tegen 2020 gehaald moeten worden om de achteruitgang van de biodiversiteit af te remmen. Het neemt de vorm aan van ambitieuze cijferdoelstellingen en gaat vergezeld van maatregelen voor de opvolging van de uitvoering ervan. De Strategie blijft het enige nationale document rond biodiversiteit dat zowel op federaal als op gewestelijk niveau van toepassing is. Doel ervan is strategische beleidslijnen te verschaffen om de actoren van de biodiversiteit in België in staat te stellen om in partnership te werken en bij te dragen tot het behalen van de Europese Doelstelling: "Het verlies aan biodiversiteit en de achteruitgang van ecosysteemdiensten in de EU tegen 2020 stopzetten, ze herstellen voor zover mogelijk en de bijdrage aan het tegengaan van het mondiale verlies aan biodiversiteit versterken".

De COP15 van de UNCBD, die in 2020 wordt gehouden, heeft tot doel soortgelijke verbintenissen na te komen als die van het UNFCCC in Parijs. De situatie beschreven in de nieuwste IPBES-rapporten toont ondubbelzinnig aan dat het behoud van biodiversiteit en ecosysteemdiensten een even belangrijke uitdaging is als klimaatverandering.

INFOBOX

<http://www.biodiv.be/implementation/docs/stratactplan/biodiversity-strategy-2020>

2. #BeBiodiversity

Context

#BeBiodiversity is een nieuwe strategie die aansluit bij het FPIB, namelijk het Federaal Plan 2009-2013 voor de integratie van biodiversiteit in vier federale sleutelsectoren, waarvan de inhoud werd uitgewerkt in het 2de rapport (P31-35).

Beoordeling

Naar aanleiding van het FPIB en de prospectieve studies die zowel bij de consument als bij het bedrijfsleven uitgevoerd werden en bijgevolg erkennen dat het behoud van de biodiversiteit en vooral het duurzame gebruik van haar componenten alleen mogelijk is als burgers, bedrijven en overheden hun inspanningen bundelen en elk op hun eigen niveau handelen, lanceerde de federale overheid in 2017 een #BeBiodiversity-strategie. Het doel bestaat erin zowel bedrijven te sensibiliseren en te helpen bij het vrijwillig behoud van

de biodiversiteit en ecosysteemdiensten als om de burger-consument de middelen te geven om voor producten en producenten te kiezen die meer oog hebben voor biodiversiteit.

Getroffen maatregelen

In 2017 werd er een communicatiecampagne gelanceerd om de bewustmaking, educatie en mobilisatie van burgers-consumenten en bedrijven te bevorderen en hen de middelen te geven om producten en producenten te kiezen, die op een geïnformeerde manier meer respect tonen voor de biodiversiteit:

- Er werd een campagnewebsite¹³ ontwikkeld met veel informatie en zaken die men kan doen om de biodiversiteit te behouden. In 2017 werden er vier aanstekelijke video's gelanceerd als startschot voor de uitrol van de strategie.
- Er werden ook vijf animatievideo's gemaakt die onder andere het verband leggen tussen gewone consumptie en de bedreigingen voor de biodiversiteit en de ecosystemen. Deze animatievideo's, beschikbaar in het Engels, Frans en Nederlands op het YouTube-kanaal #BeBiodiversity¹⁴, waren een groot succes: ze werden meer dan 500.000 keer bekeken op Facebook en meer dan 130.000 keer op YouTube. De video "Wat is het verband tussen de sushi en de schildpad?" won zelfs de Golden Green Award op het 7de Deauville Green Awards Festival in juni 2018.
- Om een beter inzicht te krijgen in de consumptiegewoonten van de burger-consument en hun impact op de natuur, werd er vervolgens een quiz gelanceerd met de volgende doelstellingen:
  - o blijven sensibiliseren;
  - o de mobilisatiefase te starten;
  - o de consumptietrends in kaart brengen;
  - o de toekomstige voor de 'consument' bestemde communicatie doelgerichter voeren;
  - o de communicatie ondersteunen en bedrijven beïnvloeden en mobiliseren.

Er werden vijf totemdieren gekozen om het verbruiksprofiel te bepalen en er worden kleine tips aangereikt die gemakkelijk in het dagelijkse leven geïmplementeerd kunnen worden.

Tegelijkertijd is deze strategie erop gericht om langs de aanbodzijde het bewustzijn te vergroten en bedrijven te helpen om op vrijwillige basis te werken aan de vrijwaring van de biodiversiteit en de ecosysteemdiensten:

- De federale en regionale entiteiten hebben een online platform voor België, BiodiversiTree¹⁵ ontwikkeld, waarmee bedrijven en lokale overheden snel kunnen bepalen wat ze kunnen doen om de biodiversiteit op hun terreinen, in hun gebouwen, in het kader van hun processen of in hun aankoopbeleid te bevorderen. Dit platform is een bewustmakingsinstrument waarmee iedereen zich vragen kan stellen over zijn of haar manoeuvreerruimte binnen de eigen organisatie. De acties zullen nu in detail beschreven worden, het platform is online sinds eind maart 2019.
- Momenteel wordt er nagedacht over een instrument om de impact van bedrijven op de biodiversiteit te beoordelen, met als uitdaging om een wetenschappelijk gevalideerde aanpak te ontwikkelen teneinde bedrijven en publieke organisaties te helpen om snel de impact van verschillende

---

¹³ www.bebiodiversity.be

¹⁴ www.youtube.com/bebiodiversity

¹⁵ www.biodiversitree.be

grondstoffen op de biodiversiteit na te gaan. Hiertoe werden er diverse prospectieve studies uitgevoerd.

Om ons te begeleiden bij de ontwikkeling van specifieke tools, hebben bepaalde bedrijven en de Regie der Gebouwen, de zogenaamde pioniersbedrijven, zich bij ons aangesloten. Zij verzekeren ons dat deze tools een taal zullen gebruiken die aangepast is aan de behoeften van de bedrijven en aan hun behoeften. Daarnaast verbinden zij zich ertoe om tijdens het project een of meer acties ten gunste van de biodiversiteit op te zetten. Van zijn kant helpt het #BeBiodiversityteam deze pioniersbedrijven bij het identificeren van de te ondernemen acties, met name dankzij BiodiversiTree, en promoot het team deze acties gedurende het hele project. Tijdens de eerste helft van 2019 werden er voor elk pioniersbedrijf video's uitgezonden.

Opleiding van de actoren

Er worden nog steeds opleidingen aangeboden, waarvan sommige door DG Leefmilieu van de FOD VVVL, bijvoorbeeld aan medewerkers van Vinçotte of aan vakbondsafgevaardigden en vertegenwoordigers van het (Waalse) Intersyndicale Netwerk voor Milieubewustzijn (RISE) als onderdeel van hun permanente opleiding. Deze opleidingen waren zeer succesvol en hebben geleid tot een beter begrip van de concepten biodiversiteit en ecosysteemdiensten. De aanpak was ook gericht op een beter begrip van de relaties en afhankelijkheden tussen de doelgroep en de biodiversiteit om maatregelen te identificeren teneinde de negatieve effecten te minimaliseren, evenals potentiële kansen die kunnen worden aangegrepen.

Vooruitzichten

Naast de hierboven genoemde ontwikkelingspunten is de #Bebiodiversity-strategie er dus op gericht om de markten te doen evolueren naar producten die meer respectvol omgaan met biodiversiteit door hier vraag en aanbod te laten spelen. Deze strategie wil de burger-consument en bedrijven dan ook mobiliseren om een aanvoer van duurzame grondstoffen te bevorderen die verenigbaar is met de bescherming van de biodiversiteit in de landen van herkomst.

3. De federale plannen "Bijen"

Context

Een nationale werkgroep rond bijen, opgericht in 2012 in het kader van het Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid (CCIM) en gemandateerd door de Interministeriële Conferentie Leefmilieu, brengt de federale en regionale overheden samen die verantwoordelijk zijn voor de bescherming van de bijen. Het doel van deze werkgroep is het raadplegen en uitwisselen van informatie. Deze werkgroep zorgt voor een relatieve samenhang tussen de maatregelen die door de betrokken autoriteiten getroffen worden. De doelstelling van het Federaal Bijenplan 2012-2014 was het beschermen van de gezondheid van huisbijen (vanuit een sociaaleconomische dimensie in het begin tot een aanpak waarin leefmilieu en biodiversiteit opgenomen werden) en het bevorderen van de bescherming van wilde bijen, via acties met als doelstelling: de heroriëntatie van de markt ten gunste van bestuiving, de monitoring en de bewaking van bijen, preventie en risicobeheer voor bijen, de opname van bestuiving in de beleidsmaatregelen, plannen, programma's op Europees, federaal, ... niveau, de verbetering van de governance van de bijenproblematiek, de communicatie en de sensibilisering aangaande de bijenproblematiek.

Getroffen maatregelen

Het Federale Bijenplan heeft een collaboratieve werkmethode ingevoerd tussen de actoren van de administratie, het onderzoek en de burgermaatschappij in het algemeen, die rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken zijn bij het behoud van de bestuiving. Een federaal en nationaal "Bijenbestuur" dat het mogelijk heeft gemaakt om concrete acties op touw te zetten en er voor gezorgd heeft dat veelbelovende platformen gelanceerd konden worden. Uit de balans die in 2015 gepubliceerd werd over het Federale Bijenplan 2012-2014¹⁶ bleek dat niet alle gelanceerde acties van het Plan hun vruchten hebben afgeworpen en dit om verschillende redenen. Sommige aspecten konden niet worden afgerond, omdat die gepaard gingen met aanzienlijke voorbereidende en toepassingswerkzaamheden die in ruime mate de initieel door het Plan voorziene periode overstegen. Dat is met name het geval met bepaalde pistes die als prioritair beschouwd werden om het probleem van de achteruitgang van de bijen op te lossen.

De federale regering keurde daarom een Federaal Bijenplan 2017-2019¹⁷ goed, waarin zowel verschillende maatregelen opgenomen werden, die recent door de regering getroffen werden, als acties die in de nabije toekomst geïmplementeerd zullen worden.

Het bestaat uit 8 delen:

- De beschikbaarheid van diergeneeskundige producten die noodzakelijk zijn om de bijenzorg te verbeteren en de rol van dierenartsen in het beheer van de gezondheid van de bijen versterken
- Tools ontwikkelen om de bestrijding van bijenziektes te verbeteren
- Een monitoring van de mortaliteit van de honingbijen uitvoeren en de vermoedelijke oorzaken van deze mortaliteit beter begrijpen
- De risico's die samenhangen met de gewasbeschermingsmiddelen in kaart brengen, evalueren en beheren
- De risico's die samenhangen met de introductie van invasieve soorten en schadelijke organismen of met het handelsverkeer in bijen voorkomen
- De verplichte bestrijding van distels die schadelijk zijn voor de landbouwactiviteit herzien
- Voor maatregelen ten voordele van de bestuivers sensibiliseren en deze stimuleren
- Het overleg en de nationale coherentie versterken

De vier ambities van de overheid achter deze 8 delen zijn om de imkers te helpen, de wortels van het probleem beter te begrijpen, de risico's beter te beheersen, en tenslotte om alle betrokken actoren te mobiliseren.

Vooruitzichten

Om haar ambities waar te maken, bundelt de federale regering haar krachten in de Task Force die instaat voor de federale governance van de bijenproblematiek en die bestaat uit het DG Dier, Plant en Voeding en het DG Leefmilieu van de FOD VVVL, de Cel Contractueel Onderzoek van de FOD VVVL, het FAVV en het FAGG. De verschillende hefboomen van de federale overheid - diergezondheid, de productnormen, het duurzaam gebruik van de biodiversiteit, de volksgezondheid en het wetenschappelijk onderzoek dat gelinkt is aan haar bevoegdheden – zullen op die manier worden gemobiliseerd. De Task Force is verantwoordelijk

---

¹⁶ https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/19102189/bilan%20plan%20abeilles%202014%20fr.pdf

¹⁷ https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/plan_abeille_fr_internet_2.pdf

voor de opvolging van de implementatie van het plan. Hiervoor komt de Task Force minstens twee keer per jaar samen.

4. Invasive Alien Species of invasieve niet-inheemse soorten

Context

Tijdens deze periode boog de federale overheid zich uitsluitend over Verordening (EU) nr. 1143/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2014 betreffende de preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten die op 1 januari 2015 in werking trad. Deze verordening is belangrijk omdat zij zal zorgen voor een zekere homogeniteit van de acties op het niveau van de lidstaten, met name door de opstelling van een gemeenschappelijke lijst van IUS waarover men zich in Europa zorgen maakt.

De uitvoering van het dossier op Europees niveau evolueert op normatief niveau via:

- de vaststelling van 49 soorten die voor de EU als zorgwekkend gelden (23 planten, 26 dieren) bij Uitvoeringsverordening (EU) 2016/1141 van de Commissie van 13 juli 2016 en Uitvoeringsverordening (EU) 2017/1263 van 12 juli 2017;
- de goedkeuring van Uitvoeringsverordening (EU) 2017/1454 van de Commissie van 10 augustus 2017 tot vaststelling van de technische formats voor de rapportage door de lidstaten;
- de goedkeuring van Uitvoeringsverordening (EU) 2016/145 van de Commissie van 4 februari 2016 tot vaststelling van het sjabloon van het document dat als bewijs dient voor de door de bevoegde autoriteit van een lidstaat verleende vergunning op basis waarvan bepaalde instellingen bepaalde activiteiten betreffende voor de Unie zorgwekkende invasieve uitheemse soorten kunnen verrichten.

De federale overheid nam in de periode 2014-2018 dan ook de volgende zaken ter harte:

- de tenuitvoerlegging op juridisch en administratief niveau van het deel van de verordening dat betrekking heeft op de invoer-, uitvoer- en doorvoerbevoegdheden;
- de coördinatie van de uitwerking van een samenwerkingsakkoord tussen de Federale staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de preventie en de beheersing van de introductie en de verspreiding van invasieve uitheemse soorten.

Getroffen maatregelen

Op federaal niveau werden verschillende initiatieven genomen in het kader van het beheer van invasieve uitheemse soorten, zowel op juridisch en wetenschappelijk vlak als op het vlak van sensibilisatie/communicatie:

- Wijziging van de wet van 17 juli 1973 op het natuurbehoud door de wet van 15 mei 2014 houdende diverse bepalingen inzake milieu en de wet van 16 december 2015 houdende diverse bepalingen inzake landbouw en leefmilieu;
- Goedkeuring van het koninklijk besluit van 17 november 2016 tot vaststelling van de procedure en de voorwaarden voor het verlenen, opschorten of intrekken van een invoer-, uitvoer- of doorvoervergunning van voor de Europese Unie zorgwekkende invasieve uitheemse soorten;

- Ondertekening van een trilateraal protocol van 2 januari 2018 tussen het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV), de Federale Overheidsdienst Financiën - Algemene Administratie van de Douane en Accijnzen (AADA) en de Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, Directoraat-generaal Leefmilieu (DG Leefmilieu) betreffende de controle op de introductie van invasieve uitheemse soorten in België;
- Opleiding over de problematiek in 2017 van 350 agenten van de douane en het FAVV.

Wat het nationale niveau betreft:

- Coördinatie van het samenwerkingsakkoord tussen de Federale staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de preventie en de beheersing van de introductie en de verspreiding van invasieve uitheemse soorten waarvan de versie post-Raad van State goedgekeurd werd op 07.11.2018 door het Overlegcomité;
- Oprichting *ad interim* van het Nationaal Wetenschappelijk Secretariaat voor de invasieve uitheemse soorten bij het KBINW, met inbegrip van de bijbehorende financiële overeenkomst tussen de Gewesten en de Federale overheid.

Vooruitzichten

Op normatief niveau:

- Invoeging van een specifiek hoofdstuk over de invoer, uitvoer en doorvoer van invasieve uitheemse soorten in de wet op het natuurbehoud van 1973, waarin dit onderwerp uitgebreid aan de orde komt;
- Voorlegging ter goedkeuring van het samenwerkingsakkoord inzake invasieve uitheemse soorten aan het federale parlement en goedkeuring van de samenwerkingsakkoorden ter uitvoering van dat akkoord door de Interministeriële Conferentie Leefmilieu;

Tenuitvoerlegging op Belgisch niveau van de Europese Verordening nr. 1143/2014 op een gecoördineerde manier in overeenstemming met het samenwerkingsakkoord, wat al op *ad interim* basis gebeurt zoals hierboven aangegeven;

Voorlegging aan de Europese Commissie in 2019 van het *nationaal actieplan inzake prioritaire onbedoelde introducties* met overeenkomstige acties op federaal niveau.

Te lanceren inspecties op intracommunautair niveau en start van de werkzaamheden met betrekking tot de elektronische handel om de rol van de federale overheid vast te stellen ten opzichte van de soorten op de EU-lijst die via die weg illegaal verkocht, verhandeld of aangeboden worden.

Bemonstering van planten en dieren die in België worden ingevoerd en genetische analyse om het mogelijke bestaan van illegale invoer vast te stellen.

Infobox	
-	Soortenlijst: https://www.health.belgium.be/nl/de-europese-verordening-betreffende-invasieve-uitheemse-soorten-ius-verordening
-	http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/index_en.htm

5. De CITES-overeenkomst

Context

De CITES-overeenkomst (overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten) heeft als doelstelling in het wild levende dier- en plantensoorten te beschermen door de controle van de handel erin.

Zie voor meer informatie ook het tweede rapport, P39-43.

Getroffen maatregelen

In het algemeen kan de uitvoering van de CITES-conventie in drie delen worden onderverdeeld: het beleidsmatige aspect, het wetenschappelijke aspect en het 'handhavingsaspect' (controle, controlebeleid, ontwikkeling van actieplannen, enz.).

Beleidsmatig luik - Acties op het niveau van de CITES-cel

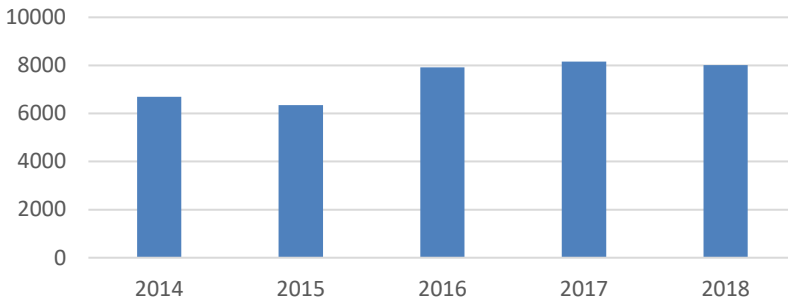
In maart 2015 lanceerde de CITES-cel haar elektronische loket waarmee burgers online alle CITES-vergunningen en -certificaten kunnen aanvragen. Het doel is om alle stappen in verband met de handel in en het bezit van CITES-soorten en -producten te vergemakkelijken en te versnellen. Dit systeem biedt ook de mogelijkheid om te zorgen voor een betere controle van de legale handel, aangezien het gemakkelijker is om gegevens te extraheren, trends te signaleren, enz.

Toegang tot dit online loket is mogelijk via de website [www.citesinbelgium.be/guichet électronique](http://www.citesinbelgium.be/guichet_électronique). Sinds de oprichting hebben meer dan 3.200 klanten (particulieren of handelaren) zich in de database geregistreerd. Verder werden er bijna 21.000 Europese certificaataanvragen (document vereist voor commerciële activiteiten in België en de EU voor 'Bijlage A'-soorten), meer dan 7.500 aanvragen voor invoervergunningen (invoer uit derde landen), meer dan 16.900 aanvragen voor uitvoervergunningen (uitvoer uit de Europese Unie naar derde landen) en meer dan 9.700 aanvragen voor wederuitvoervergunningen in het systeem ingevoerd.

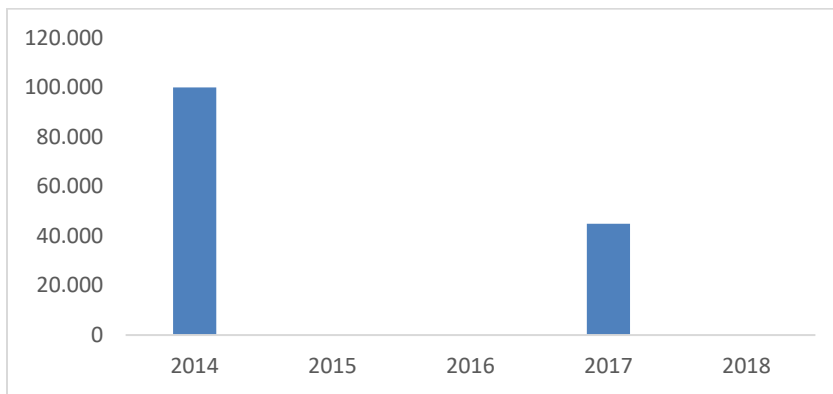
De invoer in België werd gedomineerd door hardhout uit Afrika (zie figuren 6 en 7). Ons land is dan ook een belangrijke importeur van gekapt stamhout en gezaagd hout van Afrikaanse Teak (8.000 m³ in 2016-2017-2018) en rood stinkhout (*Prunus Africana*) (100 ton in 2014, 40 ton in 2017). Dit zijn in België de meest geïmporteerde delen van planten die door de conventie worden beschermd. Koraal, lederwaren en bevroren krokodillenvlees van veehouderijen waren in 2016 goed voor 180 ton (figuur 8).

De uitvoer betrof voornamelijk levende vogels (in de EU gekweekte papegaaien), kaviaar en opnieuw lederwaren.

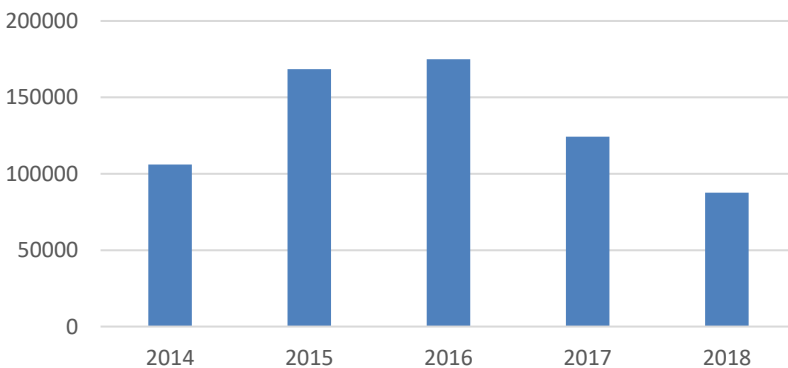
Wat de aanvragen voor certificaten betreft, deze hebben voornamelijk betrekking op de hoogste en meest gecommercialiseerde diersoorten in België en in de EU: kerkuilen, grijze roodstaartpapegaaien (soort die recentelijk in 2017 in bijlage A werd opgenomen) en landschildpadden voor levende dieren en voor ivoor dat nog steeds het meest populaire zeldzame product is (meegebracht door Belgische families die in Congo woonden vóór de inwerkingtreding van CITES) in België en de andere EU-landen.

Figuur 7: Ingevoerde hoeveelheid Afrikaanse teak in België tussen 2014 en 2018 (bron: FOD DB CITES)

Figuur 8: Ingevoerde hoeveelheid schors van rood stinkhout (*Prunus africana*) in België tussen 2014 en 2018 (bron: FOD VVVL, DB CITES)

Figuur 9: Ingevoerde hoeveelheid bevroren krokodillenvlees in België tussen 2014 en 2018 (bron: FOD VVVL, DB CITES)

De laatste jaren heeft de CITES-cel van de FOD ook aanzienlijke inspanningen geleverd op het vlak van bewustmaking, communicatie en informatie op maat van de verschillende doelgroepen.

Zo werd in 2015 de website www.citesenbelgique.be volledig herzien. Particulieren en professionals vinden er alle nodige informatie over het kweken, kopen, verkopen of houden van bedreigde dieren en planten of daarvan afgeleide producten.

In 2015, 2016, 2017 en 2018 werden er talrijke persberichten gepubliceerd over diverse onderwerpen, waaronder de resultaten van controleoperaties die hebben geleid tot significante inbeslagnemingen van CITES-specimens; rechterlijke beslissingen inzake vonnissen voor overtreders van de CITES-conventie; en de

resultaten van de Conferenties van de Partijen (COP's) over de opname van nieuwe soorten in de CITES-conventie.

In 2016, 2017 en 2018 werden er gerichte informatiesessies georganiseerd voor verschillende doelgroepen (boerenverenigingen, muzikanten, dierenartsen, vertegenwoordigers van kamers van koophandel, diplomaten, enz.). Verschillende praktische brochures om kwekers en verkopers van papegaaien, roofvogels en schildpadden beter te informeren, werden bijgewerkt.

Er werd een 'mailing list'-systeem opgezet om gebruikers te informeren over nieuwe maatregelen die door de CITES-cel getroffen werden.

De CITES-cel van de FOD Volksgezondheid besteedt verder tevens bijzondere aandacht aan ivoor en hout:

In 2015 werd een verplicht markeringssysteem voor onbewerkte ivoren slagstanden met een vergunning voor de verkoop ontwikkeld om het verband tussen het afgegeven document en het specimen en dus de traceerbaarheid ervan te waarborgen, waarbij de markeringscode ook op het document wordt vermeld.

In 2018 werden er bewustmakingsacties met betrekking tot de problematiek van ivoor gevoerd om de burgers beter te informeren over de legale en illegale handel in ivoor, waaronder de in mei 2018 gelanceerde campagne "*Laat je (slag)tanden zien!*", waarbij burgers het ivoor dat ze kwijt wilden, konden deponeren in containers die voor dit doel ter beschikking werden gesteld. De actie werd in samenwerking met twee grote dierentuinen in België georganiseerd en er werd via deze weg in totaal 500 kg ivoor opgehaald en vervolgens vernietigd.

België steunt via de CITES-administratie van de FOD Volksgezondheid ook het African Elephant Fund, dat projecten ter bescherming van Afrikaanse olifanten financiert. Ons land neemt daarbij deel aan de raad van bestuur van dit fonds ter verzekering van een nauwlettend toezicht op de toegewezen financiële middelen.

In 2015 werd hier €50.000 voor vrijgemaakt, in 2016 €20.000, en in 2017 en 2018 opnieuw jaarlijks €50.000.

Daarnaast werd €60.000 voorzien in 2018 voor de opstartmeeting van het African Carnivore Initiative, waarbij de verschillende oorsprongslanden van 4 belangrijke katachtigen (leeuw, luipaard, cheeta en wilde hond) afspraken hebben gemaakt over de bescherming van deze dieren. Dit was een gemeenschappelijk initiatief van CITES en CMS (conventie inzake migrerende soorten).

Nog in 2018 werd een financiële ondersteuning van € 45.000 voor ETIS, het "Elephant Trade Information System", voorzien. Hiermee wordt het computersysteem dat werd opgezet onderricht van CITES en UNEP, met als doel om gegevens over inbeslagnames van ivoor bij te houden en te analyseren, om zo een onderbouwde selectie te kunnen doen van landen die een nationaal actieplan inzake ivoor moeten opstellen. Met deze bijdrage zal de transparantie en toegankelijkheid van deze database nog verder uitgebouwd worden.

Jaarlijks werd ook een subsidie voorzien van € 15.000 voor EU-Twix, de Europese databank die alle gegevens verzamelt en analyseert over inbeslagnames van de EU. In 2017 hebben we ook € 25.000 subsidie gegeven aan Africa-Twix, voor de opstart van het Afrikaanse luik van een dergelijke database inzake in beslagnames.

Wetenschappelijke luik

De belangrijkste missie van het Wetenschappelijk comité CITES (verder aangeduid als 'comité') ligt in het garanderen van een duurzaam gebruik van de wilde flora en fauna door onderzoek van alle

wetenschappelijke vraagstukken die betrekking hebben op de toepassing van de EU reglementering op de internationale handel in de met uitsterven bedreigde soorten.

Meer specifiek zal dit comité hierbij wetenschappelijke gegevens verzamelen en gebruiken om op die manier onder andere te komen tot het opstellen van adviezen.

Het comité is momenteel samengesteld uit 18 deskundigen met expertise in specifieke domeinen van 'conservation biology'.

Elke sectie telt een verantwoordelijke die als vertegenwoordiger van zijn afdeling advies dient uit te brengen over de afgifte van vergunningen voor de invoer uit derde landen van specimina van soorten die opgenomen zijn in de bijlagen van de EG-verordening ter zake, en waarvoor er nog geen recent advies van de SRG (Scientific Review Group die alle wetenschappelijke autoriteiten van de Lidstaten verenigt) werd opgesteld. Deze adviezen worden gemotiveerd door aan te geven of de doelstellingen van de invoer al dan niet van invloed kunnen zijn op het voortbestaan van de soort of op de omvang van zijn grondgebied, rekening houdend met het huidige of verwachte handelsniveau.

Een tweede hoofdtak van het comité bestaat uit het adviseren mbt de positie van België als CITES-Partij en EU-lidstaat op de Conferentie van de Partijen (om de drie jaar), tijdens de vergaderingen van het CITES Animals - en Plants Committee. (twee maal om de drie jaar) en de vergaderingen van de SRG (vier maal per jaar).

De leden worden trimestrieel uitgenodigd om vergaderingen van het Belgisch wetenschappelijk comité bij te wonen (3-5x/jaar) en, voor sommigen onder hen, om deel te nemen aan de SRG-vergaderingen, aan de vergadering van het Animals & Plants Committee en aan de Conferentie der Partijen.

Op vraag van de cel CITES komt het Belgische wetenschappelijke comité regelmatig samen om te overleggen over diverse wetenschappelijke vraagstukken. Daarnaast wordt er langs elektronische weg regelmatig overlegd zodat invoeraanvragen wetenschappelijk geëvalueerd kunnen worden. Het is immers de bevoegdheid van de wetenschappelijke autoriteit om na te gaan of een mogelijke invoer indruist tegen de doelstellingen van het CITES-verdrag. Door de aanstelling van een wetenschappelijk adviseur, die alle adviezen voorbereidt en ook de link vormt tussen het wetenschappelijke en het beleidsmatige luik, kan het wetenschappelijke comité op efficiëntere wijze werken en zo ook beter bijdragen tot gedegen standpunten in de Europese en internationale onderhandelingen.

Het comité, meer bepaald de afdeling 'Planten', publiceerde een document dat de basisprincipes neerlegt voor de evaluatie van aanvragen tot invoer van tropisch hout van bedreigde soorten. Dit document, in 2014 voorgelegd aan het de SRG evenals aan het CITES Plants Committee, onder de titel '*Non-detriment findings for timber imports: stepwise approach of collecting documentation on carrying capacity of *Pericopsis elata* populations*', wordt nog steeds als referentie vermeld, bij het opstellen van een gemeenschappelijke EU-strategie tegenover het gevraagde duurzaam beheer van boomsoort-populaties in Afrikaanse landen. Algemeen kan trouwens worden gesteld dat binnen de EU, het Belgisch comité de laatste vijf jaar een erkende expertise heeft opgebouwd in het behandelen van hout-dossiers.

Tijdens het laatste regionaal European Plants Committee, gaf de wetenschappelijk adviseur een voordracht over de problematiek van Mukula-hout-kapping en de ermee gepaarde gaande internationale illegale handel vanuit Zambia (Palermo, 28/--2-3/2018).

Enkele maanden later diende hij een document (PC24 Doc. 19.2) in onder de titel "International trade in the timber producing species "Mukula" (*Pterocarpus* spp.) from dry miombo forests (central / Southern Africa)", en legde dit voor aan het internationaal CITES Plants Committee (Genève, 23-26/7/2018).

In 2017 werd een subsidie van € 50.000 (verspreid over 2017-2020) toegekend aan het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika voor een project rond duurzame productie en legale handel in Afrormosiahout.

In bovenvermeld kader plande de CITES-dienst een bijzondere missie (2018) naar DRC (Democratische Republiek Congo) voor haar wetenschappelijk adviseur. Een van de voornaamste aanleidingen van de missie was de start in de opvolging van onderzoek mbt Afrormosia-groefactoren door een beginnende PhD-student. Deze zogenaamde Afrormosia-missie (samen met een houtexpert van het comité), kaderde in het project EU-"FORETS" (FORMATION, Recherche, Environnement dans la province Tshopo). Het FORETS-project wordt voornamelijk door de EU gefinancierd (Ontwikkelingsfonds 11). Dit project omvat hoofdzakelijk capaciteitsopbouw: opleiding van studenten bosbeheer, master bosbouw, begeleiding van doctoraten (momenteel 5), constructie van nieuwe gebouwen, beheer van reservaten,.... Daarnaast nam de wetenschappelijk adviseur kennis met het Yangambi-project Reserve, UNESCO Biosphere (240 000 ha) dat tot doel heeft de menselijke druk te verminderen op het plaatselijke ecosysteem, voorbereiding van de constructie meteotoren (captatie van meteo-parameters + CO2 en CH4, verbonden met het wereldwijd netwerk).

Mbt de implementatie van dit initiatief, dient CIFOR (Centrum voor Internationaal Bosonderzoek) te worden vermeld als internationale organisatie verantwoordelijk voor met de hulp van lokale en internationale partners.

Luik "Uitvoering"

Na de verdwijning in 2014 van de inspectiedienst "Dierenwelzijn en CITES" (als gevolg van de regionalisering van de dienst Dierenwelzijn) van de FOD VVVL werden er in 2015 twee inspecteurs aangesteld om in België voltijds CITES-controles uit te voeren. Hierdoor kon al in 2015 een groter aantal CITES-controles op Belgisch grondgebied worden uitgevoerd, omdat deze dienst in het verleden vooral gericht was op dierenwelzijn. In 2017, met de aanwerving van 6 nieuwe inspecteurs en controleurs, werd binnen de inspectiedienst van het DG Leefmilieu van de FOD Volksgezondheid een eenheid "inspectie soorten" opgericht die zich specifiek toelegt op het toezicht op de handel in dier- en plantensoorten.

Deze cel controleert de uitvoering in België van de bepalingen die verband houden met:

- de CITES-conventie (bedreigde soorten): levende dieren, planten, producten gemaakt van soorten zoals ivoor of genaturaliseerde dieren;
- de EU-verordening inzake invasieve uitheemse soorten en de lijst van zeer zorgwekkende soorten;
- de EUTR-verordening die het op de EU-markt brengen van illegaal gekapt hout binnen of buiten de EU verbiedt.

Naast inbeslagnames kunnen er ook administratieve boetes worden opgelegd. Indien de vastgestelde inbreuk eerder van administratieve aard is (het specimen zelf is niet van illegale oorsprong, maar er worden wel administratieve inbreuken in verband met het in de handel brengen van het specimen vastgesteld), kan

een administratieve boete worden opgelegd. Dit systeem werd opgezet om straffeloosheid te bestrijden en de rechtbanken te ontlasten, zodat zij zich kunnen concentreren op de zwaardere gevallen van daadwerkelijke handel in specimens van illegale oorsprong.

Sinds 2016 draagt België, net als alle lidstaten, bij tot het EU-actieplan tegen de handel in wilde dieren en planten en brengt het regelmatig verslag uit aan de Europese Commissie over de uitgevoerde taken (laatst bijgewerkt in oktober 2018). De resultaten van dit actieplan zijn beschikbaar op http://ec.europa.eu/environment/cites/trafficking_en.htm.

Een goede werking van de controle-instanties en een goede samenwerking tussen de verschillende toezichthoudende autoriteiten zijn van essentieel belang.

De samenwerking met de douanes werd verder nog versterkt sinds de ondertekening van een overeenkomst tussen de CITES-administratie en de administratie van de Douane en Accijnzen in 2014.

De CITES-cel heeft bovendien verschillende opleidingen in verband met de CITES-wetgeving opgezet, in het bijzonder voor de inspectiecel, het FAVV, de Belgische douane alsook voor de Afrikaanse studenten van de Belgische douaneschool (voor deze laatste groep werden er sinds 2015 al 4 opleidingssessies georganiseerd), naast een intensieve opleiding voor lokale en federale politieagenten in 2018.

Vooruitzichten

De uitwerking van een samenwerkingsakkoord tussen het federale en het gewestelijke niveau geldt daarnaast als van essentieel belang voor een succesvolle toekomstige toepassing van CITES in België. De implementatie van bevoegdheden creëert een duidelijke behoefte aan een correct wettelijk kader waarbinnen elke dienst zijn werk kan doen en waardoor de burger duidelijk weet aan wie hij vragen kan stellen over CITES en de toepassing ervan in België. Deze werkzaamheden zijn momenteel volop aan de gang.

6. Invoer van bushmeat

Begin 2017 werd een tweejarig onderzoek gestart naar illegaal ingevoerd vlees vanuit Zwart-Afrika via de luchthaven van Brussel-Zaventem. Het onderzoek had enkel betrekking op de invoer via passagiers. Het hoofddoel was tweeledig: het kwantificeren van de invoerstromen en het uitvoeren van een genetische analyse van het in beslag genomen vlees om te bepalen of de betrokken diersoort een beschermde status heeft (CITES).

Er werd daartoe een samenwerking opgezet tussen de onderzoekers (Faculteit diergeneeskunde van de Universiteit van Luik), de Inspectie Soorten van het DG Leefmilieu van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, de douane, de luchthaven van Zaventem en het FAVV.

Naast gedomesticeerd vlees (het merendeel van het in beslag genomen vlees) werd zogenaamd 'bushmeat' onderschept, waaronder CITES-soorten.

Om een totaalbeeld van de problematiek te krijgen, worden pathogenen, virussen of bacteriën die in de stalen van het in beslag genomen vlees (2019) aanwezig zijn momenteel onderworpen aan een metagenoomanalyse.

Alle resultaten van beide studies zullen worden meegedeeld tijdens een conferentie die de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu eind 2019 organiseert

Hoofdstuk 3 : Productie- en consumptiepatronen

Inleiding

Dit hoofdstuk behandelt de acties die door de federale overheid uitgevoerd zijn voor sommige van die producten, zoals de etikettering van de consumptieproducten (Ecolabel-verordening), risicobeheer en risicobeoordelingen (in het kader van de verordeningen inzake REACH, biociden en gewasbeschermingsmiddelen), de controle van het in de handel brengen, de in- en uitvoer van gevaarlijke chemische stoffen, de etikettering van chemische producten (CLP-verordening), specifieke productnormen (in het kader van de wet van 21 december 1998 betreffende de productnormen) alsook algemenere initiatieven.

Voor meer informatie zie ook het tweede rapport P49.

1. Ecolabel-verordening

Huidige trend

Het EU Ecolabel is een initiatief van de Europese Commissie dat in 1992 van start ging. Het EU Ecolabel wil het consumenten gemakkelijk maken om voor een milieuverantwoord product of dienst te kiezen. Samen met Green Public Procurement (GPP) en Ecodesign maakt het EU Ecolabel deel uit van de bredere Europese strategie ter promotie van duurzame productie- en consumptiepatronen. Het aantal licentiehouders¹⁸ en het aantal producten dat in België het EU Ecolabel krijgt, kent sinds 2004 een continue stijging.

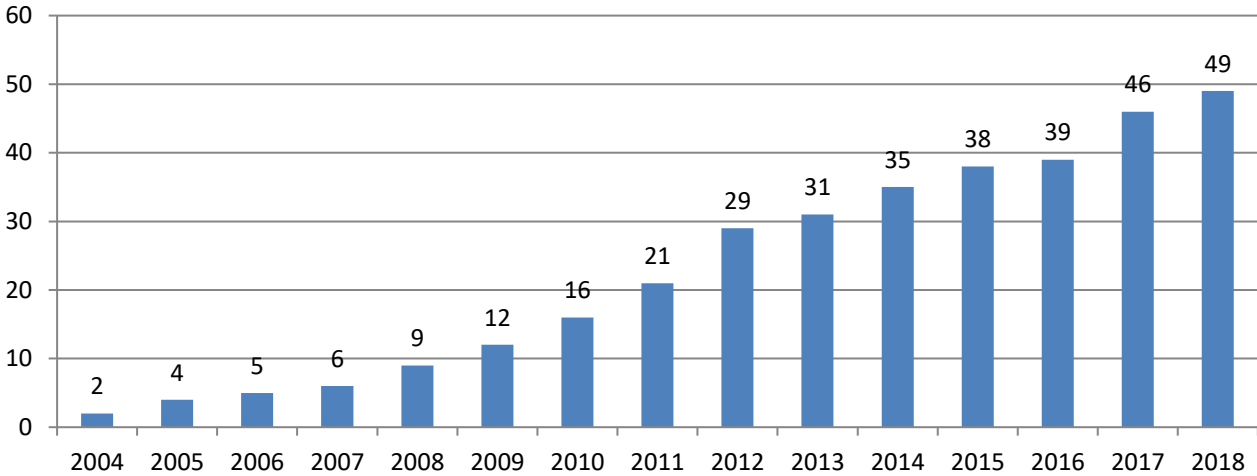
Figuur 10: Ecolabel-
logo in de EU

Totaal aantal toegekende Ecolabel vergunningen in België

Eind 2004 waren er slechts 2 licenties, in 2018 telt België in totaal 49 licenties voor het EU Ecolabel. De productgroepen met de meeste licenties zijn de Allesreinigers en Sanitairreinigers en de Handafwasmiddelen.

---

¹⁸ In België wordt per producent en per productcategorie één licentie toegekend. Dit wil zeggen dat binnen één licentie meerdere producten het Europese Ecolabel kunnen hebben.

Figuur 11 : Totaal aantal toegekende vergunningen in België (bron: FOD VVVL)

Aantal EU Ecolabel producten goedgekeurd in België.

In België is het Comité voor het toekennen van het Europese milieukeurmerk, waarvan het secretariaat is ondergebracht bij de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, verantwoordelijk voor de toekenning en de controle op het EU Ecolabel. Sinds 2004 kent het aantal producten waaraan in België het EU Ecolabel toegekend wordt een exponentiele groei (zie grafiek). In september 2018 werd in België reeds aan meer dan 2000 producten het EU Ecolabel toegekend.

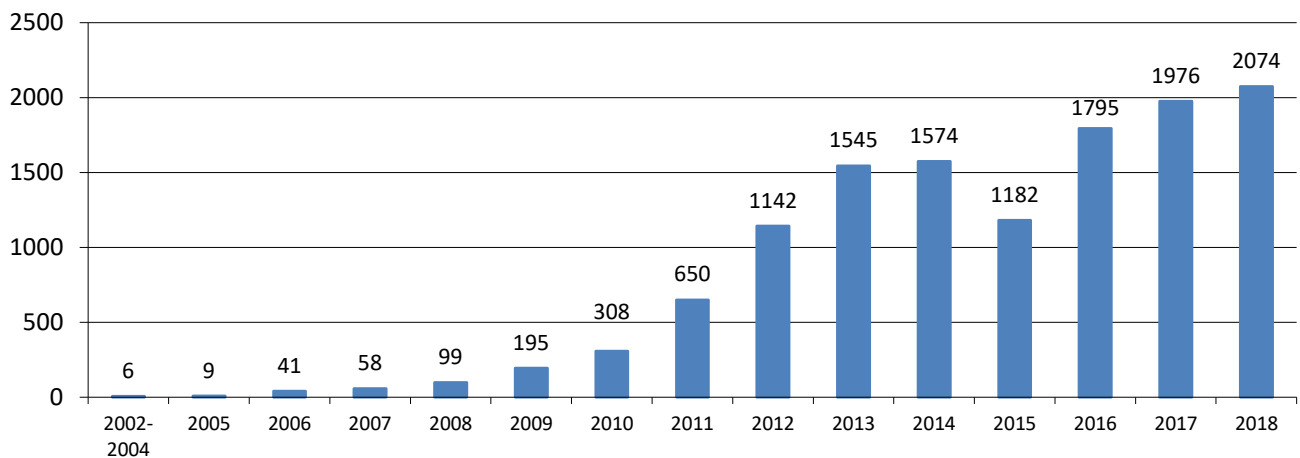

Figure 12 : Aantal ecolabelproducten, toegekend in België (bron: FOD VVVL)

Getroffen maatregelen

Op Europese niveau

De werking van het EU Ecolabel systeem is vastgelegd in de EU Ecolabel Verordening nr. 66/2010.

Op dit moment bestaat het EU Ecolabel voor *26 verschillende productgroepen en diensten* gaande van schoonmaakmiddelen, over verven tot bodemverbeteraars en toeristische accommodatie. De criteria worden per productgroep vastgelegd in besluiten van de Commissie. Sinds 2014 kwamen er 2 nieuwe productgroepen bij nl. absorberende Hygiëneproducten en binnen-schoonmaakdiensten en werden voor 17 productgroepen de criteria herzien. Voor 4 onsuccesvolle productgroepen werden de criteria stopgezet.

In 2014 werd door de Europese Commissie een geschiktheidscontrole van de EU Ecolabel-verordening opgestart (Refit). Hierbij werd het EU Ecolabel gecontroleerd op relevantie, effectiviteit, efficiënt, coherentie en Europese meerwaarde. Deze geschiktheidscontrole bevestigde het nut van het EU Ecolabel, maar liet ook zien dat de toepassing beter en efficiënter kan. Een meer doelgerichte aanpak is nodig om de impact in de praktijk te optimaliseren. Daarom formuleerde de Commissie in zijn verslag van 30 juni 2017 aan het Europese Parlement en de Raad een aantal maatregelen/acties. De komende jaren zal de Europese Commissie o.a. meer inzetten op communicatie, vermindering van, administratieve kosten, vereenvoudiging van de criteria-ontwikkeling. De Commissie vraagt hier echter ook uitdrukkelijk om een groter engagement van de lidstaten.

In België

Eén van de zwakkere punten van het EU Ecolabel is zijn bekendheid. Consumenten kopen weinig producten met het EU Ecolabel, omdat het aanbod te klein is en producenten vragen het EU Ecolabel niet aan omdat de vraag niet groot genoeg is. Communicatieacties zijn één aspect van de oplossing hiervoor. In 2017 werd in het kader van 25 jaar EU Ecolabel door de FOD Volksgezondheid en Leefmilieu een grootschalige communicatiecampagne op touw gezet. Voor deze campagne werd samen gewerkt met de distributiesector, nl. Carrefour, Delhaize, Kruidvat, Lidl en Colora. Verder waren er radiospots en was de campagne zichtbaar op de sociale media. Begin 2019 zal deze campagne herhaald worden.

Vooruitzichten

Op EU niveau loopt op dit moment een evaluatiestudie over het EU Ecolabel. Deze studie zal onder andere aanbevelingen geven over de noodzaak om en de manier waarop de EU Ecolabel Verordening herzien zou moeten worden.

Recent werden de criteria voor binnenschoonmaakdiensten gepubliceerd. Deze productgroep heeft in België heel wat potentieel. Daarnaast is de revisie gestart voor de productgroep “cosmetische producten die worden af-, uit- of weggespoeld”. Ook in België is zijn er een aantal licentiehouders voor deze productgroep. Een eerste stap in deze herziening is het nagaan of de scope van deze productgroep kan uitgebreid worden met bvb tandpasta, mondhygiëneproducten maar ook met “stay-on cosmetics”. In België is hier veel vraag naar.

Verder loopt op dit moment ook de ontwikkeling van EU Ecolabel-criteria voor financiële producten. Op termijn verwachten we ook voor deze productgroep een aantal licentiehouders in België.

Infobox
www.ecolabel.be en www.ecolabel.eu

2. Sectorakkoord detergenten

Actuele ontwikkelingen

Om het aantal milieuvriendelijke detergenten op de Belgische markt te verhogen, heeft de Federale overheid in 2010 een sectorakkoord gesloten met de Belgische producenten van detergenten (Detic), de Belgische Federatie van Handel en Diensten (COMEOS), UNIZO en UCM. Een van de doelstellingen van dit akkoord is het vergroten en diversifiëren van het aandeel milieuvriendelijke detergentia op de markt. Het akkoord bepaalt dat het percentage producten dat aan de Europese ecolabelcriteria voldoet, met een factor 6 vermenigvuldigd moet worden ten opzichte van de situatie in 2008. Voor de jaren 2013, 2016 en 2019 werden er cijferdoelstellingen vastgesteld. In het akkoord is met name een doelstelling vastgelegd om de gemiddelde temperatuur voor het wassen van kledij tussen 2008 en 2015 met 5 °C te verminderen.

Getroffen maatregelen

Het sectorakkoord detergenten loopt af in 2019.

De doelstelling was een temperatuurdaling van 5 °C van het Belgische gemiddelde dat zich in 2010 op 43 °C bevond. In 2013 bedroeg de door de consumenten gerapporteerde temperatuur (sectoronderzoek) weliswaar 40 °C, maar deze daling zette zich niet voort en de temperatuur blijft zich vandaag rond de 40 °C situeren. Wat dit stagnerende cijfer betreft, moet wellicht rekening worden gehouden met een feitelijk (de temperatuur verandert niet lineair op machines; noch op de textieletiketten, hygiëneproblemen en het gebruik van 60°C in sommige gevallen) en psychologisch drempel-effect.

De doelstelling van een aandeel van 10% in de verkoop van milieuvriendelijke producten werd in 2010 gehaald.

Voor geconcentreerde producten met minder verpakkingsafval beschikken we echter niet over de nodige gegevens.

3. Verordeningen REACH en Classification Labelling en Packaging

Actuele ontwikkeling

REACH is een Europese verordening die tot doel heeft het gebruik van chemische stoffen als zodanig of in mengsels of artikelen veiliger te maken. De verordening implementeert een geïntegreerd systeem voor de controle op chemische stoffen, met inbegrip van hun registratie, evaluatie en toelating alsook hun eventuele gebruiksbepijking. Deze regelgeving is van essentieel belang, omdat zij alle informatie verschaft die nodig en nuttig is voor risicoanalyse en -beheer.

De CLP-verordening is de Europese verordening die de indeling, etikettering en verpakking van chemische stoffen en mengsels regelt. Hierbij dient opgemerkt dat de informatie die nodig is voor de indeling van een stof of mengsel krachtens REACH en niet krachtens CLP vereist is.

In die zin zijn de twee verordeningen dus onderling afhankelijk. Het European Chemicals Agency (ECHA) is belast met de coördinatie van de procedures.

Het hoofddoel van deze verordening is de bescherming van de gezondheid van de mens en het leefmilieu tegen de potentiële risico's van chemische stoffen. Dit doel wordt bereikt door:

- een betere kennis van de eigenschappen en het gebruik van stoffen, die tot betere risicobeheersmaatregelen leiden en die de blootstelling en daardoor ook de negatieve gevolgen voor de gezondheid van de mens en het milieu beperken;
- de bevordering en het gebruik van minder gevaarlijke stoffen of technologieën, waardoor geleidelijk aan de zeer zorgwekkende stoffen worden vervangen.

Uit de analyse van de registratiegegevens in de dossiers over 10 jaar (2017¹⁹) kunnen we een verbetering van de kwaliteit van de gegevens vaststellen ten opzichte van de situatie vóór REACH²⁰. De analyse had betrekking op 94 referentiestoffen, namelijk 55 HPV-stoffen, 23 MPV-stoffen en 19 BLHC-referentiestoffen²¹. De verbetering van de gegevenskwaliteit is duidelijk zichtbaar op de 4 impactgebieden: milieu, werknemers, consumenten en de mens via het milieu. Deze kwaliteitsverbetering is vergelijkbaar met de verbetering die in het vorige verslag werd vastgesteld²². Tegelijkertijd wordt ook een daling van de risicoscore van deze referentiestoffen ten opzichte van de situatie vóór REACH waargenomen.

Daarnaast waren er chemische veiligheidsrapporten (CSR's) beschikbaar voor 76 van de 94 BLVH-, HPV- en MPV-stoffen die in het rapport 2017 beoordeeld werden (zie figuur 13); het niet beschikbaar zijn van een CSR voor de overige stoffen kan worden verklaard door het feit dat het niet wettelijk verplicht is.

De meeste dossiers in verband met stoffen waarvoor een CSR beschikbaar is, bevatten ook gegevens over de geschatte blootstelling voor werknemers. Verder dient opgemerkt dat de dossiers die geen geschatte blootstellingsgegevens voor de werknemers bevatten, betrekking hebben op stoffen die niet volgens de CLP-verordening zijn ingedeeld. Voor deze laatste is het dus niet nodig dat het dossier een CSR bevat. Ten slotte moet er nog op gewezen worden dat andere stoffen alleen worden ingedeeld, omdat zij een gevaar voor het milieu vormen. In die hypothese zijn de declaranten van mening dat de Europese wetgeving hen niet verplicht om geschatte blootstellingen voor werknemers te verstrekken.

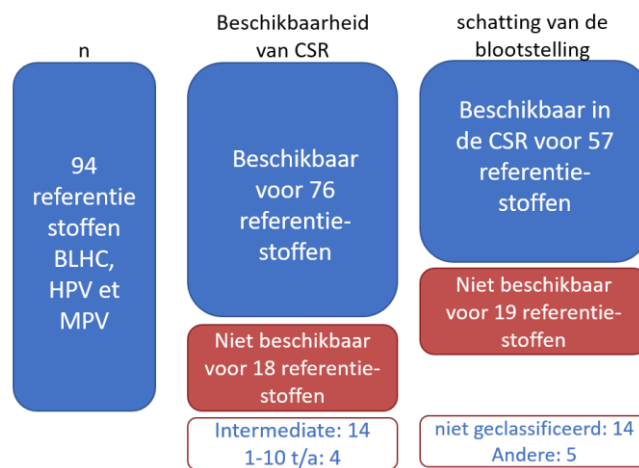

FIG. 13: Samenvatting van de beschikbare CSR's voor werknemers en de blootstellingsgegevens, bron ECHA 2017

¹⁹ REACH_Baseline_10Y_Final_Report_2017_01_16

²⁰ REACH baseline study (EUROSTAT, 2009), <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5844937/KS-RA-09-003-EN.PDF/351b1a93-fe8a-4085-8c67-4566fc8c6b48?version=1.0>

²¹ HPV=High production volume (> 1000t/an at baseline), MPV=medium production volume(> 100t/an at baseline), BLHC= Baseline high concern chemicals)

²² Zie 2de federaal rapport, P52-54

Getroffen maatregelen

Elf jaar na de inwerkingtreding van de REACH-verordening in 2007 is het nog steeds moeilijk om de voordelen van de uitvoering ervan te kwantificeren. De Europese Commissie heeft in plaats daarvan de eerste trends bestudeerd op basis van het onderzoek van kwalitatieve informatie en een representatieve reeks kwantitatieve indicatoren

De *REACH-* en *CLP-verordeningen* komen stilaan op kruissnelheid. De verschillende voorziene registratietermijnen, namelijk 2010, 2013 en 2018, zijn gepasseerd. Deze drie termijnen om aan de registratieverplichtingen te voldoen, hangen af van meerdere parameters, waaronder namelijk het volume van de geproduceerde of ingevoerde stof alsook het gevaar van de stof voor de gezondheid en het milieu. Te midden van de landen van de Europese Economische Ruimte is België het 6de land waar het grootste aantal stoffen is geregistreerd.

De *CLP-verordening* is in 2010 in werking getreden voor stoffen en in 2015 voor mengsels. Sinds begin 2011 is een databank op de ECHA-website beschikbaar met de indelings- en etiketteringsinformatie van fabrikanten en importeurs over hun aangemelde en geregistreerde stoffen (C&L-inventaris). Sinds 2014 heeft België 7 voorstellen ingediend voor een geharmoniseerde indeling op Europees niveau voor biociden of industriële chemische stoffen.

Verder draagt België ook bij tot de uitvoering van de REACH- en CLP-regelgeving door:

- de evaluatie van stoffen;
- de opmaak van Annex XV-dossiers voor:
  - 1) het identificeren van zeer zorgwekkende stoffen (SVHC – *substances of very high concern*) en hen op te nemen in de 'kandidaatslijst'
  - 2) het voorzien van beperkingen op het gebruik van stoffen via het beperkingsmechanisme
  - 3) de vaststelling van een geharmoniseerde classificatie van stoffen (CLP = Annex VI)
- de wetenschappelijke expertise in de ECHA-comités zoals RAC (*Committee for Risk Assessment*) en SEAC (*Committee for Socio-economic Analysis*);
- inspectie (zie hoofdstuk 'Inspectie').

De dienst Risicobeheersing van Chemische Stoffen is de Bevoegde Overheid voor REACH en CLP. In het kader van stofevaluatie behandelde de dienst 14 stoffen sinds 2014 (4 in 2014 en in 2015, 2 in 2016, 2017 en 2018). Op 29 oktober 2018 werden er 352 stoffen opgenomen in de Europese lijst van stoffen die door de lidstaten zijn beoordeeld voor de periode 2012-2020.

Voor twee stoffen heeft de dienst voorgesteld om naar aanleiding van een RMOA (*risicobeheersoptieanalyse*) in de loop van 2018 Annex XV-dossiers op te stellen. Voor deze stoffen werd er een samenwerking met Frankrijk en Duitsland opgezet. Deze 2 dossiers betreffen het identificeren van SVHC-stoffen.

Op 13 november 2018 waren er 191 SVHC-stoffen geïdentificeerd voor de Europese kandidatenlijst. Er werd geen Annex XV-dossier opgesteld voor een restrictie door de dienst. Sinds 2014 heeft de dienst in het kader van de CLP-verordening 7 bijlage VI-dossiers ingediend, die zowel betrekking hadden op industriële chemische stoffen als op biociden.

Er is zichtbare vooruitgang inzake de realisatie van de doelstellingen van REACH en CLP op het gebied van menselijke gezondheid en milieu. Verwacht wordt dat deze tendens ook na 2018 zal aanhouden, aangezien de laatste termijn voor de registratie van vervaardigde of ingevoerde stoffen ten belope van 1 ton of meer per jaar per fabrikant of per invoerder 1 juni 2018 was.

De verschillende procedures van de REACH-verordening (beoordeling, autorisatie en beperking) zijn intussen allemaal operationeel. Wat de autorisatieprocedure betreft, heeft de Europese Commissie reeds 64

besluiten genomen tot verlening van een autorisatie voor een naar behoren gecontroleerd gebruik van een zeer zorgwekkende stof.

Gelet op de complexiteit van de verordening is het vooral voor kmo's moeilijk om een dergelijke regelgeving correct te begrijpen; daarom is er voorzien in de oprichting, in elke lidstaat, van een dienst voor technische bijstand die de ondernemingen moet helpen om hun rechten en plichten goed te begrijpen. Deze diensten helpen de bedrijven echter niet bij de praktische toepassing van de verordening. De bedrijven blijven daar in eerste instantie verantwoordelijk voor. Ze kunnen zich daartoe laten bijstaan door beroepsfederaties of door externe adviseurs.

In België werd er al in maart 2005 een "REACH-helppesdesk" opgericht binnen de FOD Economie. De voornaamste activiteit van die helppesdesk bestaat in het beantwoorden van de vele vragen van bedrijven. De helppesdesk neemt ook deel aan het Europees netwerk dat tot doel heeft de antwoorden aan de bedrijven te harmoniseren binnen de hele EU, de meest gestelde vragen in kaart te brengen en een aantal moeilijke vragen te identificeren waarvoor betere informatie nodig kan zijn via de technische gidsen die het Europees Agentschap voor chemische stoffen (ECHA) heeft ontwikkeld en regelmatig bijwerkt. Het netwerk biedt ook onderlinge bijstand tussen de helppesdesks en geniet de hulp van het ECHA en van de Europese Commissie in geval van moeilijkheden. Om een grotere efficiëntie en coördinatie van de acties te verzekeren werd in maart 2007 een begeleidingscomité opgericht waaraan de verschillende verenigingen deelnemen die de bedrijven in België bijstaan bij de uitvoering van REACH.

In 2008, toen de bedrijven hun stoffen moesten pre-registreren vóór 1 december om de overgangsregeling te kunnen genieten, werden bijna 1.200 vragen gesteld en beantwoord.

Tussen 2009 en 2010 daalde het aantal vragen (± 450 vragen per jaar). Vanaf 2011 en tot 2015 is het aantal vragen vrij constant gebleven (± 200 per jaar).

Sinds 2016 zien we een kleine maar gestage toename van het aantal vragen dat jaarlijks wordt gesteld: 280 in 2016, 339 in 2017 en 354 in 2018. Hoewel de laatste vervalddag voor de registratie van stoffen op 31 mei 2018 viel, blijft het aantal vragen aan de helppesdesk constant; op dit moment ontvangen we vragen over de Brexit die gevolgen zal hebben voor Belgische bedrijven in het kader van REACH.

Vooruitzichten

We moeten echter wel opmerken dat zowel de Europese Commissie als de lidstaten en ECHA verschillende belangrijke tekortkomingen hebben vastgesteld die de verwezenlijking van de doelstellingen van REACH in de weg zouden kunnen staan:

- veel registratiedossiers blijken niet in orde, met name wat betreft de identificatie van de stof, waardoor de autoriteiten hun taken op het gebied van de beoordeling en het beheer van de potentiële risico's van het gebruik van een chemische stof voor de gezondheid van de mens of voor het milieu niet kunnen uitvoeren en vertraging oplopen;
- volgens ECHA zijn er onvoldoende beoordelingen door de declaranten van de mate waarin een stof persistent, bioaccumulerend en toxisch (PBT) is en van de mate waarin een stof zeer persistent en zeer bioaccumulerend (zPzB) is;
- volgens de sector zijn er problemen met betrekking tot de inhoud en de vorm van de uitgebreide veiligheidsinformatiebladen.

Commissie, ECHA, EU lidstaten en bedrijven dienen oplossingen te zoeken om het hoofd te bieden aan voornoemde problemen. Begin 2018 publiceerde de Europese Commissie haar conclusies over de noodzaak

om de krachten te bundelen teneinde de werking van de REACH-verordening te verbeteren (REACH REFIT Evaluation (REACH Review))²³. Deze waren gebaseerd op verslagen van de lidstaten, ECHA en meer dan tien studies over verschillende aspecten van de verordening.

Omdat de middelen van de overheidsinstanties beperkt zijn, zal het voorts ook nodig zijn de stoffen adequaat te prioriteren voor verdere beoordeling in het kader van de REACH- en CLP-procedures.

Infobox
----

http://echa.europa.eu
---

www.reachinbelgium.be
--

4. Verordening betreffende de in- en uitvoer van gevaarlijke chemische stoffen

Context

Zie het tweede rapport, P55-56.

Actuele ontwikkeling

I. Ontwikkeling van het aantal door België geregistreerde kennisgevingen van uitvoer in de tijd (2014-2018) en in verhouding tot andere EU-lidstaten

Op Belgisch niveau zien we sinds 2015 een voortdurende stijging van het aantal kennisgevingen van uitvoer. Een soortgelijke trend kan worden waargenomen in de andere lidstaten en kan op verschillende manieren worden verklaard:

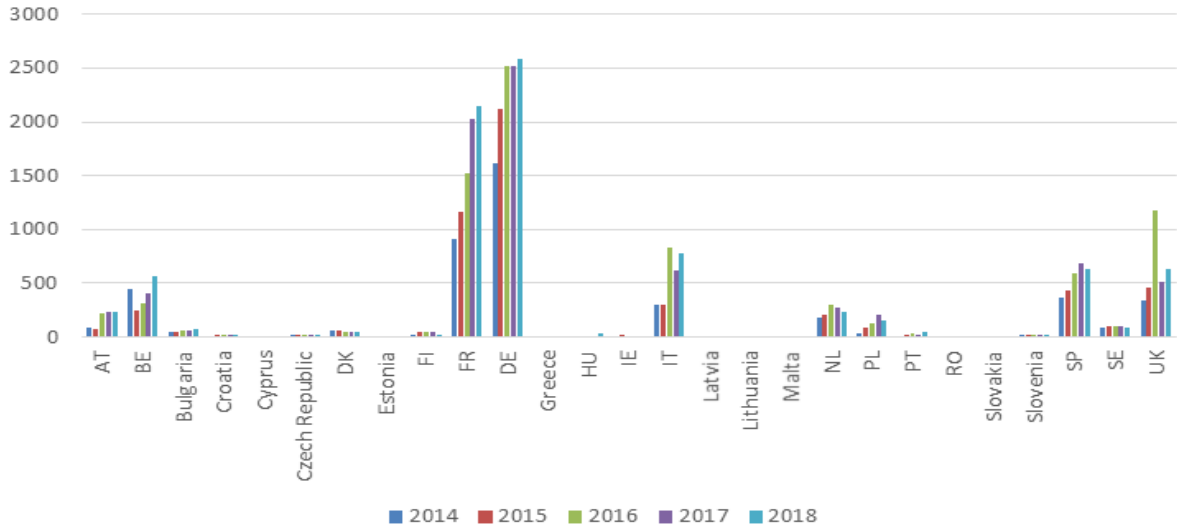
- het bijwerken van de lijst van stoffen die onder de wetgeving vallen;
- de toename van de exportactiviteiten van de sector;
- de sensibilisatie en technische bijstand aan de sector.

Op EU-niveau zijn op basis van gegevens voor 2017 de grootste zes uitvoerders van gevaarlijke chemische stoffen: Duitsland, Frankrijk, Spanje, Italië, het Verenigd Koninkrijk en België. België staat opnieuw op de 6de plaats in deze rangschikking (in vergelijking met het 2de FMR).

De mogelijke gevolgen van Brexit, d.w.z. het vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de EU, zullen de komende jaren moeten worden beoordeeld.

---

²³ http://ec.europa.eu/growth/sectors/chemicals/reach/review_en
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0116&from=EN>

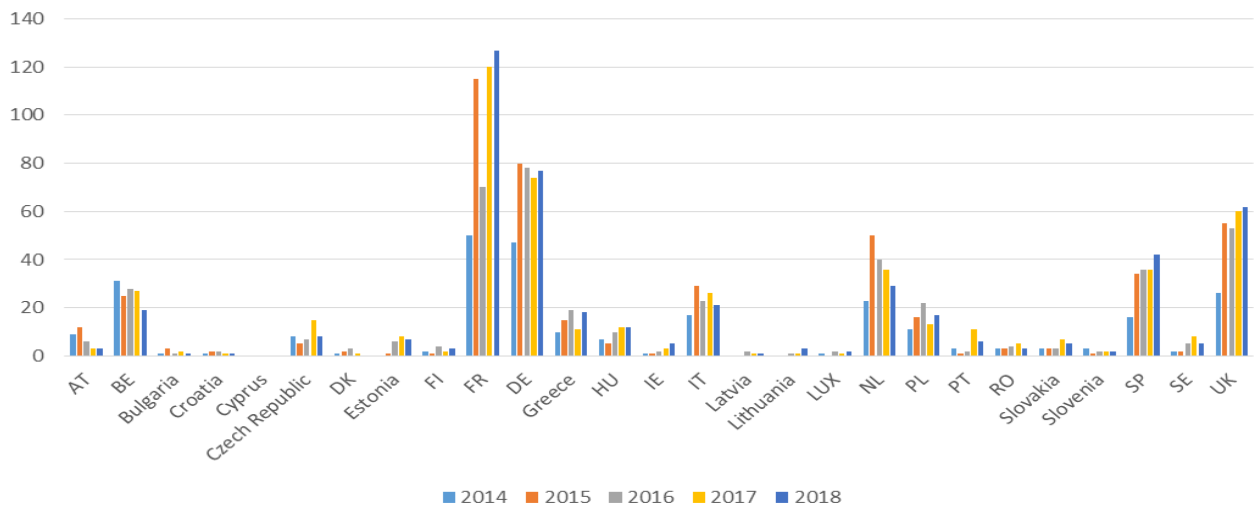

Figuur 14 : Tendens van het aantal kennisgevingen van uitvoer geregistreerd door België in de loop der tijd (2014-2018) en ten opzichte van de andere lidstaten van de Europese Unie (Bron: Europese database van de in- en uitvoer van gevaarlijke chemische stoffen)

I. Ontwikkeling van het aantal door België geregistreerde kennisgevingen van invoer in de tijd (2014-2018) en in verhouding tot andere EU-lidstaten

Op EU-niveau zijn op basis van gegevens voor 2017 de grootste zes invoerders van gevaarlijke chemische stoffen: Frankrijk, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Spanje, Nederland en België. België staat op de zesde plaats in deze rangschikking.

Op Belgisch niveau lijkt het aantal kennisgevingen van invoer sinds 2014 te zijn gedaald. Deze trend zal de komende jaren moeten worden bevestigd en weerspiegelt de noodzaak om de sector verder bewust te maken van de eisen van de wetgeving, met inbegrip van de invoervoorschriften.

Figuur 15: Tendens van het aantal kennisgevingen van invoer geregistreerd door België in de loop der tijd (2014-2018) en ten opzichte van de andere lidstaten van de Europese Unie (Bron: Europese database van de in- en uitvoer van gevaarlijke chemische stoffen)

Getroffen maatregelen

In januari 2014 werd een memorandum van overeenstemming tussen de FOD VVVL (DG Leefmilieu) en de douane gesloten en sindsdien is de wet op de productnormen van 1998 aangepast, die de douaneambtenaren bevoegdheden op dit gebied verleent.

Het koninklijk besluit van 13 november 2011 tot vaststelling van de retributies en bijdragen verschuldigd aan het Begrotingsfonds voor de grondstoffen en de producten werd in augustus 2014 aangepast, wat voor een totale geregistreerde inbreng tot 01.09.2018 zorgde van € 325.750.

Voor de inspectiecampagnes in 2016, 2017 en 2018 werden in 2016-2017 25 bedrijven gecontroleerd en bleken er 6 in overtreding en voor 2017 werden er 24 bedrijven geïnspecteerd en waren er 4 niet in regel.

Er werd een technische bijstand voor sommige ontwikkelingslanden (Congo, Burundi, Gabon, Kameroen, Benin, Burkina Faso, Kaapverdië, Tsjaad, Ivoorkust, Guinee, Guinee, Guinee-Bissau, Mali, Mauritanië, Niger, Senegal en Togo) uitgebouwd door onze deelname aan twee workshops gefinancierd door het secretariaat van het Verdrag van Rotterdam dat via Verordening (EU) nr. 649/2012 werd geïmplementeerd:

- Yaoundé, 16-19 november 2015
- Dakar, 28 november - 1 december 2016

Vooruitzichten

Toekomstige prioriteiten zijn:

- de goedkeuring van een bijlage bij het Protocolakkoord met de douane voor gevaarlijke chemische stoffen tegen eind 2018, begin 2019;
- de financiering van het Begrotingsfonds voor de grondstoffen en de producten;
- de versterking van de sensibilisatie van de sector en bijstand op verzoek van de bedrijven;
- de versterking van de controles.

Infobox

- [Jaarverslag](#) over de feitelijke uitvoer en invoer van gevaarlijke chemische stoffen
- EU-databank van kennisgevingen van [uitvoer](#) en [invoer](#) van gevaarlijke chemische stoffen die door België zijn geregistreerd

5. Verordening m.b.t. biociden

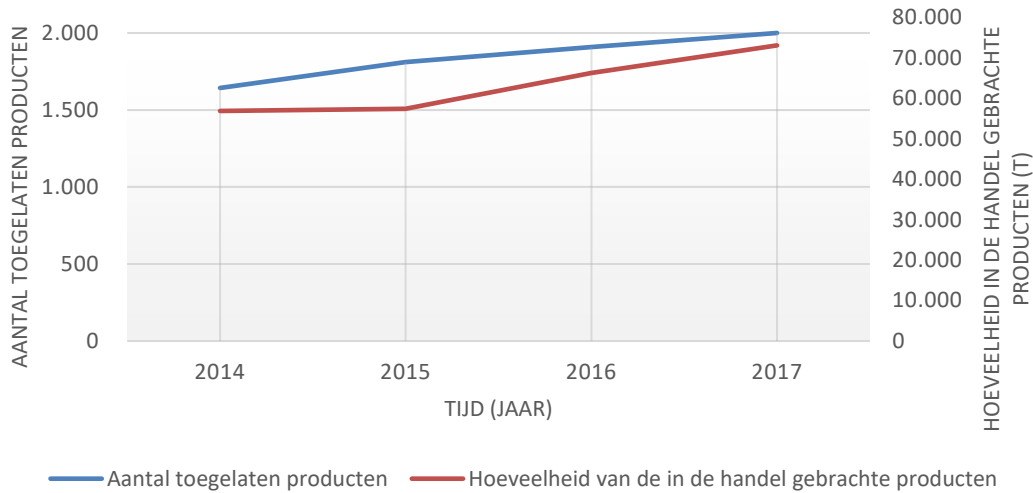
Context

Biociden zijn bedoeld om een schadelijk organisme te vernietigen, af te schrikken of onschadelijk te maken, de effecten daarvan te voorkomen of op een andere manier te bestrijden via een chemische of biologische actie.

Om op de Belgische markt te mogen worden verhandeld, moeten biociden een toelating toegekend krijgen door de federale Minister van Leefmilieu. De voorwaarden voor het in de handel brengen zijn op nationaal niveau beschreven en vastgelegd door het koninklijk Besluit van 8 mei 2014 en op Europees niveau door Verordening (EU) nr. 528/2012. De wet van 21 december 1998 betreffende de productnormen vormt de juridische basis voor de uitvoering van ons beleid inzake biociden.

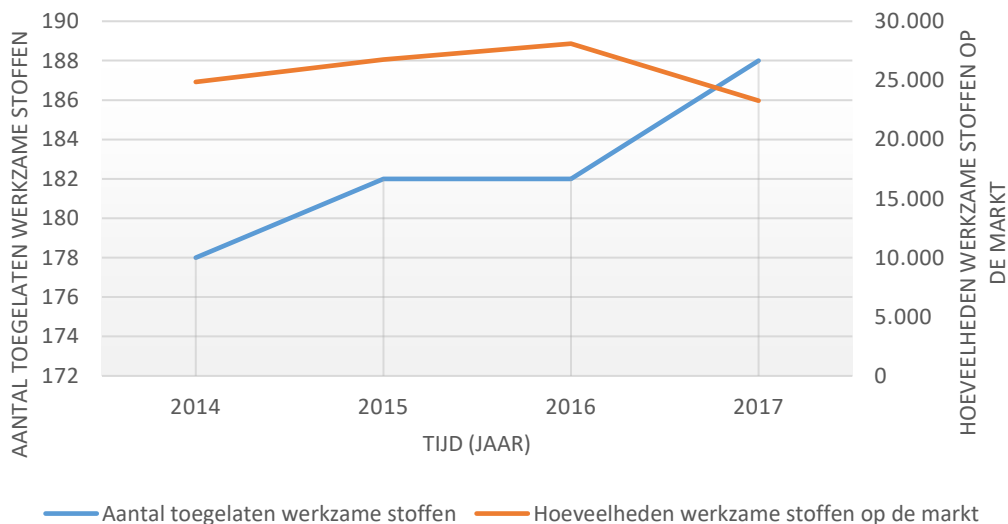
Actuele ontwikkelingen

De jaarlijkse analyse van onze biocidenmarkt stelt ons in staat om zowel de kwalitatieve als kwantitatieve evolutie van deze producten en hun werkzame stoffen te volgen. Het aantal toegelaten producten nam lineair toe van 2014 tot 2017. De hoeveelheden op de markt gebrachte producten volgen de trend van het aantal toegelaten producten (figuur 16).

Figuur 16. Aantal en hoeveelheden biociden aangegeven bij de FOD VVVL (2014-2017).

Ook het aantal toegelaten werkzame stoffen op Belgisch niveau neemt voortdurend toe. Het wordt beïnvloed door het programma voor de beoordeling van werkzame stoffen op EU-niveau, waarin alle werkzame stoffen moeten worden geëvalueerd om te worden goedgekeurd. De hoeveelheid werkzame stoffen ligt gemiddeld tussen de 25.000 en 30.000 ton (figuur 17).

Figuur 17. Aantal en hoeveelheden werkzame stoffen die op de markt zijn toegelaten (2014-2017).

De Belgische biocidenmarkt breidt zich dus in het algemeen uit en diversifieert. Tegelijkertijd worden EU-procedures steeds belangrijker dan nationale procedures. De toelating van biociden op Europees niveau wordt in twee fasen uitgevoerd. Ten eerste moeten de werkzame stoffen worden geëvalueerd en goedgekeurd voor het beoogde gebruik ervan. Ten tweede moeten biociden die deze werkzame stoffen bevatten, het voorwerp uitmaken van een toelatingsaanvraag die moet voldoen aan de Europese eisen. De audit van de Europese Commissie in april 2018 heeft aangetoond dat de dienst biociden meer betrokken moet worden bij de Europese procedures.

Duurzaam gebruik van pesticiden

Het federaal reductieprogramma van pesticiden (FRPP) voor de periode 2013-2017 werd voltooid in 2017. In het kader van de biociden werden verschillende acties ondernomen door de bevoegde dienst, zoals de bepaling van een risico-indicator, de geboekte vooruitgang op wetgevend vlak en een betere kennis van de Belgische markt. In 2018 besloot de dienst biociden zich terug te trekken uit het Nationaal Actieplan Pesticiden (NAPAN) en een eigen Biocidenreductieplan (BRP) op te stellen. Een reeks maatregelen is vertaald in een programma met 12 doelstellingen. Het besluit dat het kader van dit plan en zijn programma voor de jaren 2018 tot 2022 vastlegt, is begin 2019 in werking getreden.

Risico-indicator

Voor elke biocide werd er een risico-indicator, een zogenaamde 'score', vastgesteld en gepubliceerd op de toelatings- of kennisgevingsakte van het product. Deze risico-indicator is afhankelijk van het gevaar dat uitgaat van de in het product aanwezige stoffen. De indicator wordt gebruikt voor de berekening van de jaarlijkse vergoeding die de houder van de vergunning of kennisgeving moet betalen. Hoe gevaarlijker een product is, hoe hoger de score en hoe hoger de bijdrage aan het Begrotingsfonds voor de grondstoffen en de producten.

Opvolgingsindicator

Het beperkte circuit werd ingevoerd door het koninklijk besluit van 8 mei 2014. Dit systeem draagt bij tot de controle van producten die het gevaarlijkst zijn voor de volksgezondheid en daarom verboden zijn voor het grote publiek. Het maakt het mogelijk om alle verkopers en gebruikers van deze gevaarlijke biociden te identificeren. Verder kan hiermee ook de verkoop van deze producten op de Belgische markt getraceerd en gekwantificeerd worden. Momenteel bestaat 36% van de toegestane producten uit producten bestemd voor het beperkte circuit.

Sinds 2013 is er een geautomatiseerd jaarverslag ontwikkeld om de Belgische biocidenmarkt en de jaarlijkse evolutie van de op de markt gebrachte hoeveelheden te analyseren. Dit rapport wordt jaarlijks bijgewerkt en maakt interactief onderzoek mogelijk²⁴. Voor het overige zijn er nieuwe informaticaontwikkelingen lopende die de software toegankelijker en gebruiksvriendelijker zullen maken.

---

²⁴ <https://www.health.belgium.be/nl/lijst-van-toegelaten-biociden-en-jaarverslag>

Communicatie

De vooruitgang die er op Europees en nationaal niveau geboekt wordt, toont aan dat er behoefte is aan een doeltreffende communicatie met alle belanghebbenden. Er werden al verschillende acties ondernomen om de transparantie en zichtbaarheid van de dienst biociden te verbeteren. Sinds 2014 werden de Helpdesk Biocides²⁵, het jaarlijkse forum, diverse communicatiecampagnes alsook trainingen en sensibiliseringssessies opgezet en deze zullen ook de komende jaren voortgezet worden.

Vooruitzichten

In 2019 zal er in samenwerking met het Antigifcentrum een toxicovigilantie-opvolging georganiseerd worden. Deze opvolging zal uitgevoerd worden om de risico's te bepalen die verbonden zijn aan het gebruik van biociden, met name voor de meest kwetsbare bevolkingsgroepen en professionals. Deze gegevens zullen worden gebruikt om nieuwe acties te definiëren in het Federale Biocidenreductieplan.

Om meer middelen te kunnen investeren in de EU-verplichtingen zal de nationale vergunningsprocedure worden vereenvoudigd. In dat kader zal er begin 2019 een nieuw koninklijk besluit tot vaststelling van een registratieprocedure van kracht worden.

De verbetering van de interactieve databank voor het op de markt brengen van biociden, waarmee in 2018 is gestart, zal worden voortgezet teneinde de indiening van dossiers door bedrijven en de invoer van de respectieve gegevens door de dienst te vereenvoudigen. Dit systeem zal voor een hoger beveiligingsniveau zorgen. Het systeem is in volle ontwikkeling en zal in 2020 beschikbaar zijn.

6. Gewasbeschermingsmiddelen

Inleiding

In 2009 is op EU-niveau besloten om de effecten van gewasbeschermingsmiddelen (GBM's) op de menselijke gezondheid en het milieu te verminderen. Verschillende lidstaten - waaronder België - hadden al buiten het Europese institutionele kader om besloten om dergelijke reductieprogramma's te ontwikkelen. In België voorziet de wet van 21 december 1998 betreffende de productnormen ter bevordering van duurzame productie- en consumptiepatronen en ter bescherming van het leefmilieu en de volksgezondheid een Federaal Reductieplan voor Gewasbeschermingsmiddelen dat elke tweeënhalve jaar bijgewerkt moet worden.

Het *eerste reductieprogramma* werd ingevoerd met het koninklijk besluit van 22 februari 2005. Het bestrijkt de jaren 2005 tot 2012 en werd op een participatieve manier uitgewerkt met de verschillende betrokken actoren: overheden op verschillende niveaus, beroepsorganisaties, organisaties actief op het vlak van consumentenbescherming, milieuorganisaties, enz. De belangrijkste doelstelling van dit programma was het effect op de menselijke gezondheid en het milieu van GBM's die in en buiten de landbouw gebruikt worden, tegen 2012 met respectievelijk 25% en 50% te verminderen ten opzichte van 2001.

Het *tweede programma* voor de jaren 2013-2017 onderscheidt zich van het vorige door zijn integratie in een Europees en nationaal kader. De Europese verplichtingen van de richtlijn uit 2009 voor een duurzaam gebruik van GBM's en de federale verplichtingen van de wet van 1998 betreffende de productnormen werden geïntegreerd in het koninklijk besluit van 2012 betreffende het kader van het federaal reductieprogramma

---

²⁵ <https://biociden.freshdesk.com/fr/support/home>

voor pesticiden dat het besluit van 2005 afschaft betreffende het eerste reductieprogramma. Het federaal plan maakt sindsdien deel uit van het nationale plan dat luistert naar de naam NAPAN (Nationaal Actie Plan d'Action National) en waarin verschillende acties worden gerealiseerd met de Gewesten. De NAPAN Task Force is het Belgische overlegorgaan voor het NAPAN.

De vzw Phytofar-Recover zamelt lege verpakkingen en vervallen producten in en laat deze vernietigen in overeenstemming met de regionale wetgeving.

De controles ter plaatse worden uitgevoerd door de controleurs van het FAVV in samenwerking met de controleurs van het DG Leefmilieu van de FOD VVVL. Deze verschillende actoren worden regelmatig geraadpleegd en geïntegreerd in het participatieve systeem van het PRPB.

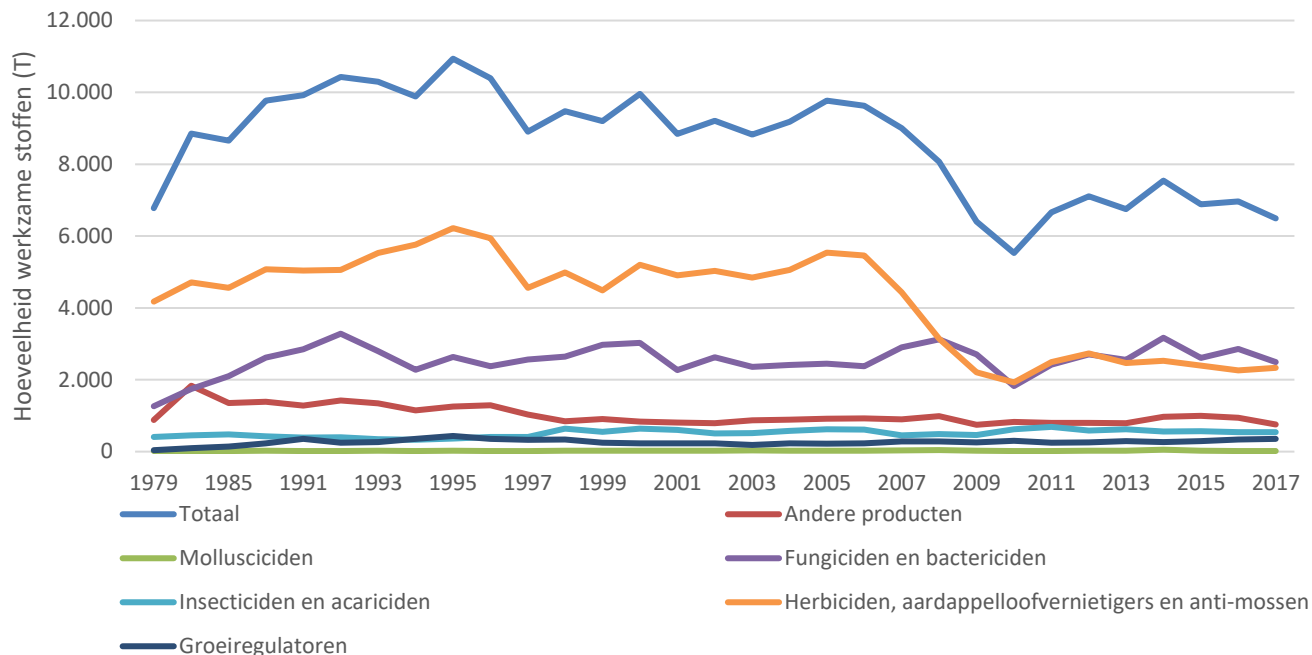
De federale overheid voert momenteel haar derde programma uit, dat 32 projecten omvat, waarvan er 11 worden uitgevoerd in samenwerking met de gewesten in het kader van het NAPAN. Dit programma is opgesteld op basis van de resultaten van het vorige programma en is in overleg met de belanghebbenden na een uitgebreide openbare raadpleging afgerond. Het heeft uitsluitend betrekking op de gewasbeschermingsmiddelen. De 32 projecten hebben verschillende en specifieke doelstellingen die elk bijdragen tot de vermindering van de risico's voor de menselijke gezondheid en/of het milieu in verband met het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

Actuele ontwikkeling

Het is gemakkelijk te zien dat de verkoop van GBM's in 2010 is gedaald tot respectievelijk 74% en 9% voor gebruik in en buiten de landbouw en sindsdien weer is gestegen tot respectievelijk 88% en 14% in 2016, ten opzichte van de verkoop in 2001. Dit zegt echter weinig over de impact van deze verkoop op de volksgezondheid en het leefmilieu. Helaas zullen deze gevolgen waarschijnlijk onbekend blijven. De in het eerste programma beoogde risicoreductie kon immers niet worden gemeten wegens de impasse, zowel in België als op EU-niveau, bij de ontwikkeling van een relevante risico-indicator. Enerzijds zijn de PRIBEL- (in België) en HAIR-indicator (op Europees niveau) complex en duur om te implementeren en zijn de resulterende indexen niet eenduidig en vatbaar voor kritiek. Er is vandaag weinig hoop dat men tot een beleidsevaluatie-instrument zal komen via deze methode.

Anderzijds zijn de programma's er sinds 2012 op gericht om het gevoerde beleid te evalueren aan de hand van een dashboard dat bestaat uit een reeks indicatoren die verkregen worden op basis van de informatie die *a priori* beschikbaar is op Belgisch niveau. Men is volop bezig met het verzamelen en controleren van gegevens en het ontwikkelen van indicatoren.

Ondertussen wordt het beleid geëvalueerd aan de hand van de beoordeling van elk van de projecten van het Federaal Plan. Net als de Europese verplichtingen die in de Europese richtlijn 2009/128/EG zijn vastgelegd, wordt elk van deze projecten geacht bij te dragen aan de risicovermindering zonder echter te weten in welke mate het daartoe bijdraagt. Zo werden in het programma 2006-2012 98 projecten uitgewerkt, waarvan er 79 met succes werden afgerond en 23 werden opgenomen en voortgezet in het programma 2013-2017. In het tweede programma werden 43 projecten ontwikkeld, waarvan er 29 voltooid en 14 verlengd of hervat werden tijdens het huidige programma voor 2018-2022.

Figuur 18: Hoeveelheden werkzame stoffen van gewasbeschermingsmiddelen die in België in de handel gebracht zijn (1979-2013) (bron: FOD VVVL)

Getroffen maatregelen

- De splitsing van de GBM-markt voor professionals en amateurs is sinds 2012 een feit. Sindsdien kan er voor deze twee marktsegmenten dus een specifiek beleid worden gevoerd (bijvoorbeeld beperking van de verkoop van herbiciden voor amateurs).
- Elke beroepsbeoefenaar die met GBM's werkt, moet nu beschikken over een kenniscertificaat dat in België "fytolicensie" wordt genoemd. Er werden ongeveer 75.000 fytolicensies toegekend. Om deze fytolicensie te kunnen behouden, die als onontbeerlijk geldt voor het werken met een GBM voor professioneel gebruik, zal elke houder ervan zich permanent dienen bij te scholen.
- Voor amateurgebruik is het voortaan verplicht om evenwichtige informatie te verstrekken op elk verkooppunt van GBM's. Hier moet er een adviseur met fytolicensie beschikbaar zijn.
- Het NAPAN-programma 2018-2022 werd uitgewerkt en afgerond in overleg met de belanghebbenden. Voor de federale en regionale programma's werd op nationaal niveau een openbare raadpleging gecoördineerd.
- De website van Fytoweb²⁶ werd bovendien bijgewerkt met bijzondere aandacht voor het grote publiek.

Vooruitzichten

Het federale programma 2018-2022 telt 32 projecten in de volgende domeinen: opleiding voor professionals die met gewasbeschermingsmiddelen (GBM's) werken; verkoop van GBM's; informatieverstrekking over en algemene bewustmaking van pesticiden en hun alternatieven; inspectie van de apparatuur voor het gebruik van GBM's; hantering/opslag van gewasbeschermingsmiddelen en hun verpakkingen/residuen;

²⁶ www.fytoweb.be

geïntegreerde bestrijding van plagen (IPM – Integrated Pest Management); indicatoren; risicobeperkende maatregelen; beheer en opvolging van het plan.

Verschillende projecten hebben tot doel normen vast te stellen: de risicobeperkende maatregelen die aan professionele gebruikers worden opgelegd; de inplanting van een bufferzone ter bescherming van de omwonenden van de velden die met bepaalde GBM's worden behandeld; verduidelijking van de labels op de GBM's voor amateurs; enz.

Infobox
- De eerste twee reductieplannen https://fytoweb.be/nl/reductieplan/chronologie/de-vorige-programmas
- NAPAN 2013-17 https://fytoweb.be/sites/default/files/content/reduction/napan_2013-2017.pdf https://search.fytoweb.be/napanweb/nl/rapport-13-17.html
- NAPAN 2018-22 https://search.fytoweb.be/napanweb/nl/programma-18-22.html https://search.fytoweb.be/napanweb/fr/consultation-publique-18-22.html

7. Pesticides

Getroffen maatregelen

De doelstellingen van het beleid zijn ongewijzigd gebleven, namelijk evaluatie van de schadelijkheid van gewasbeschermingsmiddelen alvorens deze op de markt worden gebracht, en de nodige risicobeperkende maatregelen opleggen om een veilig gebruik te garanderen. Doordat enerzijds de criteria voor de goedkeuring van de werkzame stoffen verstrengd werden door het invoeren van Verordening (EG) N° 1107/2009 en anderzijds de methodologieën voor de evaluatie van gewasbeschermingsmiddelen ook continu worden verscherpt, kan er van worden uitgegaan dat de impact van de toegelaten gewasbeschermingsmiddelen op het leefmilieu is gedaald, zonder dat dit evenwel cijfermatig kan worden aangetoond.

Gewasbeschermingsmiddelen zijn nodig voor een duurzame landbouw. Door verhoging van de performantie en uitbreiding van het personeelsbestand kon de dienstverlening worden verhoogd.

Op Europees vlak is een evaluatie van de toepassing van Verordening 1107/2009 lopende als een zogenaamde REFIT-oefening. Ook is er een sterke maatschappelijke vraag naar meer transparantie en onafhankelijkheid in de besluitvorming, wat zich vertaalt in een REFIT van de General Food Law. Op nationaal vlak wordt gewerkt aan een Koninklijk Besluit voor de nationale toelating van gewasbeschermingsmiddelen in toepassing van de vermelde verordening. Dit voorziet bijkomende beperkingen voor publiciteit, internetverkoop, behandelde zaaizaden en bijkomende inspectiemaatregelen voor gewasbeschermingsmiddelen.

Infobox www.phytoweb.be
--

8. Emissienormen voor bouwmaterialen

Bouwproducten en milieu

Huidige trend

De vorige doelstelling blijft: op termijn moet voor elk bouwproduct op de Belgische markt geweten zijn wat de globale milieu-impact is over de volledige levenscyclus. We kijken hiervoor naar de fabrikanten en invoerders. Zij stellen deze milieu-impact ter beschikking door middel van milieuproductverklaringen (**EPD**, environmental product declaration). De basis van deze EPD is de **levenscyclusanalyse (LCA)**. Deze methode is genormaliseerd op internationaal niveau, en verder gespecificeerd voor bouwproducten op Europees niveau (CEN). Het berekenen en communiceren van de milieu impact moet even vanzelfsprekend worden als een prijsberekening.

De voorbije jaren is een bijkomende sterke actor opgestaan: de Europese Commissie met haar initiatief van de **Product Environmental Footprint (PEF)**. Deze methode doorliep een uitgebreide testperiode die men afsloot in 2018. Tegelijkertijd was er een mandaat vanuit de Europese Commissie naar CEN om de Europese norm aan te passen aan PEF. De FOD is ook hier heel actief geweest. Naast de PEF is ook de Verordening 305/2011 relevant met het “Duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen”, als een van de zeven fundamentele eisen voor bouwwerken.

Door EPD en PEF krijgen we een beter zicht op de impact van de verschillende bouwproducten en productieprocessen waardoor we op een efficiënte manier de milieu-impact kunnen verlagen. Dit zowel op niveau van grondstof, product als gebouw.

Op **gebouwniveau** is een belangrijke evolutie de lancering van de online toepassing **TOTEM** (www.totem-building.be) door de drie gewesten in 2018. Deze toepassing berekent de milieu impact van een gebouw op basis van LCA data van de producten. De FOD werd hierbij nauw betrokken. Momenteel zijn de voorbereidingen lopende om de EPD databank van de FOD te koppelen aan TOTEM. Zo kan een architect de gegevens van een EPD gebruiken om elk ontwerp te optimaliseren mbt milieu impact. Momenteel ligt er een document voor om deze samenwerking te formaliseren. Deze evolutie van LCA op gebouwniveau is ook tot uiting gekomen in het project LEVEL(S) van de Europese Commissie.

De FOD heeft zich de voorbije jaren stap voor stap geprofileerd als “**programma operator**” volgens NBN EN ISO 14025. De naam van het programma is **B-EPD** (www.b-epd.be) . De FOD is hierdoor de facto een facilitator voor bedrijven actief op de Belgische markt om EPD op te stellen die voldoen aan bepaalde regels en volgens bepaalde procedures tot stand zijn gekomen. Hierdoor beantwoorden de EPDs niet alleen aan de wetgeving, maar zijn ze ook bruikbaar binnen TOTEM.

Dit is een evolutie die we ook zien binnen Europa. Waar België een van de eerste landen was om op de kar van LCA en EPD te springen, zijn er nu steeds meer initiatieven en programma operatoren in de verschillende lidstaten. België is een drijvende kracht geweest, maar is ook de wet van de remmende voorsprong tegengekomen: door de verschillende internationale initiatieven was er een onvoldoende stabiele situatie om grote stappen voorwaarts te zetten inzake aantal gepubliceerde EPDs.

De milieu impact van een bouwproduct gaat verder dan de impact op de klimaatwijziging. Zo omvat de Europese norm (EN 15804) ook indicatoren zoals verzuring, vermisting en ozonvorming. Op initiatief van de FOD en het NBN zijn belangrijke stappen gezet voor een **uitbreiding van de Europese norm met indicatoren** zoals toxiciteit, fijn stof en biodiversiteit. Dit gebeurde via het opstellen van het CEN Technisch Rapport 17005 in 2016. De uiteindelijke uitbreiding van de norm ligt momenteel ter stemming op tafel, mee geduwd door de PEF.

Een belangrijke recente trend is de **digitalisering** van de communicatie van de milieu impact. De FOD was betrokken bij een van de eerste initiatieven (INDATA) en ook de databank maakte in de beginfase reeds gebruik van een digitaal formaat waardoor ze een voorloper was. Momenteel is er op ISO niveau een harmonisatie oefening aan de gang.

Getroffen maatregelen

Sinds 2014 is een waaier aan maatregelen genomen om het opstellen van EPDs te kaderen en te stimuleren:

- De publicatie van het KB van 22 mei 2014 tot vaststelling van de minimumeisen voor het aanbrengen van milieuboodschappen op bouwproducten en voor het registreren van milieuproductverklaringen in de federale databank.
- Opstellen van een ontwerp van Europees normatief document voor de uitbreiding van de bestaande Europese norm naar bijkomende milieu indicatoren. Dit resulteerde in 2016 in de publicatie van CEN/TR 17025 *Sustainability of construction works - Additional environmental impact categories and indicators - Background information and possibilities - Evaluation of the possibility of adding environmental impact categories and related indicators and calculation methods for the assessment of the environmental performance of buildings*
- Het implementeren en operationaliseren door middel van administratieve bepalingen van het KB van 22 mei 2014: opstellen van algemene programma instructies, procedures voor verifiërende personen, procedures voor bijkomende technische regels (Product Category Rules, PCR), instellen van een stuurgroep en verschillende ondersteunende comités.
- De ontwikkeling van een databank voor EPDs. Lancering gebeurde in 2017.
- Ontwikkelen van een specifieke website voor B-EPD.
- Publicatie van de studie LCA:TIM in 2014. Dit is een grote vergelijkende LCA studie van verschillende isolatie materialen.
- Lid van de LEVEL(s) stuurgroep van de Europese Commissie
- De FOD levert de voorzitter van spiegelcomité NBN E350.
- Starten van de voorbereidingen eind 2017 voor de koppeling van de B-EPD databank met TOTEM.

Vooruitzichten

Er staan een aantal sleutel activiteiten op de planning. Zo is er de koppeling van B-EPD met TOTEM. Dit zou een grote driver moeten zijn voor de ontwikkeling van EPDs. Vervolgens zullen we onze B-EPD programma en databank moeten aanpassen aan de Europese norm die in 2018 zal wijzigen. We moeten de evolutie naar verdere digitalisering volgen, en als de ISO norm gepubliceerd is deze ook implementeren. Binnen CEN is er niet alleen de ontwikkeling van bijkomende specifieke regels om te volgen en waar nodig bij te sturen, maar ook het aanpassen van de EPDs zodat men ze kan gebruiken voor B2B communicatie.

Het B-EPD programma vraagt ook een continu beheer: het voorzitten van de stuurgroep, afstemmen met TOTEM, prospectie, communicatie, evaluatie van verifiërende personen, databank, etc.

Het is uitkijken naar de politieke implementatie op Europees niveau van PEF maar ook naar de implementatie van de milieu impact binnen de CE-markering en de "declaration of performance".

Bouwproducten en gezondheid

Context

De koninklijke besluit "emissies" wordt sinds 2015 in België gehandhaafd. Het doel van deze verordening is om een basislijn niveau te creëren om de Belgische bouwproducten te beoordelen met betrekking tot hun emissies naar binnenlucht. Eigenlijk is het KB gericht op vloerbedekking en hun kleefstoffen.

Het stelt meer dan 200 grenswaarden in voor stoffen die na 28 dagen door vloerbedekkingen kunnen worden uitgestoten. Deze stoffen zijn afgeleid van de Duitse (AGBB) methodologie en aangepast aan de Belgische situatie

Tabel 8: Parameters en emissie niveau voor bouwproducten

Parameters	Emissieniveau (28 dagen)
198 stoffen (i) (van AGBB gegevens) ²⁷	$\leq LC(i)$
$R (= \sum 6R_i ; R_i = [\text{measured .subst } (i) / LC_i])$	≤ 1
Totaal gehalte aan vluchtige organische stoffen (COVT)	1000 $\mu\text{g}/\text{m}^3$
Totaal gehalte aan semi-vluchtige organische verbindingen (COSVT)	$\leq 100 \mu\text{g}/\text{m}^3$
CMR Stoffen (cat. 1A et 1B CLP)	$\leq 1\mu\text{g}/\text{m}^3$
Acetaldehyde (EINECS 200-836-8; CAS 75-07-0)	$\leq 200 \mu\text{g}/\text{m}^3$
Tolueen (EINECS 203-625-9; CAS 108-88-3)	$\leq 300 \mu\text{g}/\text{m}^3$
Formaldehyde (EINECS 200-001-8; CAS 50-00-0)	$\leq 100 \mu\text{g}/\text{m}^3$

Huidige trend

Om de uitstoot van gevaarlijke stoffen uit bouwproducten naar het binnenmilieu te beperken die werden limietwaarden vastgelegd voor vloerbekledingen en lijmen. Deze wetgeving werd in 2014 (KB van 8 mei 2014) gepubliceerd en is in 2015 van kracht gaan. Aansluitend zijn we gestart met de voorbereidingen om deze wetgeving uit te breiden naar wand- en plafondbekleding. Deze wetgeving is een implementatie van de bouwproductenverordening (305/2011).

²⁷ <https://www.umweltbundesamt.de/en/document/agbb-evaluation-scheme-2018-1>

Deze uitbreiding heeft grote vertraging opgelopen door het uitblijven van een beslissing op Europees niveau omtrent geharmoniseerde categorieën voor de communicatie van de uitstoot van vluchtige organische stoffen van bouwproducten binnenshuis.

De Europese Commissie is eind 2018 gestart met nieuw overleg.

Getroffen maatregelen

Er is in 2015 een voorbereidende studie gebeurd met betrekking tot de uitbreiding van het KB naar plafond en wandbekleding.

De FOD Leefmilieu heeft een actieve rol gespeeld binnen de SGDS van de Europese Commissie om tot een harmonisatie van de voorttrekkende landen (België, Duitsland, Finland, Frankrijk) te komen.

In 2017-2018 organiseerde de FOD een groot markttoezicht op vloerbekledingsproducten en lijmen.

De eerste marktcontroles werden uitgevoerd in 2017, 58 monsters werden gecontroleerd voor hun documentatie en vervolgens getest (1 per bezocht bedrijf), de controles werden uitgevoerd op 23 locaties, voornamelijk door Belgische producenten (17), maar ook van importeurs (3) en of detailhandelaren (3).

Tabel 9: Inspectie resultaten, bron: FOD VVVL

Product categorie	Monsters	Conforme	Niet goed gedocumenteerd	Niet-conforme na testen
Textielvloeren	9	9	0	0
PVC	7	3	4	4
Hout gebaseerd paneel	9	8	1	0
Beton en hun wassen	9	5	4	0
Emulsie / lijmen op waterbasis	6	6	0	0
Oplosmiddel gebaseerde lijmen	5	5	0	0
Vernis	7	3	4	1
Parket was	6	4	2	1
TOTAAL	58	41	16	6

Een voorbeeldstaal: PVC-vloeren met carcinogene emissies van 1b-stoffen en andere afwijkingen bij laboratoriumtests werden definitief uit de handel genomen. Andere niet-conforme producten vertoonden geen significant acuut risico, ze werden tijdelijk geblokkeerd tot hun testen conforme resultaten toonden.

Gezien het feit dat ongeveer een derde van het bemonsterde product niet voldeed aan de documentatievereisten, is besloten om gedurende de volgende jaren ongeveer 30 controles per jaar uit te voeren, en ook om zich te richten op retailers en importeurs waar minder focus was voor de eerste campagne.

Vooruitzichten

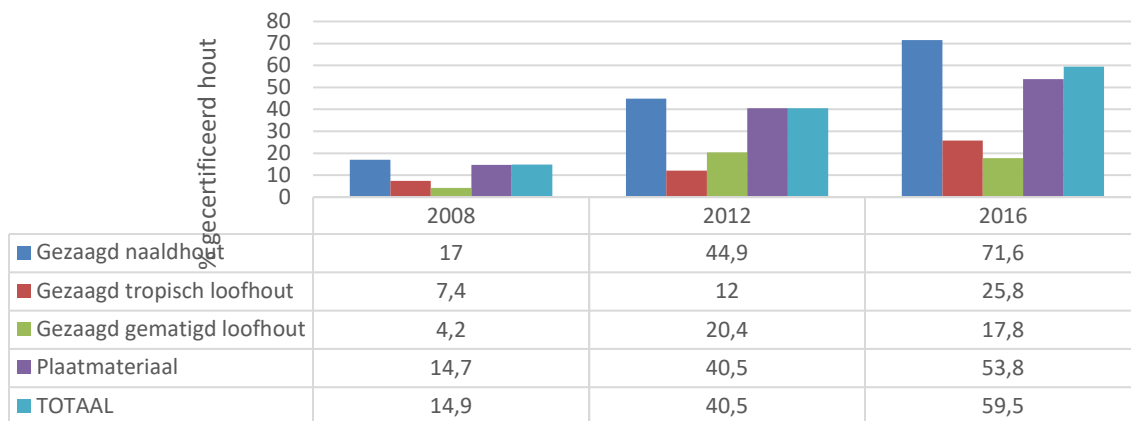
Om verdere stappen voorwaarts te kunnen zetten naar een gezonder binnenmilieu is er nood aan een duidelijkere Europese situatie omtrent de aangifte. Er zijn nieuwe gesprekken gestart eind 2018.

9. Hout

Context

In 2011 ondertekenden de minister van Leefmilieu en de beroepsfederaties in de houtsectoren een sectoraal akkoord om het aanbod uit te breiden van producten op basis van hout afkomstig uit duurzaam ontgonnen bossen. De doelstellingen van dit akkoord werden snel bereikt en zelfs overtroffen: een marktstudie toonde aan dat het aandeel duurzame primaire houtproducten op de Belgische markt in 2012 al 40,5% bedroeg, terwijl de einddoelstelling van het akkoord vooropstelde om minstens 35% te halen tegen 31 december 2018.

Een nieuwe marktstudie uitgevoerd door Bos+ in opdracht van de FOD toonde aan dat dit marktaandeel in 2016 nog verder was toegenomen tot 59,5%. De stijging zette zich door in alle productcategorieën, met uitzondering van gezaagd gematigd loofhout.

Figuur 19 : Evolutie van het marktaandeel gecertificeerde primaire houtproducten op de Belgische markt

Getroffen maatregelen

Vorbereiding van de hernieuwing van het sectoraal akkoord met als doel het aandeel gecertificeerd hout op de Belgische markt verder te verhogen. In dat kader werd een marktstudie uitgevoerd (gefinaliseerd in 2018) door Bos+ in opdracht van de FOD VVL om de situatie op de Belgische markt in 2016 te monitoren, de mogelijke scenario's in kaart te brengen alsook aanbevelingen te formuleren.

Anders dan bij voorgaande marktstudies werden voor het eerst ook bepaalde secundaire houtproducten en papier onderzocht.

In de strijd tegen de illegale houtkap is het volgende ondernomen:

- Aanpassing van de wet van 21 december 1998 betreffende de productnormen (25-04-2014) om overtreding van de Houtverordening (EU) nr. 995/2010 en de FLEGT Verordening (EU) nr. 2173/2005 strafbaar te stellen.
- Implementatie en handhaving van de Houtverordening 995/2010 die sinds 2013 van kracht is.
  - Inspectie: wegens personeelstekort aanvankelijk beperkt aantal controles op de naleving van deze Verordening en daardoor procedure van ingebrekestelling gestart door de Commissie (4.10.2017) wegens gebrekkige toepassing van de Verordening, maar de voorbereiding om situatie te verbeteren was toen al bezig: verhoging van het aantal controles sinds de uitbreiding en reorganisatie van de inspectiedienst en oprichting van de “cel soorten” in de 2de helft van 2017.
  - Er werden ook een aantal maatregelen genomen om de sector te sensibiliseren en de NGO's te betrekken: informatiesessies voor de sector en de oprichting van een Rondetafel EUTR.
- Implementatie van FLEGT Verordening EU nr. 2173/2005:
  - Sinds 15 november 2016 is bij invoer in de EU van houtproducten uit Indonesië een FLEGT-vergunning verplicht, die ter validatie moet voorgelegd worden aan de bevoegde overheid vooraleer ze tot het vrije verkeer mag worden toegelaten. Hiervoor werd een controlesysteem opgezet in samenwerking met de douane, gebruik makend van de applicatie FLEGIT in de EU-databank TRACES. Na 2 jaar zijn er ongeveer 4800 FLEGT-vergunningen gevalideerd.
  - Aanpassing van het Koninklijk besluit tot vaststelling van de retributies en bijdragen verschuldigd aan het Begrotingsfonds voor de grondstoffen en de producten
    - Retributie voor het indienen van een FLEGT-vergunning sinds 1/1/2018 (€50/vergunning van meer dan 500kg)

Perspectives

Acties op korte termijn :

- Afsluiten van een hernieuwd sectoraal akkoord (periode 2019-2024) om het aandeel gecertificeerd hout op de Belgische markt verder te verhogen. Het zal een middelenverbintenis zijn (voor sensibilisatie, informatieverstrekking, opleiding, studies.....) met een uitgebreide scope : naast de primaire houtproducten zal ook ingezet worden op sommige secundaire houtproducten en papier.
- Verdere verbetering van de implementatie en handhaving van de Houtverordening 995/2010: de inspectiecapaciteit wordt begin 2019 uitgebreid waardoor het aantal controles verder zal toenemen (naar verwachting 50 controles per jaar). Ook verdere inzet op sensibilisering en ondersteuning van de bedrijven.

Toekomstscenario's : geleidelijke uitbreiding van het aantal landen met een operationeel FLEGT-vergunningensysteem (waarschijnlijk Ghana in 2020)

Mogelijke uitbreiding van de scope van de EU Houtverordening 995/2010, een publieke consultatie en impactstudie zijn afgerond. Start van de onderhandelingen over een amendement verwacht in 2019.

Infobox

Studie Bos+ ["Gecertificeerd hout op de Belgische markt in 2016: Marktstudie, perspectieven en aanbevelingen voor een herziening van het bestaande Sectoraal Akkoord" \(april 2018\)](#)

10. Efficiënt gebruik van middelen

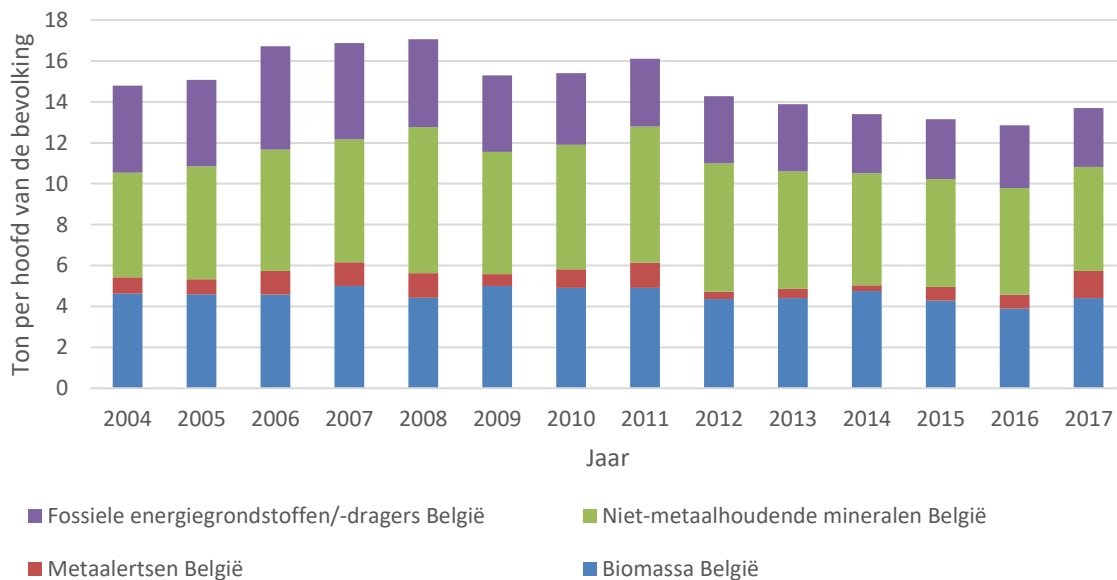
Inleiding

Sinds de jaren negentig, en nog meer sinds 2010, heeft de EU een reeks richtlijnen opgesteld, waarvan de meeste rechtstreeks van toepassing zijn in het Belgische recht, gericht op een efficiënter en/of zuiniger gebruik van de hulpbronnen. In deze richtlijnen komen twee belangrijke tendensen naar voren. Enerzijds wordt de nadruk gelegd op de recyclage van producten of productafval, vaak met becijferde doelstellingen die op middellange of lange termijn bereikt moeten worden. Aan de andere kant wordt steeds meer belang gehecht aan het ecologisch ontwerp van producten, vanuit een logica waarin producenten worden aangemoedigd om stroomopwaarts producten te ontwerpen die duurzamer, gemakkelijker te recyclen of efficiënter zijn op het gebied van energie-efficiëntie.

Actuele ontwikkelingen

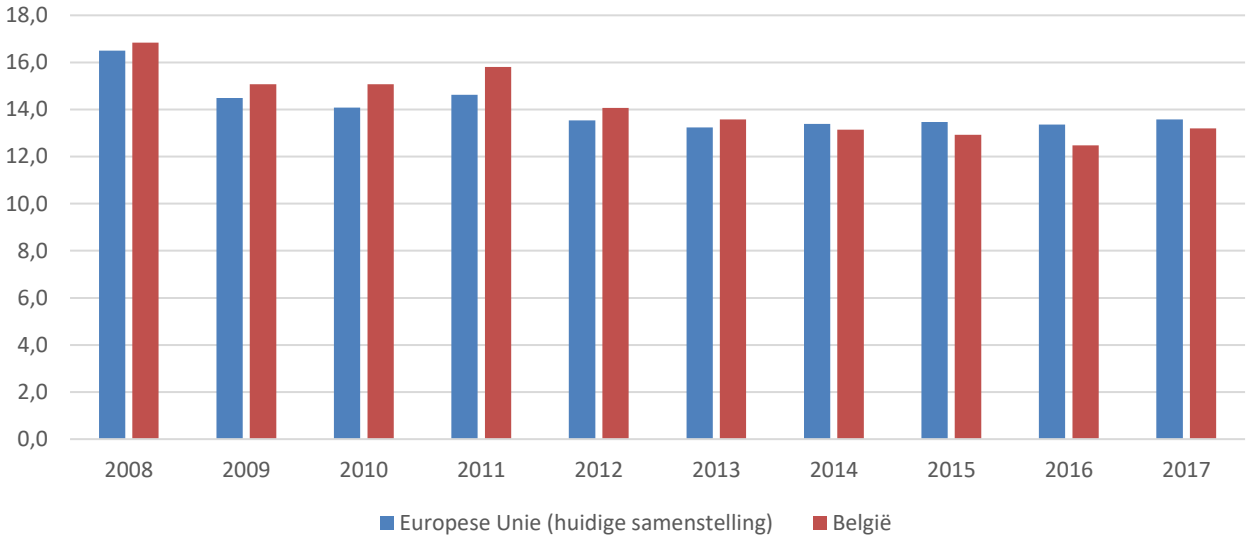
Laat ons eerst de evolutie van het grondstoffenverbruik ('Domestic Material Consumption' of binnenlands materiaalverbruik) in België tussen 2004 en 2017 onder de loep nemen. Na 2008 is er sprake van een aanzienlijke daling van het verbruik van grondstoffen, vooral van fossiele brandstoffen en niet-metaalhoudende mineralen (bv. glas, cement, zand, beton). Dit komt ten minste gedeeltelijk overeen met de periode na de crisis van 2008.²⁸

In figuur 20 is te zien dat het BMV (binnenlands materiaalverbruik) in België tussen 2008 en 2016 licht maar gestaag is gedaald, en vervolgens sinds 2017 opnieuw licht is gestegen. Het is nog te vroeg om te zeggen of het hier een fundamentele trend of tijdelijk herstel betreft.

Figuur 20: Belgisch binnenlands materiaalverbruik, bron: Eurostat.

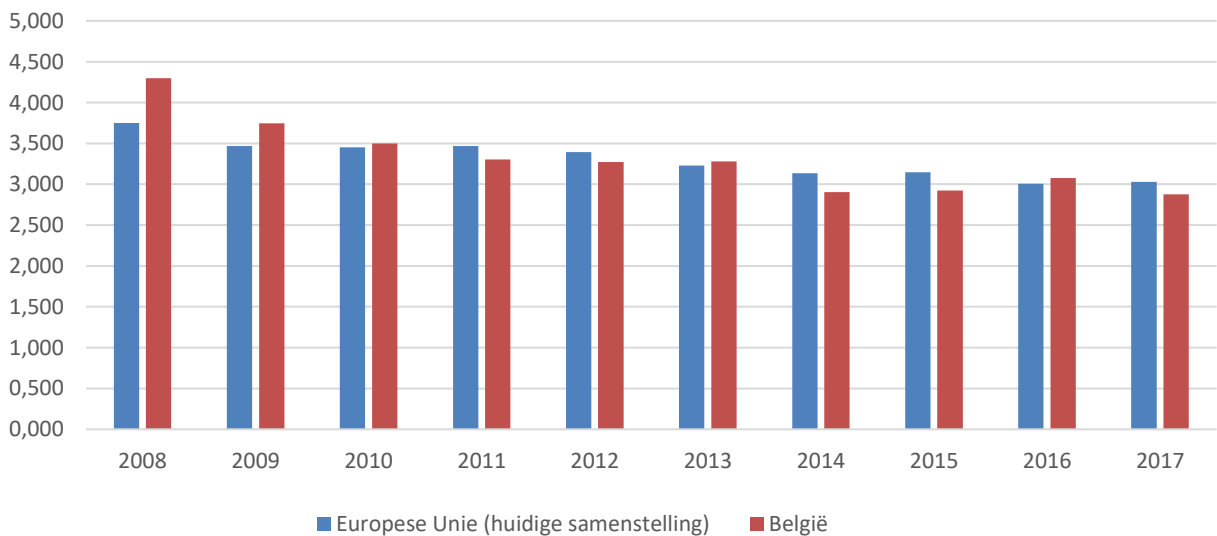
²⁸ Zie meer bepaald: L'économie mondiale en 2008, du ralentissement à la récession, INSEE, 2015.

Figuur 21 Vergelijking BMV EU/België, bron: Eurostat.

Figuur 21 vult de vorige aan. Hierbij wordt het binnenlands verbruik van grondstoffen voor België met dat van de EU vergeleken. Daarbij kan een vrij gelijkaardige evolutie worden vastgesteld met, voor de laatste jaren, een trend naar een nog nauwere onderlinge afstemming.

Als we nu dieper ingaan op de aard van de verbruikte materialen, dan zien we dat de evolutie voor sommige materialen sterker uitgesproken is dan voor andere. Dit is bijvoorbeeld het geval voor fossiele energie:

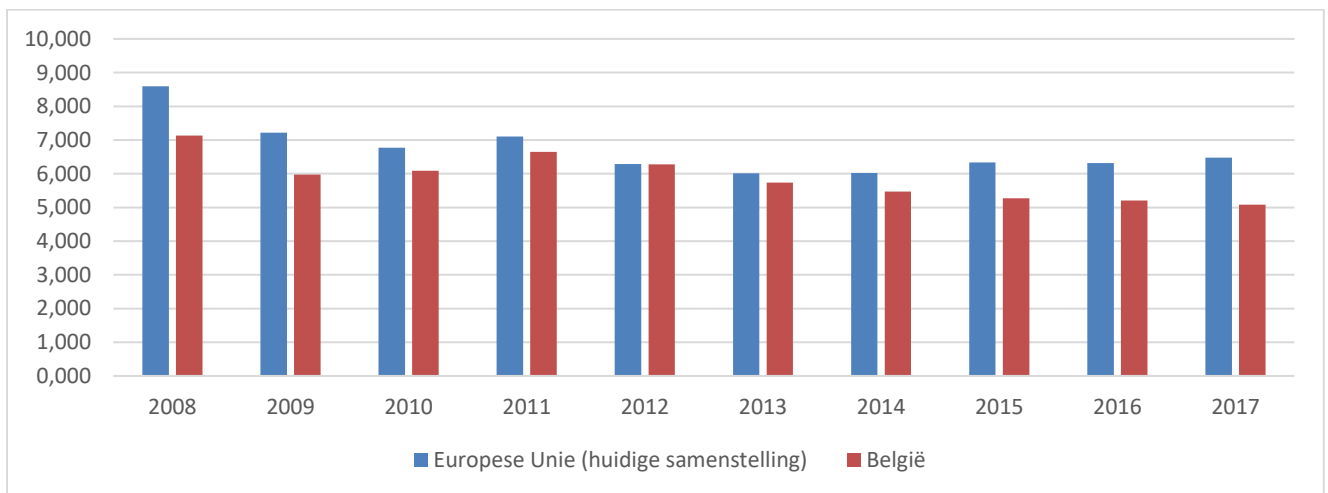
Figuur 22: Verbruik van fossiele grondstoffen België/EU, bron: Eurostat.

Tabel 10: Verbruik van fossiele grondstoffen in België en Europese Unie in ton/capita, bron: Eurostat.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Europese Unie	3,75	3,47	3,45	3,47	3,39	3,23	3,14	3,15	3,01	3,03
België	4,30	3,75	3,50	3,30	3,27	3,28	2,90	2,93	3,08	2,88

Bovenstaande tabel toont een bijzonder gevoelige evolutie van het verbruik van fossiele grondstoffen in België: tussen 2008 en 2017 daalde het verbruik met 33%.

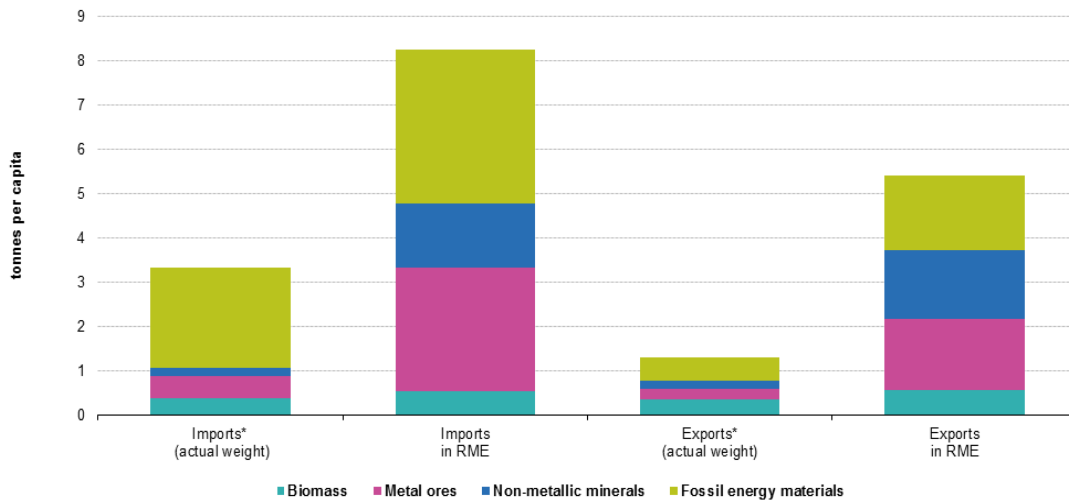
Een andere vrij significante trend in het verbruik in België is die van de niet-metaalhoudende mineralen: tussen 2008 en 2017 nam het verbruik ervan af met 28,74%. In dit opzicht volgt België de trendmatige daling in de hele Europese Unie vrij sterk.

Figuur 23: Verbruik van niet-metaalhoudende mineralen, vergelijking BE-EU, bron: Eurostat.

Ter illustratie vergelijkt figuur 24 het gewicht aan geïmporteerde en geëxporteerde goederen met hun grondstoffenequivalenten. (Raw Material Equivalents): de figuur geeft al enkele interessante aanwijzingen over de verdeling van de verschillende soorten materialen die worden ingevoerd en uitgevoerd, in vergelijking met hun grondstoffenequivalenten. Dit zal zeker een indicator zijn die verfijnd moet worden en een piste die in de toekomst verder moet worden verkend.

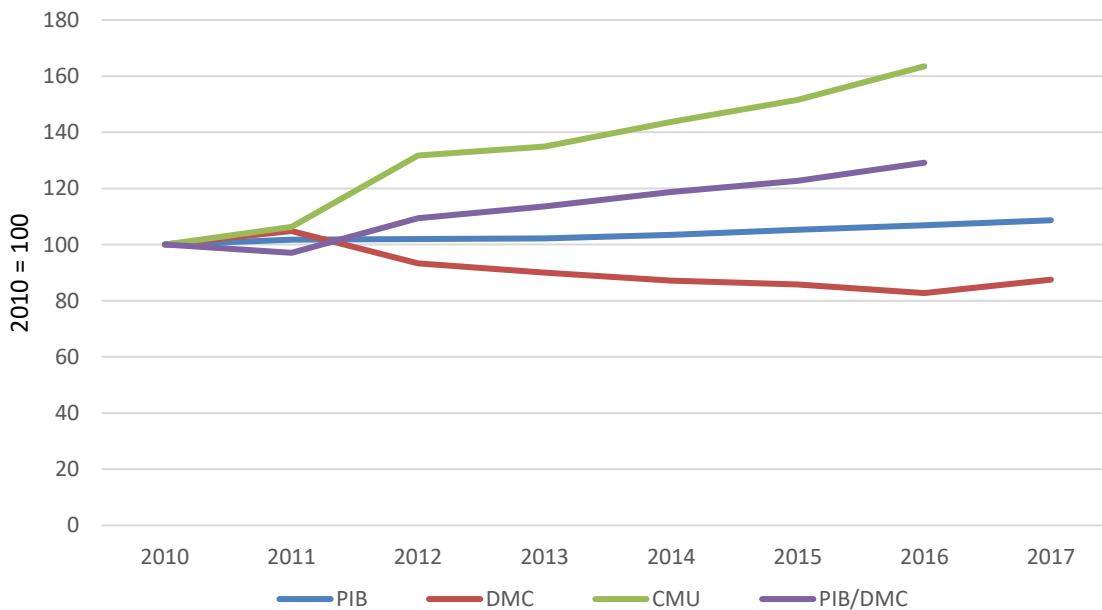
Comparison of the actual weight of traded goods with trade in raw material equivalents (RME), EU-28, 2016

* Note: the material categories 'other products' and 'waste' from EW-MFA are proportionally assigned to the four main material categories represented
 Source: Eurostat (online data codes: env_ac_mfa, env_ac_rme, demo_gind)

Figuur 24: vergelijking van het gewicht aan geïmporteerde en geëxporteerde goederen met hun grondstoffenequivalenten, bron: Eurostat.

Figuur 25: Efficiënt gebruik van hulpbronnen (BBP/DMC), binnenlands materiaalverbruik (DMC), circulair materiaalgebruik (CMU), bron: Eurostat.

Als we nu in dezelfde periode de evolutie van het BBP (blauwe lijn) en de evolutie van de productiviteit van de hulpbronnen (verhouding tussen het BBP en de BMC - oranje lijn) onder de loep nemen, dan zien we dat, in tegenstelling tot wat er gebeurt voor de BMC (waar geen rekening gehouden wordt met de export), de stijging constant en regelmatig is voor de periode 2010-2017. Deze indicator heeft echter zijn beperkingen

en houdt volgens sommige deskundigen onvoldoende rekening met de middelen die worden gebruikt voor de productie van geïmporteerde/geëxporteerde producten, waardoor het werkelijke gehalte aan hulpbronnen onderschat wordt en de invoer van eindproducten wordt bevorderd en zodoende uiteindelijk de delokalisatie van industriële activiteiten.

Het is ook interessant om de evolutie van het CMG (circulaire materiaalgebruik) te bekijken, dat het aandeel aan teruggewonnen en opnieuw in de economie geïntroduceerde materialen meet. Voor dit CMG is er sprake van een constante stijging voor de periode 2010-2017, wat een positieve indicator lijkt te zijn voor de ontwikkeling van de kringloopeconomie in België en dus voor een beter gebruik van de hulpbronnen.

Dit is een van de conclusies die we kunnen trekken uit indicatoren zoals het BBP/binnenlands materiaalverbruik (zie Eurostat).

Getroffen maatregelen

In juli 2013 heeft de federale regering haar strategische visie op duurzame ontwikkeling goedgekeurd. Daarnaast heeft de gezamenlijke werkgroep van de FOD VVVL en de FOD Economie in juni 2014 een werkdocument voorgesteld met als titel "*Voor een Belgische pionier in de circulaire economie*", dat tot doel heeft de circulaire economie te bevorderen, met bijzondere nadruk op een efficiënter gebruik van middelen. Tot de geformuleerde voorstellen behoren een verlaging van de btw van 21% naar 6% voor een reeks arbeidsintensieve reparatiediensten, alsmede verlagingen van de socialezekerheidsbijdragen voor reparatiebedrijven, bestrijding van de uitstroom van materialen en grondstoffen naar het buitenland, met name autowrakken, en verlenging van de effectieve garantietermijn van bepaalde producten.

In oktober 2016 publiceerde de federale minister van Leefmilieu samen met de federale minister van Economie een gezamenlijk stappenplan ter bevordering van de circulaire economie met 21 maatregelen²⁹. Deze maatregelen zijn met name bedoeld als stimulansen ter bevordering van het ecologisch ontwerp en het ecologisch design, in het kader van de EU-richtlijn Ecodesign, alsook ter promotie van de industriële symbiose en de geleidelijke totstandbrenging van een functionaliteitseconomie. Een aantal van deze maatregelen lijkt symbool te staan voor de wens om een beter gebruik van de hulpbronnen te bewerkstelligen:

- De ontwikkeling van innovatieve economische modellen ondersteunen met een slim productontwerp (maatregel 1)
- De vraag naar gerecycleerd plastic steunen (maatregel 3 en 4).
- Een kader vooropstellen rond de veroudering van producten (strijd tegen geprogrammeerde veroudering) (maatregel 10 en 11).
- De herstelling van producten steunen (maatregel 12).
- Criteria voor recycleerbaarheid definiëren (maatregel 14).
- Gezonde recyclage promoten (maatregel 16 tot en met 19).

Op 31.12.2018 waren er verschillende projecten en studies afgerond of nog steeds lopende om bij te dragen tot de ontwikkeling van een productontwerp dat beter gebruikmaakt van de hulpbronnen. Zij dragen ook gedeeltelijk bij tot de lopende werkzaamheden van het CEN op dit gebied, die als basis zullen dienen voor toekomstige herzieningen van de verschillende productcategorieën die onder de richtlijn Ecodesign vallen:

---

²⁹ <http://www.marghem.be/fr/actualites/21-mesures-communes-pour-promouvoir-leconomie-circulaire/>

- In januari 2018 is een studie gestart om de ontwikkeling van innovatieve economische modellen te ondersteunen door middel van een slim productontwerp dat hun ontmanteling mogelijk maakt (en dus de terugwinning van hun bestanddelen). Het zal een casestudy bevatten (overschakeling van de verkoop van verlichtingsapparatuur naar de verkoop van lux met het Belgische bedrijf ETAP).
- De eerste ontwerpcriteria waaraan een product moet voldoen om aan te kunnen tonen dat het gerecycleerde kunststof bevat, werden in 2016 gedefinieerd. Deze voorgestelde criteria moeten nu verder worden verfijnd en aangevuld, met name om met dit aspect rekening te houden bij overheidsopdrachten.
- In 2017 is een studie uitgevoerd om aanbevelingen uit te werken voor een verlenging van de levensduur van producten. De studie reikt verschillende actiepistes aan, die besproken zullen worden binnen een platform dat de betrokken administraties en belanghebbenden samenbrengt. Dit platform wordt beheerd door de FOD Economie. Een van de discussiepunten is bijvoorbeeld hoe de reparatiemogelijkheden van producten kunnen worden verbeterd, met name door de beschikbaarheid van reserveonderdelen te bevorderen.
- Medio 2017 is een studie gestart om herstellingscriteria te definiëren. De studie werd in juni 2018 beëindigd. Ze omvat twee gevallen uit de praktijk (vaatwasser met Bosch/Siemens en stofzuiger met Philips). Deze studie werd medegefinancierd door de Benelux-partners.
- Eind 2017 is in de recyclagecentra een strategische monitoring van start gegaan. Het doel is om voor verschillende materiaalstromen de ontwerpen te identificeren, die een correcte recyclage van de producten beletten. Van daaruit zullen we dan met de producenten en verdelers (voor hun eigen merkproducten) overleggen, hoe het op dit vlak beter kan. De eerste geanalyseerde stromen zijn PMD, elektrische en elektronische apparatuur, klein gevaarlijk afval en textiel. In 2019 en 2020 zullen nog andere stromen geanalyseerd worden.
- Om een gezonde recyclage te ondersteunen, is begin januari 2018 een studie naar de technieken voor het decontamineren van kunststof gestart.

Na de uitvoering van deze maatregelen werden er nieuwe besprekingen aangevat, waarin verschillende actoren met zeer uiteenlopende achtergronden werden samengebracht om tot een nieuwe visie voor de komende jaren te komen en om samen met al deze actoren voorstellen te formuleren voor (onder meer) federale acties die tijdens de volgende legislatuur ten uitvoer moeten worden gelegd. Het doel van deze nieuwe besprekingen is vooral het op gang brengen van een nieuw en duurzaam proces voor een gezamenlijke opbouw van de circulaire economie in België.

De oprichting van een Kenniscentrum Duurzame Economie bij de FOD Economie versterkt de verwezenlijking van de doelstellingen van de het stappenplan.

De werking van dit centrum steunt op 6 hoofdpijlers:

- a. de levensduur van de geproduceerde goederen verhogen;
- b. de verschillende hoofdrolspelers bewustmaken van en informeren over de noodzaak van een duurzamere economie;
- c. een platform oprichten voor informatie-uitwisseling en ontmoetingen tussen de belangrijke actoren en coördinatie van de kennis op het gebied van de circulaire economie;

- d. indicatoren ontwikkelen voor de opvolging van het federaal en Europees beleid inzake circulaire economie;
- e. deelnemen aan de federale strategie en het federaal stappenplan voor circulaire economie op basis van het actieplan van de Europese Unie met het oog op de creatie van toegevoegde waarde en werkgelegenheid in België;
- f. de verantwoordelijkheden van de FOD Economie met betrekking tot de Europese REACH-verordening uitvoeren.

Het Kenniscentrum Duurzame Economie heeft al enkele maatregelen genomen of studies gelanceerd, zoals de studie die in mei 2017 is verschenen over de bestrijding van de geplande veroudering van producten³⁰ of het seminarie "financiering van de circulaire economie" dat op 6 juni 2017 plaats had in Brussel in aanwezigheid van de minister van Economie en de minister van Leefmilieu.

Deze studie werd geleid door de FOD Economie op verzoek van de minister van Economie en werd uitgevoerd door DRC Environment. In de studie wordt de "geplande veroudering" gedefinieerd als *"een tactiek waarbij de producenten van in de ontwerpfase de genormeerde levensduur van een product opzettelijk beperken, opdat het sneller zou moeten worden vervangen"*. De strijd tegen de geplande veroudering heeft twee doelstellingen: de consument beschermen tegen oneerlijke of misleidende handelspraktijken en de levensduur van producten verlengen in het kader van de circulaire en duurzame economie.

De door DRC Environment voorgestelde maatregelen hebben doelstellingen die allen bijdragen tot een verlenging van de levensduur van de producten. Volgend op deze studie heeft de minister van Economie dus besloten een overlegplatform op te richten om de conclusies ervan verder uit te werken³¹. Daar de voorgestelde maatregelen om de levensduur van de producten te verlengen te algemeen zijn, vereisen ze een objectivering en verduidelijking van de toepassing ervan. De voorstellen van DRC Environment zijn meermaals besproken binnen het platform "levensduur van de producten" dat in 2017 en 2018 bijeenkwam om te proberen maatregelen te identificeren die voor iedereen van toepassing zijn.

Aan de andere kant kunnen we van de belangrijke sectorakkoorden die sinds 2014 uitgevoerd worden, het sectorakkoord over microplastics, vermelden.³² Dit akkoord heeft tot doel om microplastics uit een reeks producten, in het bijzonder cosmetica en tandpasta's, te verwijderen. Vervuiling door microplastics is een wereldwijd gezondheidsprobleem geworden en vormt ook een ernstige bedreiging voor de biodiversiteit. De belangrijkste verbintenis van de DETIC-leden is om plastic microbeads in cosmetica en mondhygiëneproducten tegen 31 december 2019 volledig te vervangen.

Op EU-niveau heeft de Europese Commissie op 2 december 2015 haar plan gepresenteerd met voorstellen voor richtlijnen of wijzigingen van richtlijnen betreffende de circulaire economie en maatregelen ter verbetering van het gebruik van hulpbronnen. In januari 2017 publiceerde ze ook een rapport over de uitvoering van haar actieplan voor de circulaire economie³³.

---

³⁰ [de studie over de geplande veroudering van de producten](#)

³¹ http://economie.fgov.be/nl/modules/publications/general/obsolescence_programmee_politiques_mesures_belges.jsp

³² Akkoord van 9 januari 2018, gesloten tussen de minister van Energie, Leefmilieu en Duurzame Ontwikkeling en de Belgisch-Luxemburgse vereniging van de producenten en verdelers van cosmetica en detergents (DETIC)

³³ http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/implementation_report.pdf

Vooruitzichten

Deze categorieën van hulpbronnen werden ter informatie uitgekozen op basis van de door het CEN weerhouden typologie.

I. Kunststoffen

Kunststoffen omvatten een grote verscheidenheid aan synthetische, semisynthetische en - in toenemende mate - natuurlijke polymeren. De recyclage ervan wordt bemoeilijkt door de toenemende opname van stoffen die de prestaties en mogelijke toxiciteit ervan wijzigen. Volgens een recente studie van CEN³⁴ (april 2018) bedroeg de kunststofproductie in de Europese Unie ongeveer 60 miljoen ton per jaar. In dezelfde studie wordt de wereldproductie tegen 2050 op 1,2 miljard ton geraamd, wat neerkomt op ongeveer 15% van het mondiale koolstofbudget.

In januari 2017 publiceerde de Europese Commissie een roadmap met het oog op een strategie voor kunststoffen in de circulaire economie, die het actieplan voor de circulaire economie van 2015 aanvult. In deze roadmap worden vier belangrijke uitdagingen voor de toekomst geïdentificeerd:

- De vermindering van de grote afhankelijkheid van nieuwe fossiele grondstoffen.
- De verhoging van het recyclage- en hergebruikspercentage van kunststoffen.
- Het verminderen van de verspreiding van kunststoffen in het milieu.
- Het vergroten van het bewustzijn bij de consument.

II. Voedselafval

Op EU-niveau wordt ongeveer 20% van het geproduceerde voedsel afval en daarvan is 70% afkomstig van consumenten, de detailhandel en de horecasector, terwijl de overige 30% afkomstig is van de productie- en verpakkingsector. Om een van de 17 doelstellingen voor duurzame ontwikkeling te verwezenlijken, die de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in september 2015 goedkeurde, heeft de EU haar eigen doelstelling gelanceerd om de voedselverspilling tegen 2020 met 50% terug te dringen. In de toekomst zal een betere afvalpreventie waarschijnlijk ook een meer doordachte en genuanceerde interpretatie van de houdbaarheidsdatum vergen, afhankelijk van de betrokken levensmiddelen.

Op Belgisch niveau hebben sommige steden besloten om supermarkten op hun grondgebied te verplichten hun onverkochte artikelen aan organisaties te geven, die voedselhulp organiseren. Het FAVV werkt op zijn beurt samen met de lokale overheden om bepaalde traceerbaarheidssystemen voor levensmiddelen te verlichten.

III. Kritieke grondstoffen

Met de ontwikkeling van de digitale technologie alsook het toenemend belang van de technologieën die in de energietransitie worden gebruikt, hebben kritieke materialen de afgelopen jaren een aanzienlijke impact

---

³⁴ Revised Final report on Resource Efficiency and Circular Economy Project, CEN/SABE/ENIS, 9 april 2018

gehad, niet alleen als een belangrijk politiek en economisch thema, maar ook als een opkomend thema dat nu het "grote publiek" bereikt.³⁵ Kritieke materialen zijn bijvoorbeeld essentieel voor tal van technologieën die in de energietransitie worden gebruikt: zonnepanelen, windturbines, elektrische voertuigen enzovoort.

Kritieke grondstoffen (in het Engels 'Critical Raw Materials' of CRM's) hoeven niet per se zeldzaam te zijn. Er zijn drie belangrijke criteria waaraan ze herkend kunnen worden:

- Ze zijn van groot belang voor sleutelsectoren van de Europese economie.
- Er is sprake van een hoog risico met betrekking tot hun beschikbaarheid in de toeleveringsketen.
- Er is een gebrek aan echte alternatieven.

In twee mededelingen in 2008 en 2011 had de Europese Commissie reeds de regelmatige identificatie van kritieke materialen en de verbetering van de efficiëntie van het gebruik van hulpbronnen naar voren geschoven als twee essentiële pijlers van haar grondstoffenbeleid. In 2011 publiceerde de Europese Unie een lijst van 14 kritieke materialen die van bijzonder belang worden geacht voor de Europese economie. Daaronder onder meer antimoon, beryllium, kobalt, germanium, grafiet, niobium, platinoïden, zeldzame aarden, tantaal, wolfram, ...

Meer recentelijk heeft de EG voorgesteld om de levering van grondstoffen, en meer in het bijzonder in CRM, (bv. kobalt, grafiet) of andere kandidaat-materialen (lithium, nikkel) veilig te stellen: dit voorstel maakt deel uit van een van de zes pijlers van het *strategisch actieplan voor batterijen*³⁶ dat gericht is op de totstandbrenging van een volledige en concurrerende industrie in Europa, waarbij de massaproductie van batterijen en de circulaire economie centraal staan in deze strategie.

In een document dat onlangs werd opgesteld door het Directoraat Duurzame Middelen van het JRC³⁷ (Joint Research Center van de Europese Commissie), is een van de zwakke punten, zowel op Europees als op Belgisch niveau, het lage recyclagepercentage van kritieke materialen. Dit is deels te wijten aan het feit dat de sorteer- en recyclagetechnologieën nog niet beschikbaar zijn tegen concurrerende prijzen en dat het onmogelijk is om het verspreide materiaal dat in gebruik is, terug te winnen.

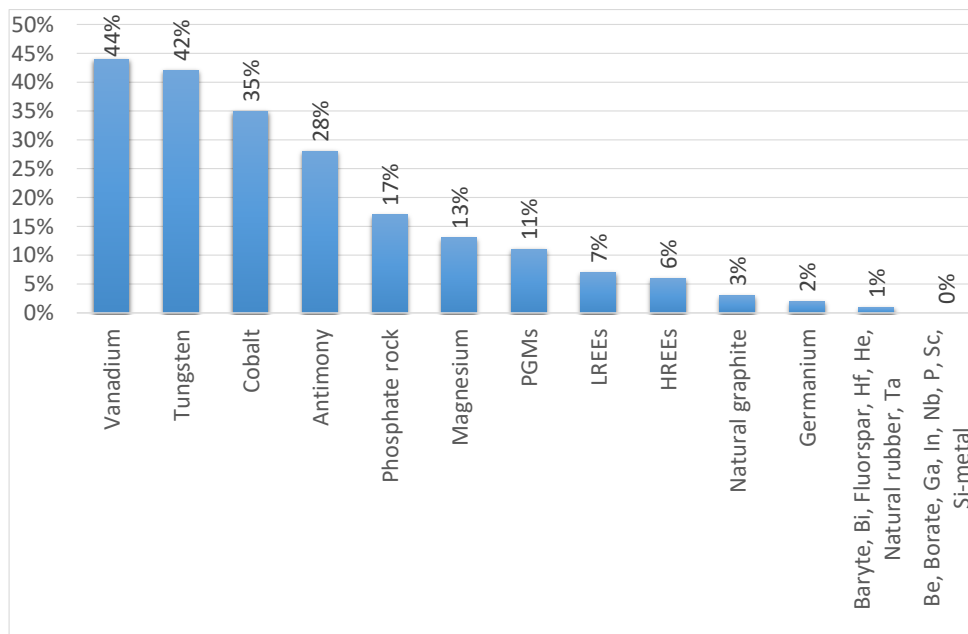
Ter indicatie geeft de onderstaande grafiek een idee van het recyclagepercentage per CRM-categorie:

---

³⁵ Een aanwijzing hiervoor is het op zijn minst onverwachte succes in de boekhandel van het boek dat de Franse journalist Guillaume Pitron over dit onderwerp schreef: "*La guerre des métaux rares – La face cachée de la transition énergétique et numérique*", uitgegeven door Les liens qui libèrent, 2018.

³⁶ COM 2018/293. Bijlage 2: Strategisch actieplan voor batterijen. <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/NL/COM-2018-293-F1-NL-ANNEX-2-PART-1.PDF>

³⁷ "*Integratie van de uitdaging inzake kritieke grondstoffen*", oktober 2018.

Figuur 26: Huidige bijdrage van recyclage om aan de communautaire vraag naar kritieke grondstoffen te voldoen: recyclagepercentage aan het einde van de levensduur, langs de inputkant (EOL-RIR – End of life Recycling Input Rate). Bron: Directoraat Duurzame Middelen van het JRC (Joint Research Center van de Europese Commissie).

Hoewel de inzameling en verwerking van afval in de EU en vooral in België goed ontwikkeld is, lijken de CRM-recyclageprocessen nog steeds ontoereikend. Een van de remedies voor deze situatie is waarschijnlijk de intensivering van O&O om deze processen te verbeteren en het intensievere gebruik van stadsmijnen, d.w.z. verlaten en afgedankte producten die mogelijk voor recyclage beschikbaar zijn. Het verbeteren van deze processen kan ook via een betere kennis van de producten en hun componenten verlopen, evenals via een ontwerp dat de ontmanteling ervan vergemakkelijkt.

IV. Biomassa

Bio-sourced producten zijn producten die geheel of gedeeltelijk zijn afgeleid van materialen van biologische oorsprong (biomassa). Materialen van biologische oorsprong zijn aangewezen als een van de zes sleuteltechnologieën ter ondersteuning van duurzame groei binnen het industriebeleid van de EU.

Uit een evaluatie van de Europese Commissie blijkt dat bio-producten en "biobrandstoffen" goed zijn voor ongeveer € 57 miljard aan jaarlijks inkomen en voor 300.000 banen. Vanuit prospectief oogpunt voorspelt de studie van het CEN³⁸ (Europees Comité voor Normalisatie) dat het aandeel van bio-sourced producten in de verkoop van chemische producten tegen 2020 met 22% zal toenemen.

Infobox

³⁸ CEN/SABE/ENIS: Revised Final report on Resource Efficiency and Circular Economy project, pp. 30 en 31.

Speciale rapporten en studies die aanvullende informatie verschaffen:

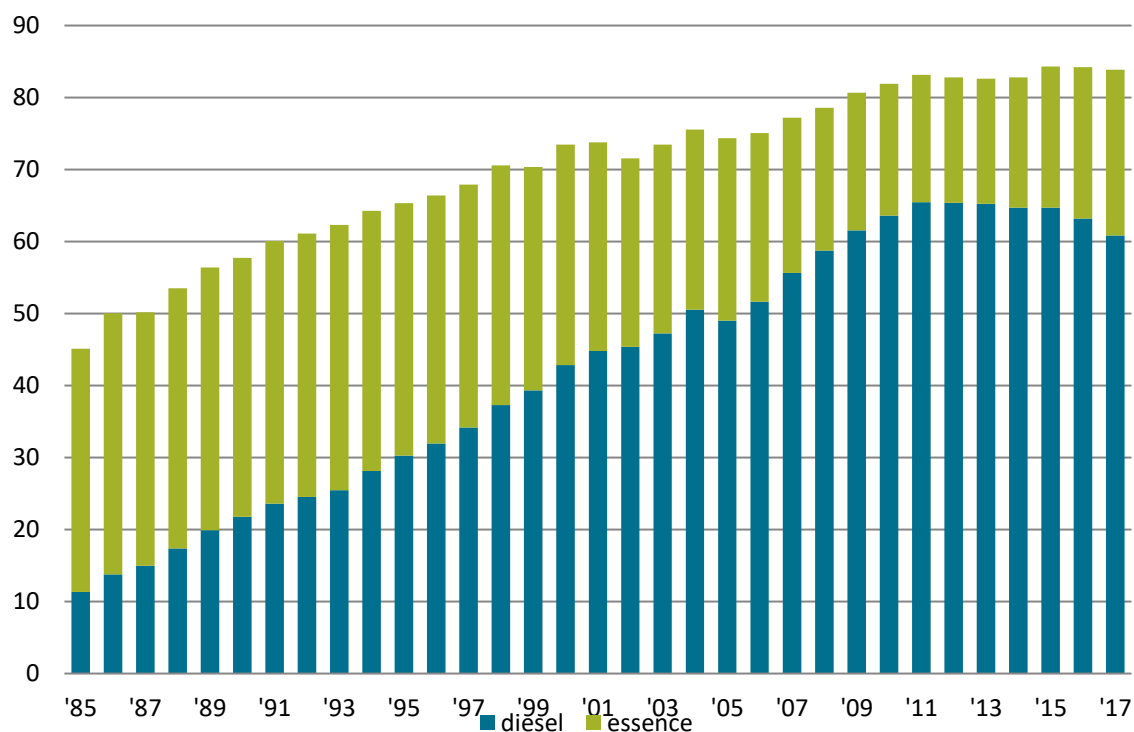
- Revised Final report on Resource Efficiency and Circular Economy Project, CEN (European Committee for standardization), april 2018.
- Integratie van de uitdaging inzake kritieke grondstoffen, JRC (Joint Research Center), oktober 2018.
https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/de_santi_uniformisee_-_nl.pdf
- Assessment of resource efficiency indicators and targets, dienst Bio Intelligence van de Europese Commissie, 2013. <https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/eip-raw-materials/en/community/document/assessment-resource-efficiency-indicators-and-targets-final-report-%E2%80%93-executive>
- Ecodesign Impact Accounting Study, VHK, 2016.
[https://www.vhk.nl/downloads/Reports/2016/VHK%20544%20Ecodesign%20Impacts%20Accounting%20-%20-%20status%20January%202016%20-%20Final-20160607%20-%20N...%20%20\(DOWNLOAD%20FROM%20EEC%20WEBSITE\).pdf](https://www.vhk.nl/downloads/Reports/2016/VHK%20544%20Ecodesign%20Impacts%20Accounting%20-%20-%20status%20January%202016%20-%20Final-20160607%20-%20N...%20%20(DOWNLOAD%20FROM%20EEC%20WEBSITE).pdf)
- Formuleren van een index inzake recycleerbaarheid, mogelijke nuttige toepassing en herbruikbaarheid, VHK-FOD Leefmilieu, december 2017.
https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/formulating_and_evaluating_a_reuse_recover_recycle-index.pdf
- Circulaire economie: het economisch potentieel voor België: studie PWC, februari 2016.
https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/economie_circulaire_-_potentieel_economique_en_belgique.pdf
- Onderzoek naar het gebruik van recycelaat, Centexbel-VHK – UGent, CPMT, april 2017.
https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/eindrapport_-_onderzoek_gebruik_van_recycelaat.pdf

Hoofdstuk 4 : Mobiliteit en vervoer

Inleiding

Uit een analyse van onze statistieken blijkt dat voor de periode 2012-2017 het aantal kilometers afgelegd door Belgische personenwagens met 1% is toegenomen³⁹. Sinds 2002 bedraagt deze stijging echter 16%.

Sinds 2012 is het gemiddelde aantal kilometer van dieselwagens gestaag gedaald, terwijl dat van benzinewagens even gestaag is toegenomen: het jaarlijkse gemiddelde aantal kilometer van een benzineauto in 2012 was 8.759 km, tegenover 9.861 km in 2017, wat neerkomt op een stijging van 13% op 5 jaar tijd. In 2000 reed een dieselauto nog gemiddeld 22.955 km, terwijl dit in 2017 gedaald blijkt tot 18.480, een daling van 19% op 17 jaar tijd. Hoewel ook het aantal auto's dat op aardgas en elektriciteit rijdt in 2017 sterk is toegenomen, blijft hun aandeel in het aantal afgelegde kilometers echter marginaal.

Figuur 27: Afgelegde kilometers (miljard) per brandstoftype (Belgische personenwagens) (Bron: FOD Mobiliteit en Vervoer)

Volgens de resultaten van de MONITOR-enquête⁴⁰ van 2017 over de dagelijkse mobiliteit van de Belgen wordt er voor 61% van de verplaatsingen nog steeds gebruikgemaakt van de wagen (tegenover 65% in 2012).

39 Kilometers afgelegd door Belgische voertuigen, 2017,

https://mobilit.belgium.be/nl/mobiliteit/mobiliteit_cijfers/kilometers_door_belgische_voertuigen

40

https://mobilit.belgium.be/fr/nouvelles/nouveaux-berichten/2018/enquete_monitor_queelles_sont_les_habitudes_de_mobilite_des_belges

De tweede meest gebruikte manier is te voet, ver achter weliswaar met 14% van de verplaatsingen. De verplaatsingen die de Walen afleggen, zijn gemiddeld langer en die van de Brusselaars veel korter.

De driejaarlijkse diagnose van het woon-werkverkeer⁴¹, die uitgevoerd wordt door de FOD Mobiliteit en Vervoer (MV), focust op de mobiliteit van werknemers en op de maatregelen die de bedrijven treffen ten behoeve van die mobiliteit. Uit de diagnose van 2017 bleek dat het aandeel van de fiets blijft toenemen. Daarnaast nemen Belgische bedrijven steeds meer maatregelen in verband met de mobiliteit van hun werknemers.

Volgens het Federaal Planbureau (FPB)⁴² zou het totale aantal reizigerskilometers tussen 2015 en 2040 met 9,5% stijgen bij ongewijzigd beleid. Aangezien het aantal afgelegde kilometers per persoon niet langer toeneemt, is deze stijging van 9,5% bijgevolg het gevolg van de bevolkingsgroei. Het modale aandeel van de auto, uitgedrukt in reizigerskilometers, is grotendeels dominant en daalt zeer licht van 81,9% in 2015 tot 81,5% in 2040. Deze lichte daling is te wijten aan de lagere aantrekkelijkheid van carpooling, waarvan het aandeel duidelijk daalt, in tegenstelling tot dat van auto's die slechts door één persoon gebruikt worden. In het vrachtvervoer is de groei in tonkilometers die voor de periode 2015-2040 wordt verwacht, groter dan voor passagiers. Zo wordt voor deze periode uitgegaan van een stijging van 25%. Deze groei is vooral te danken aan de toename van het internationale vrachtverkeer. De aanwezigheid van grote zeehavens in België speelt hierbij een belangrijke rol. De modal split verandert slechts in geringe mate. Het aandeel van het vervoer per vrachtwagen daalt licht van 78,6% in 2015 naar 75,6% in 2040.

Wat de goederen betreft, zou volgens het Planbureau het totale aantal tonkilometers (tkm) tussen 2008 en 2030 met 68% toenemen. Hoewel het aandeel van het wegtransport (vrachtwagens en bestelwagens) lichtjes zou dalen (75% in 2008 en 71% in 2030) ten voordele van het spoor (11% in 2008 en 15% in 2030) en, in mindere mate, van de binnenvaart (13% in 2008 en 14% in 2030), zal het wegtransport blijven domineren.

Door die ontwikkelingen zou het totale aantal voertuigkilometers (vkm) tegen 2030 met 32% stijgen en leiden tot een daling van de gemiddelde snelheid met 29% tijdens de spitsuren en met 16% tijdens de daluren.

In de verschillende hoofdstukken van dit thema wordt ingegaan op de verschillende beleidsmaatregelen, instrumenten en acties die ingevoerd zijn om de mobiliteit te verbeteren en de impact van de verschillende vervoerswijzen op het leefmilieu in het algemeen en op de biodiversiteit, de klimaatverandering en de luchtvervuiling in het bijzonder te verminderen.

Zie voor meer informatie ook het tweede federaal rapport, P69-70.

---

⁴¹ <http://www.mobiliteit.belgium.be/nl/mobiliteit/cijfers/woonwerk/>

⁴² Vooruitzichten betreffende de evolutie van de vraag naar vervoer in België tegen 2040, FPB, januari 2019

1. Mobiliteit

A. Definitie van het beleid inzake mobiliteit en transport

Context

Tot 2011 was de grote trend naar verdieseling van het Belgische wagenpark met name het gevolg van de toepassing van een gunstig fiscaal regime voor dieselolie en de toekenning van subsidies voor de aankoop van brandstofzuinigere voertuigen. Sinds het einde van deze voordelen is het omgekeerde proces begonnen. Een evolutie die nog geïntensifieerd werd door de Dieslegate-crisis, de invoering van lage-emissiezones in Brussel en Antwerpen en de geleidelijke aanpassing van de dieselaccijnzen aan die voor benzine.

Zie ook het tweede federaal rapport P71.

Vooruitzichten

Op klimaat- en milieuvlak raden de OESO en de Europese Commissie België aan om een transportsysteem te ontwikkelen dat het hoofd biedt aan drie grote uitdagingen

1. de impact van het transport op het leefmilieu en in het bijzonder op de klimaatverandering en de lokale luchtvervuiling;
2. de kostprijs van de files;
3. het gebrek aan overleg en aan een coherent beleid tussen de verschillende beleidsniveaus.

Infobox
OESO-rapport "Etudes économiques OCDE ; Belgique 2013" http://books.google.be/books?id=y-DF7Yyp0DMC&printsec=frontcover&hl=fr&source=gb_s&cad=0#v=onepage&q&f=false

B. De plannen

- Het geïntegreerd Nationaal Energie-Klimaatplan

De FOD MT heeft bijgedragen aan de voorbereiding van het eerste ontwerp van een Nationaal Energie-klimaatplan 2021-2030. De definitieve versie moet uiterlijk op 31 december 2019 bij de Europese autoriteiten worden ingediend.

Doelstellingen

Het doel is om tegen 2030 een modaal aandeel van 20% te bereiken in het gebruik van actieve vervoerswijzen (fiets/te voet/elektrische fiets en andere gemotoriseerde apparaten waarvan de snelheid beperkt is tot 25 km/u) in het woon-werkverkeer. Op basis van de meest recente federale diagnostiek van woon-werkverkeer, bedroeg het modale aandeel van de actieve vervoerswijzen 13,4% in 2017.

C. Kader voor het invoeren van intelligente vervoerssystemen op het gebied van wegvervoer en voor interfaces met andere vervoerswijzen

Actuele ontwikkelingen

Sinds de inwerkingtreding van Richtlijn 2010/40/EU betreffende intelligente vervoerssystemen (ITS)⁴³ in augustus 2010 heeft de Commissie het eerste werkprogramma uitgevoerd, dat, naast de oprichting van de Europese ITS-adviesgroep en de goedkeuring van richtsnoeren met betrekking tot de rapporten,

---

⁴³ Voor meer informatie over de ITS-richtlijn, zie het tweede rapport P72-73

voornamelijk gericht was op de vaststelling van specificaties voor prioritaire acties in het kader van de richtlijn.

De eerste zes prioritaire acties hebben meer bepaald betrekking op: a) verlening voor de gehele Unie van multimodale reisinformatiediensten; b) verlening voor de gehele Unie van realtimeverkeersinformatiediensten; c) gegevens en procedures voor de verlening, waar mogelijk, van minimale universele verkeersinformatie in verband met de veiligheid op de weg die kosteloos is voor de gebruikers; d) geharmoniseerde voorziening in de gehele Unie van een interoperabele eCall; e) verlening van informatiediensten voor veilige en beveiligde parkeerplaatsen voor vrachtwagens en bedrijfsvoertuigen; f) verlening van reservatiediensten voor veilige en beveiligde parkeerplaatsen voor vrachtwagens en bedrijfsvoertuigen.

Deze specificaties werden ontwikkeld in samenwerking met door de lidstaten aangewezen deskundigen en de uitvoering van dit eerste werkprogramma werd in mei 2017 voltooid.

Bij Besluit (EU) 2017/2380 is de bevoegdheid van de Commissie om gedelegeerde handelingen vast te stellen, verlengd tot 27 augustus 2022. Ondertussen zijn aanvullende initiatieven inzake prioritaire en niet-prioritaire acties in het kader van de ITS-richtlijn gelanceerd, waaronder voorbereidende werkzaamheden voor specificaties met het oog op coöperatieve intelligente vervoerssystemen.

Eind 2018 actualiseerde de Commissie het eerste werkprogramma teneinde de nieuwe activiteiten te bepalen die zij voornemens is uit te voeren met betrekking tot de implementatie van de richtlijn. Dit tweede programma omvat zeven acties: a) coöperatieve intelligente vervoerssystemen (ITS-C); b) herziening van de huidige specificaties voor de levering van real-time verkeersinformatiediensten in de hele Unie; c) toegankelijkheid van statische en dynamische informatie over oplaad- en tankstations; d) toegang tot voertuiggegevens voor gebruik op de weg; e) eCall: uitbreiding tot andere categorieën van voertuigen; f) interoperabel betalings- en kaartverkoopsysteem; g) continuïteit van de diensten inzake verkeers- en vrachtbeheer.

Acties en implementatie

De ITS-stuurgroep verenigt de federale en gewestelijke administraties die betrokken zijn bij de implementatie van intelligente vervoerssystemen. Aangezien de bevoegdheden inzake ITS verdeeld zijn tussen de federale overheid en de gewestelijke overheden, hebben deze vier entiteiten op 15 juli 2014 een ITS-samenwerkingsakkoord ondertekend voor de tenuitvoerlegging van de ITS-richtlijn 2010/40/EU.

Op basis van de verbintenissen die werden aangegaan naar aanleiding van dat samenwerkingsakkoord, heeft het Executief Comité van de Ministers van Mobiliteit op 8 november 2016 "de *ITS-stuurgroep* ermee belast om bij de uitwerking van ITS-initiatieven en -projecten zoals opgesteld door de federale en gewestelijke regeringen, te streven naar een maximale afstemming die interoperabiliteit van de diensten mogelijk maakt." De ministers van elke entiteit zijn vertegenwoordigd in de ITS-stuurgroep die werd ingesteld in maart 2017. Als voornaamste opdracht organiseert de stuurgroep een overlegde standpuntbepaling en gecoördineerde implementatie van de ITS-richtlijn. De ITS-stuurgroep kent een roterend voorzitterschap, terwijl het secretariaat is toegewezen aan de Federale Overheidsdienst Mobiliteit en Vervoer.

In 2017 heeft de ITS-stuurgroep een rapport overhandigd aan de Europese Commissie met de acties die in België werden ondernomen in de periode 2014-2017. Daarnaast heeft de stuurgroep sinds haar oprichting het Belgisch standpunt voorbereid in diverse dossiers van de Europese Commissie, waarvan de meeste hoger werden vermeld. De stuurgroep bestudeert momenteel de oprichting van een nationaal toegangspunt in ons land, zoals vereist door de actie "de levering van multimodale reisinformatiediensten over de hele Unie".

Perspectives

Er zijn twee grote evoluties binnen ITS die de mobiliteit radicaal zullen veranderen.

De eerste staat bekend onder de naam **'Mobility as a Service'** of **MaaS**. De steeds meer geaccepteerde visie van MaaS is om op een transparante en praktische manier geaggregeerde, multimodale, on-demand, single-account personenvervoerdiensten aan te bieden.

MaaS bestaat erin de gebruiker centraal te stellen bij de vervoersdiensten en gepersonaliseerde mobiliteitsoplossingen aan te bieden op basis van zijn of haar individuele behoeften en daarbij het mobiel betalen te vergemakkelijken. Klanten kunnen aangepaste mobiliteitspakketten van derden kopen om elke bestemming te bereiken via intermodale verplaatsingen en zonder rekening te hoeven houden met het verschil tussen de vervoerders en aanbieders van mobiliteits- of datadiensten.

De volledige integratie van de mobiliteitsdiensten gebeurt in fasen (zie Figuur 28). Er zijn vier pijlers die op elkaar voortbouwen : idealiter reikt MaaS tot op het hoogste niveau, maar in de praktijk wordt al vanaf het tweede niveau van MaaS-oplossingen gesproken. Dan beschikt men immers over één kanaal, gewoonlijk een website of een app, om een verplaatsing van deur-tot-deur te plannen, de reisweg te berekenen en voor de verschillende vervoermiddelen te betalen en zo nodig ook te reserveren. Bijkomend, op het derde niveau, zal de MaaS-integrator het aanbod van de vervoermiddelen samenbrengen door contracten af te sluiten en tickets in bulk aan te kopen. Daardoor herschept de MaaS-integrator het aanbod en kan hij meerdere tariefformules voorstellen, die mogelijk verschillen van de prijs die de vervoeraanbieders rechtstreeks aan hun klanten aanrekenen. Op het vierde niveau worden ook de maatschappelijke doelstellingen meegenomen en zal er een overheidstussenkomst zijn waardoor meer duurzame mobiliteitskeuzen gestimuleerd kunnen worden.

Figuur 28 : Integratie stappen, Bron UBIGO – MaaS Göteborg¹

De tweede evolutie is deze van de **geconnecteerde, coöperatieve en geautomatiseerde mobiliteit**. In een eerste fase leveren coöperatieve systemen dynamische gegevens aan de bestuurder zodat deze kan reageren en het verkeer veiliger en efficiënter kan verlopen. In een latere fase zal het voertuig zelf bepaalde taken van de bestuurder overnemen. In die visie zullen coöperatieve en geautomatiseerde systemen elkaar versterken en op termijn versmelten.

Het meest veelbelovende perspectief op langere termijn is de veralgemening van de zelfrijdende wagen. Dat concept zou kunnen leiden tot het afstappen van de eigen wagen, het verdwijnen van de nood aan parkeerplaats in een stedelijk milieu, een vermindering van de vervuiling, ...

Dat zal evenwel slechts een positieve impact op het leefmilieu hebben als er een gezamenlijk beleid gevoerd wordt teneinde de vraag (de noden) naar mobiliteit (ligging van winkelcentra, scholen, werkgelegenheidspolen, enz.) en naar goederenvervoer te verminderen.

Infobox
<ul style="list-style-type: none">
- ITS-richtlijn http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:207:0001:0013:fr:PDF
- Website van de FOD Mobiliteit en Vervoer: https://mobilit.belgium.be/fr/mobilite/systemes_de_transports_intelligents
- Website van de Europese Commissie: https://ec.europa.eu/transport/themes/its_en
- Website van het publiek-private platform zonder winst oogmerk ITS.be: http://www.its.be/nl

D. Gecombineerd en verspreid goederenvervoer

Huidige trend

Het gecombineerd vervoer (combinatie van spoor- en wegvervoer) in België bestaat uit het vervoer van intermodale laadeenheden (hoofdzakelijk containers) die meestal binnenkomen of vertrekken via de zeehavens Antwerpen en Zeebrugge, en die verder vervoerd worden naar binnen- en buitenland.

Het gecombineerd vervoer is in vergelijking met het wegvervoer heel wat duurder wegens de extra overslagen van de laadeenheden naar of van een trein in de haven (aan de kaaien en in de spoorterminals) en in de binnenlandse terminals. Zonder financiële ondersteuning verdwijnt het grootste deel van het binnenlands gecombineerd spoorvervoer.

Het verspreid vervoer bestaat uit vervoer van (spoorweg)wagens waarbij vooral kleine zendingen (minimum 1 wagen) tot een volledige trein worden samengesteld, en verder via verschillende treinen worden vervoerd naar binnen- en/of buitenland.

Het doel om deze twee vormen van spoorvervoer te steunen is om het huidig spoorandeel in het goederenvervoer minstens te behouden of te vergroten zodat o.a. een dagelijkse verkeerschaos in de omgeving van Antwerpen en Brussel kan worden vermeden. Deze maatregel leidt tot minder milieuoverlast, minder congestie en meer veiligheid op de weg.

Maatregelen

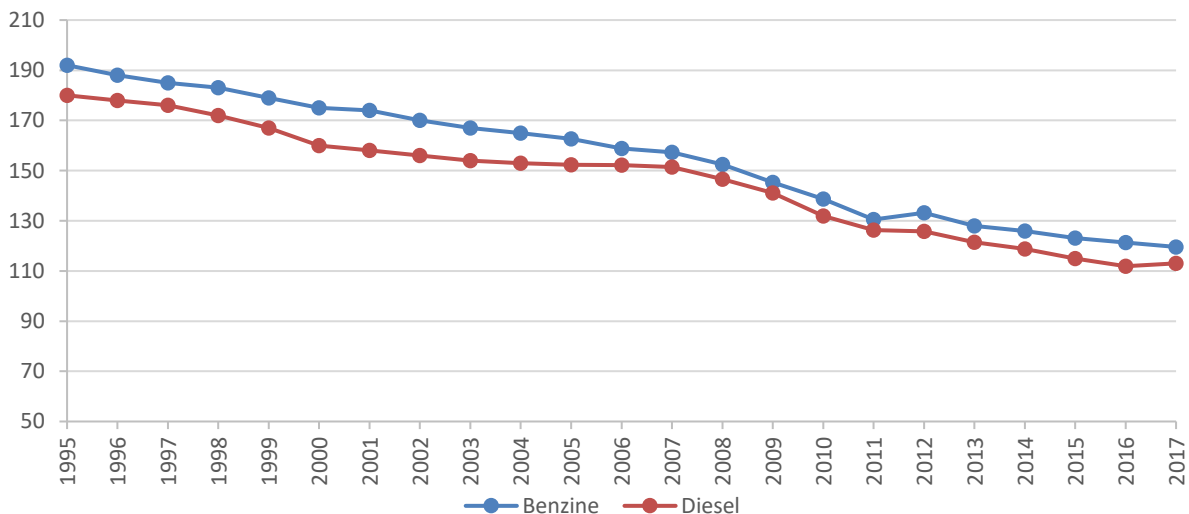
De Federale Regering wenst de negatieve externaliteiten van het goederenvervoer over de weg te verminderen, en heeft daarom in 2016 besloten tot het voortzetten van de steun (subsidies) aan het gecombineerd en verspreid vervoer per spoor. Op 15 juni 2017 verscheen in het Belgisch Staatsblad

de wet van 5 mei 2017 betreffende de steun voor verspreid vervoer voor de periode van 2017-2020 en tot verlenging van de steun voor gecombineerd vervoer voor de periode 2017-2020. Deze wet hield rekening met de conclusies van de “Studie over het ‘level playing field’ tussen de vervoerswijzen spoorvervoer, wegvervoer en vervoer via de waterwegen met betrekking tot het goederenvervoer in België”, die tussen 1 april 2016 en 30 juni 2016 werd uitgevoerd. De Europese Commissie keurde op 6 juni 2017 deze Belgische staatssteun goed.

1. Vermindering van de uitstoot van verontreinigende stoffen door voertuigen en niet voor de weg bestemde mobiele machines

Actuele ontwikkeling

Het wegvervoer en de activiteiten van niet voor de weg bestemde mobiele machines zijn verantwoordelijk voor een aanzienlijk deel van de milieuvuiling in ons land. Deze overlast is van verschillende aard: broeikasgasemissies, vervuilende emissies, afval, lawaai, versnippering van het grondgebied, uitputting van de hulpbronnen enzovoort. Om deze overlast te beheersen is het noodzakelijk een duurzaam mobiliteitsbeleid te voeren en de impact van voertuigen en machines op het milieu te beperken. Deze laatste eis valt onder het productbeleid.

Figuur 29: Evolutie van de emissiecoëfficiënten van CO₂/km door nieuwe wagens in België (Bron: FOD MT)

1. Europese strategie -CO₂-uitstoot van het wegvervoer.

De Europese CO₂-strategie heeft tot doel de gemiddelde CO₂-uitstoot van nieuwe voertuigen te beperken. De Europese verordeningen **2019/631** en **2019/XXX**, waaraan momenteel de laatste hand wordt gelegd, zijn de concrete uitwerking van deze strategie.

De verordening **2019/631** stelt doelstellingen vast voor de vermindering van de CO₂-uitstoot voor nieuwe personenauto's en nieuwe lichte bedrijfsvoertuigen die in de Unie worden ingeschreven tegen 2020, 2025 en 2030. Vanaf 2020 bedraagt de gemiddelde CO₂-uitstoot die de constructeurs in acht dienen te nemen voor personenauto's 95 g CO₂/km en 147 g CO₂/km voor lichte bedrijfsvoertuigen. Tegen 2025 moet de CO₂-uitstoot van personenauto's en lichte bedrijfsvoertuigen met 15% zijn afgenomen ten opzichte van de

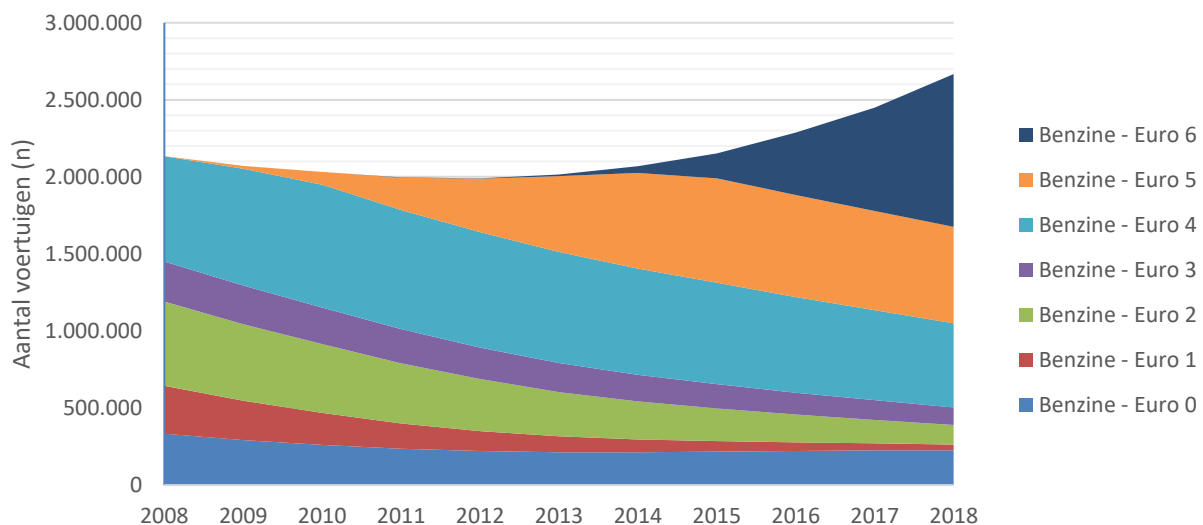
doelstellingen voor 2021. Tegen 2030 moet de CO₂-uitstoot van personenauto's gedaald zijn met 31% en van lichte bedrijfsvoertuigen met 37,5% ten opzichte van de doelstellingen voor 2021. Er is een geleidelijke afname van de CO₂-uitstoot van nieuwe auto's die in België worden verkocht.

De verordening **2019/XXX** stelt voor het eerst doelstellingen inzake de vermindering van CO₂-uitstoot vast voor de vloot van zware voertuigen in de Unie tegen 2025 en 2030. De CO₂-uitstoot van de vloot van zware voertuigen moet tegen 2025 met 15% en tegen 2025 met 30% zijn afgenomen ten opzichte van het referentieniveau van 2019.

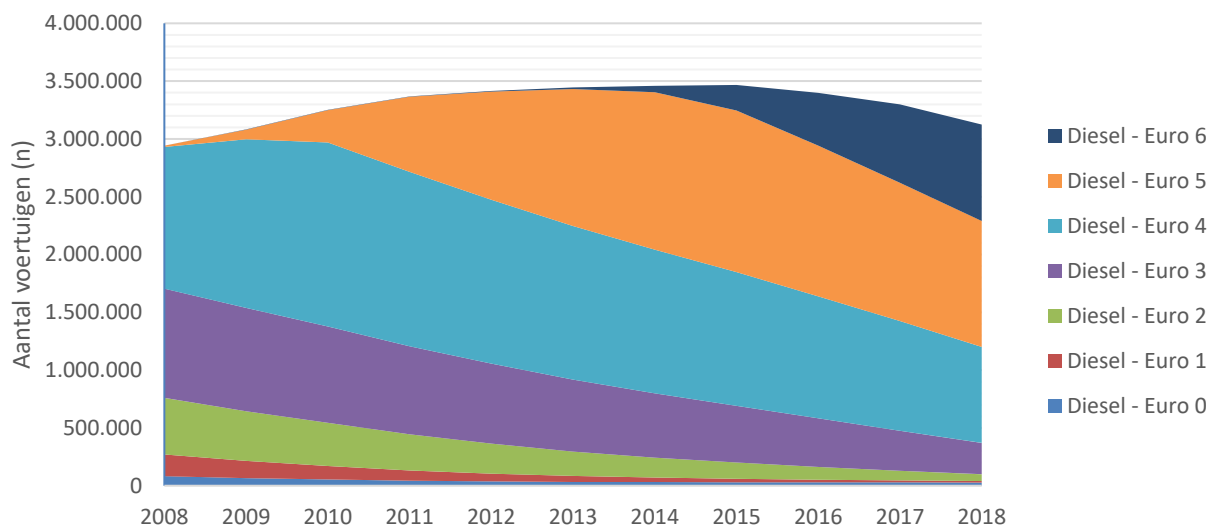
2. Europese strategie - luchtverontreinigende stoffen afkomstig van het wegvervoer en niet voor de weg bestemde mobiele machines.

De betrokken verontreinigende stoffen (onverbrande koolwaterstoffen, stikstofoxiden, koolmonoxide, stikstofmonoxide en deeltjes) kunnen gevolgen hebben voor de gezondheid en/of de verzuring. Dieseluitlaatgassen worden sinds 2012 door de Wereldgezondheidsorganisatie als kankerverwekkend beschouwd.

De EURO-normen definiëren steeds strengere emissiegrenswaarden voor deze verontreinigende stoffen voor personenauto's, bedrijfsvoertuigen (licht en zwaar) en twee- en driewielers. Dit heeft tot gevolg dat het wagenpark, en algemener alle voertuigen, geleidelijk evolueert/evolueren naar een hogere concentratie van voertuigen met strengere emissiegrenswaarden voor verontreinigende stoffen.

Figuur 30: Verdeling van het wagenpark naar milieuklasse (benzinevoertuigen) (Bron: FOD MV)

Figuur 31: Verdeling van het wagenpark naar milieuklasse (dieselvoertuigen) (Bron: FOD MV)

De verordening (EU) 715/2007 en de verordening (EU) 595/2009 stellen respectievelijk de normen EURO 5/V en 6/VI voor lichte en zware voertuigen vast.

De verordening EU 168/2013 stelt de grenswaarden Euro 4 en Euro 5 vast voor uitlaatemissies en geluid voor voertuigen met twee, drie en vier wielen (categorie L).

De verordening EU 2016/1628 stelt de emissiegrenswaarden voor verontreinigende gassen en deeltjes vast, evenals de administratieve en technische voorschriften voor de EU-typegoedkeuring van niet voor de weg bestemde mobiele machines. Net als de Euro-normen worden deze grenswaarden regelmatig herzien in het licht van de technische vooruitgang.

Acties en implementatie

1. WLTP - Laboratoriumtest voor lichte voertuigen

De NEDC-testcyclus die tijdens de goedkeuringsprocedure wordt gebruikt om de uitlaat- en CO₂-emissies te bepalen (NEDC, New European Driving Cycle) wordt geleidelijk aan vervangen door de procedure WLTP (Worldwide Harmonized Light Vehicles Test Procedure), die meer representatief is voor de werkelijke rijomstandigheden.

De implementatie van de nieuwe testmethode gebeurt in 3 stappen, over 2 jaar:

01/09/2017	Nieuwe modellen die voor het eerst op de markt worden gebracht, ondergaan de WLTP-test. Nieuwe auto's van bestaande modellen, die met de NEDC-test zijn getest, kunnen nog steeds worden verkocht.
01/09/2018	Alle nieuwe auto's (niet alleen modellen) moeten de WLTP-test doorstaan, met uitzondering van de "end of series"-auto's (gewone auto's).
01/09/2019	Alle auto's moeten worden getest met de procedure WLTP.

2. RDE - Test onder reële rijomstandigheden en conformiteit van lichte voertuigen die in gebruik zijn

Het project "Real Driving Emissions" (RDE) werd gelanceerd om het probleem op te lossen van het verschil in emissies gemeten onder reële rijomstandigheden en tijdens de laboratoriumtestcyclus. Er is namelijk aangetoond dat de NO_x-emissiegrenswaarden van lichte voertuigen met dieselmotor (personenauto's en lichte bedrijfsvoertuigen) onder reële rijomstandigheden aanzienlijk zijn overschreden. Daarom is een nieuwe testprocedure ontwikkeld om de uitlaatemissies van lichte voertuigen onder normale rijomstandigheden te bepalen met behulp van een draagbaar emissiemeetsysteem (PEMS - portable emission measurements system). Auto's in omloop zijn verantwoordelijk voor 9% van de PM_{2,5}, 5% van de PM₁₀ en 32% van de NO_x. De NO_x-uitstoot is over het algemeen het hoogst bij stilstand verkeer (zoals in de file) of bij zeer hoge snelheden (bv. op snelwegen).

De RDE-procedure is ingevoerd in vier afzonderlijke verordenende teksten:

<u>Eerste tekst</u> – inwerkingtreding in 2016	De eerste tekst bevat de definitie van de testprocedure zelf. De RDE-tests werden uitgevoerd voor doeleinden van opvolging zonder dat dit gevolgen had voor de oplevering per type.
<u>Tweede tekst</u> - inwerkingtreding in september 2017 voor nieuwe voertuigmodellen en in september 2019 voor nieuwe voertuigen	Geleidelijke invoering van RDE-tests met een reële impact van de stikstofoxidemetingen voor de opleveringen per type.
<u>Derde tekst</u> – inwerkingtreding in september 2017 voor nieuwe voertuigmodellen en in september 2019 voor nieuwe voertuigen	De RDE-tests worden uitgebreid tot metingen van deeltjes en verfijnd om rekening te houden met korte ritten in de stad en warme motorstarts.
<u>Vierde tekst</u> – inwerkingtreding op 1 september 2019	De 4 ^{de} RDE-tekst zorgt voor een transparante en onafhankelijke controle van de voertuigemissies tijdens hun levensduur. De typegoedkeuringsinstanties moeten elk jaar de emissies van de reeds in gebruik zijnde voertuigen controleren ("conformiteitstests tijdens het gebruik"). De typegoedkeuringsinstanties, onafhankelijke partijen en de Commissie kunnen via geaccrediteerde laboratoria en technische diensten officieel erkende tests uitvoeren.

3. VECTO - Laboratoriumtest van zware voertuigen

Het VECTO-simulatie-instrument wordt gebruikt tijdens de homologatieprocedure om de CO₂-uitstoot van zware voertuigen van verschillende categorieën, grootte en technologieën te bepalen. Sinds 1 januari 2019 wordt nauwkeurige informatie verzameld over het brandstofverbruik en de CO₂-uitstoot van alle nieuwe vrachtwagens.

4. PEMS - Conformiteit van de zware voertuigen tijdens gebruik

Sinds 1 januari 2017 worden draagbare emissiemeetsystemen (PEMS) gebruikt om de conformiteit van zware bedrijfsvoertuigen op de weg te testen en de doeltreffendheid van de emissiebeheersingssystemen

gedurende de nuttige levensduur van de voertuigen te controleren. De verordening (EU) 2016/1718 beschrijft de procedure voor de bepaling van de gasvormige emissies van metingen met draagbare emissiemeetsystemen.

Vooruitzichten

De vermindering van de voertuigemissies moet deel uitmaken van een algemene strategie om de luchtkwaliteitsdoelstellingen van de Europese Unie te bereiken. De Euro 5- en Euro 6-normen zijn een van de maatregelen die zijn ontwikkeld om de uitstoot van fijne stofdeeltjes en ozonprecursoren zoals stikstofoxide en koolwaterstoffen te verminderen. De lidstaten hebben problemen met de NO₂-concentraties die in de Europese richtlijn 2008/50/EG zijn vastgesteld. Projecten voor realistische rij-emissiemetingen en conformiteitstests op in gebruik zijnde voertuigen kunnen hen helpen deze doelstellingen te bereiken. De Commissie zal binnenkort strengere Euro-normen voor lichte en zware voertuigen voorstellen.

Wat betreft de naleving van de doelstellingen voor de vermindering van de CO₂-uitstoot van lichte en zware voertuigen zal de Commissie in 2022 beoordelen of het wenselijk is over te gaan tot een meting van de emissies over de hele levenscyclus van de voertuigen en/of onder reële rijomstandigheden.

2. Spoorwegmobiliteit

A. Financiering en controle van de spoorinvesteringen

Zie het tweede rapport, P77.

Getroffen maatregelen

Op 15 juni 2018 keurde de federale Ministerraad de klassieke meerjareninvesteringsplannen (MIP) van Infrabel en de NMBS voor de periode 2018-2020 goed, alsook de strategische meerjareninvesteringsplannen (SMIP) van Infrabel en de NMBS voor de periode 2018-2031.

De MIP van Infrabel en de NMBS voor de periode 2018-2020 voorzien investeringen in het spoordomein voor een totaalbedrag van ongeveer 4,3 miljard euro. Het grootste deel van dit bedrag wordt via de dotatie van de FOD MV voorzien (95 %). Verder zijn er beperkte bijdragen via het GEN-fonds, Europese subsidies, prefinanciering, HST-financiering, eigen fondsen en derden. Grote projecten, meer bepaald de modernisering en uitbreiding van Zeebrugge-Vorming in de haven van Zeebrugge en de modernisering van de as Brussel-Luxemburg, zijn in uitvoering mede dankzij een prefinanciering vanwege de gewesten.

De SMIP voor de periode 2018-2031 voorzien investeringen in het spoordomein voor een totaalbedrag van ongeveer 1,5 miljard euro, bestaande uit een lening van 1 miljard euro dat de federale regering aanging naar aanleiding van de budgettaire controle in maart 2017, 289 miljoen euro Waalse prefinanciering, 100 miljoen Vlaamse bijkomende financiering, 32,5 miljoen Waalse bijkomende financiering, waarvan de modaliteiten nog moeten gefinaliseerd worden, en 73 miljoen via het saldo van het GEN-fonds.

Om bijkomende financiering wettelijke toe te laten dienen één of meerdere samenwerkingsakkoorden afgesloten te worden. Er werd politiek beslist om te werken met een overkoepelend samenwerkingsakkoord tussen de federale Staat en de drie gewesten, dat de algemene principes vastlegt, die verder uitgewerkt worden in een reeks uitvoerende samenwerkingsakkoorden. Het overkoepelend samenwerkingsakkoord dient bekrachtigd te worden via een instemmingswet goedgekeurd door het federale parlement en

instemmingsdecreten door de drie gewestelijke parlementen. Dit wordt verwacht in het eerste kwartaal van 2019. Pas nadien treden alle samenwerkingsakkoorden en de daaruit voortvloeiende contracten in werking.

Meer dan de helft van het miljard, het saldo van het GEN-fonds en de Waalse prefinanciering zullen besteed worden aan het finaliseren van het GEN rond Brussel. De rest van het miljard, aangevuld met Vlaamse en Waalse bijkomende financiering, zullen gebruikt worden voor de realisatie van een aantal prioritaire spoorwegprojecten naar voren geschoven door de gewesten.

Deze SMIP leggen de nadruk op uitbreidingsprojecten en vormen in die zin een aanvulling ten opzichte van de klassieke MIP van Infrabel en de NMBS voor de periode 2018-2020, die vooral focussen op de instandhouding van de bestaande infrastructuur, het rollend materieel en exploitatieveiligheid.

Vooruitzichten

De investeringen uit het MIP en het SMIP zullen voornamelijk uitgevoerd worden in de volgende domeinen:

- de verhoging van de veiligheid van het spoorstelsel;
- het capaciteitsbehoud van de bestaande infrastructuur en het rollend materieel;
- de verhoging van de capaciteit van de infrastructuur en van het rollend materieel om rekening te houden met de toenemende mobiliteit;
- de ondersteunende activiteiten (onderhoud en bouw van werkplaatsen of onderhoudsposten voor het rollend materieel, informaticatools,...).

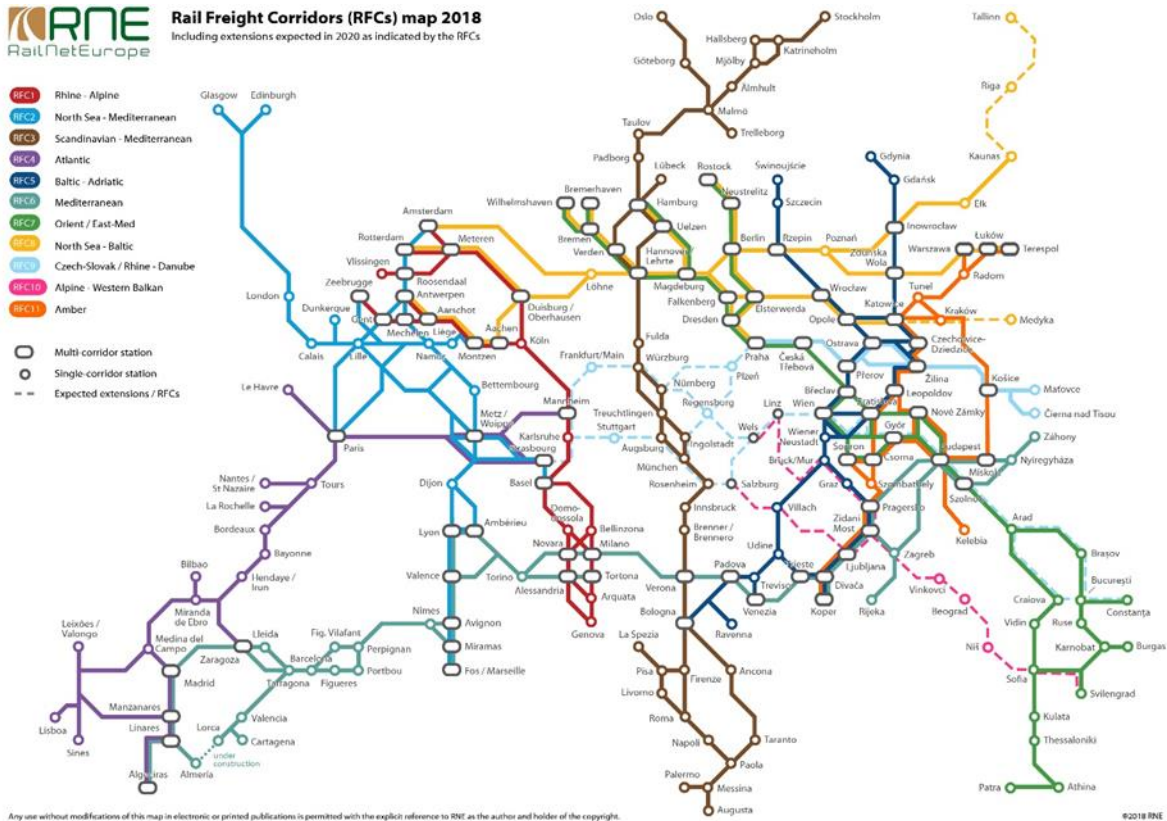
Het merendeel van deze investeringen zullen gerealiseerd worden in het kader van de opdrachten van openbare dienst vastgelegd in de beheerscontracten van Infrabel en de NMBS, meer bepaald door de investeringsdotatie die de FOD MV zal storten aan Infrabel en aan de NMBS. Er werden sinds het aflopen van de beheerscontracten 2008-2012 nog steeds geen nieuwe beheerscontracten afgesloten. De beheerscontracten 2008-2012 werden eerst één jaar via rechtswege verlengd en sindsdien worden de investeringsdotaties vastgelegd in wijzigende koninklijke besluiten die voorlopige regels vaststellen die als beheerscontracten met Infrabel en de NMBS gelden.

De FOD MV staat in voor de opvolging en de controle van de investeringen gefinancierd met zijn investeringsdotatie. Naar aanleiding van een studie door Ernst & Young die in 2013 beëindigd werd, werd de opvolgingsmethodologie herzien. Het centrale principe van dit nieuwe systeem bestaat erin dat de inspanningen van de administratie zullen worden toegespitst op een beperkt aantal projecten die van strategisch belang zijn en geselecteerd zullen worden via een multi-criteria-analyse. Op regelmatige basis zullen er opvolgingsvergaderingen met de PMO's en de program managers van de NMBS en van Infrabel worden georganiseerd om de stand van zaken van de projecten te bespreken. Ten slotte wordt ook ingezet op de automatisering van gegevensverwerking en het verkorten van de doorlooptijd van de analyse.

B. Ontwikkeling van corridors voor het goederenvervoer per spoor

Context

Zie het tweede rapport, P79.

Figuur 22: Europese corridors voor vrachtvervoer (bron: RNE)

Getroffen maatregelen

Zie ook het tweede rapport P79-80.

Naast de oorspronkelijke 9 RFC's werden er in 2017 en 2018 nog twee andere RFC's opgericht, de RFC Amber⁴⁴ en de RFC Alpen-Westelijke Balkan⁴⁵.

Bovendien werden er ook een aantal corridors op verzoek van de staten die er deel van uitmaken, uitgebreid om de goederenstromen per spoor in de corridors te integreren. Dit was het geval voor de RFC NSM naar Genève in 2017. Een aanvraag om de RFC NSB uit te breiden naar de havens van Gent en Zeebrugge werd in 2018 ingediend bij de autoriteiten van deze RFC en is momenteel in behandeling.

De laatste jaren is er aanzienlijke vooruitgang geboekt in de ontwikkeling van de corridors voor goederenvervoer per spoor waarbij België betrokken is. De RFC's NSM, RALP en NSB zijn intussen

⁴⁴ Uitvoeringsbesluit (EU) 2017/177 van de Commissie van 31 januari 2017 over de overeenstemming van het gezamenlijke voorstel tot instelling van de corridor voor goederenvervoer "Amber" met artikel 5 van Verordening (EU) nr. 913/2010 van het Europees Parlement en de Raad.

⁴⁵ Uitvoeringsbesluit (EU) 2018/500 van de Commissie van 22 maart 2018 inzake de overeenstemming van het voorstel tot vaststelling van de corridor voor goederenvervoer per spoor Alpen-Westelijke Balkan met artikel 5 van Verordening (EU) nr. 913/2010 van het Europees Parlement en de Raad.

operationeel sinds 2013 (NSM en RALP) en 2015 (NSB). Deze drie RFC's hebben hun eigen dienst voor de toewijzing van treinpaden voor goederentreinen die op een van hun routes rijden (Corridor One Stop Shop - C-OSS). De capaciteitsaanvragen kunnen worden ingediend op basis van een treinpadcatalogus die in januari van elk jaar wordt gepubliceerd of als onderdeel van een capaciteitsreserve die medio oktober van elk jaar ter beschikking wordt gesteld.

Deze aanpak voorkomt dat spoorwegondernemingen of een kandidaat contact moeten opnemen met de infrastructuurbeheerders of de bevoegde instantie voor de toewijzing van treinpaden in de doorkruiste landen om treinpaden te verkrijgen.

Het volume van de aangeboden capaciteit op de RFC's NSM en RALP is aanzienlijk, in tegenstelling tot de situatie bij de RFC NSB waar de aangeboden capaciteit beperkt blijft. Als gevolg hiervan is het grootste deel van de geharmoniseerde grensoverschrijdende capaciteit tussen de lidstaten van de RFC NSM voortaan beschikbaar in de treinpadcatalogus van de C-OSS. De cijfers uit de prestatierapporten wijzen op een toename van het verkeersvolume met +38% tussen 2013 en 2017 (laatste beschikbare cijfers)⁴⁶.

Wat de RFC RALP betreft, biedt de C-OSS sinds 2018 verschillende korteafstandstreinpaden aan. Dit zou het aanbod aantrekkelijker moeten maken voor de relaties tussen België en het Ruhrgebied. In het algemeen neemt het verkeersvolume op de RFC RALP eveneens toe sinds 2013⁴⁷.

In 2014 werd er een geharmoniseerd kader voor de toewijzing van capaciteit tussen RFC's vastgelegd, dat in 2018 herzien werd onder leiding van de FOD. Dit geharmoniseerde kader vergemakkelijkt de procedures voor het aanvragen en toewijzen van treinpaden op RFC-routes.

Om de uitwisseling van informatie en het zoeken naar oplossingen voor gemeenschappelijke problemen te verbeteren, komen de ministeries van vervoer van de 9 operationele RFC's tweemaal per jaar bijeen. Dit is bedoeld om initiatieven, zoals de uitwisseling van gegevens, te ondersteunen.

Dankzij de werking van de RFC's konden er verschillende factoren die het internationale goederenvervoer per spoor beperken, geïdentificeerd worden of worden deze thans op bilateraal of communautair niveau besproken.

Vooruitzichten

Ondanks de positieve vooruitgang gelden er nog steeds beperkingen voor het goederenvervoer per spoor op de RFC's. Het gebrek aan coördinatie tussen de infrastructuurbeheerders met betrekking tot tijdelijke capaciteitsbeperkingen als gevolg van infrastructuur- of onderhoudswerken, het toegestane omgrenzingsprofiel op bepaalde delen van de RFC NSM, de beperking van de lengte van goederentreinen tijdens de spitsuren in België, de coördinatie van de invoering van het ETCS en de verwijdering van de oude spoorveiligheidssystemen, alsook diverse operationele beperkingen als gevolg van een gebrek aan harmonisatie tussen de lidstaten zullen de komende jaren aanhoudend om aandacht vragen. Wat het capaciteitsaanbod op de RFC's betreft, hebben de infrastructuurbeheerders drie proefprojecten opgezet om nieuwe en flexibelere methoden van capaciteitstoeiwijzing te testen. Een van deze proefprojecten situeert

---

⁴⁶ Annual Performance Report 2017, RFC NSM (<https://www.rfc-northsea-med.eu/sites/rfc2.eu/files/telechargements/RFC%202%20North%20Sea-Mediterranean%20-%202017%20Performance%20Report.pdf>)

⁴⁷ Annual Report 2017, RFC RALP (<https://www.corridor-rhine-alpine.eu/files/flipbook/RFC-RhineAlpine-AnnualReport-2017/mobile/index.html#p=11>)

zich op een deel van de RFC NSM. De FOD M&V levert een actieve bijdrage aan de begeleiding van dit proefproject waarvan de lancering in 2020 voorzien is.

C. Maatregelen om de geluidsemissie van het spoorverkeer te beperken

Actuele ontwikkelingen

Het federaal milieुरapport 2004-2008 voorzag in een enkele indicator voor het thema spoorlawaai: het aandeel voertuigen van het stille type in het rollend materieelpark van de NMBS⁴⁸. Dit rapport voorzag dat 40% van het materieelpark van de NMBS in 2015 zou bestaan uit voertuigen van het stille type tegenover 12% in 2006. Sindsdien is deze doelstelling ruimschoots overtroffen, aangezien de vloot van de NMBS in 2016 voor 46% uit stille treinen bestond. Aan de andere kant blijft de kwestie van de geluidsemissies van het goederenvervoer per spoor, dat vaak 's nachts plaatsvindt, van cruciaal belang.

Getroffen maatregelen

We kunnen twee soorten maatregelen onderscheiden wat het spoorlawaai betreft: deze die bedoeld zijn om het lawaai aan de bron te verminderen en deze die bedoeld zijn om de verspreiding van het lawaai in de omgeving te beperken.

Het lawaai aan de bron verminderen

De beslissing van de Europese Commissie met betrekking tot de *Technische Specificatie Interoperabiliteit (TSI) inzake het subsysteem "rollend materieel – lawaai" van het conventionele trans-Europese spoorstelsel* (TSI Lawaai) legt normen op voor geluidsemissie. Tot nu toe zijn deze alleen geldig voor nieuw of bestaand rollend materieel, indien het zodanig wordt omgebouwd dat voor het in het verkeer brengen ervan een nieuwe certificering vereist is.

Deze TSI Lawaai werd herhaaldelijk herzien, waarbij striktere normen werden vastgelegd voor het nieuwe rollend materieel. De FOD MV heeft meegewerkt aan de herziening van deze TSI "Geluidsemissies"⁴⁹.

Dankzij de vereisten vastgelegd in deze TSI maakt de geleidelijke vernieuwing van het rollend materieel het mogelijk de geluidsemissie van het spoorverkeer te verminderen.

Wat betreft het rollend materieel van de NMBS voor het reizigersvervoer, werden de volgende voertuigen in gebruik genomen: dubbeldekrijtuigen van het type M6, automatische treinstellen van de serie 08 en locomotieven Type 18.

Dankzij de ingebruikname van deze voertuigen en het uit omloop halen van oudere stellen, is het aandeel stille voertuigen gestegen van 12% in 2005 naar 46% in 2016.

In de afgelopen jaren is uit tal van studies gebleken dat de meest effectieve oplossing om de geluidsemissies van goederenwagens te verminderen, erin bestaat de gietijzeren remblokken op de wagens te vervangen door composietremblokken. De geluidsemissies van deze wagens worden immers voornamelijk veroorzaakt door contact tussen spoor en wiel. Hoe groter de ruwheid van de wiel- en railoppervlakken, hoe groter het rolgeluid. De nieuwe composietremblokken zorgen voor een aanzienlijk geringere ruwheid op de wielen van

---

⁴⁸ Het federaal milieुरapport 2004-2008 bevatte geen definitie van de term "*stille wagen*". Nadien werd ervan uitgegaan dat een "*stille wagen*" een voertuig is dat voldoet aan de TSI Lawaai.

⁴⁹ Deelname aan de vergadering van het RISC (Railway Interoperability and Safety Committee)

de wagons dan de gietijzeren remblokken waarmee de meeste wagons uitgerust zijn, die momenteel in gebruik zijn.

Overeenkomstig de TSI Lawaai moeten nieuwe wagons die momenteel in dienst genomen worden, verplicht van deze nieuwe remblokken voorzien worden. Door de bijzonder lange levensduur van de goederenwagons zou het echter vele jaren duren voordat de vernieuwing van het wagenpark alleen al voor een aanzienlijke vermindering van de geluidsemissies zorgt.

Het proces kan echter worden versneld door de gietijzeren remblokken van de wagons die momenteel in gebruik zijn, te vervangen door composietremblokken (de zogenaamde '*retrofitting*'-operatie). De kosten van de aanpassing en de extra exploitatiekosten die hiermee gepaard gaan, ontmoedigen sommige wagonbezitters echter om hun wagons aan te passen.

Om hen aan te moedigen hun voertuigen aan te passen, heeft de Europese Commissie in 2014 en 2016 oproepen tot het indienen van projecten gelanceerd, waardoor wagonbezitters subsidies konden krijgen voor hun retrofitting-projecten. Twee door de FOD MV gesteunde subsidieaanvragen werden door de Europese Commissie aanvaard. Deze subsidies maken het mogelijk om in de periode 2014-2020 de retrofitting-operaties op 5.255 wagons uit te voeren.

Tot slot is de Commissie van plan om in de komende jaren haar geluidsemissienormen voor goederenwagons aanzienlijk aan te scherpen. Tot nu toe waren de emissienormen van de TSI Lawaai alleen van toepassing op nieuwe wagons bij hun ingebruikname. In de komende jaren zullen deze normen ook van toepassing zijn op wagons in dienst. Meer concreet zouden de goederenwagons die vóór 2005 in gebruik genomen werden, vanaf december 2024 verplicht het voorwerp uitgemaakt moeten hebben van een retrofitting om op de belangrijkste Europese spoorwegen voor goederenvervoer per spoor te kunnen blijven rijden.

Als dit wordt bevestigd, zal deze situatie aanzienlijke gevolgen hebben voor de Europese wagonbezitters, die zich genooddaakt zullen zien om snel te beginnen met de aanpassing van hun wagons teneinde ze ook na 2024 op grote internationale routes te kunnen blijven gebruiken.

De verspreiding van het lawaai in de omgeving beperken

Zie het tweede rapport, P81-82.

Vooruitzichten

Met de bestelling van de nieuwe dubbeldekstreinen M7 zal het aantal stillere treinen aanzienlijk toenemen (57% van het park van de NMBS tegen 2022). De M7-treinstellen zullen ook op meer trajecten ingezet worden (70% uitgedrukt in treinkilometers), zodat eventuele overlast in verhouding sterker zal afnemen.

Net zoals het merendeel van de spooractoren beschouwt de FOD MV retrofitting als de meest effectieve technische oplossing om de geluidsemissies van het goederenvervoer op korte tijd te verminderen. Daarom wil de FOD MV de komende jaren retrofitting stimuleren door een systeem van subsidies in te voeren om de houders van de in België rondrijdende wagons te helpen met het starten van het 'retrofitten' van hun park. De implementatie van dit systeem is echter afhankelijk van de beschikbaarheid van de nodige budgetten.

Tot slot zal de FOD MV verder blijven meewerken aan het uitwerken en het updaten van de technische reglementering inzake geluidsemissie die van toepassing is op het nieuwe rollend materieel (TSI Lawaai) en de implementatie ervan op het Belgische grondgebied.

3. Zeevervoer

A. Internationale scheepvaart

Zie voor meer gedetailleerde informatie ook het tweede federaal rapport, P83-86.

Het marien ruimtelijk plan

Alles draait om het organiseren en plannen van de menselijke activiteiten op zee. Het marien ruimtelijk plan zal bijdragen tot een coherente ontwikkeling van de 'Blue Economy' en van maritieme synergiën. Dit plan met doelstellingen inzake economische ontwikkeling, investeringen en milieubescherming zal het mogelijk maken de druk op het milieu in te dammen door de menselijke activiteiten eerder te identificeren en zal de nadruk leggen op de voordelen van de exploitatie van de mariene ruimte voor velerlei doeleinden. Het eerste plan werd in 2014 goedgekeurd en het volgende plan zal in 2020 worden aangenomen.

FOSO (Federale instantie voor Onderzoek van Scheepvaartongevallen)

FOSO is operationeel sinds 2016 en onderzoekt ongevallen en ernstige vervuilingen in de Belgische territoriale wateren of waarbij een Belgisch schip in het buitenland betrokken is. Het gaat om ongevallen die aanzienlijke schade toebrengen aan het schip, de bemanning of het milieu.

Het Verdrag inzake schadelijke en potentieel gevaarlijke stoffen (HNS)

De ratificering door België is zo goed als rond, maar hangt af van de ratificering door de buurlanden. DG Scheepvaart overlegt momenteel met Nederland om te zorgen voor een gelijktijdige implementatie. Daarnaast geeft het ook de certificaten uit.

De oprichting van een operationele kustwacht - wetgeving inzake het beheer van noodsituaties op zee

Dit nood- en interventieplan is bedoeld voor het organiseren van de hulp bij noodsituaties in de Noordzee. Het werd in 2016 gefinaliseerd en heeft ook betrekking op het beheer van verontreinigingen, zoals olievlekken. In dit plan zal prioritair aandacht worden besteed aan de coördinatie op zee. Het is echter de bedoeling om voor de gevallen waarbij dit ook gevolgen veroorzaakt of zou kunnen veroorzaken in het binnenland alle nood- en interventieplannen te activeren, zowel op gemeentelijk als op provinciaal niveau. Het gaat om de Algemene en Bijzondere Nood- en Interventieplannen (ANIP en BNIP).

Recyclage van schepen: internationaal

Het Verdrag inzake het recyclen van schepen werd reeds geratificeerd door België met wet van 2 juli 2013 de houdende instemming met het Internationaal Verdrag van Hongkong voor het veilig en milieuvriendelijk recyclen van schepen, gedaan te Hongkong op 15 mei 2009. Het gaat om een belangrijke stap in de richting van het elimineren van voor het milieu schadelijke en gevaarlijke werkmethodes.

Recyclage van schepen: EU

De Verordening (EU) Nr. 1257/2013 van 20 november 2013 inzake scheepsrecycling treedt in werking op 31 december 2018. Op 30 november 2018 werd de vierde Europese lijst met erkende recycling faciliteiten gepubliceerd⁵⁰

---

⁵⁰ https://ec.europa.eu/info/news/shipbreaking-updated-list-european-ship-recycling-facilities-include-six-new-yards-2018-dec-06_en

Het Internationaal Verdrag voor de controle en het beheer van ballastwater

Het verdrag werd in september 2017 versterkt en is geïmplementeerd in de Belgische wetgeving. De FOD MV ziet toe op de uitvoering en de naleving van de wetgeving.

Emissie van polluenten: zwavel

Om de luchtkwaliteit in de buurt van havens en kustgebieden te verbeteren, zijn de schepen verplicht om gebruik te maken van brandstoffen met een maximaal zwavelgehalte van 1 % binnen de controlegebieden voor zwavelemissies (SECa's). Vanaf 1 januari 2015 gelden er strengere normen (0,1% in de SECa's). In dit kader werden er controles uitgevoerd om na te gaan of deze verplichting werd nageleefd. Vanaf 1 januari 2020 wordt het maximale zwavelgehalte buiten de SECa's verder verlaagd tot 0,5%.

Emissie van polluenten: stikstofoxiden

In 2016 zijn de Noordzee en de Oostzee door de Internationale Maritieme Organisatie (IMO) aangewezen als een beheersgebied voor de uitstoot van stikstofemissies (NECA) om de NOx-uitstoot door de scheepvaart te verminderen. Op internationaal niveau is al een Tier II-norm van toepassing op schepen die vanaf 2011 zijn gebouwd. Een strengere norm, Tier III genaamd, is alleen van toepassing op schepen die vanaf 2021 in NECA-gebieden worden gebouwd. Deze normen bepalen de aanvaardbare NOx-snelheid per kWh van de motor. De Tier II-standaard kan worden bereikt door de parameters van een bestaande motor te wijzigen, terwijl de Tier III-norm de installatie van aanvullende technologieën vereist (bijv. Katalysator) of het gebruik van een andere brandstof (bijv. LNG). De FOD MV ziet toe op de uitvoering en de naleving van de wetgeving. DG Scheepvaart heeft al verschillende certificeringen van motoren volgens de Tier III-normen uitgevoerd.

Energie-efficiëntie:

In 2011 heeft de IMO maatregelen genomen om de energieprestaties van schepen te verbeteren en hun CO₂-uitstoot te verminderen. De ene heeft tot doel de energie-efficiëntie van schepen te verbeteren door hun ontwerp te verbeteren, de Energy Efficiency Design Index ([EEDI](#)) en de andere om hun werking te verbeteren, het Ship Energy Efficiency Management Plan ([SEEMP](#)). Deze maatregelen zijn op 1 januari 2013 in werking getreden. Het SEEMP is een plan om de prestaties van schepen te verbeteren, maar er zijn geen bindende doelstellingen of methoden vereist. België heeft verschillende documenten ingediend bij de IMO om meer internationaal bindende maatregelen te treffen voor bestaande schepen teneinde hun energieprestaties verder te verbeteren.

Reductie van broeikasgassen

In 2015 heeft de EU een verordening aangenomen die een systeem voor de monitoring, rapportage en verificatie (MRV) van de CO₂-uitstoot van schepen verplicht stelt. Deze verordening verplicht schepen die aankomen in of vertrekken uit een Europese haven om onder andere hun brandstofverbruik te meten en dat voor elke reis. Het Europese systeem is sinds 1 januari 2018 van kracht. De IMO heeft in 2016 een soortgelijk systeem goedgekeurd, dat minder ambitieus was, maar op internationaal niveau ten uitvoer werd gelegd. Het monitoren van gegevens is gestart op 1 januari 2019. DG Scheepvaart ziet toe op de correcte toepassing van de maatregelen. Hierbij dient opgemerkt dat een dergelijk systeem de basis vormt voor de ontwikkeling van toekomstige maatregelen ter vermindering van de uitstoot van broeikasgassen in de maritieme sector. België heeft trouwens ook, samen met andere landen, voorstellen ontwikkeld en ingediend voor maatregelen om schepen te dwingen hun efficiëntie te verhogen en bijgevolg minder broeikasgassen uit te

stoten. In 2018 heeft de IMO, onder druk van een coalitie van landen onder leiding van onder meer België een internationale strategie aangenomen om de broeikasgasemissies van het zeevervoer tegen 2030 en 2050 te verminderen. DG Scheepvaart zal blijven werken aan de goedkeuring van concrete maatregelen op internationaal niveau om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen.

B. Binnenvaart

Zie voor meer gedetailleerde informatie ook het tweede federaal rapport, P86.

Verdrag inzake de inzameling, afgifte en inname van afval in de Rijn- en binnenvaart (CDNI)

De Conferentie van de partijen bij de overeenkomst heeft het CDNI aangepast om de behandeling van gasvormige residuen van vloeibare ladingen op te nemen, in navolging van de regels die van toepassing zijn op de behandeling van vast en vloeibaar afval. Het belang van dit initiatief werd door alle verdragsluitende staten benadrukt. Deze aanvullende wetgeving wordt momenteel door België geratificeerd. België is voorzitter van de Conferentie van de partijen bij de overeenkomst voor de periode 2018 en 2019.

Hoofdstuk 5: Energie

Inleiding

In dit hoofdstuk komen de volgende thema's aan bod: de normen inzake energie-efficiëntie van producten (elektrische toestellen, wagens, brandstoffen, ...), de energieproductie door offshore windmolenparken, het markttoezicht, het uiteindelijke energieverbruik in België en tot slot de evolutie van het reële percentage van de impliciete energiebelasting.

Zie voor meer informatie ook het tweede rapport P88.

1. Energie-efficiëntie van producten: de rol van standaardisatie

Getroffen maatregelen

In 2015 heeft de Economische Inspectie van de FOD Economie in overleg met DG Energie 257 winkels van huishoudelijke apparaten gecontroleerd. Overeenkomstig artikel 18 van het Koninklijk besluit van 13 augustus 2011 betreffende de vermelding van het energieverbruik en het verbruik van andere hulpbronnen op de etikettering en in de standaardproductinformatie van energiegerelateerde producten had dit onderzoek tot doel om de aanwezigheid en de weergave van de energie-etikettering te verifiëren.

Van de 257 etablissementen die gecontroleerde huishoudelijke apparaten verkochten, toonde 68% het energielabel correct. Waar er schendingen werden aangetroffen, werden er 22 processen-verbaal van waarschuwing en 61 pro justitia's opgemaakt.

Hetzelfde type onderzoek werd ook al in 2013 uitgevoerd. Dat jaar bleek 40% van de gecontroleerde ondernemingen in overtreding.

Beleidsvaluatie

De doelstellingen van deze instrumenten zijn de vermindering van het energie- en grondstoffen gebruik door energie gerelateerde producten en de promotie van investeringen en onderzoek in energie efficiëntie door fabrikanten en ontwikkelaars van deze producten.

Deze doelstellingen moeten bereikt worden door het stimuleren van de aankoop van efficiënte toestellen en het geven van correcte, nuttig info aan consumenten over het gebruik van energie en grondstoffen van deze producten.

Deze verhoogde vraag naar efficiënte toestellen door consumenten moet er daarnaast toe leiden dat fabrikanten meer investeringen doen in het doen dalen van het energie- en grondstoffengebruik van de door hen ontwikkelde producten. Deze investeringen zullen door de verhoogde vraag naar hoog-efficiënte producten een meerwaarde creëren voor de investerende bedrijven. Deze voorsprong op technisch gebied zal ook in handel met niet-EU landen een competitief voordeel opleveren.

Daarnaast zorgen de minimumeisen voor energie efficiëntie, opgelegd door de 'Ecodesign' Richtlijn en zijn uitvoeringshandelingen, ervoor dat de algemene efficiëntie van alle verkochte producten verbeterd. Dit moet leiden tot een algemene daling van het energie- en grondstoffen verbruik.

In de laatst voorgestelde Verordeningen werd ook een sterke focus gelegd op de uitwerking van vereisten met betrekking tot herstelbaarheid en recycleerbaarheid.

De Kaderrichtlijn 'Energy Label' werd in de loop van 2016 herzien, met de publicatie van de Verordening (EU) 2017/1369 tot gevolg.

Bij de herziening werden verschillende doelen vooropgesteld. Allereerst werd relevantie van de etiketten voor de consument opnieuw versterkt. Dit door terug te grijpen naar de meest efficiënte klasse-aanduiding A tot G, ervoor te zorgen dat de verschillende klassen voldoende verschil in energieverbruik met zich

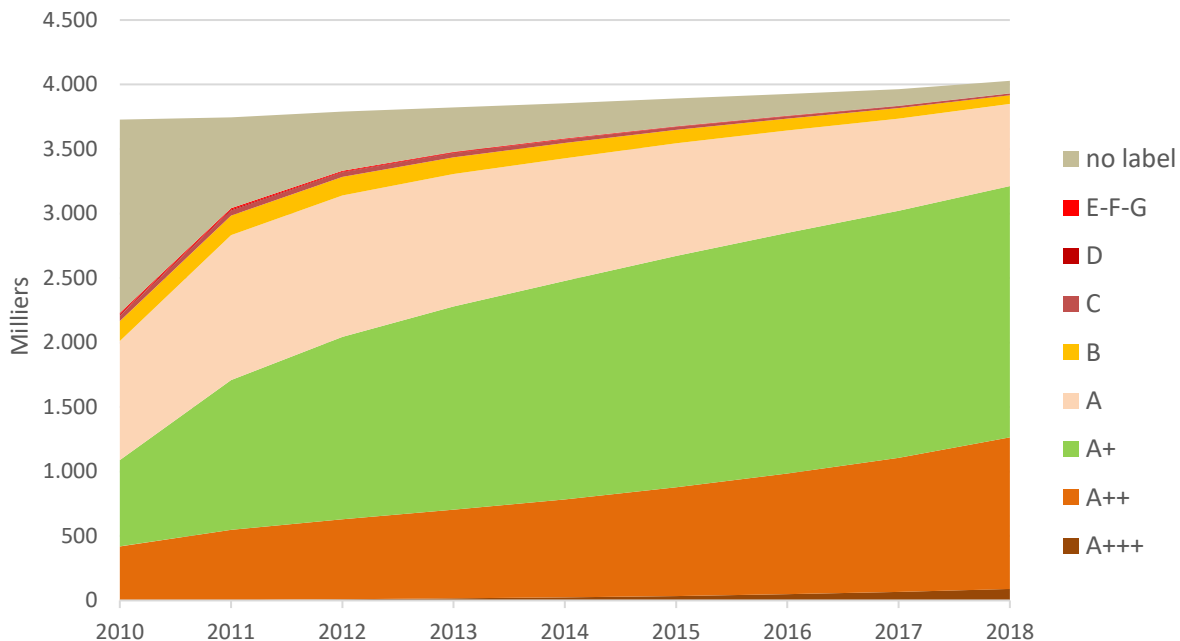
meebrengen om de keuze voor hogere klassen betekenisvol te houden en de inhoud van deze etiketten zo te ontwerpen dat dit hetzelfde kan blijven voor ongeveer 10 jaar.

Daarnaast werd geïdentificeerd dat een correcte en volledige informatiestroom naar de consument een serieuze bijdrage kan leveren in de keuze voor een apparaat dat volledig aansluit bij het gebruiksprofiel van de individuele consument.

Om deze informatie bij de consument te krijgen werd besloten een algemene product-registratiedatabase op te richten voor producten met een Energy Label. In deze database moeten fabrikanten, vanaf 1 januari 2019, alle door hen verkochte producten registreren, samen met hun primaire technische details. Deze informatie zal dan beschikbaar zijn voor alle consumenten, en moet iedereen op een zeer transparante wijze toelaten om het voor hem of haar meest aangepaste, en efficiëntste, toestel te identificeren.

Momenteel zijn er voor 16 productgroepen gedelegeerde handelingen in het kader van energy label. Deze omvatten onder andere vaatwassers, koelkasten, vriezers en ander witgoed, maar ook verwarmingstoestellen, warmtepompen en ventilatietoestellen. Daarnaast zijn er ook etiketten voor lampen, airco's en televisietoestellen.

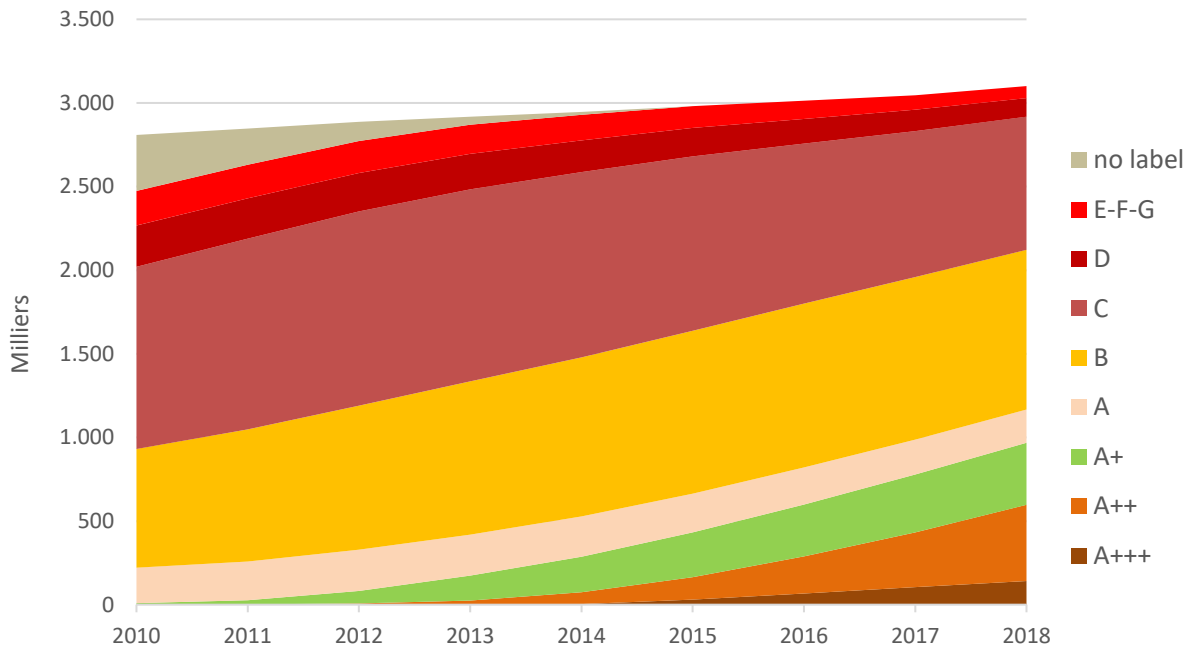
De evaluatie van de kaderrichtlijn toonde aan dat dit instrument zowel bij industrie als bij consumenten op veel steun kan rekenen. Er is een wijde consensus dat dit instrument over het algemeen zijn doel bereikt, zonder overmatige lasten voor consument of industrie.

Figuur 33 : Evolutie van het aantal koelkasten met 1 deur in België per label, bron : FOD Economie

Om de impact van deze instrumenten op EU schaal te meten werd door de Europese Commissie een systematische opvolging van het energiegebruik van deze producten opgezet. In deze impact analyse wordt het effect van deze beide instrumenten berekend. De Europese Commissie schat de daling in finaal energiegebruik in 2020 op 9% van het totale energieverbruik van de EU-28, en voorziet een daling van 15% in 2030.⁵¹

⁵¹ Ecodesign Impact Accounting OVERVIEW REPORT 2017

Figuur 34 : Evolutie van het aantal elektrische droogkasten in België per label, bron : FOD Economie

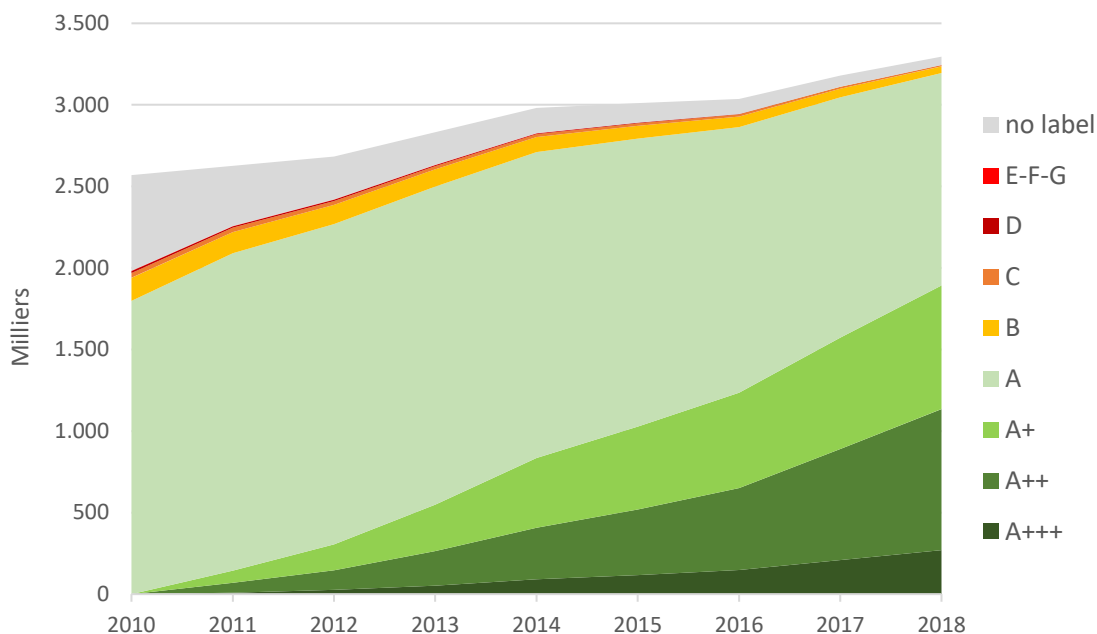
Om de evaluatie van deze wettelijke instrumenten voor België uit te voeren, en de impact op de Belgische markt weer te geven werd recent een studie uitgevoerd om de verspreiding van producten voorzien van een energy label in kaart te brengen⁵². Hoewel de verdere analyse over het totale energieverbruik van deze producten nog uitgevoerd moet worden kunnen wel enkele resultaten aangegeven worden met betrekking tot een evolutie naar meer efficiënte producten.

Uit deze eerste resultaten kunnen we opmaken dat er een duidelijke trend is naar meer efficiënte producten. Voor *koelkasten* zien we in figuur 32 enerzijds een relatief stabiele hoeveelheid apparaten, maar een duidelijke ‘vergroening’ van het park. Hier valt een duidelijke daling te verwachten van het energieverbruik.

Voor droogkasten zien we in figuur 33 een lichte stijging van het totaal aantal apparaten, en een duidelijke overgang richting meer efficiënte apparaten. Er is wel meer ruimte voor de toestellen met hogere energieklassen om meer verspreid te raken. Ook voor dit product kunnen we een daling van het totale energieverbruik voorzien.

Wanneer we de evolutie van de vaatwassers bekijken zijn er twee trends te zien in figuur 35. Enerzijds ‘vergroend’ het vaatwasserpark van België ontegensprekelijk. Anderzijds is het aantal vaatwassers sinds 2010 sterk toegenomen. Hoewel de producten dus efficiënter werden moet een verdere analyse uitwijzen of het totale energie verbruik van deze productgroep daalde.

⁵² Bepaling van de voorraad elektrische producten en energiegerelateerde producten, per energielabel en per volume; FOD Economie – 2019

Figuur 35 : Evolutie van het aantal vaatwassers in België per label, bron : FOD Economie

Perspectives

Op korte termijn zal voor alle productgroepen een herschaling van de energieklassen uitgevoerd worden zodat alle etiketten opnieuw de meer efficiënte A tot G schaal zullen dragen. Hoewel dit principe in de kader Verordening werd besloten moet voor elk individuele productgroep een Verordening onderhandeld en gepubliceerd worden. Deze verandering moet de consument opnieuw effectiever overtuigen voor de hogere efficiëntieklasse te kiezen.

Daarnaast zal de impact van de productregistratie database zich over de volgende jaren laten voelen. Zowel een sterke verbinding met eventuele EPB- databases of wetgevingen kan onderzocht worden, maar ook zeer gerichte steunmechanismen die gebruik makend van de info in de database de aankoop van specifieke producten stimuleren kunnen onderzocht worden.

Voor wat betreft de inhoud van de labels en de info die aan de consument getoond worden zal men ook onderzoeken of het mogelijk is om hier meer duurzaamheid georiënteerde info op te vermelden. Deze informatie kan uiteraard ook opgenomen worden in de data die in de productdatabase moet opgeslagen worden.

Ten slotte zal ook aandacht gaan naar de opvolging van deze wetgeving. De resultaten van de studie, die verspreiding van deze producten in Belgische huishoudens meet, zullen verder uitgewerkt worden om tot een betere opvolging te komen van de impact wat betreft het energieverbruik van deze producten in België. Dit moet toelaten om gerichte acties te organiseren die specifiek voor België een grote impact met zich mee kunnen brengen⁵³.

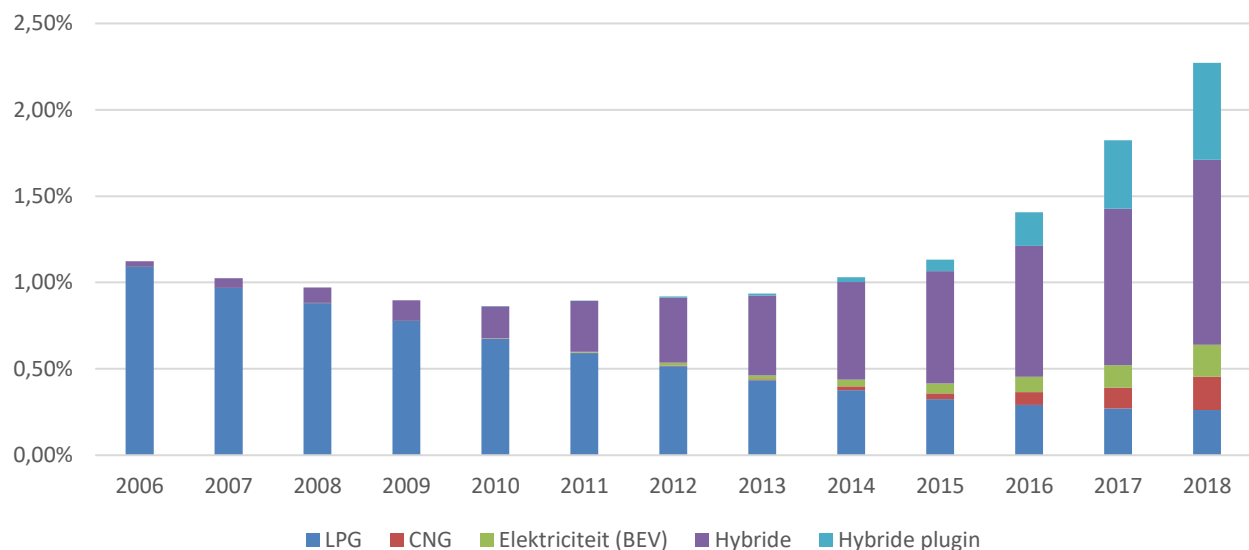
⁵³ Bepaling van de voorraad elektrische producten en energiegerelateerde producten, per energielabel en per volume; FOD Economie - 2019

2. Voertuigen: Etikettering en brandstofverbruik

Actuele ontwikkeling

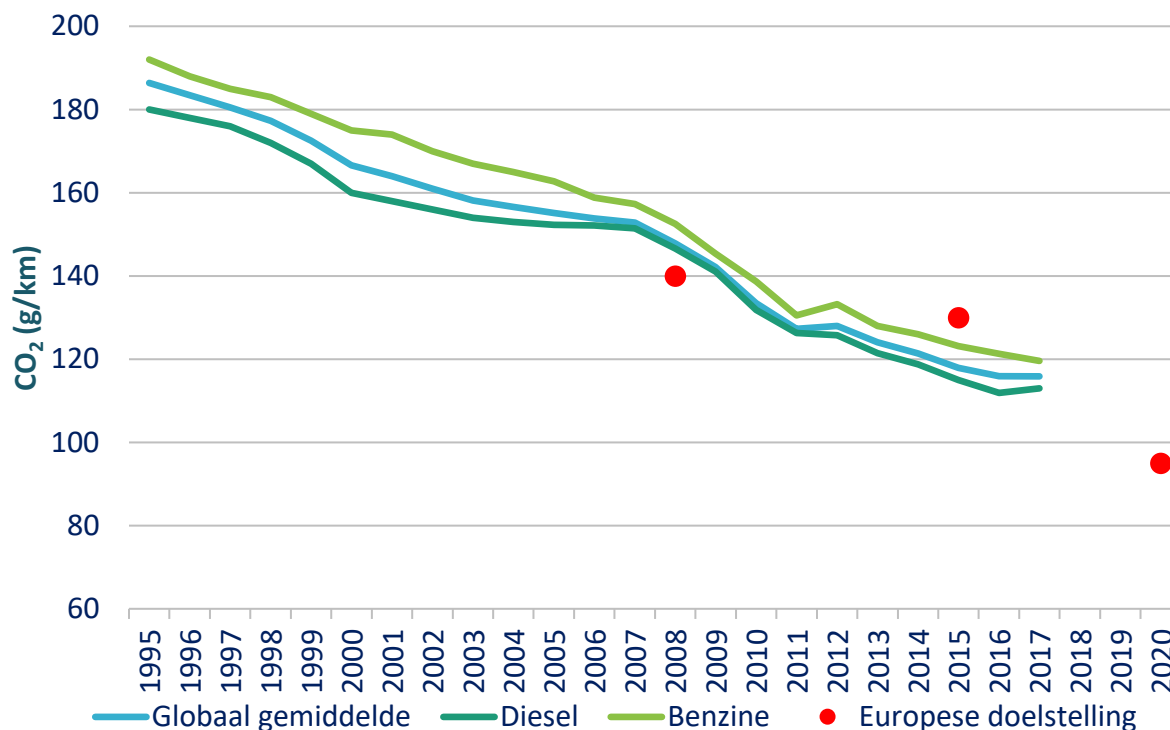
Informatie over CO₂-emissies van personenwagens geeft de consumenten een idee van de CO₂-uitstoot van de wagens die op de markt zijn en biedt hen de mogelijkheid om met kennis van zaken een keuze te maken. Aan de hand van een kleurcode kunnen ze trouwens bepalen tot welke van de zeven categorieën inzake brandstofverbruik en CO₂-uitstoot (A tot G) het voertuig in kwestie behoort. Deze verplichte maatregelen worden vervolledigd door de website energievreters.be waarin aan potentiële kopers onder meer wordt uitgelegd welke kostenbesparende voordelen gekoppeld zijn aan de keuze voor een wagen die weinig CO₂ uitstoot (gezien deze wagen ook weinig gaat verbruiken). De CO₂⁵⁴-gids, de applicatie over de CO₂-uitstoot van nieuwe auto's afkomstig van de vorige site, vergemakkelijkt het snel zoeken.

Het aanbod van de fabrikanten toont een constante evolutie naar een groter aantal modellen die minder CO₂ uitstoten, ook al maken voertuigen op alternatieve brandstoffen samen nog steeds minder dan 3% van het totale aanbod uit. Dit alternatieve aanbod wordt voornamelijk ondersteund door hybride benzine- en plug-in hybride auto's en LPG-wagens.

Figuur 36: Aandeel (%) van de voertuigen op alternatieve brandstof in het totale aanbod van de fabrikanten in België (aantal modellen). (Bron: FOD MV)

⁵⁴ https://www.energivores.be/CO2_Car_Finder.aspx?lang=FR

Figuur 37: Gemiddelde CO2-uitstoot van nieuw ingeschreven voertuigen. (Bron: FOD MV)

Getroffen maatregelen

In 2017 heeft de AD Economische Inspectie van de FOD Economie op het Autosalon van Brussel gecontroleerd of de bedrijven in deze sector het Koninklijk Besluit van 5 september 2001 betreffende de beschikbaarheid van consumenteninformatie over het brandstofverbruik en de CO2-uitstoot bij het op de markt brengen van nieuwe personenauto's respecteerden. Alle controle-etiquetten (44 standen) gaven informatie over de CO2-uitstoot weer.

Met handhaving van de doelstellingen van 130 g CO₂/km tegen 2015 verlaagde Verordening (EU) nr. 333/2014 (tot wijziging van Verordening (EG) nr. 443/2009) de grenswaarde voor de gemiddelde CO₂-uitstoot van nieuwe voertuigen tegen 2021 tot 95 g CO₂/km.

Het koninklijk besluit van 17 december 2017 bracht de Belgische wetgeving in overeenstemming met de EU-normen.

Van 1 december 2017 tot en met 31 augustus 2019 is de etikettering van het brandstofverbruik en de CO₂-uitstoot van personenauto's als volgt:

Uitstoot van CO ₂ in g/km	Categorie	Kleur
< 1 g/km	0	Blauw
≥ 1 tot 75 g/km	A	Donkergroen
≥ 75 tot 100 g/km	B	Groen
≥ 100 tot 125 g/km	C	Lichtgroen
≥ 125 tot 150 g/km	D	Geel

≥ 150 tot 175 g/km	E	Oranje
≥ 175 tot 200 g/km	V	Roodoranje
≥ 200 g/km	G	Rood

Vooruitzichten

Het koninklijk besluit van 17.12.2017 voorziet in de informatie en de categorieën die vanaf 1 september 2019 van toepassing zijn.

Uitstoot van CO ₂ in g/km	Categorie	Kleur
< 1 g/km	0	Blauw
≥ 1 tot 90 g/km	A	Donkergroen
≥ 90 tot 120 g/km	B	Groen
≥ 120 tot 150 g/km	C	Lichtgroen
≥ 150 tot 180 g/km	D	Geel
≥ 180 tot 210 g/km	E	Oranje
≥ 210 tot 240 g/km	F	Roodoranje
≥ 240 g/km	G	Rood

3. De Car-Pass-reglementering

Sinds 2006 ziet de AD Economische Inspectie van de FOD Economie toe op de naleving van de wet van 11 juni 2004 tot beteugeling van bedrog met de kilometerstand van voertuigen, de zogenaamde Car-Pass-reglementering.

De naleving van deze wet voorkomt dat eigenaars van gebruikte en potentieel meer vervuilende en brandstof verbruikende voertuigen deze tot elke prijs willen blijven besturen.

In samenwerking met de vzw Car-Pass voert de Economische Inspectie jaarlijks - via gerichte controles - een enquête uit bij professionals uit de automobielsector. De resultaten van de enquêtes voor de jaren 2015, 2016 en 2017 zijn als volgt:

Tabel 11: Inspectie naleving van de zogenaamde 'Car-Pass'-reglementering door DG Economische Inspectie

	Aantal onderzoeken	Aantal bedrijven in overtreding	Percentage bedrijven in overtreding
2015	257	157	61,1%
2016	390	252	64,6%
2017	425	294	69,2%

De kwaliteit van de doelgroepsbepaling, die vooral gericht was op "recalcitrante" professionals, verklaart grotendeels dit zeer hoge percentage overtredingen.

4. Biobrandstoffen

Huidige trend

In het kader van het beleid gericht op het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen door de transportsector werden in 2009 in twee Europese Richtlijnen becijferde doelstellingen opgenomen met een belangrijke impact op de biobrandstoffenmarkt:

- De richtlijn 'hernieuwbare energiebronnen' bepaalt dat de transportenergiemix tegen 2020 minstens voor 10% moet bestaan uit hernieuwbare energie.
- De brandstofkwaliteitsrichtlijn bepaalt dat tegen 2020 de broeikasgasintensiteit van de transportenergiemix met minstens 6% dient gereduceerd te worden.

Inmiddels kan worden vastgesteld dat, zoals beoogd, om de doelstellingen te halen het aandeel aan biobrandstoffen in de transportbrandstoffenmix stijgt. Verwacht wordt dat dat aandeel, met het oog op het bereiken van de doelstellingen, tegen 2020 nog verder zal toenemen.

Om negatieve neveneffecten van het toegenomen verbruik van biobrandstoffen te beperken, werden in beide richtlijnen duurzaamheidscriteria vastgelegd waar biobrandstoffen aan moeten voldoen om mee te tellen voor die doelstellingen. Die duurzaamheidscriteria voor biobrandstoffen beoogen te voorkomen dat bossen en waterrijke natuurgebieden en gebieden met grote biodiversiteit worden omgezet in land voor de productie van biobrandstoffen en bevatten de eis dat het verbruik van biobrandstoffen moet resulteren in een broeikasgasemissie die ten minste 50% lager ligt dan die van de erdoor vervangen fossiele brandstoffen. Voor installaties die na 5 oktober 2015 operationeel werden, bedraagt deze reductievereiste 'minimaal 60%'.

Ondanks die duurzaamheidscriteria werd echter vastgesteld dat de extra vraag naar biobrandstoffen ten gevolge van de doelstellingen leidde tot een wereldwijde inbeslagname van goede landbouwgrond voor de productie van biobrandstoffen en de ingebruikname van nieuwe gronden voor landbouwdoeleinden. Deze nieuwe landbouwgronden werden veelal verkregen door ontbossing en resulteerde zo in een indirecte toename van de broeikasgasemissies ten gevolge van de conversie van land. Dit effect werd niet opgevangen door de duurzaamheidscriteria die in de richtlijnen bepaald werden. Om die reden werd in de Europese richtlijnen de factor voor indirect landgebruik – de zogenaamde iLUC-factor – voor verschillende types biobrandstoffen vastgelegd en werd bepaald dat de impact van de wereldwijde conversie van land ten behoeve van de productie van grondstoffen voor biobrandstoffen op de broeikasgasemissies door biobrandstoffen jaarlijks door de lidstaten berekend en gerapporteerd dient te worden.

Getroffen maatregelen

Sinds 2014 werden de Europese richtlijnen (EU)2015/1513 en (EU)2015/652 gepubliceerd.

Deze nieuwe richtlijnen werden in federale wetgeving omgezet:

- Het Koninklijk besluit van 8 juli 2018 houdende de bepaling van productnormen voor transportbrandstoffen uit hernieuwbare bronnen – ter vervanging van het Koninklijk besluit van 26 november 2011 zet onder meer de vastgestelde waarden van de iLUC-factoren en de bepalingen aangaande de aangepaste duurzaamheidscriteria om.
- Het Koninklijk besluit tot vermindering van de broeikasgasintensiteit van transportenergie van 29 juni 2018 zet de richtlijn (EU)2015/652 en artikel 7a van richtlijn 98/70/EC om, met onder meer de rapporteringsverplichtingen inzake de broeikasgasintensiteit van transportenergie.
- Het Koninklijk besluit van 4 mei 2018 tot vastlegging van de minimale nominale volumes duurzame biobrandstoffen die de volumes brandstoffen, die jaarlijks tot verbruik worden uitgeslagen, moeten bevatten bevat bijmengingsverplichtingen die moeten verzekeren dat België aan haar verplichting inzake het aandeel aan hernieuwbare energie in de transportenergiemix in 2020 zal voldoen.

Vooruitzichten

Op 4 december 2018 werd de herziene Europese richtlijn inzake hernieuwbare energie gepubliceerd, waarin onder meer nieuwe kwantitatieve en kwalitatieve doelstellingen met betrekking tot de transportenergiemix, met 2030 als tijdshorizon, bepaald worden. Met deze doelstellingen wordt ernaar gestreefd om de transitie te versnellen naar een koolstofarmere transportsector met een lagere leefmilieu-impact door middel van het gebruik van duurzamere transportbrandstoffen. Met betrekking tot de transportsector bevat de richtlijn in het bijzonder maatregelen die het verbruik van biobrandstoffen op basis van voedselgewassen beperken en van hernieuwbare brandstoffen op basis van afvalstoffen bevorderen.

In de toekomst zullen we rekening moeten houden met het toenemende aandeel van de biobrandstoffen in benzine en diesel. In 2020 wordt de bijmengplicht van biobrandstoffen verhoogd naar 8,5 %, uitgedrukt in energetische waarde.

5. Milieubrandstofnormen

Context

Om de schadelijke emissies van brandstoffen te reduceren wordt ernaar gestreefd om de fysico-chemische eigenschappen van deze stoffen te verbeteren en om nieuwe brandstoffen te introduceren. De SO₂-uitstoot kan rechtsreeks worden verminderd door het zwavelgehalte te reduceren.

Het is dankzij het koninklijk besluit van 8 juli 2018 mogelijk om nieuwe producten op de Belgische markt te brengen, meer bepaald:

- Diesel bevattende tot 10 volumeprocent FAME (B10);
- Diesel bevattende verhoogde FAME-waarden (B20-B30), voor bedrijfswagenparken;
- Paraffinische diesel verkregen door synthese en/of hydrobehandeling.

Het zwavelgehalte in gasolie bestemd voor verwarming is vastgesteld op 50 mg/kg in plaats van 1.000 mg/kg.

Getroffen maatregelen

De Dienst Aardolie & Fapetro van de Algemene Directie Energie van FOD Economie geeft uitvoering aan de opdracht die is toegekend aan het budgettair Fonds Fapetro (Fonds voor de Analyse van Aardolieproducten). Die opdracht bestaat erin te waken over de kwaliteit van de aardolieproducten die op de Belgische markt worden gebracht en daarover systematisch toezicht te houden.

Hiertoe doorkruisen reizende ambtenaren het gehele land om stalen van aardolieproducten te nemen. Jaarlijks worden meer dan 10.000 stalen genomen. Vervolgens worden die stalen geanalyseerd door een of meer laboratoria om te bepalen of zij al dan niet stroken met de normen die momenteel van kracht zijn. De staalname vindt plaats in publieke stations, bij particulieren en bedrijven, in primaire en secundaire depots.

De Dienst Kwaliteit van de Aardolieproducten is sinds maart 2013 geaccrediteerd als keuringsinstelling volgens de norm NBN EN ISO17020. De dienst kan enkel vaststellen dat de aardolieproducten die op de Belgische markt worden gebracht van goede kwaliteit zijn. Het valt immers op te merken dat de kwaliteit van de brandstoffen aanzienlijk is verbeterd sinds 1996, de oprichting van Fapetro.

Het beleid voor de vermindering van vervuilende uitstoten uit het gebruik van brandstoffen werd efficiënt toegepast, om zo uiteindelijk een betere kwaliteit van deze producten te verzekeren.

6. Windenergie op zee

Context

De EU heeft drie doelstellingen vooropgesteld, die tegen 2020 bereikt moeten worden.

- De uitstoot van broeikasgassen verminderen met ten minste 20 % (t.o.v. 1990).
- De energie-efficiëntie met 20 % verhogen.
- Het aandeel van hernieuwbare energie verhogen tot 20 % .

Bij de verdeling van de 20-20-20 doelstellingen over de lidstaten werd rekening gehouden met hun potentieel voor hernieuwbare energie. België moet daardoor verzekeren dat tegen 2020 13 % van zijn primair energieverbruik uit hernieuwbare energiebronnen bestaat. Een van de middelen die de federale overheid inzet om deze doelstelling te behalen is een afgebakende zone in de Noordzee Tweede federaal milieurapport 102 waarbinnen projecten voor de opwekking van elektriciteit uit water, getijdestromen en wind kunnen worden ontwikkeld.

De EU doelstelling voor 2030 zijn eveneens bepaald:

- De uitstoot van broeikasgassen verminderen met ten minste 40 % (t.o.v. 1990)
- De energie-efficiëntie met 32 % verhogen
- Het aandeel van hernieuwbare energie verhogen tot 32 % .

De EU 2030- doelstelling zal eerst worden vertaald in alle EU-talen en moet formeel goedgekeurd worden door het Europees Parlement en de Europese Raad.

Het Belgische deel van de Noordzee biedt heel wat mogelijkheden om duurzame energie op te wekken. De federale regering is bevoegd voor de ontwikkeling van hernieuwbare energie op het Belgisch continentaal plat. Tot nu toe werd enkel de exploitatie van windenergie voor de productie van elektriciteit uitgevoerd. Aan de oostelijke zijde van onze Belgische Noordzee werd daarom in het Maritiem Ruimtelijk Plan 2014 -2020 een zone gereserveerd voor hernieuwbare energie met een oppervlakte van ongeveer 225 km².

De ontwikkeling van hernieuwbare energie, waaronder de offshore-windparken, draagt bij aan het veilig stellen van de energievoorziening en aan de uitvoering van de doelstellingen met betrekking tot de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen.

Definitie van het beleid

Om de beschikbare ruimte in onze Noordzee zo optimaal mogelijk in te vullen en de kosten voor de consument te beperken, werd een domeinconcessie aan Elia verleend voor de bouw en exploitatie van de Modular Offshore Grid, de "MOG" om de vier windmolenparken (Rentel, Seastar, Mermaid en Northwester II) via dit stopcontact aan te sluiten op het onshore elektriciteitsnet. Dit bestaat uit een netwerk en een gezamenlijk platform op zee. Een dergelijke gezamenlijke aansluiting kan op langere termijn verder worden uitgebouwd tot één centraal punt op zee voor de aansluiting op een groot offshore gelijkstroomnet (op zee) in Europa, om de geproduceerde (hernieuwbare) energie te kunnen afvoeren naar de verbruikscentra via de

toekomstige gelijkstroom-infrastructuren. Deze visie sluit aan bij het energiebeleid van de Europese Commissie en bij de North Seas Energy Forum van de lidstaten rond de Noordzee.

Voor de laatste drie domeinconcessies werd getracht de impact van de offshore ontwikkeling op de elektriciteitsprijs zo laag mogelijk te houden. In dit kader werd het gepaste steunniveau voor de laatste drie parken (Seastar, Mermaid en Northwester II) door de regering bepaald.

In het kader van de lopende herziening van het marien ruimtelijk plan 2020 – 2026 werd de procedure opgestart om een aantal bijkomende zones te bestemmen voor de productie van offshore hernieuwbare energie waaronder windenergie, waarbij meervoudig ruimte gebruik wordt mogelijk gemaakt, met een ambitie van 4GW capaciteit tegen 2030 te hebben.

Gelet op het huidige Europese kader, heeft de federale regering op 27 april 2018, in uitvoering van de federale energiestrategie, beslist dat voor bijkomende windmolenparken te bouwen post 2020 (meteen doelstelling van 4GW voor 2030), het regelgevend kader zal worden aangepast om niet langer te werken volgens een concessiesysteem maar wel via een systeem van tendering.

Een task force werd opgericht teneinde om een tender regime te implementeren in België op grond waarvan de nieuwe zones / kavels zullen worden toegewezen. Na analyse van alle aspecten van dergelijk tender regime en vergelijkend onderzoek met regimes in andere Europese landen, werd een principenota “Tendering offshore windparken vanaf 2020” goedgekeurd op 31 augustus 2018 . Een voorstel van timing voor de lancering van de tender deel uitmaakt van de principenota en zal in principe een indienststelling van de eerste parken mogelijk maken tegen 2026.

Naar aanleiding van deze principenota is een kaderwet in voorbereiding. Deze wet heeft als doel om de ontwikkeling van productie van elektriciteit uit hernieuwbare bronnen mogelijk te maken. Toekenning van domeinconcessies via een tender.

- Deze ontwerpwet voorziet een “Tender systeem” voor de toekomstige parken en onder meer:
  - o Aansluiting van de parken op de uitgebreid Modular Offshore Grid
  - o Mandaat aan de koning om de modaliteiten en de procedures voor vergunningen en van de tender te bepalen, onder meer :
    - Selectiecriteria o.b.v. financiële, technische capaciteit en aanbieden van ondersteunende diensten
    - Toekenningscriteria o.b.v. prijs en geïnjecteerde energie
    - Ondersteuningsmechanisme
- Mandaat aan de minister(s) om de loten voor productie-installaties en de positie van infrastructuur voor de transmissie van elektriciteit te bepalen
- O.b.v. voorafgaandelijke studies uitgevoerd door de Staat (voor de loten) en door Elia (voor MOG 2)

Uitvoering en behaalde resultaten

In het Belgische deel van de Noordzee is er nu 1185,9 MW aan geïnstalleerd vermogen, vijf windmolenparken operationeel, die samen zo'n 274 operationele windmolens bevatten. Er is begin 2019 één park in opbouw, voor een totaal vermogen van 369,6 MW (Norther). Voor 2020 is de bouw van 3 parken voorzien (Mermaid + Seastar + Northwester II).

De volledige zone, waarvoor alle 9 domeinconcessies reeds werden uitgereikt, is goed voor een totale capaciteit van 2.261MW in 2020. Dit betekent dat de huidige operationele capaciteit verdubbeld zal worden. Op die manier leeft de federale regering haar engagement na om optimaal gebruik te maken van de beschikbare zone en haar aandeel in de Belgische lastenverdeling met betrekking tot de Europese energie- en klimaatdoelstellingen 2020 te vervullen.

Tabel 12: Overzicht van de status, het aantal turbines en het totaal vermogen van de windparken in het Belgische Noordzee, bron : FOD Economie

NAAM PROJECT	STATUS	AANTAL TURBINES	TOTAAL VERMOGEN	JAARLIJKSE PRODUCTIE
C-Power	Operationeel sinds 2009, volledig operationeel sinds 2013	54	325 MW	1.050 GWh/jaar (stroom voor 300.000 gezinnen)
Northwind (vroeger Eldepasco)	Volledig operationeel sinds 2014	72	216 MW	830 GWh/jaar (stroom voor 240.000 gezinnen)
Belwind	Volledig operationeel sinds 2010	56	171 MW	540 GWh/ jaar (stroom voor 155.000 gezinnen)
Nobelwind (vroeger Belwind fase 2)	Volledig operationeel sinds 2017	50	165 MW	620GWh/ jaar (stroom voor 180.000 gezinnen)
Rentel	Volledig operationeel sinds 2018	42	309 MW	1140 GWh/jaar (stroom voor 325.000 gezinnen)
Norther / North Sea Power	Concessie en milieuvergunning toegekend Onder constructie (2018), operationeel in 2019	44	370 MW	1340 GWh/jaar (stroom voor 380.000 gezinnen)

Northwester 2	Concessie toegekend Milieuvergunning december 2015 Constructie gepland in 2019	22 – 32*	224* MW	770 GWh/jaar (stroom voor 220.000 – 250.000 gezinnen)
Seastar	Concessie en milieuvergunning toegekend Constructie gepland in 2019	worden gezamenlijk uitgebaat door Seamade nv 58 turbines	487,2 MW	1700GWh/jaar (stroom voor 485.000 gezinnen)
Mermaid	Concessie toegekend Milieuvergunning (april 2015) Constructie gepland in 2019			

Vooruitzichten

Mogelijke opening van nieuwe gereserveerde zones voor de ontwikkeling van offshore windparken na evaluatie van de tenuitvoerlegging van de eerste zone, onderzoek naar het optimaliseren van de bestaande zones door nieuwe technologieën zoals energie uit golven, onderling verbinden van de windmolenparken in de Noordzee.

7. Het Clean Energy pakket

Context

Het “Clean Energy for all Europeans” pakket bevat 8 wetgevende voorstellen en een reeks mededelingen en rapporten. De voorstellen in dit pakket vormen de laatste schakel van het klimaat- en energiekader voor 2030. De wetgevende voorstellen, mededelingen en rapporten zijn onderling nauw verbonden. M.b.t. energie-efficiëntie wordt een bindend doel van 30% vooropgesteld op EU niveau, voor hernieuwbare energie is dat 27% eveneens op EU niveau. Market design bevat op zich reeds 3 voorstellen en voorziet een belangrijke actieve rol voor de consument op de energiemarkt. Het Energie-unie governance voorstel zal de acties van de LS teneinde hun doelstellingen te realiseren, coördineren en er eveneens op toezien dat de bereikte vooruitgang a.d.h.v. de energie en klimaatplannen voldoende ambitieus is teneinde de collectieve doelstellingen te bereiken.

De Europese Raad heeft in oktober 2014 en maart 2015 opgeroepen tot het opzetten van een governance-systeem voor het 2030 Klimaat en Energie Framework en de Energy Union. Een sterk governance-systeem is cruciaal voor het behalen van de 2030-doelstellingen van de Unie inzake hernieuwbare energie en energie-efficiëntie.

Het Energy Union governance-initiatief is gebaseerd op twee pijlers:

1. Het stroomlijnen van de plannings-, rapporterings- en monitoringsverplichtingen via de Nationale Energie- en Klimaatplannen en hierop volgende voortgangsrapporten, evenals geïntegreerde monitoring van de Commissie op EU niveau.
2. Politieke governance tussen de Commissie en de lidstaten over de opstelling en uitvoering van deze nationale plannen met het oog op het zorgen voor de collectieve verwezenlijking van de Energy Union doelstellingen.

Tabel 13 : Clean energy for all Europeans package - state of play (1 January 2019)

	European Commission Proposal	EU Inter-institutional Negotiations	European Parliament Adoption	Council Adoption	Official Journal Publication
Energy Performance in Buildings	30/11/2016	Political Agreement	17/04/2018	14/05/2018	19/06/2018 - Directive (EU) 2018/844
Renewable Energy	30/11/2016	Political Agreement	13/11/2018	04/12/2008	21/12/2018 - Directive (EU) 2018/2001
Energy Efficiency	30/11/2016	Political Agreement	13/11/2018	04/12/2018	21/12/2018 - Directive (EU) 2018/2002
Governance	30/11/2016	Political Agreement	13/11/2018	04/12/2018	21/12/2018 - Regulation (EU) 2018/1999
Electricity Regulation	30/11/2016	Political Agreement	Pending	Pending	-
Electricity Directive	30/11/2016	Political Agreement	Pending	Pending	-
Risk Preparedness	30/11/2016	Political Agreement	Pending	Pending	-
ACER	30/11/2016	Political Agreement	Pending	Pending	-

NEKP – Nationale Energie en Klimaatplan 2020-2030 (zie ook Hoofdstuk 1 Klimaat)

Volgens de governance EU Verordening worden de lidstaten verplicht tot de opmaak van een NEKP waarvan een eerste ontwerp diende te worden ingediend volgens een bindende template vevat in annex II. België diende dit ontwerp van NEKP⁵⁵ met al haar bijlagen (ie entiteitspecifieke plannen en ontwerp van federale

⁵⁵ <https://economie.fgov.be/nl/publicaties/ontwerp-van-geintegreerd>

bijdrage) tijdig in bij de EC per 28/12/19 en staat sinds 11/01/19 online op de website van de FOD Economie onder Enover publicaties.

De nationale energie- en klimaatplannen zullen een periode van 10 jaar overzien en zullen de nationale objectieven voor de vijf dimensies van de Energie-unie opnemen. De nationale plannen die de eerste periode van 2021 tot 2030 zal dekken, zullen hun aandacht richten op het behalen van de doelstellingen inzake de reductie van broeikasgassen, hernieuwbare energie, energie-efficiëntie en elektriciteitsinterconnectie.

Ook werd er reeds een initiatief tot regionale samenwerking (in kader van artikel 12 EU Verordening) gelanceerd in juni 2018 met de oprichting van een regionale dialoog energie en klimaat, en dit in de context van het Pentalateraal Energieforum. Dit betrof een eerste concrete uitwerking van een Benelux Verklaring over de samenwerking inzake de NEKPs, welke ondertekend werd op 11 juni door de ministers van energie van de Benelux landen.

De stuurgroep Enover-NKC volgt de werkzaamheden verder op en staat ook in voor de belgische coördinatie inzake de opmaak van het finale plan dat ingediend dient te worden tegen 31 december 2019.

Ook werd eind 2018 een communicatie werkgroep opgericht, een subgroep van de SG, die zich buigt over de organisatie van de publieksconsultatie, die verplicht is onder artikel 10 van de governance EU Verordening, over het ontwerp NEKP.

Ook verplicht, onder artikel 12, is de consultatie op het ontwerp plan met de buurlanden en regionale samenwerkingsverbanden. Dit wordt opgevolgd en gecoördineerd door de stuurgroep in nauwe samenwerking met het Benelux secretariaat.

Het hele consultatieproces dient plaats te vinden in het eerste semester van 2019 en wordt beoogd gefinaliseerd te worden tegen de zomer waarna er werk kan gemaakt worden van de nodige aanpassingen van het ontwerp plan en via politieke beraadslaging en administratieve aftoetsing dient tegen eind 2019 dan het finale plan te worden goedgekeurd en genotificeerd.

Energiepact

Een van de bronnen voor het NEKP is het interfederale energiepact, dat eind 2017 door de federale en gewestelijke energieminsters werd afgesloten. Dit visiedocument, dat is gebaseerd op de resultaten van een breedskalige bevraging⁵⁶ van zowel stakeholders als burgers, biedt een pakket aan maatregelen die erop zijn gericht een energiesysteem tot stand te brengen dat tegen 2030 een continue, duurzame en betaalbare energievoorziening kan garanderen. Het biedt het kader waarbinnen de energietransitie naar een koolstofarme samenleving in 2050 zal plaatsvinden. Het energiepact werd vervolgens door de betrokken regeringen desgevallend verwelkomd en goedgekeurd.

Reeds gerealiseerd van belang in kader van NEKP: Uitbreiding van de interconnectiecapaciteit: sinds 31/01/2019 is de NEMO-kabel (BE-UK) actief. Deze verbinding zorgt voor een koppeling tussen de markten van beide landen en draagt eveneens bij tot een verbeterde bevoorradingszekerheidssituatie en de efficiëntere integratie van hernieuwbare energiebronnen.

---

⁵⁶ <https://www.energiepact2050.be/>

Volgende dossiers zullen in 2019 in wet worden gegoten : het oprichting federaal Energiecomité, de Capacity Remuneration Mechanism (CRM) en het Energietransitiefonds.

Het CRM is een plan om de continuïteit van de elektriciteitsvoorziening in het kader van de Belgische kernuitstap te waarborgen. Eind 2025 zal immers het volledige nucleaire park worden gesloten volgens het tijdschema van de wet van 28 juni 2015 tot wijziging van de wet van 31 januari 2003. Tot die tijd moet zorgvuldig worden nagedacht over de energietransitie, met inbegrip van een zekere, betaalbare en koolstofarme elektriciteitsvoorziening. Een voorontwerp van wet tot wijziging van de wet van 29 april 1999 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt wordt momenteel voorgelegd aan de Raad van State voor advies met het oog op de tenuitvoerlegging van het mechanisme voor de vergoeding van de capaciteit. Deze tekst zal vervolgens na goedkeuring door de Raad van Ministers aan het Parlement voorgelegd kunnen worden. De secundaire wetgeving, die gericht is op de operationele implementatie van het mechanisme, zal op de goedkeuring van de "CRM-wet" volgen, tot wijziging van de elektriciteitswet van 1999. Hier wordt momenteel volop aan gewerkt binnen een werkgroep bestaande uit de Regulator, de transmissiebeheerder en de Minister van Energie met zijn administratie.

Dit energietransitiefonds is bestemd voor maatregelen om onderzoek en ontwikkeling te stimuleren en te ondersteunen in innoverende projecten binnen het energiedomein binnen het kader van de bevoegdheden van de Federale Staat en voor maatregelen voor het behoud van en/of de ontwikkeling van en/of het onderzoek van een systeem om de bevoorradingszekerheid en het netevenwicht te waarborgen, in het bijzonder in verband met de energieproductie en- opslag, alsmede vraagbeheer.

De eerste oproep werd gelanceerd op 30 juni 2017, de tweede oproep in december 2017 en de meest recente oproep op 20 augustus 2018. De eerste twee oproepen hebben samen geresulteerd in de toekenning van subsidies aan 18 projecten. Over de meeste recente oproep zal de federale regering op advies van de Algemene Directie Energie uiterlijk in mei 2019 een beslissing nemen inzake welke projecten gesubsidieerd zullen worden onder het Energietransitiefonds. Op voorstel van de minister van Energie zal de regering jaarlijks een voorafgaandelijke toewijzing van het beschikbare en te besteden budget binnen het Energietransitiefonds aan specifieke federale energiebevoegdheden in overweging nemen en desgevallend laten formaliseren in de volgende oproep tot voorstellen.

Infoox

DG Energie – FOD Economie

<https://economie.fgov.be/sites/default/files/Files/Energy/Rapport-Determination-du-mecanisme-de-remuneration-de-la-capacite-belge-et-preparatio-du-cadre-legislatif.pdf>

<https://economie.fgov.be/sites/default/files/Files/Energy/Recommandations-complementaires-pour-la-mise-en-oeuvre-du-CRM-en-Belgique.pdf>

<https://economie.fgov.be/sites/default/files/Files/Energy/CRM-verdere-uitwerking-design.pdf>

ELIA

http://www.elia.be/~media/files/Elia/About-Elia/Studies/20171114_ELIA_4584_AdequacyScenario.pdf.

http://www.elia.be/~media/files/Elia/Products-and-services/Strategic-Reserve/2018/20181128_Adequacy-study.pdf

CREG

<https://www.creg.be/sites/default/files/assets/Publications/Studies/F1422FR.pdf>

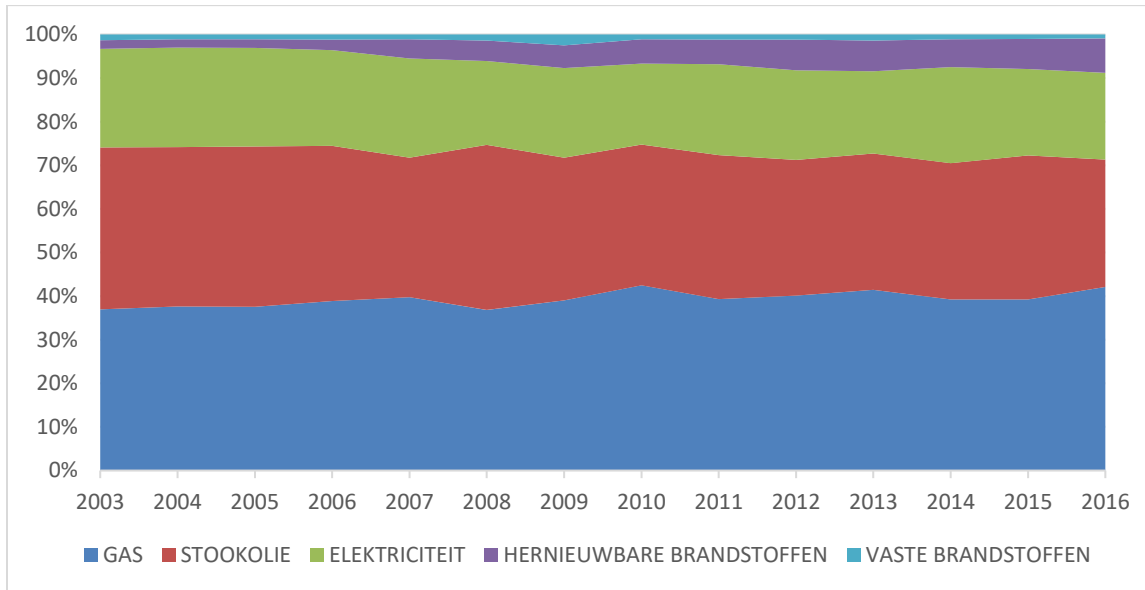

8. Uiteindelijke energieverbruik

Voor details over dit concept zie ook het tweede rapport, P106.

Sinds 2003 is het Belgische uiteindelijke energieverbruik stabiel. In 2016 bedroeg het 36,3 TOE⁵⁷.

In de 'huishoudelijke' sector bleef aardgas met bijna 42,1% in 2016 de belangrijkste gebruikte brandstof, gevolgd door olie met 29,2%, elektriciteit met 19,9%, hernieuwbare brandstoffen met 7,9%, vaste brandstoffen met 0,9% en warmte met bijna 0%.

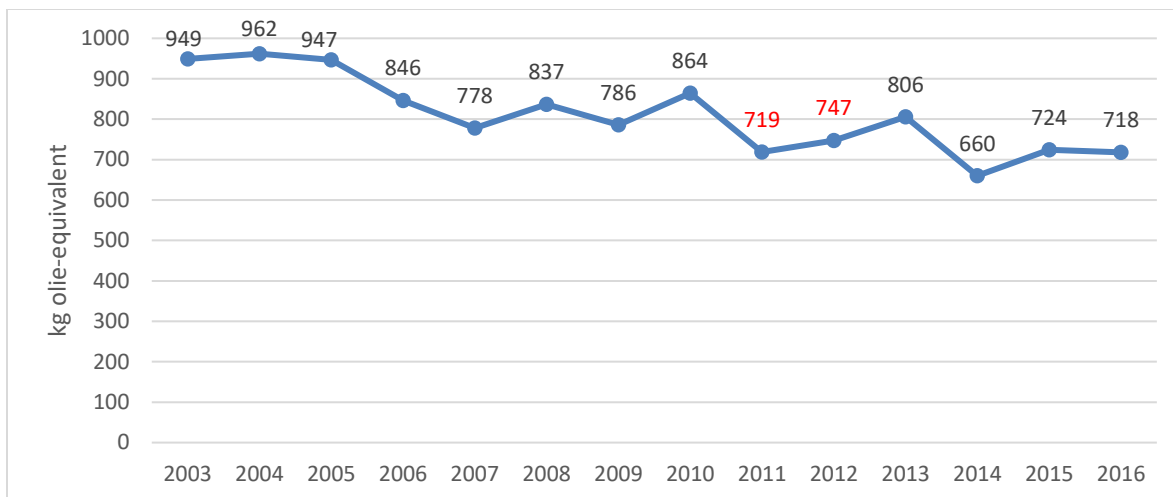
Figuur 38: Uiteindelijk energieverbruik per brandstof, sector 'Huishoudens', bron Eurostat, 2018

Het is ook interessant om te kijken naar het uiteindelijke energieverbruik van de huishoudens per hoofd⁵⁸. Sinds 2003 is dit verbruik sterk gedaald tot 748 kg olie-equivalent per inwoner in 2016. Het uiteindelijke energieverbruik van onze directe burens bedraagt 681 kg voor Duitsland, 842 kg voor het Groothertogdom en 579 kg voor Nederland. Het gemiddelde van de EU 28 bedraagt 558 kg⁵⁹.

⁵⁷ Miljoen ton olie-equivalent.

⁵⁸ Ofwel het elektriciteits- en warmteverbruik van elke burger zonder rekening te houden met het energieverbruik voor het vervoer. Aangezien de indicator betrekking heeft op het uiteindelijke energieverbruik, wordt alleen rekening gehouden met de energie die door de eindverbruikers gebruikt wordt. Het verbruik van de energiesector zelf wordt daarbij niet meegerekend.

⁵⁹ Voorlopige gegevens

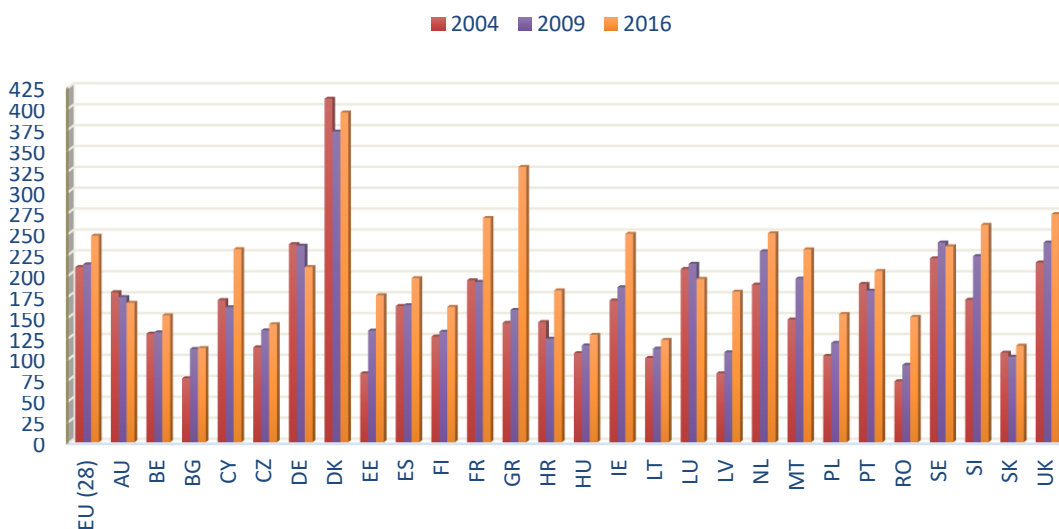

Figuur 39: Uiteindelijk energieverbruik van de huishoudens per hoofd, bron Eurostat, 2018
 NB: Break in time series voor 2011 & 2012.

9. Reëel impliciet belastingtarief op energie

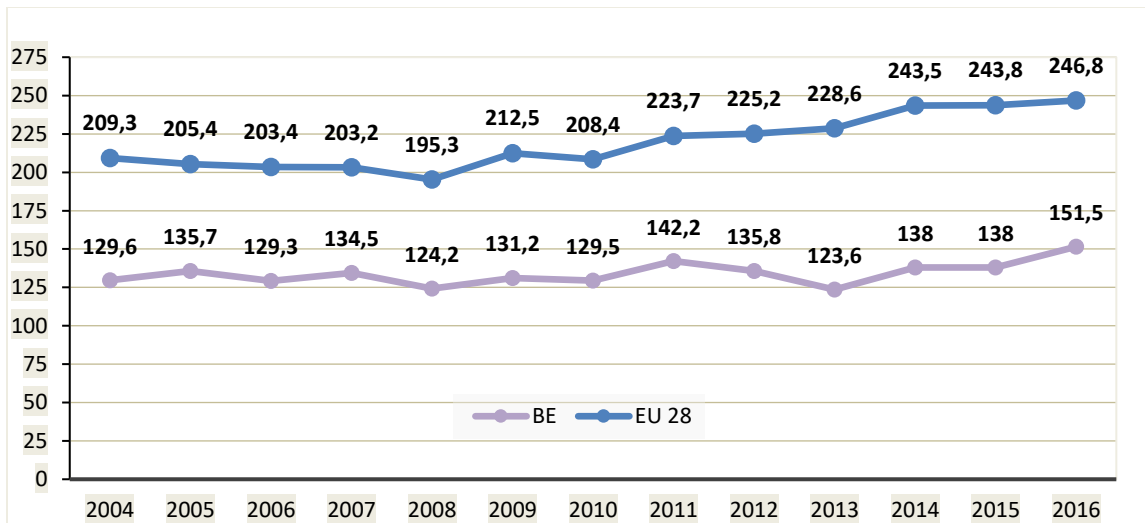
Actuele ontwikkeling

Het impliciete belastingtarief voor energie is de verhouding van de inkomsten uit energiebelastingen tot het eindverbruik van energie uitgedrukt in fysieke eenheden. Deze verhouding wordt uitgedrukt in euro per ton-equivalent-petroleum (Tep). Omdat de evolutie van het percentage niet beïnvloed zou worden door de inflatie, werd er gedeïflatteerd. De Europese commissie gebruikt hiertoe de deflator van de eindvraag (basis 2010). De indicator is dus bij constante prijzen. Vandaar dat men spreekt over een reëel percentage en niet over een nominaal percentage.

Figuur 40: Ontwikkeling van het reële impliciete belastingtarief op energie (2004-2016), Bron: Taxation trends in the European Union, 2017 edition, Eurostat, Annex A, table 82)

(1) Energiebelastingen in euro (€) per ton olie-equivalent (TOE), basisjaar 2010.

Figuur 41: Evolutie van het reële impliciete energiebelastingtarief (2004-2016), EU28-vergelijking en België Bron: Taxation trends in the European Union, Data for the EU Member States, Iceland and Norway, 2018 edition, Europese Commissie, DG Fiscaliteit en Douane-unie.

Het impliciete belastingtarief heeft het voordeel dat het zowel nominale tarieven als vrijstellingen integreert. Daarom is deze indicator een geschikte maatstaf voor het energiebelastingbeleid. Aangezien deze indicator voor alle EU-lidstaten beschikbaar is, maakt hij ook internationale vergelijkingen mogelijk.

Deze cijfers tonen aan dat de koers in België zich op een zeer laag niveau heeft gestabiliseerd. De ontwikkeling van de buurlanden fluctueert, zonder dat er een algemene trend wordt waargenomen. Op het niveau van de eurozone is het (rekenkundig) gemiddelde in de periode 2011-2013 stabiel gebleven en sinds 2014 gestegen.

Hoofdstuk 6: Kernenergie

Inleiding

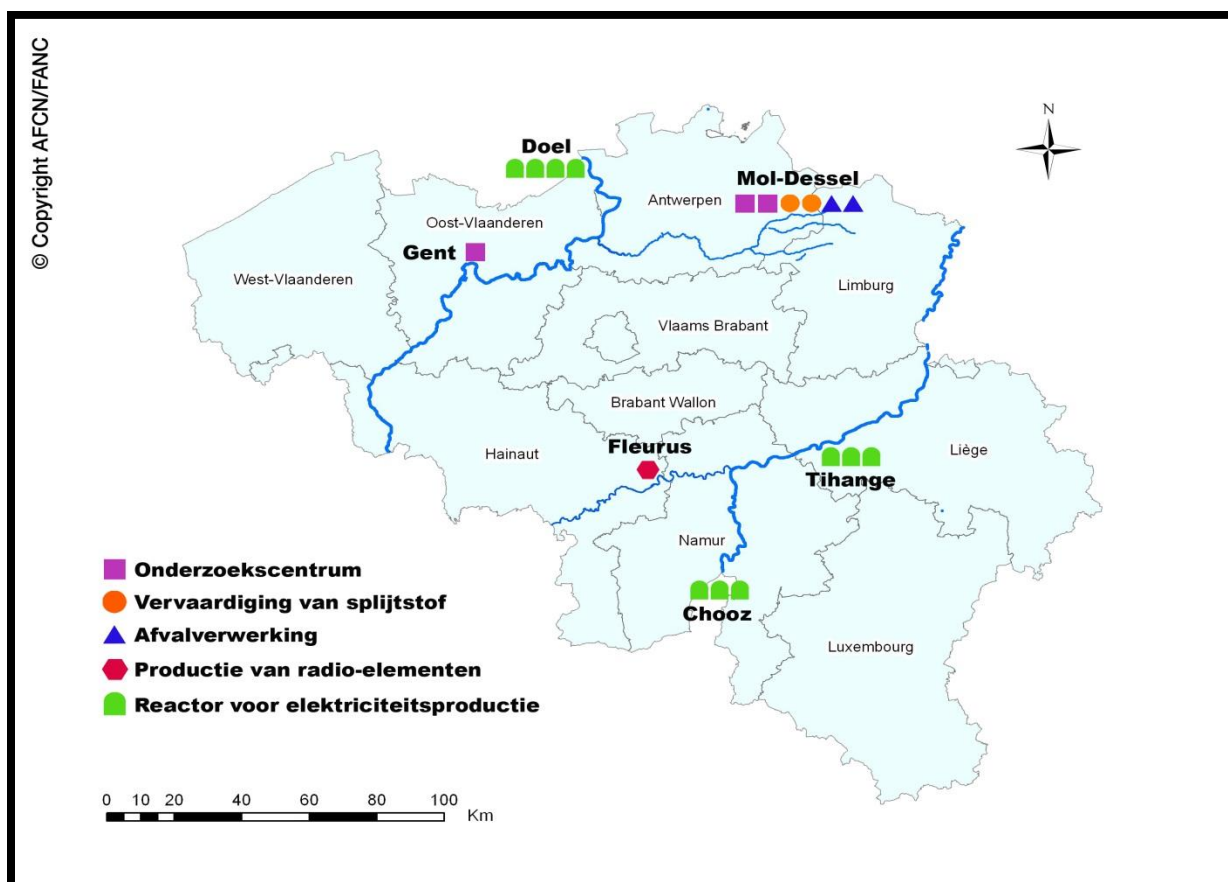
We verwijzen hier naar het tweede federaal milieu rapport (PXXX)

1. Nucleaire installaties

Afhankelijk van hun aard en hun kenmerken, worden de Belgische nucleaire inrichtingen onderverdeeld in vier klassen: I, II, III en IV. De inrichtingen van klasse I komen overeen met de belangrijkste nucleaire installaties: reactoren voor de elektriciteitsproductie, onderzoekscentra, fabrieken voor de vervaardiging van kernbrandstof, centra voor het beheer van *radioactief* afval...

In België beschikken vier nucleaire sites over een of meerdere inrichtingen van klasse I: de site van Doel, de site van Fleurus, de site van Mol-Dessel en de site van Tihange. Eén site – in Gent - werd recent ontmanteld.

Pour la description de ces divers sites, nous renvoyons au deuxième rapport P110-113.

Figuur 42: Nucleaire sites met een of meerdere inrichtingen van klasse I. De site in Gent werd in 2016 ontmanteld. (Bron: FANC)

Alle relevante informatie over het beheer van sites worden in de FANC-rapporten gedetailleerd. Deze zijn beschikbaar op www.fanc.fgov.be.

2. Beheer van radioactief afval

Context

We verwijzen hier naar het tweede federaal milieu rapport (P113-114)

Ramingen van de totale toekomstige inventaris aan radioactief afval

De totale geschatte hoeveelheid afval voor het ganse nucleaire programma in België is terug te vinden in de tabel XX van het bijgevoegde nationaal rapport dat in het kader van de Europese Richtlijn 2011/70/Euratom in augustus 2018 werd overgemaakt aan de Europese Commissie. De basisveronderstellingen waarop deze cijfers gebaseerd zijn zijn weergegeven in de twee bullets voor de tabel.

De belangrijkste hypothesen zijn de volgende:

- de commerciële kernreactoren van Doel 1 en 2 en Tihange 1 zullen 50 jaar lang geëxploiteerd worden en de vier andere reactoren 40 jaar lang;
- een totaal van ca. 1 000 tML verbruikte splijtstof afkomstig van commerciële kernreactoren zal nog steeds opgewerkt worden (inclusief 66 tML verbruikte MOX-splijtstof) bovenop de 672 tML UOX die in het verleden al opgewerkt werden.

De afvalhoeveelheden (laatste kolom van de tabel) zijn uitgedrukt in m³, met uitzondering van de hoeveelheid verbruikte splijtstof (spent fuel) waar de eenheid “ton Heavy Metal (tHM)” gebruikt wordt, zoals gebruikelijk.

Voor de geraamde inventaris per 31 december 2017 van bestaand en gepland geconditioneerd afval (over een realistische periode die afhangt van (het type van) afvalproducent) [NIRAS 2018b] wordt naar tabel 14 verwezen.

Tabel 14 : Geraamde totale inventaris van bestaand en gepland geconditioneerd afval per 31 december 2017 (afgeronde cijfers), rekening houdend met de belangrijkste hypothesen hierboven

Afvalcategorie	Aantal colli, monolieten of elementen	Afvalvolumes of tML
Categorie A		
Verpakt afval	69 300 colli	28 300 m ³
Conditionering in bulk	8 900 monolieten	26 600 m ³ [1]
Categorie B		
Verpakt afval	31 300 colli	10 900 m ³
Categorie C		
Verglaasd afval	1 400 canisters	250 m ³
Verbruikte splijtstof van kerncentrales	8 500 elementen	3 800 tML

[1] Berekend op basis van het netto interne volume van de bergingscontainers (monolieten).

De inventaris omvat

- het ontmantelingsafval van alle bestaande nucleaire installaties;

- de beperkte hoeveelheden radioactief afval die zich thans in het buitenland bevinden, maar die teruggebracht zullen worden;
- de afgedankte ingekapselde bronnen.

De inventaris omvat niet

- het operationele en ontmantelingsafval van toekomstige installaties;
- radiumhoudende en NORM-stoffen van saneringsactiviteiten.

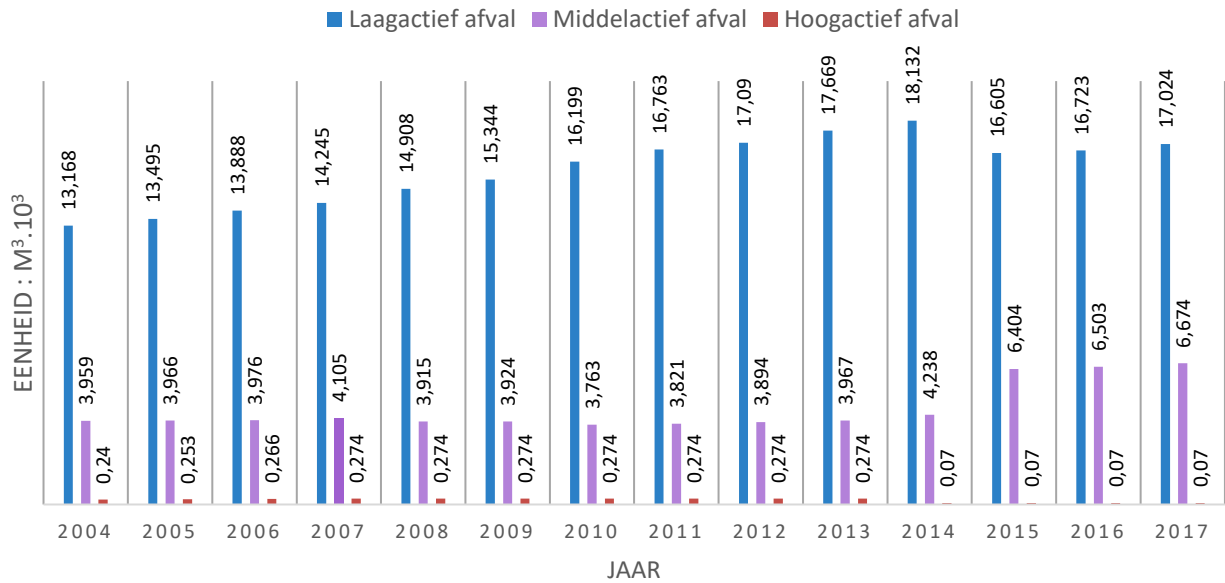
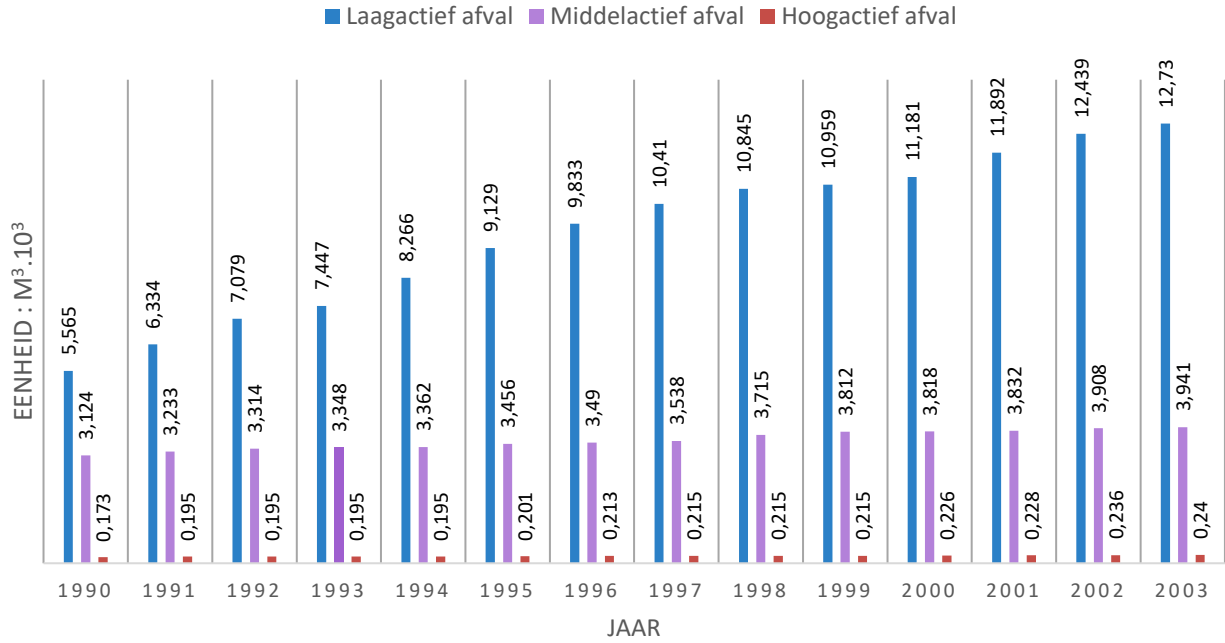
Beheer van radioactief afval: hoeveelheid geconditioneerd radioactief afval opgeslagen bij Belgoprocess

De hoeveelheden radioactief afval opgeslagen op de door Belgoprocess geëxploiteerde site van NIRAS bedroegen eind 2013:

- Laagstralend afval: 17.024 m³;
- Middelstralend afval: 6.674 m³;
- Hoogstralend afval: 70 m³.

Onderstaande grafieken tonen de evolutie van de hoeveelheden radioactief afval opgeslagen op de site van NIRAS die Belgoprocess in de periode van 1990 tot eind 2017 exploiteerde.

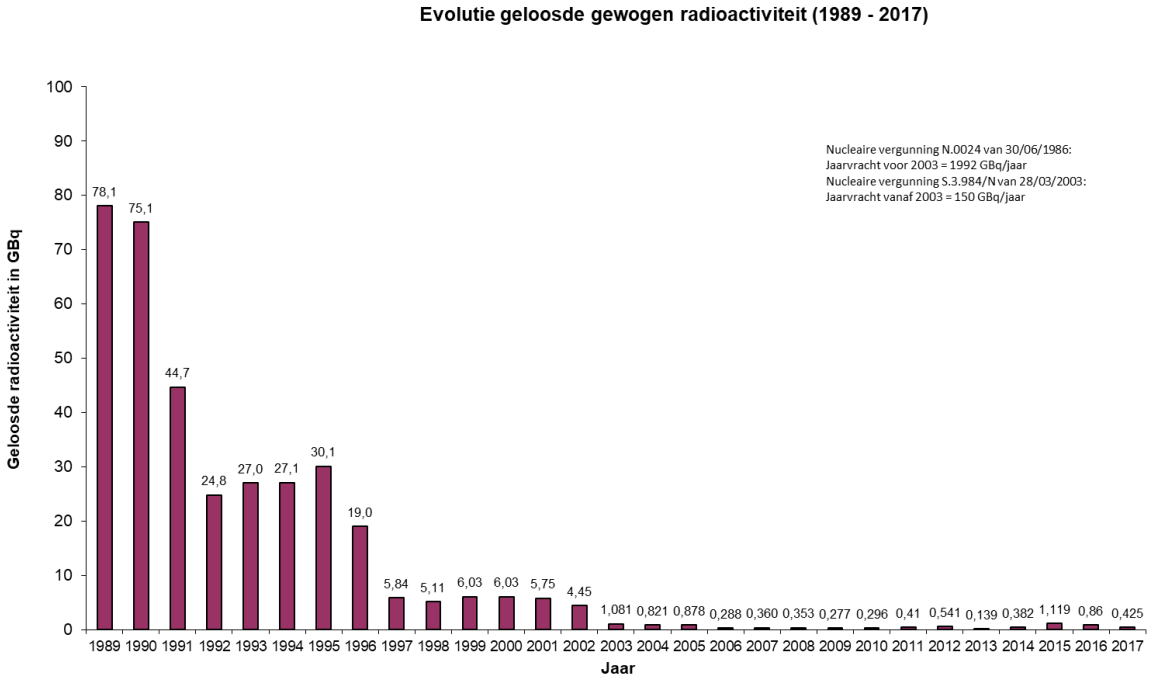
Het merendeel van het laagstralend afval (categorie A-afval) mag aan de oppervlakte worden opgeslagen. Voor middel- en hoogstralend afval (categorie B en C) overweegt NIRAS daarentegen de oplossing van een geologische berging in weinig verharde kleilagen. Alle radioactief afval blijft opgeslagen op de site van NIRAS die door Belgoprocess wordt geëxploiteerd in afwachting van hun eindbestemming, namelijk de berging.

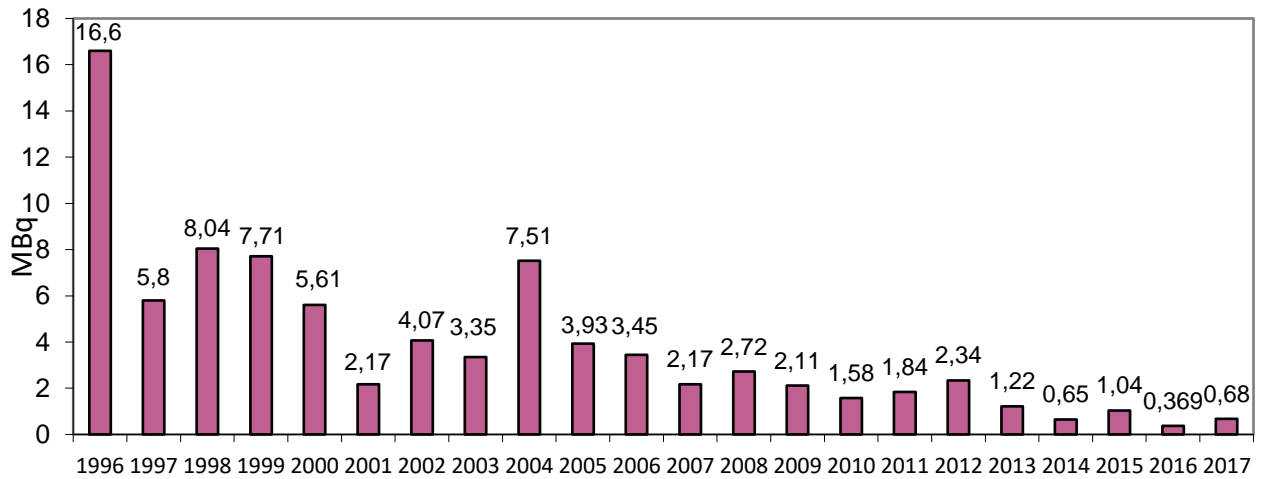
Figuur 43: Hoeveelheden geconditioneerd afval in opslag bij Belgoprocess (in m³ · 10³) (Bron: Belgoprocess)

Beheer van radioactief afval: geloosde gewogen activiteit via luchtemissies

De jaarlijkse lozingen bleven ver onder de toegestane limiet (<<1%).

Figuur 44: Evolutie van de geloosde gewogen radioactiviteit (1989-2017), Bron : NIRAS

Figuur 45: Historiek atmosferische lozingen BP 1996-2017). (Bron: Belgoprocess)

Hoofdstuk 7: Leefmilieu-gezondheid

Inleiding

We verwijzen hier naar het tweede federaal milieu rapport (P119).

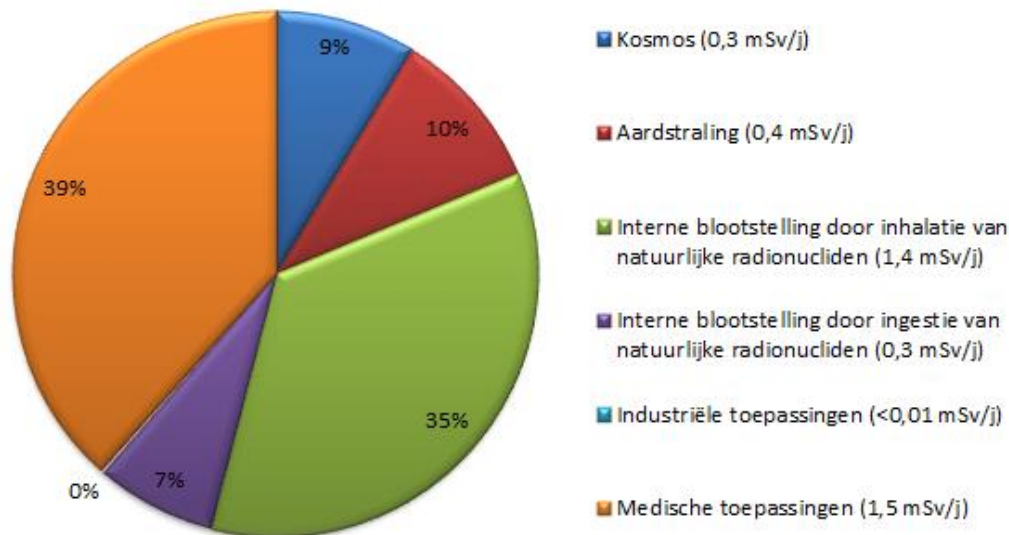
1. Blootstelling aan ioniserende straling

A. De totale blootstelling

Elke inwoner van ons land krijgt gemiddeld zo'n 4 mSv per jaar aan straling te verduren en 350 mSv gedurende heel zijn of haar leven. Zowat 61 % hiervan is te wijten aan natuurlijke blootstelling, 39 % aan medische blootstelling en minder dan 1 % aan nucleaire toepassingen. De bijdrage van de verschillende bronnen tot deze jaarlijkse dosis wordt weergegeven in Figuur . De collectieve dosis, gezamenlijk opgelopen door alle inwoners, is echter niet gelijkmatig verspreid over alle bevolkingsgroepen. De totale dosisbelasting en de bijdrage daartoe van de verschillende bronnen kan sterk variëren van individu tot individu, al naargelang zijn/haar levenspatroon, de locatie waar hij/zij verblijft, voedingsgewoonten, werk- en beroepsomstandigheden, gezondheidstoestand enz. Ook zijn er sterke variaties in de loop van de tijd, bv. al naargelang de klimatologische of meteorologische omstandigheden, de duur van het verblijf in het hooggebergte, het aantal vliegtuigverplaatsingen enz.

De totale blootstelling van de Belgische bevolking aan ioniserende straling wordt in belangrijke mate beïnvloed door de medische blootstelling (Figuur). Deze varieert sterk van persoon tot persoon, al naargelang de individuele gezondheidstoestand. De berekening van de gemiddelde blootstelling over een grote bevolkingsgroep maskeert sterke individuele verschillen. De totale gemiddelde blootstelling van de bevolking geeft dan ook slechts een idee van het stralingsrisico dat de Belgische bevolking in zijn geheel loopt. Deze parameter is niet erg geschikt om het individuele stralingsrisico te bepalen. Bovendien staat de medische blootstelling niet in rechtstreeks verband met de aanwezigheid van radioactieve stoffen en ioniserende straling in het leefmilieu.

Door de implementatie van de Europese Richtlijn 2013/51/Euratom kan radioactiviteit in drinkwater op een meer nauwkeurige manier worden gescreend, en zal in de toekomst een meer gedetailleerde inschatting mogelijk zijn van het aandeel in de blootstelling van de bevolking. Bovendien zorgt de controle van water bestemd voor menselijke consumptie op termijn voor een daling in dit aandeel door de identificatie en remediering van verhoogde waarden.

Figuur 46: de totale blootstelling van de Belgische bevolking aan ioniserende straling: bijdrage van de verschillende bronnen van ioniserende straling (gemiddelde blootstellingsdosis per inwoner) (100 % = 4 mSv). (Bron: FANC)

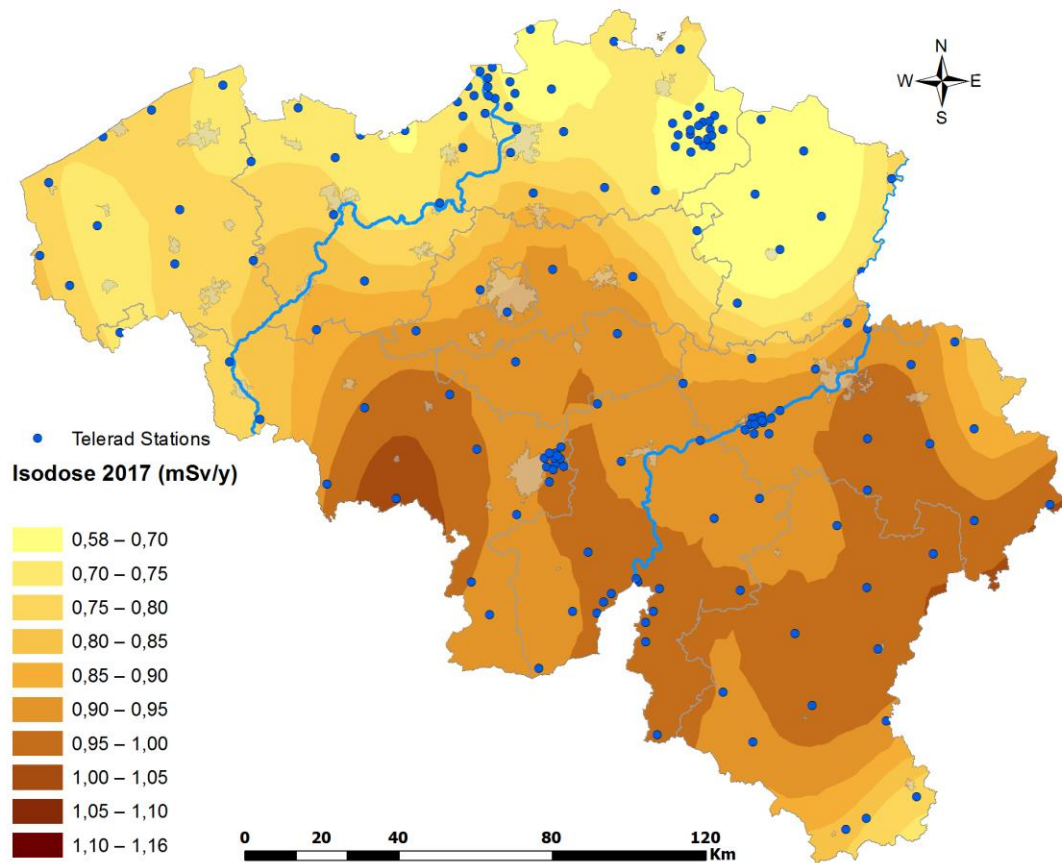
B. De blootstelling te wijten aan het milieu

De gemiddelde jaarlijkse externe blootstelling aan gammastraling geeft een beter beeld van de blootstelling van de bevolking aan de ioniserende straling die aanwezig is in het leefmilieu. De gegevens hiervoor worden bekomen via het automatisch meetnet TELERAD van het FANC, dat deze externe blootstelling aan gammastraling registreert in 223 locaties verspreid over het Belgische grondgebied (159 dosimetriestations van het type GM, 64 (spectro)dosimetriestations van het type NaI). Deze metingen gebeuren met tussenpozen van 10 minuten en geven een gedetailleerde momentopname van het dosisdebiet over het ganse land en van de evolutie ervan in de tijd.

De kosmische straling is overal vrijwel gelijk in België, ongeacht de plaats waar men zich bevindt. De blootstelling aan ioniserende straling aanwezig in het leefmilieu is dan ook vrijwel volledig bepaald door de natuurlijke radioactieve stoffen aanwezig in de ondergrond (uranium en thorium samen met hun respectieve vervalproducten en kalium-40). Dit blijkt duidelijk uit de stralingskaart van België. De blootstelling aan ioniserende straling uit het leefmilieu volgt immers zeer duidelijk de geologische ondergrond, met een lagere blootstelling in het noorden van het land (zand- en kleigronden die relatief arm zijn aan natuurlijke radioactiviteit) en een hogere blootstelling in de Ardennen (vast gesteente zoals schist, relatief rijk aan natuurlijke radioactiviteit). Het is dan ook van belang op te merken dat er belangrijke geografische variaties bestaan op de gemiddelde externe blootstelling aan gammastraling in ons land, met nagenoeg een factor 2 tussen de hoogst en de minst blootgestelde regio's.

Het directe verband tussen de blootstelling aan ioniserende straling in het leefmilieu en de verdeling van de natuurlijke radioactiviteit in België geeft meteen ook aan dat de radiologische toestand van ons leefmilieu

zeer goed is en dat de bijdrage van kunstmatige radioactiviteit in het leefmilieu ver beneden de niveaus blijft waarbij gezondheidsschade te verwachten is.

Figuur 47: Geografische spreiding van de jaarlijkse externe gammadosis. (Bron: FANC)

C. Radon in de binnenlucht van woningen

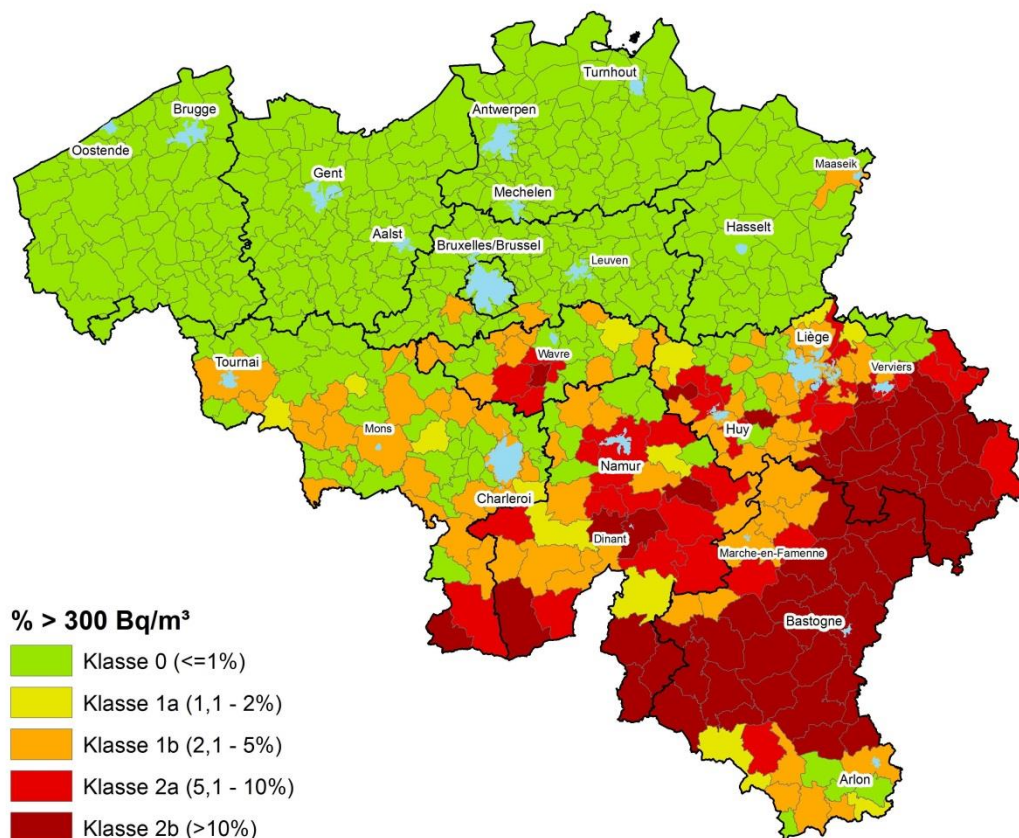
Het FANC volgt de radonconcentratie in woningen en gebouwen op. Op basis van deze metingen, ondertussen uitgevoerd in meer dan 25.000 woningen, heeft het FANC kunnen vaststellen dat er een hoog risico bestaat voor hoge radonconcentraties binnenshuis in voornamelijk de arrondissementen Bastenaken, Neufchâteau en Verviers. Deze zone wordt dan ook gezien als een hoge risicozone (high risk area – HRA) voor blootstelling aan radon.

De becquerel (Bq) is de eenheid voor het meten van het niveau van radioactiviteit, m.a.w. het aantal desintegraties per seconde. De WGO definieerde 100 Bq/m³ als referentiewaarde voor radon binnenshuis (waarde waaronder geen beduidende gezondheidsschade wordt waargenomen). Het FANC hanteert momenteel een referentieniveau van 300 Bq/m³, zoals voorgesteld door de Hoge Gezondheidsraad (waarde waarboven een remediëring aangewezen is).

De blootstelling van de bevolking aan radon wordt opgevolgd aan de hand van het percentage van de woningen die boven deze referentiewaarde uitkomen. Voor gans België blijkt dat 10 % van de woningen boven de WGO-referentiewaarde van 100 Bq/m³ uitkomt en ongeveer 1 % van de woningen boven het FANC-

referentieniveau van 300 Bq/m³. In de hoge risicozone loopt dit op tot respectievelijk 43 % en 17 %. (zie bijgevoegde Figuur 1 en Tabel 1).

Dit ligt in lijn met de Europese Richtlijn 2013/59/Euratom, die de lidstaten oplegt een beheersysteem voor radon in woningen en werkplaatsen uit te werken, alsook een strategie voor de bescherming van nieuwbouw tegen radon.

Figuur 1: Radon risicozones in België. (Bron: FANC)

Tabel 15: Verdeling van de woningen volgens de radonconcentratie binnenshuis. (Bron: FANC)

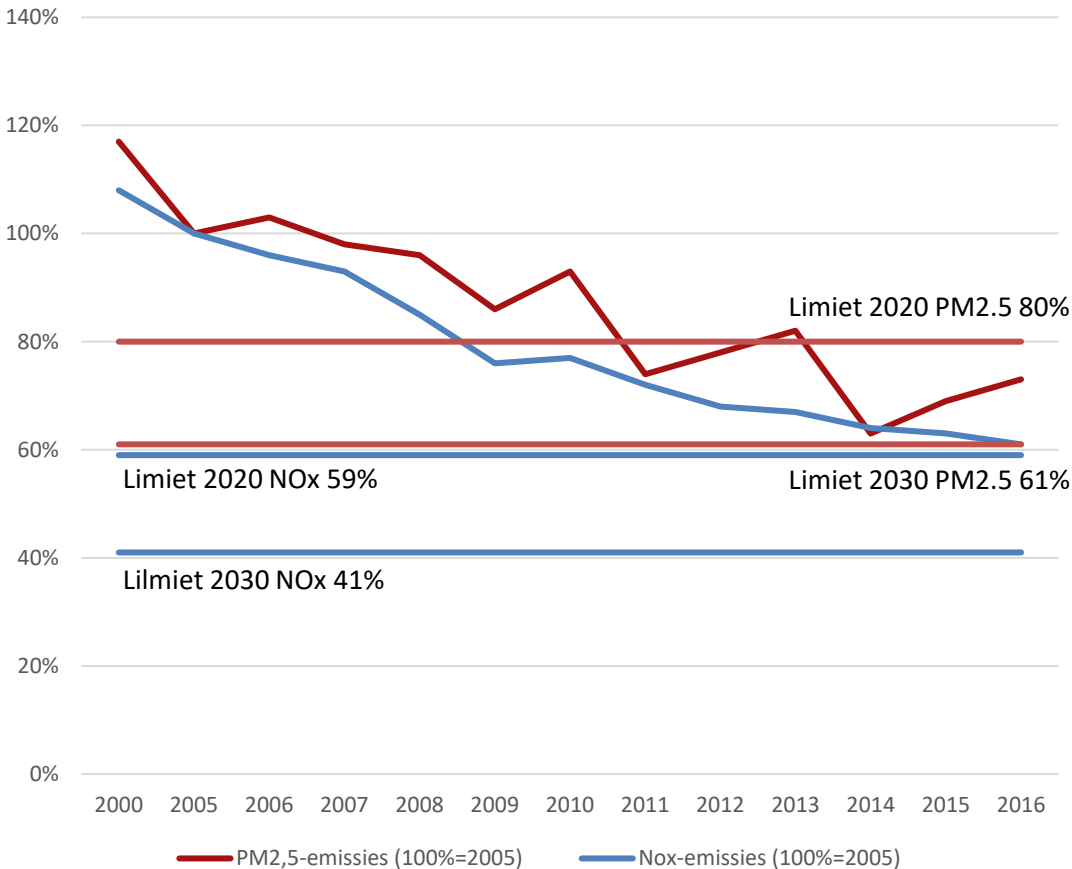
	Bevolking	# woningen	Percentage van de woningen met overschrijding van de aangegeven radonconcentratie				
			#>100 Bq/m ³	#>200 Bq/m ³	#>300 Bq/m ³	#>400 Bq/m ³	#>800 Bq/m ³
België	10584534	3742000	10,00	2,26	0,90	0,56	0,15
Wallonië	3435879	1325479	21,00	5,80	2,00	1,59	0,42
Vlaanderen	6117440	2190596	3,20	0,10	0,00	0,00	0,00
Brussel	1031215	225925	4,00	2,50	0,00	0,00	0,00
HRA	376568	130000	43,00	33,00	17,00	13,00	4,30

2. De blootstelling aan luchtverontreinigende stoffen

De EU streeft ernaar de inspanningen tegen 2050 te bundelen om de luchtverontreiniging terug te brengen tot niveaus die vergelijkbaar zijn met die van vóór de eerste industriële revolutie. Tegen 2030 moet 50% van deze doelstelling zijn bereikt. Richtlijn 2008/50/EG stelt luchtkwaliteitsdrempels vast, NEC-richtlijn EU/2016/2284 stelt emissieplafonds vast voor verontreinigende stoffen voor elke lidstaat. De verwezenlijking van deze doelstellingen valt onder de verantwoordelijkheid van de lidstaten, maar ook de sectorale richtlijnen (euro-voertuignormen, richtlijn inzake vervuilende installaties, richtlijn inzake ecodesign, ...) maken het mogelijk om de emissies te verminderen door op geharmoniseerde wijze in te grijpen op de bronnen.

De laatste overschrijding van de Europese blootstellingsnormen werd in 2013 vastgesteld voor NO_x -concentraties in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, aangezien België erin geslaagd is de blootstelling onder de vereiste drempels te houden. Deze drempels zullen in de nabije toekomst worden verlaagd. Deze NO_x -uitstoot blijft problematisch door de sterke 'verdieseling' van het wagenpark en de relatieve overconsumptie aan gereden kilometers. De inspanning voor deze verontreinigende stof geldt als een prioriteit voor de komende 10 jaar. Sinds 2012 heeft de federale overheid haar fiscaal beleid aangepast, enerzijds door een nadeel in te voeren voor de berekening van het voordeel voor alle soorten bedrijfsdieselvoertuigen, waarvan er in België buitensporig veel zijn, en anderzijds door het gebruik van diesel te ontmoedigen door de accijnzen op deze brandstof te verhogen.

Wat de zwevende deeltjes (PM) betreft, is sinds 2012 vastgesteld dat residentiële en tertiaire verwarming de belangrijkste bron van deeltjes is geworden. Daarom is de federale overheid van plan haar strengere wetgeving voor zowel verwarmingstoestellen als brandstoffen en geharmoniseerde normen (ecodesign) te handhaven en wordt momenteel overwogen haar wetgeving op dit gebied te herzien om de efficiëntie ervan te verhogen en eventueel de toepassingsgebieden ervan tegen 2024 uit te breiden.

Figuur 49 : Evolutie van PM2,5- en NOx-emissies in België.

3. De blootstelling aan asbest

Context

België was jarenlang de grootste gebruiker ter wereld van asbest (in kilo per inwoner). Bij inademing kan asbest ernstige ziekten veroorzaken, zoals asbestose (fibrose ter hoogte van de wand van de longblaasjes) en verschillende soorten kanker: Mesothelioom (pleura- en buikvlieskanker), maar ook kanker van het strottenhoofd en longkanker. De blootstelling aan asbest kan ook minder zware letsels veroorzaken dan bij asbestose, zoals de bilaterale diffuse pleuraverdikkingen (verdikkingen van het binnenste borstvlies, dat de longen en het pericard bedekt).

In gebruik genomen maatregelen

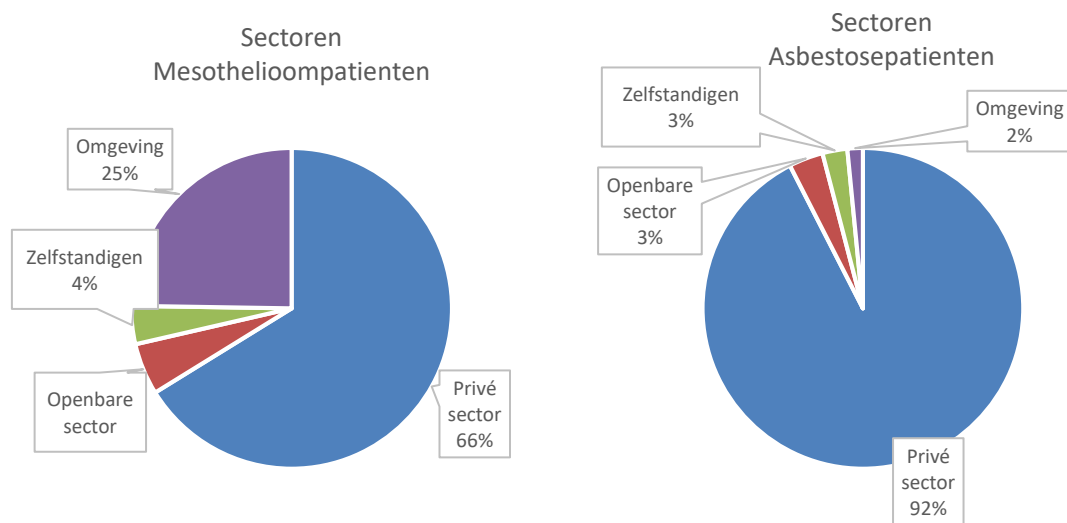
Op 1 april 2007 werd het “Asbestfonds” (AFA) opgericht. In tegenstelling tot het Fonds voor de beroepsziekten kan het AFA vergoedingen uitbetalen aan de slachtoffers van niet-arbeidsgerelateerde ziekten. Dit geldt evenwel enkel voor asbestose, voor de „goedaardige aandoeningen van het borstvlies en het pericard veroorzaakt door asbest“ (waaronder de „diffuse pleuraverdikkingen“) die op juridisch vlak worden gelijkgesteld met asbestose, hoewel zij medisch verschillend zijn, en voor mesothelioom.

Sinds 1 april 2014, kunnen de vergoedingen uitgekeerd door het Asbestfonds ook gepaard gaan met een terugbetaling van de gezondheidszorgkosten of de hulp van een derde.

Sinds 25 mei 2017 kan het Asbestfonds eveneens op voorstel van het beheerscomité voor de beroepsziekten van Fedris (nieuw agentschap opgericht op 1 januari 2017 als gevolg van de fusie van het Fonds voor de beroepsziekten en het Fonds voor arbeidsongevallen), preventieprojecten en projecten van academisch onderzoek die verband houden met de asbestproblematiek, financieren.

Behandelde dossiers

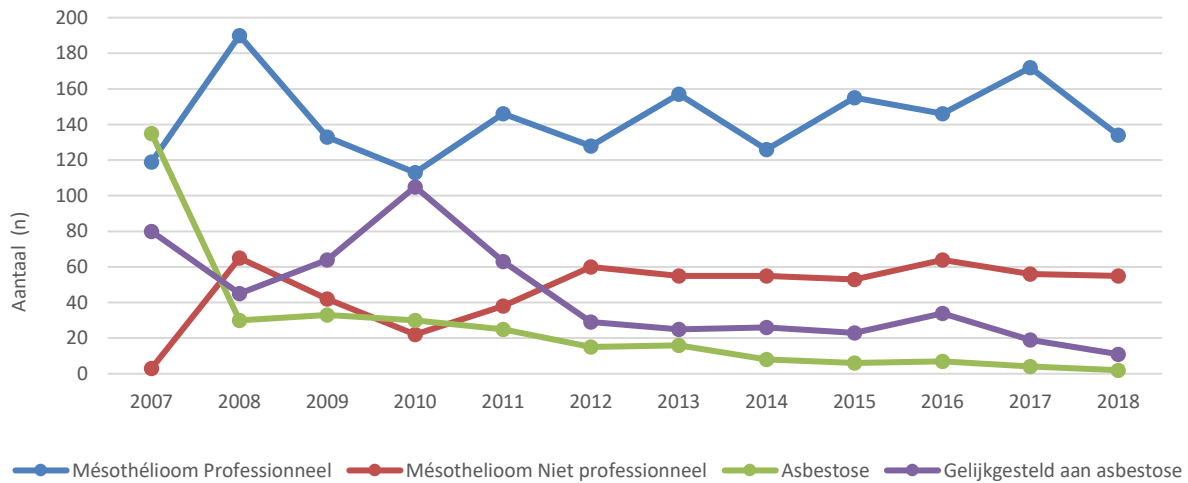
Na een piek van de aanvragen tijdens de eerste maanden dat het AFA actief is, worden er sinds 2009 jaarlijks gemiddeld 246 nieuwe slachtoffers erkend. In 12 jaar tijd werden er 3122 slachtoffers erkend. Het aantal vergoede personen is belangrijker omdat de rechthebbenden ook worden vergoed. Een aanzienlijk aandeel van de gevallen van mesotheliom zijn te wijten aan een omgevingsblootstelling (25%). Bij asbestose is er geen enkel omgevingslachtoffer, daar deze ziekte wordt opgelopen na een lange en intense blootstelling. De in de categorie „omgeving“ ingedeelde slachtoffers hebben een van de goedaardige aandoeningen die zijn gelijkgesteld met asbestose.

Figuur 50 : spreiding van het aantal door het AFA geïnventariseerde mesotheliom- en asbestosegevallen (2007-2018). (Bron: Asbestfonds)

De grote meerderheid van de aanvragen is afkomstig vanuit de privésector. Het kleine aantal zelfstandigen is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat ze niet op de hoogte zijn van de mogelijkheid om een vergoedingsaanvraag in te dienen bij het AFA. Kanker wordt meestal tussen de 65 en de 74 jaar ontdekt. De slachtoffers zijn meestal mannen (86 % voor mesotheliom, 98 % voor asbestose) die op hun werkplaats in contact geweest zijn met asbest. De belangrijkste activiteitssectoren van de slachtoffers zijn: de metaalindustrie (voornamelijk de staalindustrie), de bouwsector en de industrie (voornamelijk de vervaardiging van bouwmaterialen).

Het aantal asbestosegevallen (of gelijkgestelde ziektes) die jaarlijks worden erkend, neemt momenteel af. Het aantal mesotheliomgevallen blijft de laatste jaren stabiel.

Figuur 51 : jaarlijks aantal door het Asbestfonds erkende mesotheliom- en asbestosegevallen in België per jaar (2007-2018). (Bron: Asbestfonds)

4. Humane biomonitoring

Context

Humane biomonitoring (HBM) is een methode waarbij chemische stoffen die een risico voor de gezondheid kunnen inhouden worden opgespoord in menselijke weefsels (haren, urine, bloed, nagels, moedermelk, ...). Tot deze chemische stoffen behoren POP's, dit zijn afbraakbestendige stoffen die zich ophopen in het milieu, de voedselketen en het menselijk lichaam. De WHO wil de blootstelling van de mens aan deze POP's doorheen de tijd opvolgen vanwege de schadelijke gevolgen ervan voor de gezondheid. Hoewel de meeste van deze stoffen al tientallen jaren verboden zijn, worden we er nog steeds aan blootgesteld, voornamelijk via ons voedsel of door het inademen van vervuilde lucht.

Belgische medewerking aan studies over persistente organische pollutanten van de WHO

De WHO heeft ervoor gekozen om voor het monitoren van deze trends gebruik te maken van metingen in moedermelk, die een hoog vetgehalte heeft, vanwege de hoge vetoplosbaarheid van POP's. In elke provincie werden minstens twee kraamklinieken geselecteerd, één in een meer landelijk en één in een stedelijk gebied. In 31 verschillende kraamklinieken werden tussen de 8 en 30 deelnemers (aantal in verhouding tot het aantal inwoners van de provincie) geworven. Tussen 15 mei en 8 december 2014 werden in totaal 206 moeders jonger dan 30 jaar opgenomen in de studie net na de geboorte van hun eerste kind, waarvan 112 in het Vlaamse Gewest, 72 in het Waalse Gewest en 22 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Om redenen die verband hielden met de beschikbare hoeveelheid monsters, werden de analyses uitgevoerd in enkele monsters voor België, sommige analyses werden uitgevoerd per provincie en alleen de meest relevante (volgens eerdere gegevens en literatuur) werden uitgevoerd op individueel niveau.

Voor alle gemeten stoffen, opgenomen in tabel 16, werden er geen overschrijdingen van de door de WHO aanbevolen normen waargenomen; er was geen significante toename van het besmettingspercentage. Deze resultaten leidden tot de conclusie dat de beperkende maatregelen doeltreffend en efficiënt zijn.

Tabel 16: Aanwezigheid van persistente organische verontreinigende stoffen in moedermelk, Belgische studie, bron: Nationale leefmilieu-gezondheid

POP's	Metingen volgens het type monster			Eigenschappen			
	Individuele monsters (n = 206)	Provinciale gegroepeerde monsters (n = 11)	Belgisch monster (n = 1)	Pesticiden	Chemische producten	Bijproducten	Restrictiejaar
12 initiële POP's van het Verdrag van Stockholm							
Aldrin			X	X			1978
Chloordaan	X		X	X			1978
DDT	X		X	X			1978
Dieldrin		X	X	X			1978
Endrin			X	X			1978
Heptachloor		X	X	X			1978
HCB	X		X	X	X	X	1978
Mirex			X	X			
Toxafeen			X	X			
PCB's			X		X	X	1986
PCDD/F			X			X	
POP's toegevoegd aan het Verdrag van Stockholm in 2009							
α -HCH, β -HCH	X		X	X		X	1978
Chlordecone		X	X	X			2014
Hexabrombifenyyl	X		X		X		2014
HBCD		X	X		X		2016
PBDE (tetra-, penta-, hexa- en hepta-)	X		X		X		2003
HCBD		X	X		X		2014
γ -HCH (lindaan)	X		X	X			2014
PeCB	X		X	X	X	X	2014
PFOS, + zijn zouten en perfluorsulfonylfluoride			X		X		2008 2014
Endosulfan			X	X			2014
POP's voorgesteld voor opname in het Verdrag							
SCCP			X		X		2012 2014
PFOA+zouten			X		X		

Hoofdstuk 8: Inspecties, controles en rechterlijke beslissingen

Inleiding

Dit hoofdstuk opent met de inspecties van op de markt gebrachte producten, veiligheid van de voedselketen en RAPEX-meldingen. Daarna komen de milieuvergunningen die worden afgegeven om naar Antarctica te reizen. Het laatste punt betreft de behandeling van milieurechtszaken door de parketten.

1. De Federale Milieu-Inspectie

De Federale Milieu-Inspectie bestaat sinds 2017 uit 3 inspectiecellen, nl. de cel “Chemicals”, de cel “Biociden/pesticiden” en de cel “Soorten”, naast een ‘back-office’ op het hoofdbestuur.

De dienst is sinds het tweede federale rapport aanzienlijk versterkt. Eind 2018 telde de dienst 32 medewerkers.

A. Gevaarlijke stoffen en preparaten & Biociden en gewasbeschermingsmiddelen

De inspecties op gevaarlijke stoffen en preparaten (cel Chemicals) en de controles op Biociden en gewasbeschermingsmiddelen (cel Biociden/pesticiden) kaderen binnen de wet van 21 december 1998 betreffende de productnormen ter bevordering van duurzame productie- en consumptiepatronen en ter bescherming van het leefmilieu, de volksgezondheid en de werknemers.

De dienst werkt op basis van een jaarlijks inspectieplan waarin, rekening houdende met de beschikbare middelen, een aantal specifieke inspectiecampagnes worden bepaald, naast het uitvoeren van routinecontroles, inspecties in Europese overleg, opvolging van incidenten en klachten.

In de huidige stand van zaken en met de beschikbare middelen kan een totaal afgedekt markttoezicht niet volledig gegarandeerd worden. In deze situatie wordt alles gedaan om de inspanningen van inspectie te richten op de cruciale problemen die het grootste risico vormen voor gezondheid en leefmilieu.

Zo werden, voor wat het personeel betreft, vanaf 2014 een aantal medewerkers van de beleidsdiensten via ministerieel besluit aangeduid om ten dele ingezet te worden voor het uitvoeren van bepaalde inspectietaken. Tevens werden in de loop 2016 twee inspecteurs aangeduid voor het uitvoeren van inspecties op precursoren. De uitbouw van de samenwerking met handhavingsentiteiten van andere FOD's (o.a. Financiën, Economische Zaken en Binnenlandse Zaken...), de gewesten en andere Europese lidstaten werd verder uitgewerkt. Een groot aantal van de uitgevoerde opdrachten wordt gerapporteerd aan de Europese autoriteiten.

In de periode (2005-2018) is er sprake van een toename van het aantal uitvoeringsbesluiten van de wet “Productnormen” en ook van de omvang ervan. Er is momenteel geen reden om aan te nemen dat deze evolutie zal verminderen en waardoor het aantal te inspecteren wetgevingen zal blijven toenemen.

Voor de controles betreffende biociden en gewasbeschermingsmiddelen werken de controleurs samen met de ambtenaren van het FAVV en brengen via het FAVV aan de Europese autoriteiten verslag uit over een bepaald aantal uitgevoerde controles.

Globaal genomen kan gesteld worden dat, naast de versterking van de dienst en een gerichte inspectie-aanpak via het jaarlijks inspectieplan, de inspecties meer in de diepte worden uitgevoerd waarbij sneller teruggegaan wordt tot de oorsprong van de distributieketen in België, hetgeen resulteert in een duidelijke toename van het aantal uitgeschreven processen-verbaal van inbreuk.

	2014	2015	2016	2017	2018
Aantal processen verbaal van inbreuk Cellen Chemicals en Biociden/Pesticiden	48	45	36	53	146

B. Soorten

Context

De controle van de toepassing van CITES in België gebeurt door zowel de federale als gewestelijke controlediensten (douane, federale en lokale politie, FAVV, inspectiedienst van de FOD VVVL, Leefmilieu Brussel Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Algemene Directie Natuurlijke Hulpbronnen en Leefmilieu, van het Waals Gewest, Agentschap voor Natuur en Bos Vlaams Gewest).

Deze verschillende entiteiten zijn vertegenwoordigd in de Belgische “Toezichtgroep” die de cel CITES coördineert. Deze Toezichtgroep vergadert tweemaal per jaar ter voorbereiding van de Europese Enforcement Group om waar nodig de Belgische standpunten te coördineren. Daarnaast is er op regelmatige basis elektronisch contact voor specifieke dossiers (al afhankelijk van het dossier met één specifieke controlerende instanties of met alle bevoegde diensten).

Inbeslagnames naar aanleiding van illegale invoer komen voornamelijk voor op de Nationale luchthaven van Zaventem (bij de controle van passagiers, bij de controle van geïmporteerde voedingsmiddelen of van poststukken) of de haven van Antwerpen (vnl. invoer van tropisch hout). De inbeslagnames kunnen ook gebeuren binnen het grondgebied van de EU als het om illegale handel.

Naast inbeslagname van illegale specimens werd ook de mogelijkheid gecreëerd tot het opleggen van administratieve boetes. Als de vastgestelde inbreuk eerder administratief van aard is (het specimen is op zich niet van illegale oorsprong, maar er werden administratieve inbreuken vastgesteld bij de verhandeling ervan), kan er een administratieve boete opgelegd worden. Dit systeem werd in het leven geroepen om straffeloosheid tegen te gaan en de parketten te ontlasten, zodat deze laatste zich kunnen focussen op de zwaardere dossiers waarbij het echt om handel in illegale specimens gaat.

Resultaten

Tabel 17: Inspecties op CITES-plichtige specimens: aantal gerealiseerde inspecties. (Bron: FOD VVVL)

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
65	50	53	84	104	237		78	227

Tabel 18: Inspecties op CITES-plichtige specimenen aantal vastgestelde inbreuken. (Bron: FOD VVVL)

Inbreuken	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Zeer ernstig – in beslagname	11	8	1	11		18		14	36
Ernstig: PV	14	11	22	21	34	61		29	81
Ernstig: waarschuwing	9	12	12	19		54		17	31

Tabel 19: Milieumisdrijven: opvolging van de inbreuk. (Bron: FOD VVVL)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Aantal CITES dossiers	9	22	12	25	30	96	237	135	111	325 23+
Voorgestelde boete	556	1900	1925	781	7911	8331 €	19.641 €	20262 €	29308 €	48608€ 12000€ +
Aantal dossiers geklasseerd zonder gevolg	(556€)	9 (1622,5€)	3	-	-	-	-	-	-	-
Aantal CITES dossiers	9	22	12	25	30	96	237	135	111	325 23+

EU Timber Regulation (EUTR)

Tabel 20: Aantal EUTR controles (Bron: FOD VVVL)

	2014	2015	2016	2017	2018
Zeer ernstig	6	10	7	5	18
PV	0	0	0	2	2
Waarschuwing	0	0	0	0	9

Invasive Alien Species (IAS)

Opgestart in de loop van 2018, zo geen gegevens beschikbaar.

2. Veiligheid van de voedselketen en blootstelling aan milieuverontreinigende stoffen

Context

De veiligheid en kwaliteit van diervoeders en voedingsmiddelen worden beïnvloed door verschillende factoren⁶⁰. De vervuiling van de natuurlijke omgeving is potentieel gevaarlijk voor mensen, dieren en planten. Een hoog beveiligingsniveau van de voedselveiligheid komt in de eerste plaats toe aan de diverse schakels van de voedselketen, namelijk: de producenten, de bedrijven voor levensmiddelenverwerking en onderaannemers (fabrikanten van diervoeders, landbouwers, de voedingssector, de horecasector, enz.)

De bevoegde autoriteiten handhaven de regelgeving en zien erop toe dat de actoren hun primaire verantwoordelijkheid opnemen, door het uitvoeren van officiële controles. Het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) is verantwoordelijk voor het overgrote deel van het controlebeleid en het uitvoeren van deze officiële controles.

De Europese Commissie gaat door middel van audits in de lidstaten na of de bevoegde autoriteiten hun opdracht doeltreffend uitvoeren.

Naast een dotatie, afkomstig van publieke middelen, beschikt het FAVV over eigen inkomsten. Sinds 2012 heeft de regering drastisch besparingsmiddelen opgelegd. Voor het FAVV betekende dit een besparing in 2017 van 1,782 miljoen euro, zodat de uitgaven beperkt werden tot deze die onlosmakelijk verbonden zijn met de continuïteit van de werking van de dienst. Deze maatregelen hebben de uitvoering van een aantal projecten sterk afgeremd, maar het werk zelf is niet afgenomen.

De strategische en operationele doelstellingen van het FAVV worden vastgelegd in de businessplannen van zijn gedelegeerd bestuurder. Sinds het van toepassing worden van de Europese controleverordening (verordening (EG) nr. 882/2004) in januari 2006 worden deze doelstellingen als basis genomen van de strategische en operationele doelstellingen van het MANCP (Multi-annual National Control Plan) dat betrekking heeft op de officiële controles die in voedselketen worden geprogrammeerd en uitgevoerd in een lidstaat. De geldigheidsduur van een MANCP volgt de geldigheidsduur van een businessplan van de gedelegeerd bestuurder van het FAVV en beslaat typisch een periode van drie jaar.

Hoewel er in de strategische en operationele doelstellingen van het FAVV in elke cyclus van de businessplannen specifieke prioriteiten en aandachtspunten worden geformuleerd, is zijn basismissie hetzelfde gebleven, namelijk te waken over de veiligheid van de voedselketen en de kwaliteit van onze voedselketen, ter bescherming van de gezondheid van mens, dier en plant.

Maatregelen

Het FAVV voert diverse controles uit om de veiligheid van de voedselketen te bewaken. Voor wat betreft de monsternemingen gaat het na of er geen verboden of ongewenste stoffen aanwezig zijn. In 2017 heeft het FAVV 116.285 missies (bezoeken aan operatoren) uitgevoerd bij 62.393 operatoren. Globaal gezien hadden 87,5% van de inspecties met checklist, 81,4% van de hercontroles en 96,4% van de monsternemingen een gunstig resultaat.

---

⁶⁰ General Food Law (EU regulation 178/2002)

Tabel 21: aard van de missies in de periode 2014-2017.

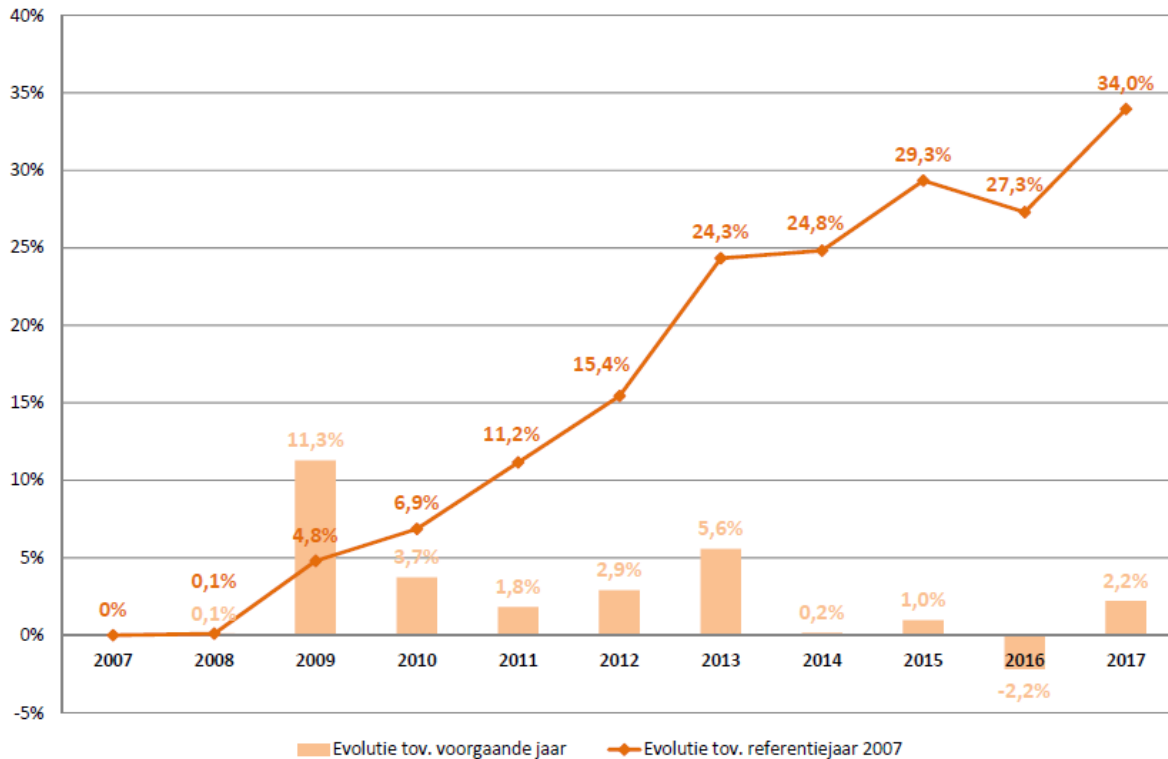
	2014	2015	2016	2017
Missies met een checklist	58.671	57.690	55.730	52.398
Missies met een hercontrole	20.373	20.018	18.790	18.111
Missies met monsterneming	29.408	29.762	30.125	30.063
Andere missies	30.102	25.757	24.352	30.698
Totaal aantal missies *	130.546	122.720	119.487	116.285
Totaal aantal bezochte operatoren	73.972	68.816	66.038	62.393

Bron: activiteitenverslagen van het FAVV. De resultaten voor 2018 zijn nog niet beschikbaar.

*: in eenzelfde missie kunnen meerdere soorten controles worden uitgevoerd.

De barometers voor de veiligheid van de voedselketen

Om een algemeen beeld te krijgen van de veiligheid van de voedselketen, ontwikkelde het Wetenschappelijk Comité van het FAVV, in samenwerking met het FAVV, de barometers voor de veiligheid van de voedselketen die de voedselveiligheid, de diergezondheid (de algemene sanitaire toestand van de Belgische veestapel) en de plantengezondheid (de algemene fytosanitaire toestand van de planten en plantaardige producten in België) omvatten. De barometers steunen op indicatoren die berekend worden aan de hand van meetbare parameters die nauwgezet werden gekozen. De meeste van deze indicatoren steunen op de resultaten van het controleprogramma van het FAVV. Aangezien deze indicatoren een verschillende invloed hebben op de veiligheid van de voedselketen, wordt het relatieve belang ervan gewogen. De resultaten van de diverse barometers dienen met de nodige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd aangezien jaarlijkse schommelingen diverse oorzaken kunnen hebben. Op langere termijn is de barometer vooral geschikt om algemene trends in de veiligheid van de voedselketen te kunnen waarnemen.

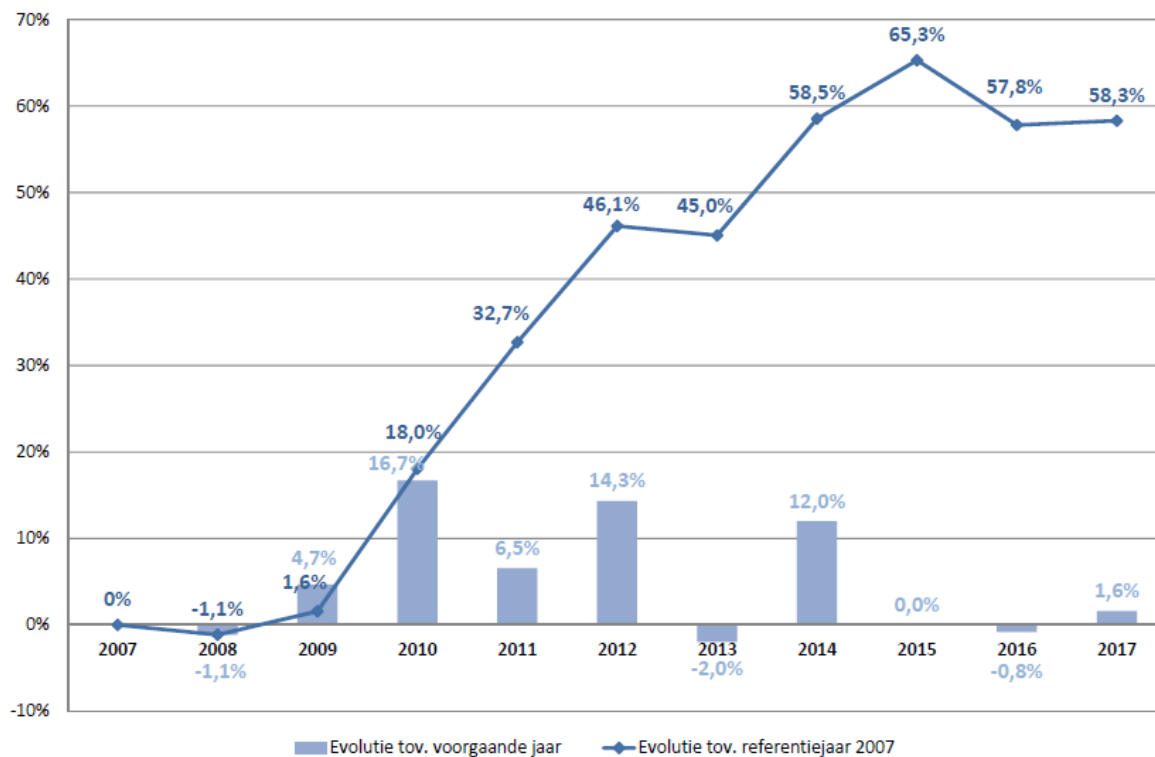

Figuur 56 : Evolutie voedselveiligheidsbarometer voor België. Bron: activiteitenverslagen van het FAVV. De resultaten voor 2018 zijn nog niet beschikbaar.

De barometer van de voedselveiligheid vertoont, sinds de aanvang van de metingen in 2007 een positieve trend. Deze is voornamelijk het gevolg van een toename van het aantal operatoren met een gevalideerd autocontrolesysteem en een afname van het aantal gevallen van salmonellose bij de mens. Er is tevens een toename van het aantal meldingen met betrekking tot de voedselveiligheid. De productcontroles tonen elk jaar een zeer hoge graad van conformiteit. Doordat deze resultaten jaarlijks weinig veranderen, hebben ze echter slechts een beperkte invloed op de evolutie van de barometer.

Na een éénmalige negatieve evolutie in 2016, geeft de barometer van 2017 opnieuw een positieve trend aan (+ 2,2 % ten opzichte van 2016). In 2017 waren er namelijk minder personen betrokken bij voedseltoxi-infecties en werden er minder gevallen van door voedsel overgedragen Salmonella- en Listeria-infecties gerapporteerd. Nochtans was er een belangrijke afname van het aantal gunstige inspecties met betrekking tot een goed functionerend autocontrolesysteem en met betrekking tot de infrastructuur, inrichting en hygiëne in de sectoren distributie, horeca en gemeenschapskeukens. Hierbij dient wel de kanttekening gemaakt te worden dat er wijzigingen werden uitgevoerd m.b.t. het uitvoeren van de inspecties m.b.t. autocontrole en m.b.t. infrastructuur, inrichting en hygiëne in de 'business-to-consumer'-sector, wat deels de minder gunstige resultaten kan verklaren.

Tot slot werden er eveneens meer meldingen inzake voedselveiligheid geregistreerd, hetgeen wijst op een grotere waakzaamheid van de operatoren.

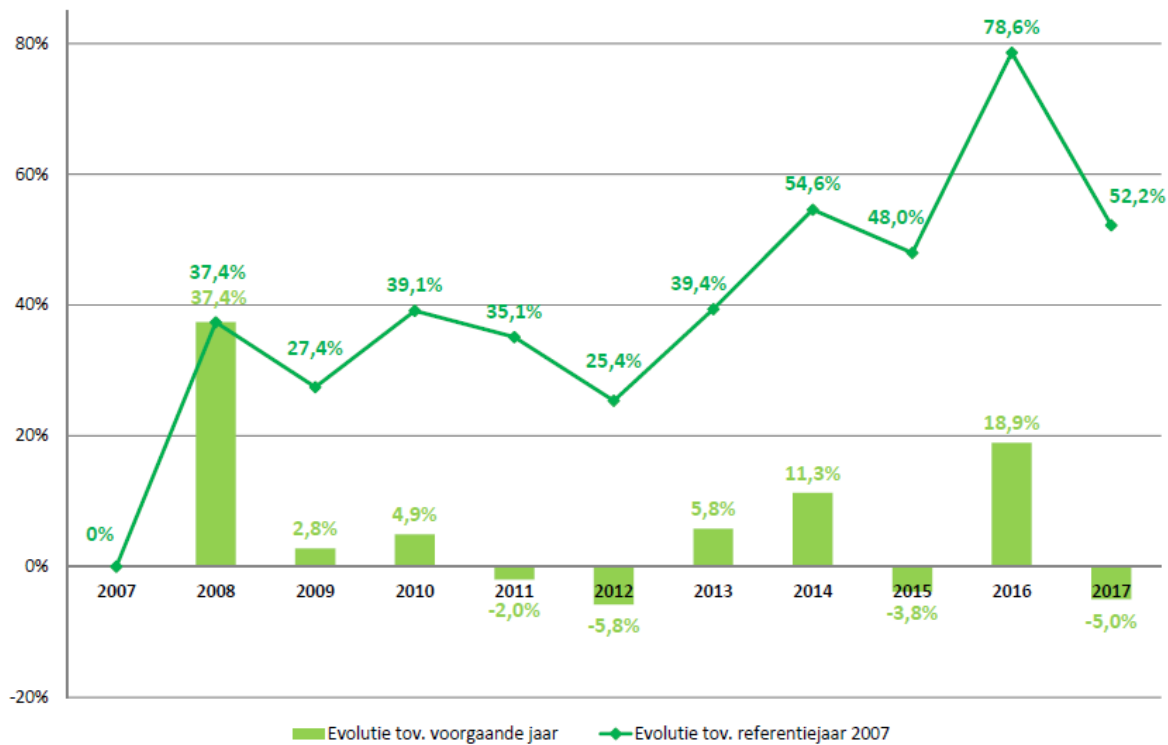
Figuur 57 : Evolutie diergezondheidsbarometer voor België. Bron: activiteitenverslagen van het FAVV. De resultaten voor 2018 zijn nog niet beschikbaar.

Sinds de aanvang van de metingen in 2007 vertoont de barometer diergezondheid een algemeen positieve evolutie. Na een daling in 2016, toont de barometer terug een positieve evolutie in 2017 ten opzichte van het referentiejaar 2007.

Ten opzichte van 2016 vertoont de diergezondheidsbarometer een positieve evolutie (+ 1,6%). Voor wat de individuele indicatoren betreft werd een lichte toename vastgesteld van het aantal verschillende aangifteplichtige dierenziekten, hetgeen wijst op een verbeterde bewaking in de dierlijke sector. Verder was er minder sterfte bij kleine herkauwers en vleeskalveren, een verbetering van het celgetal van rundermelk en een zeer lichte verbetering (daling) van de antibioticumresistentie bij indicatorkiemen.

Minder gunstig is dat de sterfte bij vleesvarkens voor het vierde jaar op rij licht toeneemt en dat de indicator met betrekking tot het aantal bedrijven met een gevalideerd autocontrolesysteem in de primaire dierlijke productie voor het derde jaar op rij licht daalt. Lichte negatieve evoluties werden verder waargenomen bij de indicator die te maken heeft met inspecties van de infrastructuur, de inrichting en de hygiëne op de bedrijven, van het percentage afgekeurde pluimveekarkassen en van de meldingen van abortus bij runderen.

Figuur 58 : Evolutie plantengezondheidsbarometer voor België. Bron: activiteitenverslagen van het FAVV. De resultaten voor 2018 zijn nog niet beschikbaar.

Ten aanzien van 2007 vertoont de plantengezondheidsbarometer een duidelijk positieve tendens. Deze tendens kan hoofdzakelijk worden verklaard door de gunstige evolutie van de indicatoren met betrekking tot de autocontrole op het niveau van de plantaardige productie.

Tussen 2016 en 2017 nam de plantengezondheidsbarometer met - 5,0% af. De belangrijkste oorzaak is de ongunstige evolutie van de indicator met betrekking tot de meldingen van plantenziektes en schadelijke organismen (geïnterpreteerd als een lagere waakzaamheid). Gelijktijdig wordt een gunstige evolutie vastgesteld van de indicatoren met betrekking tot *Phytophthora ramorum* (plotse eikensterfte), de fytosanitaire controles bij de invoer en de fytosanitaire inspecties (traceerbaarheid).

Sinds 2015 en 2016 wordt er, bij de berekening van de barometer, respectievelijk geen rekening meer gehouden met indicatoren met betrekking tot de controle op de maïswortelboorder (*Diabrotica virgifera* Le Conte) en met de fytosanitaire inspecties (fysieke controles).

Resultaten van monsternemingen voor een aantal milieugerelateerde contaminanten in enkele producttypes

Er werden drie producttypes geselecteerd om sommige van de geanalyseerde milieugerelateerde contaminanten te illustreren. In de activiteitenverslagen van het FAVV is meer informatie terug te vinden over de uitgevoerde monsternemingen (<http://www.favv-afsa.fgov.be/jaarverslagen/>).

Tabel 22 : Aantal monsternemingen en % gunstige monsternemingen voor een aantal milieugerelateerde contaminanten in producten en bereidingen van de visserij of de aquacultuur

Parameters	Aantal monsternemingen (% gunstige monsternemingen)			
	2014	2015	2016	2017
Dioxines, DL PCB's en PCB's	114 (100%)	105 (99,0%)	381 (100%)	541 (100%)
Zware metalen	243 (97,1%)	221 (97,3%)	300 (97,3%)	166 (97,6%)
PAK's	88 (96,6%)	93 (100%)	136 (99,3%)	168 (100%)

Bron: activiteitenverslagen van het FAVV. De resultaten voor 2018 zijn nog niet beschikbaar.

Tabel 23 : Aantal monsternemingen en % gunstige monsternemingen voor een aantal milieugerelateerde contaminanten in diervoeders

Parameters	Aantal monsternemingen (% gunstige monsternemingen)			
	2014	2015	2016	2017
Dioxines, DL PCB's en PCB's	1.380 (100%)	1.493 (99,9%)	1.473 (99,9%)	1.253 (100%)
Zware metalen	660 (99,8%)	581 (99,8%)	578 (100%)	484 (99,8%)
PAK's	233 (100%)	232 (100%)	218 (100%)	210 (100%)
Residuen van bestrijdingsmiddelen	87 (95,4%)	109 (99,1%)	108 (97,2%)	93 (100%)

Bron: activiteitenverslagen van het FAVV. De resultaten voor 2018 zijn nog niet beschikbaar.

Tabel 24 : Aantal monsternemingen en % gunstige monsternemingen voor een aantal milieugerelateerde contaminanten in groenten en fruit

Parameters	Aantal monsternemingen (% gunstige monsternemingen)			
	2014	2015	2016	2017
Zware metalen	143 (97,2%)	142 (100%)	129 (98,4%)	123 (98,4%)
Residuen van bestrijdingsmiddelen	2.833 (94,2%) *	2.507 (96,1%) *	2.486 (96,3%) **	2.587 (97,0%) **

Bron: activiteitenverslagen van het FAVV. De resultaten voor 2018 zijn nog niet beschikbaar.

*: inclusief granen.

** : inclusief granen en andere plantaardige producten.

PCB's en dioxines zijn stoffen die een kankerverwekkend effect kunnen hebben. Dioxines behoren tot de familie van de organochloorverbindingen en hebben dus dezelfde fysico-chemische eigenschappen. Naast de 'echte' dioxines omvat deze groep eveneens de furanen en de dioxineachtige PCB's. deze verbindingen zijn allemaal lipofiel, chemisch en fysisch zeer stabiel en niet bioafbreekbaar. Hierdoor hopen ze zich op in het vet van dieren en bij de mens. Het FAVV besteedt in het bijzonder aandacht aan het risico voor contaminatie van de voedselketen door dioxines en PCB's en neemt jaarlijks monsters in de levensmiddelensector en de diervoedersector. In België is het verplicht in de diervoedersector om analyses uit te voeren op dioxines en dioxineachtige PCB's voordat kritische grondstoffen op de markt worden gebracht en dit op kosten van de operator. Na herhaalde incidenten werd de Europese Commissie geïnspireerd door deze aanpak en verplicht ze sinds 2012 een monitoring van de kritische grondstoffen

(oliën, vetten en hun afgeleide producten) en de samengestelde voeders die deze bevatten. Het FAVV neemt stalen van diverse producttypes, onder meer producten van de visserij en aquacultuur, diervoeders, eieren en melk, ... maar ook van zuiveringslib en verwerkte dierlijke producten die niet bestemd zijn voor menselijke consumptie. In 2017 was 99,7% van de 2.907 monsternemingen conform voor PCB's en dioxines.

Zware metalen zijn toxische stoffen die van nature aanwezig zijn in het leefmilieu of afkomstig zijn uit industriële activiteiten. Wanneer ze worden geabsorbeerd via de voeding, kunnen ze leiden tot gezondheidsproblemen of zich opstapelen in het organisme. Het FAVV controleert het gehalte aan cadmium, lood, kwik en arseen in een reeks levensmiddelen. Daarnaast worden ook andere producten zoals diervoeders, meststoffen, bodemverbeterende middelen en teeltsubstraten, en verwerkte dierlijke bijproducten niet bestemd voor menselijke consumptie bemonsterd. Van de 1.874 monsternemingen die in 2017 werden bemonsterd op zware metalen was 99,4% conform.

Polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK's), waarvan sommige wellicht genotoxisch en kankerverwekkend zijn voor de mens, worden gevormd bij onvolledige verbranding van organische producten. In 2017 waren alle 801 monsternemingen die bemonsterd werden op PAK's conform.

Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen bij de teel van groenten, fruit en akkerbouwproducten kan aanleiding geven tot de aanwezigheid van residuen in levensmiddelen diervoeders. De maximale residulimieten (MRL's) zijn vastgelegd in de Europese wetgeving zodat het correcte gebruik van gewasbeschermingsmiddelen kan worden nagegaan (gebruik van erkende producten in de teelt, naleving van de dosissen en termijnen vóór de oogst) om zo de gezondheid van de consument te beschermen. De MRL's zijn geen toxicologische limieten. Een overschrijding van de MRL betekent niet noodzakelijk – en zelfs zelden – een gevaar voor de consument, maar is het teken van verkeerd gebruik van het bestrijdingsmiddel. De levensmiddelen en diervoeders waarvan het residugehalte de MRL overschrijdt, mogen niet op de markt worden gebracht. Van de 4.244 monsternemingen (hierbij zijn de monsternemingen in het kader van het fipronilincident niet inbegrepen) was 98,1% conform.

Naast bovenstaande parameters worden er ook analyses uitgevoerd op mycotoxines, acrylamide, benzeen, nitraten...

Adviezen vanuit het wetenschappelijk Comité van het FAVV

Ter illustratie van de beleidsondersteuning door het Wetenschappelijk Comité van het FAVV kunnen volgende adviezen worden vermeld (vanaf 2014):

- Lijst van polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK's) te onderzoeken in diervoeders en de te gebruiken actielimieten (advies 01-2014).
- Evaluatie van het analyseprogramma 2014 van het FAVV – luik chemie (advies 11-2014).
- Wetenschappelijke benadering voor terugroeping (recall) van levensmiddelen die door nitraten, lood, cadmium, kwik, methyلكwik, arseen en/of anorganisch arseen verontreinigd zijn (advies 22-2014).
- Residuen van gewasbeschermingsmiddelen en van diergeneesmiddelen in bijenwas: scenarioanalyse van de chronische blootstelling van de consumenten en voorstel van actielimieten (advies 12-2005).

- Blootstelling van de Belgische bevolking aan residuen van gewasbeschermingsmiddelen tussen 2008 en 2013 via de consumptie van groenten en fruit (advies 18-2005).
- Potentieel effect van de dioxinecrisis (gemeenschappelijk advies SciCom 22-2015 en HGR nr. 9289).
- Oorsprong van antrachinon en bifenyl in gedroogde diervoeders (advies 03-2016).
- FAVV analyseprogramma: pesticidenresidu's (advies 18-2016).
- Actielimieten voor chemische contaminanten in levensmiddelen: vlamvertragers, perfluoralkyl verbindingen, dioxines en dioxineachtige PCB's en benzeen (advies 15-2017).
- Actiedrempels voor minerale olie koolwaterstoffen in levensmiddelen (advies 19-2017).
- Actielimieten voor chemische contaminanten in levensmiddelen: aluminium, nitraten en nitrieten, en tributyltin (advies 09-2018).
- Actielimieten voor residuen van bestrijdingsmiddelen in visserij- en aquacultuurproducten (advies 17-2018).

Deze adviezen kunnen o.a. in rekening worden gebracht bij het opstellen van het FAVV-analyseprogramma en bij het nemen van mogelijke maatregelen bij het aantreffen van contaminanten in onaanvaardbare concentraties in bepaalde producten.

Vooruitzichten

Een aantal randvoorwaarden kunnen worden vermeld die de basismissie van het FAVV en de geplande strategie om deze te bewaren, mogelijk kunnen beïnvloeden:

- De budgettaire en politieke context.
- De onzekerheden die de brexitonderhandelingen met zich meebrengen en de gevolgen die dit heeft op de werking van het FAVV in het uitvoeren van zijn basismissie.
- De lopende onderhandelingen in het uitwerken van tertiaire wetgeving in het kader van de nieuwe Europese regelgeving en de mogelijke effecten die deze zullen hebben op de taken en het personeelsbestand van het FAVV, o.a. deze in het kader van de OCR (Official Controls Regulation), AHL (Animal Health Law) en PHL (Plant Health Law).
- De uitkomsten van de mogelijke verbetertrajecten als gevolg van bv. de (interne en externe) audits zoals deze van de interne audit van het FAVV, de Europese Commissie en de Federale Interneauditdienst.
- Innovaties/innovatieve technieken ontwikkeld door de verschillende actoren in een steeds evoluerende voedselketen en hoe hiermee zal worden omgegaan.

Infobox

- Businessplannen van de gedelegeerd bestuurder van het FAVV: <http://www.favv-afsc.fgov.be/jaarverslagen/>
- MANCP's: <http://www.favv-afsc.fgov.be/overhetfavv/mancp/>
- Activiteitenverslagen van het FAVV: <http://www.favv-afsc.fgov.be/jaarverslagen/>
- De barometers voor de veiligheid van de voedselketen: <http://www.favv.be/wetenschappelijkcomite/barometer/>
- Wetenschappelijk Comité van het FAVV (o.a. adviezen): <http://www.favv-afsc.fgov.be/wetenschappelijkcomite/>

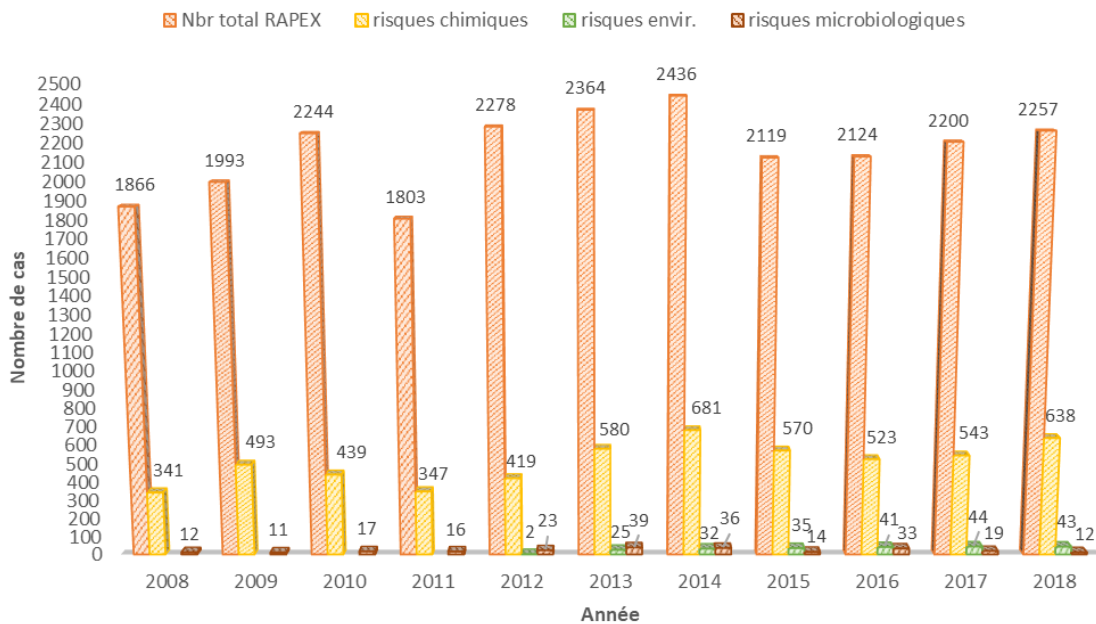
3. Rapex: het Europese waarschuwingssysteem voor snelle uitwisseling van informatie over gevaarlijke non-food producten

Context

Het initiële doel van het Rapex-systeem is het uitwisselen van informatie over producten die gevaarlijk zijn voor de gezondheid en de veiligheid van de consumenten. Het merendeel van de categorieën heeft betrekking op fysieke risico's. Sinds 2012 bestaat er ook een categorie "milieurisico". Voorheen konden twee andere categorieën een milieurisico inhouden: "chemisch risico" en "microbiologisch risico". Maar de meeste hier vermelde chemische risico's kunnen niet worden beschouwd als risico's met een impact op het milieu.

Resultaten

Van 2008 tot 2014 is het aantal Rapex-notificaties voortdurend gestegen (behalve in 2011, een onverklaarbare daling) waarna het met meer dan 300 daalde in 2015. Daarna is het terug beginnen stijgen. De milieurisico's hebben een miniem aandeel in het totaal aantal Rapex-notificaties van ongeveer 2 %. De chemische risico's vormen echter het tweede meest genotificeerde risico na de verwondingen. Wat de microbiologische risico's betreft, die zijn nog zeldzamer dan de milieurisico's.

Figuur 59: RAPEX: Aantal kennisgevingen "milieurisico's", "chemische risico's" en "microbiologische risico's" (2008-2013).
Bronnen: Europese Commissie, DG Sanco – Rapex team en FOD Economie, Centraal meldpunt voor producten

Meer informatie: op de website van de [FOD Economie, Centraal Meldpunt voor Producten](#) en [in de RAPEX statistieken](#).

4. Milieubescherming en regulering van activiteiten onder Belgische jurisdictie in Antarctica

Context

Zie tweede rapport P142.

Uitgereikte vergunningen

I. Wetenschappelijke/gouvernementele expeditie

Tabel 25: Wetenschappelijke expedities die een Belgische milieuvergunning hebben gekregen. (Bron: FOD VVVL)

Seizoen	Activiteit	Aantal vergunningen	Aantal personen	Toegang beschermd(e) gebied(en)
2005-2006	BELARE	1	N.v.t.	
2006-2007	BELARE	1	N.v.t.	
	German Antarctic campaign Polarstern	1	1	
2007-2008	BELARE	1	58	
2008-2009	BELARE	1	44 (20)	
	German Antarctic campaign Polarstern	2	4	
	Nan Papanine	1	3	
2009-2010	BELARE	1	42	
	German Antarctic campaign Polarstern	1	1	
2010-2011	BELARE	1	36	
	German Antarctic campaign Polarstern	2	4	
2011-2012	BELARE	1	56	
	German Antarctic campaign Polarstern	1	1	
2012-2013	BELARE	1	56 (42)	
	German Antarctic campaign Polarstern	6	13	
2013-2014	BELARE	1	31 (17)	
	German Antarctic campaign Polarstern	1	1	
2014-2015	BELARE	1	40 (34)	

	Spanish Antarctic Campaign	1	2	ASPA NR. 140
2015-2016	BELARE	1	33 (32)	
2016-2017	BELARE	1	26 (21)	
	Belgian-Dutch Inspection Mission	1	8	
2017-2018	BELGICA 120	1	6	
	BELARE	1	57 (35)	
	Spanish Antarctic Campaign	1	2	ASMA NR. 4 ASPA NR. 140 ASPA NR. 145
2018-2019	BELGICA 121	1	6	
	BELARE	1	55 (47)	
	German Antarctic campaign Polarstern	2	2	

BELARE = Belgian
Antarctic Research
Expedition

II. Toeristische of niet-gouvernementele expeditie

Tabel 26: Toeristische of niet-gouvernementele expedities die een Belgische milieuvergunning hebben gekregen.

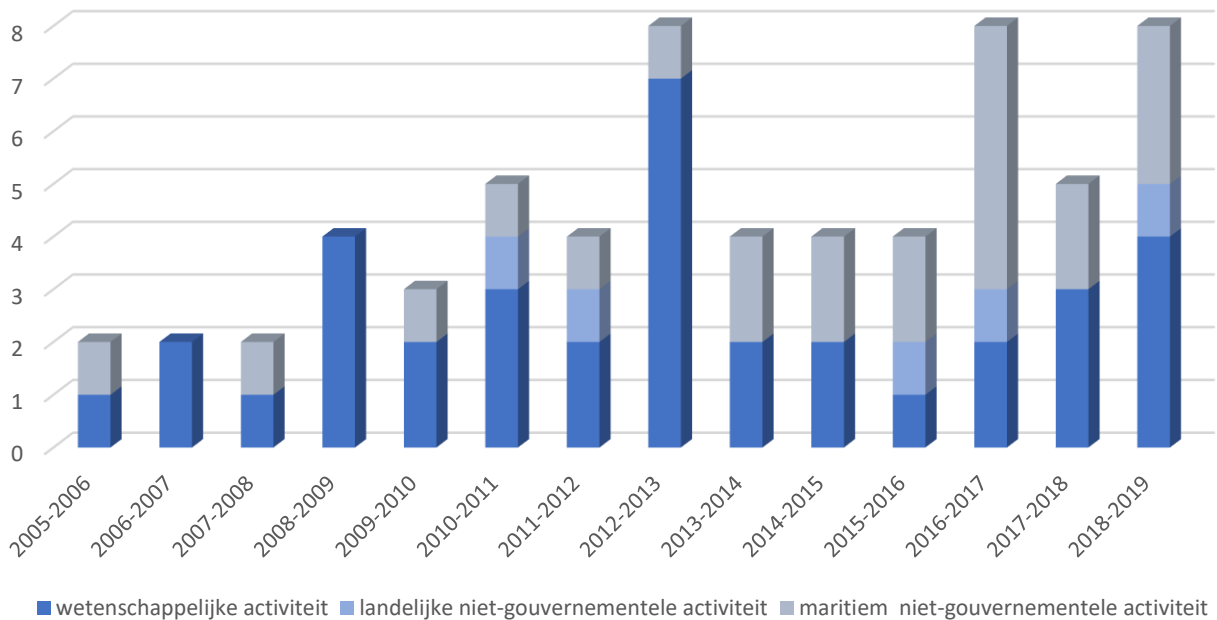
(Bron: FOD VVVL)

Seizoen	Activiteit	Type	Aantal oversteken/reis	Aantal personen per oversteek/reis	Bezoek aan het Continent
2005-2006	Discovery Expeditions R.S.V. EVOHE	Maritiem (zeilboot)	1	18	JA
2007-2008	"In the wake of the Belgica"	Over zee (zeilboot)	1	6	JA
2009-2010	AURA	Over zee (zeilboot)	1	5	NEEN
2010-2011	Dixie Dansercoer	Over land	Testapparatuur	2	JA
	Pamyra Ben	Over zee (zeilboot)	1	4	JA
2011-2012	Dixie Dansercoer	Over land	6.000 km ten oosten van Antarctica	6	JA
	Vaiheré	Over zee (zeilboot)	3	Max. 14	JA

2012-2013	Vaiheré	Over zee (zeilboot)	3	Max. 14	JA
2013-2014	Leava	Over zee (zeilboot)	1	2	NEEN
	Vaiheré	Over zee (zeilboot)	3	Max. 14	JA
2014-2015	Vaiheré	Over zee (zeilboot)	3	Max. 14	JA
	Iorana	Over zee (zeilboot)	1	4	JA
2015-2016	Juan sa Bulan 3	Over zee (zeilboot)	1	5	JA
	Vaiheré	Over zee (zeilboot)	2	Max. 14	JA
	International Polar Foundation (IPF)	Over land	1	6	JA
2016-2017	Juan sa Bulan 3	Over zee (zeilboot)	1	6	JA
	Moana	Over zee (zeilboot)	1	3	JA
	Vaiheré	Over zee (zeilboot)	2	Max. 13	JA
	Iorana	Over zee (zeilboot)	1	3	JA
	Polar Circles Antarctica expedition	Over zee (zeilboot) en over land	1	7	JA
	De Broyer (NHK filming expedition 2017)	Over zee (zeilboot)	1	1	NEE
2017-2018	Le Grand Jack en Liberté	Over zee (zeilboot)	1	6	JA
	Vaiheré	Over zee (zeilboot)	2	Max. 14	JA
2018-2019	Perd Pas Le Nord	Over zee (zeilboot)	1	5	JA
	Vaiheré	Over zee (zeilboot)	1	Max. 14	JA
	Vaiheré	Over zee (zeilboot)	1	Max. 14	JA

Antarctica Queen Maud Land Expedition Wolf's Fang	Over land	1	2	JA
---	-----------	---	---	----

Figuur 60: Totaal aantal uitgereikte vergunningen per poolseizoen. (Bron: FOD VVVL)

Acties en maatregelen

Deze materie wordt nu geregeld door de wet van 21 juli 2017 betreffende de milieubescherming en de regulering van de activiteiten op Antarctica onder de rechtsbevoegdheid van België. De federale regering heeft de wetgeving geactualiseerd en nieuwe bepalingen ingevoerd om diverse leemten en lacunes op te vullen teneinde te kunnen inspelen op bepaalde nieuwe situaties of thema's, in het bijzonder vragen over activiteiten die onder de Belgische rechtsbevoegdheid vallen. Bovendien werden verscheidene bepalingen van de wet van 7 april 2005 nooit toegepast en voorzagen ze procedures die administratief gezien onnodig omslachtig waren. Tot slot zorgde deze wet niet voor de effectieve tenuitvoerlegging van artikel 15 van het Protocol van Madrid betreffende kritieke milieusituaties.

Gezien het belang van de voorgestelde wijzigingen werd aan het Parlement voorgesteld om de wet van 7 april 2005 met een nieuwe wetgevende handeling in te trekken.

De wet van 21 juli 2017 machtigt de minister van Leefmilieu om de plaats in te nemen van elke persoon die niet onmiddellijk alle snelle en doeltreffende maatregelen neemt in antwoord op een kritieke situatie voor het milieu op Antarctica. Dit zal de tenuitvoerlegging van bijlage VI (Aansprakelijkheid als gevolg van kritieke milieusituaties) van het Protocol van Madrid mogelijk maken in het geval dat België vervolgens zou besluiten om het protocol te ratificeren.

Een andere belangrijke leemte werd eveneens door deze wet opgevuld: de Belgische autoriteiten hadden tot dan toe geen enkele bevoegdheid om de uitvoering van een vergunning te bevelen, nadat deze eenmaal was verleend. De wet van 2005 voorzag wel in strafrechtelijke sancties, maar er waren geen andere sancties mogelijk. Het was duidelijk onevenredig om ambtshalve een beroep te doen op strafrechtelijke procedures bij niet-naleving van de bepalingen van een vergunning. De wet heeft daarom, met inachtneming van de rechten van verdediging van de persoon die verantwoordelijk is voor de activiteit, de mogelijkheid van administratieve sancties en een rechterlijk bevel voor de minister bij de uitvoering van de vergunning ingevoerd.

Tot slot wordt, om de juridische status van goederen die gebruikt worden in Belgische missies op Antarctica te verduidelijken, uitdrukkelijk voorzien in de toepassing van het Belgische recht op roerende of onroerende goederen, die een objectieve band hebben met België, omdat ze in Antarctica worden gebouwd of geplaatst in het kader van activiteiten die worden uitgevoerd in het kader van een door België afgegeven vergunning.

In de praktijk worden de goederen (infrastructuur en voertuigen) die in Antarctica worden gebouwd of geplaatst in het kader van een activiteit waarvoor een milieuvergunning werd afgeleverd op grond van de wet, geregistreerd in een daartoe bestemd register. Als gevolg van deze registratie is het eigendom dan onderworpen aan het Belgische recht. Sinds 31.12.2018 zijn één vaste infrastructuur (de Prinses Elisabethbasis), 39 mobiele infrastructuren en 37 voertuigen ingeschreven in het register.

Bij koninklijk besluit van 23 mei 2018 tot uitvoering van sommige bepalingen van de wet van 21 juli 2017 heeft de regering de essentiële elementen van de procedure voor het verkrijgen van een vergunning en de termijnen voor de administratie en de minister van Leefmilieu vastgelegd in zijn of haar toekenningen betreffende de uitvoering van deze procedure.

Vooruitzichten

Het aantal vergunningen dat jaarlijks door de Belgische autoriteiten wordt afgegeven, blijft beperkt, ook op het gebied van toerisme. De milieu-impact van deze activiteiten is vaak klein of van voorbijgaande aard of minder dan klein of van voorbijgaande aard. De kans op een toekomstige stijging is klein. Niettemin dient opgemerkt dat het toerisme op Antarctica sinds 2014 gestaag is toegenomen. Tijdens het toeristenseizoen 2017-2018 bedroeg het totale aantal bezoekers dat met IAATO-operatoren reist⁶¹, 51.707, wat neerkomt op een stijging van 17% ten opzichte van het seizoen voordien. Dit cijfer vertegenwoordigt een nieuwe piek, na het bereiken van de vorige piek in het seizoen 2007-2008 (46.265). Schattingen voor 2018-2019 geven aan dat het aantal passagiers tot ongeveer 55.764 personen zal oplopen. Voorlopig is de impact van dit toerisme vooral merkbaar op het Antarctische schiereiland, met name het zuidwestelijke deel van de kust. Aangezien de mogelijkheid van een ontwikkeling van de toeristische capaciteit op de rest van het continent de komende jaren meer dan waarschijnlijk is, zal de doeltreffendheid van de internationale bepalingen op dit gebied waarschijnlijk op een gegeven moment opnieuw moeten worden beoordeeld.

Infobox
- www.ats.aq/f/ep.htm
- www.iaato.org

⁶¹ International Association of Antarctica Tour Operators

5. Statistieken betreffende de strafvervolgingen

Enkele voorafgaande opmerkingen:

Er dient aan herinnerd te worden dat het in de parketten gebruikte informaticabeheersysteem **geen mogelijkheid voorziet om de dossiers te onderscheiden volgens de aard, federaal of gewestelijk, van de milieuwetgeving**. De hier vermelde gegevens betreffen dus **zowel de regionale als federaal genomen beslissingen**. Dit hoofdstuk behandelt dus de totaliteit van de prestaties die de federale justitie levert op het vlak van leefmilieu.

1. De gepresenteerde cijfers zijn afkomstig uit de centrale databank van het College van Procureurs-generaal. De hier vermelde gegevens stemmen overeen met de toestand van de databank op 6 januari 2019. Op dat moment was de databank gebaseerd op de registraties van de correctionele afdelingen van de parketten bij de rechtbanken van eerste aanleg in het MACH-systeem, met uitzondering van het parket van Eupen en het federaal parket. Beide instanties waren op 6 januari 2019 nog niet gestart met het MACH-systeem. Dit impliceert dat de hier gegenereerde gegevens van het federaal parket nog op basis van het oude registratiesysteem REA/TPI tot stand kwamen. Voor het parket van Eupen zijn er tot op heden nog altijd geen cijfers beschikbaar.

2. Zaken die op het moment van de gegevensextractie nog niet in hun totaliteit op het parket beland zijn, worden niet mee verrekend. Concreet verwijzen we naar de zogenaamde 'vereenvoudigde processen-verbaal op listing', de 'nog lopende autonome politionele opsporingsonderzoeken', de 'vereenvoudigde autonome politionele opsporingsonderzoeken' en de 'autonome politionele opsporingsonderzoeken onbekende dader'. Wat het milieu betreft, gaat het om overtredingen die o.a. betrekking hebben op sluikstorten, geluidsoverlast, vervuiling van oppervlaktewater. Meer informatie is beschikbaar in bijlage 3 van Omzendbrief COL 8/2005 van het College van Procureurs-generaal betreffende het ambtshalve politioneel onderzoek en het vereenvoudigde proces-verbaal, van kracht geworden vanaf 1 juli 2005. Deze VPV's worden enkel bewaard op een elektronisch opslagmedium van de politiedienst, en worden dus niet doorgegeven aan het parket. De politie stuurt naar het parket enkel een maandelijkse lijst met de VPV's. Indien nodig kan de Procureur des Konings vragen om hem een bepaalde VPV toe te sturen om er een gevolg aan te geven. In dat geval wordt het dossier, eens het op het correctionele parket is, geregistreerd in het MACH-systeem.

Men dient er in het algemeen trouwens rekening mee te houden dat sommige milieumisdrijven die in een klassiek proces-verbaal aan de parketten overgemaakt werden niet in de statistieken voorkomen omdat er bijvoorbeeld een ander primair misdrijf in de zaak is (bv. diefstal) waardoor het milieu-aspect niet in de geïnformatiseerde systemen wordt geregistreerd, of omdat nieuwe feiten vaak in gegroepeerde aanvankelijke processen-verbaal worden gegoten indien een onderzoek werd opgestart (bv. één aanvankelijk proces-verbaal met opgave van 5 nieuwe feiten van sluikstorten) waardoor een onderschatting van het fenomeen milieucriminaliteit ontstaat.

Het dient dus benadrukt dat de cijfergegevens enkel een beeld geven van het aantal zaken m.b.t. milieucriminaliteit dat volgens de registraties in de geïnformatiseerde systemen door de correctionele parketten wordt behandeld, en dus geen indicatie zijn van de omvang van dit crimineel fenomeen. Zo wordt er in deze cijfers bijvoorbeeld geen rekening gehouden met de processen-verbaal die rechtstreeks overgemaakt werden aan de politieparketten die het merendeel van de zaken 'visvangst' en 'bosdecreet'

behandelen aangezien deze materies hoofdzakelijk de bevoegdheid van de politierechtbank betreffen. Ook de invoering van de gemeentelijke administratieve sancties voor kleine vormen van overlast (zoals het achterlaten van zwerfvuil vanaf 29 februari 2008) heeft een impact op de instroom van milieuzaken op de parketten.

3. De hierna behandelde gegevens betreffen enkel overtredingen door meerderjarigen of niet-geïdentificeerde personen. Overtredingen door minderjarigen worden geregistreerd door de jeugdafdelingen van de parketten.

4. **De hierna behandelde gegevens worden op een andere wijze gepresenteerd in vergelijking met de vorige rapporten.** Dit is een gevolg van de inwerkingtreding van de omzendbrief COL 16/2014 die ervoor zorgt dat beslissingen die vroeger als een zondergevolgstelling geteld werden nu als een aparte afsluitende beslissing worden weergegeven. Het gaat meer bepaald om de vroegere sepotmotieven ‘seining van de dader’, ‘pretoriaanse probatie’ en ‘administratieve sanctie’. Om de vergelijking met de voorgaande jaren te bewerkstelligen worden de gegevens die hierna volgen voor de periode 2004-2013 eveneens op deze wijze gepresenteerd.

5. Het informaticasysteem MACH voorziet in een aantal voornaamste en secundaire tenlasteleggingscodes die het mogelijk maken om milieuovertredingen te registreren. Wanneer meerdere codes worden vermeld in het dossier, zal enkel de voornaamste tenlasteleggingscode in aanmerking worden genomen in het kader van deze analyse. **Ook hier wordt er afgeweken van de vorige rapporten** gezien het aantal milieu-gerelateerde misdrijven die door de correctionele parketten behandeld worden ruimer is dan de oude selectie van tenlasteleggingscodes. Meer bepaald wordt er nu rekening gehouden met alle zaken waarin minstens één van de 21 volgende tenlasteleggingscodes geregistreerd werd: 62L – Bescherming van de bevolking tegen ioniserende stralingen; 63A – Jacht; 63B – Visvangst; 63K – Distelbestrijding; 63M – Bosdecreet; 63N - Beschermd diersoorten, planten en ivoor (conventie van Washington, 9 maart 1973); 63O – Mestdecreet; 64 – Generieke tenlasteleggingscode (voor oude zaken waar er geen specifieke letter werd toegevoegd); 64A - Lucht- en waterverontreiniging; 64B - Koolstofmonoxyde (CO); 64C - Geluidsnormen in stedelijke omgeving (KB 24 februari 1977); 64D - Commodo - incommodo (milieuvergunning); 64E – Sluikstorten; 64F - Beheer van afvalstoffen; 64G - Illegale waterwinning; 64H - Exploitatie van een inrichting zonder vergunning; 64I - Niet naleven Vlarew-wetgeving; 64J - Vlaams decreet betreffende het natuurbehoud en natuurlijk milieu (21 oktober 1997); 64L - Invoer en doorvoer van afvalstoffen (wet 12 mei 2011); 64M – Oppervlaktewaterverontreiniging; 64N - Grondwaterverontreiniging.

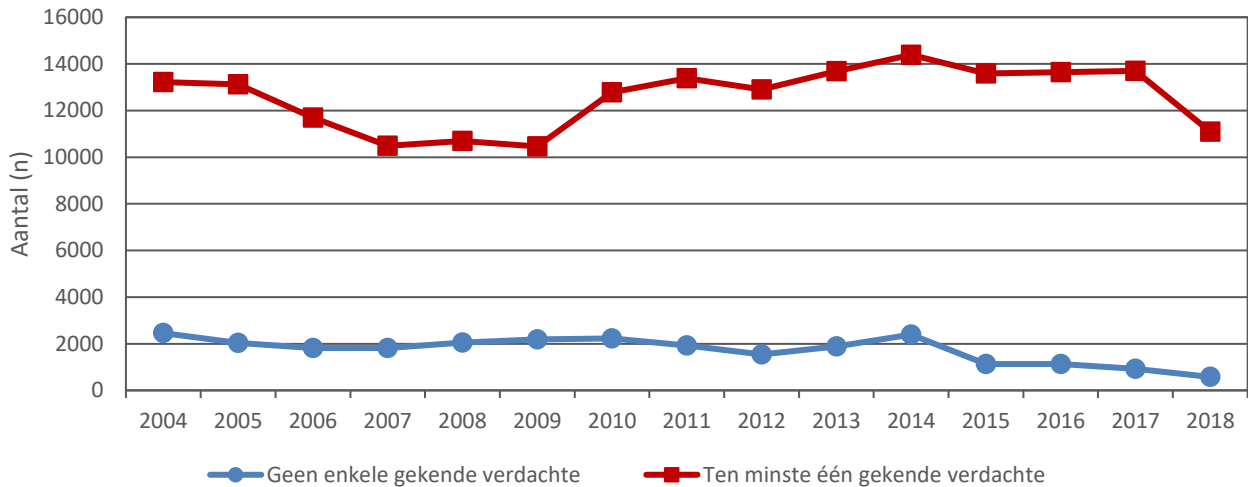
6. **Op dit moment is een update van “figuur 59: vonnissen door de correctionele rechtbank van zaken betreffende overtredingen voor milieuzaken ingediend bij de parketten tussen 01/01/2004 en 31/12/2013” uit de voorgaande rapporten niet mogelijk**, gezien het opleveren van de vonnisinhoud op basis van het registratiesysteem MACH nog niet voorzien is door de statistisch analisten van het Openbaar Ministerie. Gezien het sowieso om gegevens van de zetel gaat, wordt hiervoor verwezen naar de steundienst van het College van hoven en rechtbanken.⁶²

---

⁶² <https://www.rechtbanken-tribunaux.be/nl/rechterlijke-orde/beheer-en-ondersteuning/college-van-hoven-en-rechtbanken/statistieken>

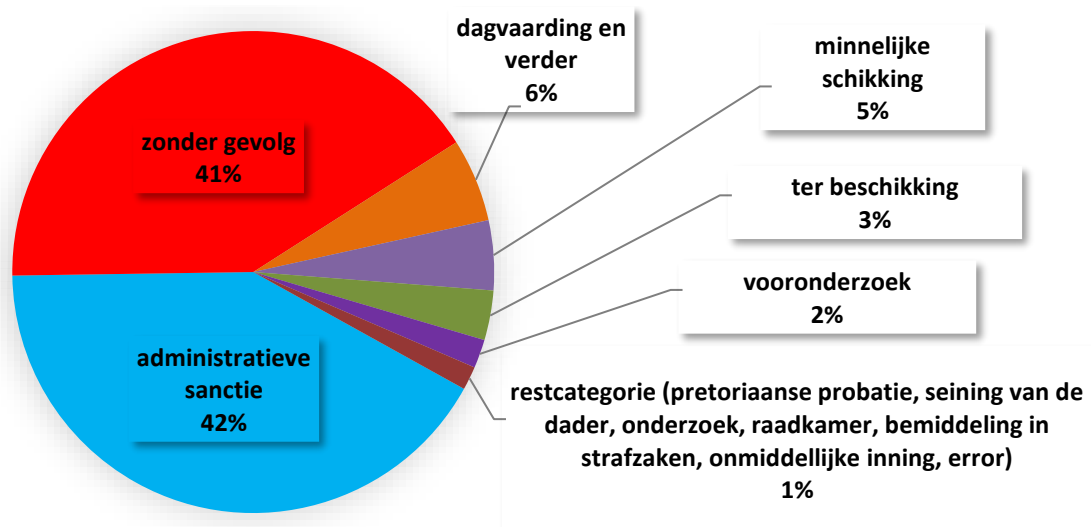
Resultaten

Van 2004 tot 2018 werden **214.966 zaken geregistreerd**. Dit is een gemiddelde van **14.331 zaken per jaar**. In 12 % van de gevallen is geen verdachte bekend, in 88 % van de gevallen is er minstens een verdachte bekend. Bij iedere zaak kunnen een of meerdere verdachten betrokken zijn. In 2018 is er sprake van een terugval met slechts 11.664 geregistreerde zaken.

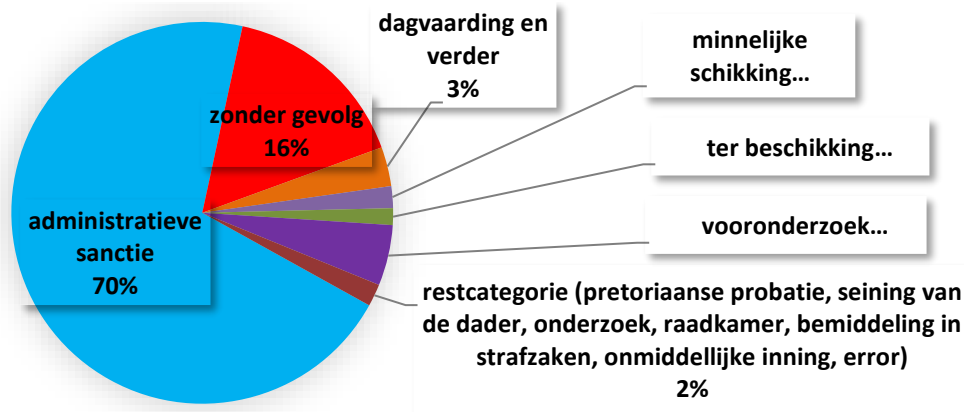

Figuur 61: Jaargemiddelde van het aantal zaken betreffende de overtredingen op milieugebied die bij de parketten werden ingediend tussen 1 januari 2004 en 31 december 2018. (Bron: Gegevensbank van het College van procureurs-generaal)

In de periode 2004-2018 werd 42 % van de zaken afgehandeld via een administratieve sanctie (voor de periode 2014-2018 is dit zelfs meer dan 70%). Daarnaast werd in de periode 2004-2018 41 % van de zaken zonder gevolg geklasseerd (voor de periode 2014-2018 is dit slechts 16%). Van deze geklasseerde zaken is 57 % te wijten aan opportuniteitsredenen en 43 % aan technische redenen.

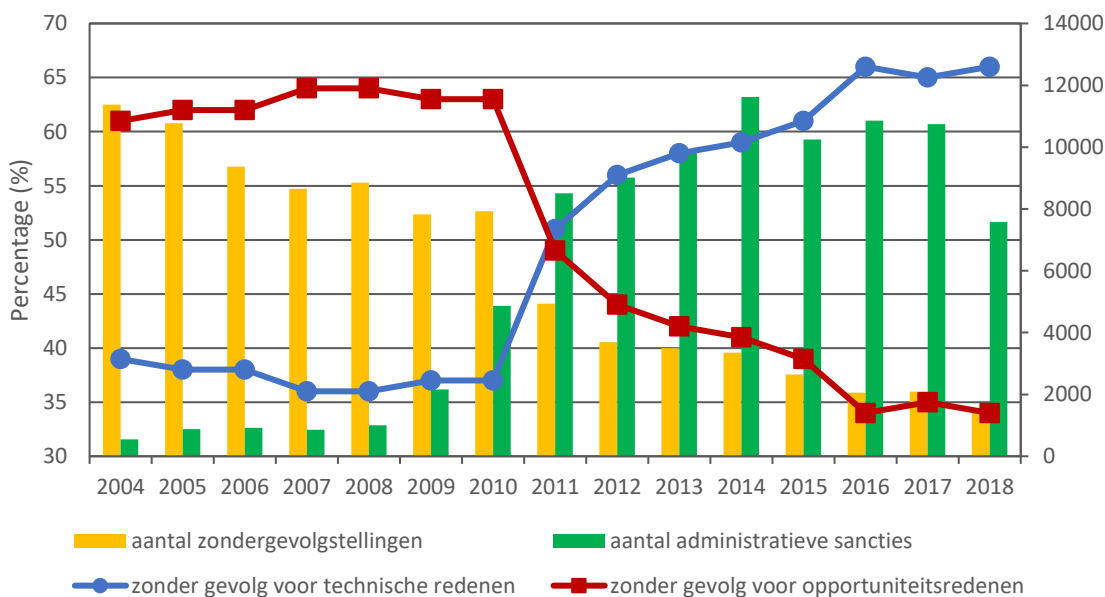

Figuur 62: Periode 2004-2018 betreffende de overtredingen op milieugebied volgens de vorderingsstaat van deze zaken. (Bron: Gegevensbank van het College van procureurs-generaal)

Figuur 63: Periode 2014-2018 betreffende de overtredingen op milieugebied volgens de vorderingsstaat van deze zaken. (Bron: Gegevensbank van het College van procureurs-generaal)

De 'leeftijd' van de dossiers varieert van minimaal 6 dagen tot maximaal 15 jaar en 6 dagen. Het is bijgevolg normaal dat het aantal zaken dat zich nog in vooronderzoek bevinden hoger ligt voor de periode 2014-2018, gezien het aandeel recente zaken hoger is.

Figuur 64: Redenen voor het klasseren van zaken door de parketten (2004-2018). (Bron: Gegevensbank van het College van procureurs-generaal)

In 2004 was 39 % van de zaken die zonder gevolg werden geklasseerd te wijten aan een technische reden. In 2018 is dit aandeel opgelopen tot 66%. De zaken die werden geseponneerd wegens opportuniteitsredenen waren in 2018 nog slechts goed voor 33 % tegenover 61 % in 2004. Deze kentering in de verhouding is vooral een gevolg van de daling van absolute aantal zaken die zonder gevolg werden geklasseerd: in 2004 bedroeg dit aantal nog 11.377 zaken tegenover 1.491 zaken in 2018. Deze sterke daling kan uiteraard niet los gezien worden van de enorme aangroei van zaken die via een administratieve sanctie worden afgehandeld: in 2004 bedroeg dit aantal slechts 542 zaken tegenover 7.573 in 2018.

Hoofdstuk 9: Openbaar beheer

Inleiding

Dit thema legt de nadruk op het milieubeleidskader en op de instrumenten die de overheid inzet om in haar beleid rekening te houden met het milieu en duurzame ontwikkeling.

1. Het beleidskader van de Europese Unie voor het milieu

Besluit nr. 1386/2013/EU van het Europees Parlement en de Raad van 20 november 2013 markeerde de goedkeuring van het zevende milieuactieprogramma, dat dient als kader voor het milieubeleid van de Europese Unie tot 2020. Voor een samenvatting van het programma verwijzen we naar het tweede verslag P148.

2. Omzetting van de richtlijnen: inbreuken

Voor de context zie het tweede verslag P148.

Op 11 juni 2018 heeft de Europese Commissie haar halfjaarlijkse scorebord van de 'interne markt' afgesloten. België verbeterde zijn score met een percentage van 1,5% en een totaal van 16 niet-omgezette richtlijnen (waarvan 4 betreffende het milieu), vergeleken met het scorebord van juni 2017, waar het de score van 1,9% behaalde met 23 niet-omgezette richtlijnen. Ondanks deze vooruitgang kan België nog steeds verbeteren: de getolereerde Europese norm van een tekort van 1% blijft het streefdoel, 35 gevallen van inbreuken zijn hangende.

Als we kijken naar de omzetting van milieunormen in de zin van de EU-Verdragen, zijn er geen zaken meer hangende bij het Hof van Justitie van de EU. De laatste maanden is de situatie echter enigszins verslechterd. Sinds 2017 heeft de Commissie verschillende nieuwe met redenen omklede adviezen en ingebrekestellingen aan het adres van België uitgebracht. Voor de federale overheid gaat het om de omzetting van de milieuaansprakelijkheidsrichtlijn (Richtlijn 2004/35/EG) die een wettelijk kader vaststelt op basis van het beginsel van 'de vervuiler betaalt' en die tot doel heeft milieuschade te voorkomen en te herstellen. Hoewel de richtlijn door de gewesten naar behoren ten uitvoer is gelegd, blijft de federale wetgeving (die van toepassing is op de Belgische mariene wateren) onvolledig wat betreft de herstelacties die geëist kunnen worden en de personen die deze moeten nemen. De Europese Commissie had er bij België tevens op aangedrongen zijn nationale wetgeving aan te passen om rekening te houden met de wijzigingen die werden ingevoerd door de richtlijn betreffende de milieueffectenbeoordeling (richtlijn 2014/52/EU). Het doel van deze richtlijn is ervoor te zorgen dat projecten die aanzienlijke milieueffecten kunnen hebben, naar behoren worden beoordeeld voordat zij worden goedgekeurd. Deze procedure werd in januari 2019 geklasseerd.

Wat de ingebrekestellingen betreft, heeft de Commissie vastgesteld dat België, waar aanzienlijke hoeveelheden hout op de EU-markt worden gebracht, sinds de inwerkingtreding van de EU-verordening inzake hout (verordening (EU) nr. 995/2010) in 2013 geen groot aantal controles heeft uitgevoerd. De verordening verbiedt het op de EU-markt brengen van illegaal gekapt hout en houtproducten die van dergelijk hout afkomstig zijn, en draagt zo bij tot de bescherming van de biodiversiteit en de bossen wereldwijd. De Commissie is ook van mening dat België heeft nagelaten de bevoegde autoriteiten aan te wijzen, die verantwoordelijk zijn voor de toepassing van de EU-regels die voor de gebruikers van het Nagoya-protocol inzake de toegang tot genetische rijkdommen gelden (Verordening (EU) nr. 511/2014 inzake

toegang tot genetische rijkdommen en de eerlijke en billijke verdeling van voordelen voortvloeiende uit hun gebruik). Elke lidstaat dient een of meer bevoegde instanties aan te wijzen, die verantwoordelijk zijn voor de toepassing van deze verordening inzake toegang tot genetische rijkdommen en dient tevens een systeem van doeltreffende, evenredige en afschrikkende sancties vast te stellen die van toepassing zijn op inbreuken op deze verordening.

3. Milieurechten voor een beter milieubeheer

In dit rapport komt het aspect toegang tot de rechter niet aan bod aangezien er sinds het eerste rapport specifiek voor milieuaangelegenheden geen wijzigingen werden doorgevoerd. Zie ook tweede rapport P151.

Toegang tot milieu-informatie – Aarhus

De toegang tot overheidsdocumenten is een fundamenteel recht. In België wordt dit recht op toegang tot overheidsdocumenten trouwens gezien als een grondwettelijk recht (artikel 32 van de Grondwet).

In 2016 hebben de federale staat en de drie gewesten elk hun vijfde rapport voorgesteld. Deze werden onderworpen aan een publieksraadpleging en bezorgd aan het secretariaat van het Verdrag in december 2016. De nationale synthese bevat onder meer een samenvatting van de resultaten van de openbare raadpleging. Deze rapporten over de toepassing van de richtlijn over de toegang tot milieu-informatie zijn beschikbaar op de website www.aarhus.be.

Het Contact Center van de FOD VVVL ontvangt gemiddeld een 200-tal informatieaanvragen over milieu per maand. Daarnaast ontvangt de Helpdesk Biocides, Chemicals, CLP en Products (specifiek voor professionele gebruikers) gemiddeld een 120-tal vragen per maand⁶³.

Sommige aanvragen worden door de federale overheid afgewezen. De aanvrager kan dan beroep aantekenen wanneer hij vindt dat deze afwijzing ongegrond is. 9 beroepen tegen de FOD VVVL (over het rookverbod, tropisch hout, chemische stoffen en nucleair afval) werden ingediend bij de Federale Beroepscommissie voor de toegang tot milieu-informatie sinds de vorige nota (cf. **Erreur ! Source du renvoi introuvable.**27). De volledige beslissingen kunnen worden geraadpleegd op de website van de beroepscommissie www.bestuursdocumenten.be.

Over het algemeen stellen we het volgende vast:

- een aanzienlijke toename van het aantal "nucleaire" zaken in 2016 en 2017, aangezien deze meer dan 50% van de beroepen in die jaren voor hun rekening namen;
- een aanzienlijke toename van het aantal zaken in verband met de spreiding van de vluchten boven Brussel in 2014 en 2015;
- het percentage van de beslissingen waarbij de bij het beroep betrokken milieu-instantie wordt verplicht om de aangevochten milieu-informatie mee te delen, bedroeg 14% in 2018, 60% in 2017, 37% in 2016, 50% in 2015 en 23% in 2014. De meeste van deze verzoeken om informatie zijn gericht aan ministers. Zij zijn goed voor een aanzienlijk aantal tussentijdse beslissingen.

---

⁶³ Dit zijn gemiddelden sinds 2017, nadat er een apart registratiesysteem werd opgestart voor de Helpdesk Biocides, Chemicals, CLP & Products. Voordien (2014-2016) werden de aanvragen samen geregistreerd, met een gemiddelde van een 300-tal vragen per maand.

- op nucleair gebied worden de meeste verzoeken geformuleerd door een federale afgevaardigde en door de ngo Greenpeace;
- zowel op het gebied van hout als op het gebied van financiële investeringen zijn de verzoeken uitsluitend afkomstig van de ngo Greenpeace;
- op het gebied van chemische stoffen worden de verzoeken uitsluitend ingediend door de ngo IEW;
- voor de sector van de luchtmobiliteit worden de verzoeken voornamelijk ingediend door burgers (luchthaven van Zaventem) of door een ngo (luchthaven van Oostende).
- Tegen sommige beslissingen werd bij de Raad van State een beroep tot nietigverklaring en/of schorsing ingesteld. Beslissing 2016/17 (illegale invoer van exotisch hout) maakt momenteel het voorwerp uit van een beroep. In 2016 heeft de Raad van State de beslissingen 2014/09 (illegale invoer van exotisch hout) en 2013/07 (contract in Rusland voor een baggeroperatie via de Delcrederedienst) nietig verklaard. Tot slot heeft de Raad van State het beroep tot schorsing en nietigverklaring van beslissing 2014/05 (lijst van koffiesoorten die zich in een illegale situatie bevinden met betrekking tot de tabakswetgeving) van de minister van Volksgezondheid verworpen.

Om het recht op effectieve toegang tot milieu-informatie te waarborgen, moet de daling (waargenomen in 2018) van het aantal beslissingen die de milieu-instantie verplichten om de aangevochten informatie aan de Beroepscommissie mee te delen, worden voortgezet en tot nul worden teruggebracht.

Tabel 27: Samenvatting en jaaroverzicht van de zaken die voor de Beroepscommissie werden gebracht (2014-2018)

Jaar	Aantal beslissingen	Aantal effectieve beroepen	Gegronde beroepen	Niet-gegronde beroepen	Beroep zonder voorwerp (informatie intussen meegedeeld)	Beroep niet-ontvankelijk	Beslissing over een verzoek om openbaarmaking van de documenten gericht aan de Beroepscommissie
2018	14	13 (waarvan 6 voor de nucleaire sector)	3 (alle in nucleaire aangelegenheden)	6	1	1 (onbevoegdheid van de Commissie)	2
2017	15	9 (waarvan 6 voor de nucleaire sector)	2 (1 nucleaire kwestie/1 mobiliteitskwestie)	3	1	-	9
2016	29	19 (waarvan 12 in nucleaire aangelegenheden)	7 (waarvan 4 gedeeltelijk gegrond //5 in nucleaire aangelegenheden)	8	1	2	11
2015	22	13 (waarvan 7 in nucleaire aangelegenheden en 4 in mobiliteitskwesties)	6 (waarvan 1 gedeeltelijk)	4	-	1	11
2014	30	22 (waarvan 4 in nucleaire aangelegenheden en 8 in mobiliteitskwesties)	11 (waarvan 4 gedeeltelijk gegrond)	11	-	1	7

Tabel 28: Beroep tegen beslissingen inzake toegang tot de informatie. De aanvragen zijn gesteld in de taal waarin het beroep werd ingediend. (Bron: Federale Beroepscommissie voor de toegang tot milieu-informatie)

2018	Over het verkrijgen van documenten met betrekking tot erkenningen als slachthuis	vzw GAIA	FAVV	2018-14	Beroep ongegrond (info bestaat niet)
	Documents relatifs à la proposition de la Commission des provisions nucléaires élaborée en vue de modifier la loi du 11 avril 2003	Nollet	Commissie voor nucleaire voorzieningen	2018-13	Ontvankelijk maar ongegrond (informatie vrijwillig en vertrouwelijk verstrekt door Electrabel)
	Objet de la demande non identifiée	Leclercq	Federale Beroepscommissie voor de toegang tot milieu-informatie	2018-12	Onbevoegdheid van de Beroepscommissie
	Data over de bezettingsgraad van de NMBS-lijnen en van de verzamelde data aan de hand van het ITRIS-toestel	Bontinck	NMBS	2018-11	Beroep ongegrond (geen milieu-informatie)
	Über einen Antrag auf Zugang zu "einer Auflistung aller meldepflichtigen Ereignisse in den belgischen Atomkraftwerke	Kotting-Uhk	FANC	2018-10	Beroep zonder voorwerp geworden (info verstrekt)
	Accès à les quantités précises de substances manufacturées à l'état nanoparticulaire ayant fait l'objet d'un enregistrement en application de l'AR du 27 mai 2014 ainsi les domaines d'utilisation de celles-ci	IEW	FOD Volksgezondheid	2018-9	Beroep ongegrond (informatie bestaat niet of moet worden verwerkt)
	Accès aux quantités de substances actives de biocides mises sur le marché	IEW	FOD Volksgezondheid	2018-8	Beroep ongegrond (informatie bestaat niet of moet worden verwerkt)
	Accès à l'avant-projet de loi en vue de renforcer le cadre légal pour assurer la disponibilité des provisions constituées par Electrabel pour financer le démantèlement de ses centrales au moment voulu	Nollet	Commissie voor nucleaire voorzieningen	2018-7	Zie CFR-2 (zelfde verhaal).
	Accès à un document de travail de 164 pages élaborant une politique nationale relative à la gestion à long terme des déchets nucléaires de haute activité et/ou de longue durée de vie	Nollet	SEA-adviescomité	2018-6	Gegrond
	Accès à l'ensemble des documents relatifs à la proposition de la Commission des provisions nucléaires élaboré en vue de modifier la loi du 11 avril 2003	Nollet	Commissie voor nucleaire voorzieningen	2018-5	Gegrond
	Accès aux documents transmis à la Commission européenne, dans le cadre des aides d'État relatives à la garantie que la	Nollet	Minister van Financiën	2018-4	Niet duidelijk - Gedeeltelijk gegrond?

	Belgique doit donner pour les accidents nucléaires et qui ont été transmis aux instances européennes				
	Toegang tot een register met aan asbest-gerelateerde ziektes en overlijdens	ABESIM	FOD Volksgezondheid	2018-3	Verzoek moet onmiddellijk doorverwezen worden naar de bevoegde milieu-instantie.
	Donner accès aux documents transmis à la Commission européenne, dans le cadre des aides d'État relatives à la garantie que la Belgique doit donner pour les accidents nucléaires et qui ont été transmis aux instances européennes	Nollet	Minister van Financiën	2018-2 (voorlopige beschikking)	Aan de Minister om juridische argumenten aan te voeren
	Persoonsgegevens openbaar te maken die zich bevinden in formulieren die aan het FAVV werden verstrekt	GAIA	FAVV	2018-1	Ongegrond (persoonsgegevens die niet gedeeld kunnen worden)
2017	Donner accès aux documents transmis à la Commission européenne, dans le cadre des aides d'État relatives à la garantie que la Belgique doit donner pour les accidents nucléaires et qui ont été transmis aux instances européennes	Nollet	Minister van Financiën	2017-15 (voorlopige beschikking)	Door de Minister van Financiën aan Commissie te verstrekken informatie
	Impliciete weigering om toegang te geven tot documenten met betrekking tot de baankeuzes op de luchthaven van Oostende	VZW WILOO	Minister van Mobiliteit	2017-14	De minister moet de documenten bezorgen - indien hij de documenten niet in zijn bezit heeft, moet hij de aanvraag doorsturen naar Belgocontrol.
	Impliciete weigering om toegang te geven tot documenten met betrekking tot de baankeuzes op de luchthaven van Oostende	VZW WILOO	Minister van Mobiliteit	2017-13	De minister moet de documenten aan de Beroepscommissie meedelen.
	Accès à un rapport présentant les résultats de l'inspection sur l'évolution des fissures dans les cuves des centrales de Doel 3 et de Tihange et à le synthèse	Nollet	BELV	2017-12	Beroep zonder voorwerp (documenten inmiddels verstrekt)
	Toegang tot gegevens over het gebruik van bepaalde werkzame stoffen en hun ontwikkeling in de tijd	IEW	FOD Volksgezondheid	2017-11	Ongegrond (informatie bestaat niet als zodanig omdat er uitgegaan wordt van een zekere manipulatie)
	Accès à un copie complète d'un rapport présentant les résultats d'une inspection ainsi que de la synthèse qu'en fait Bel V	Nollet	ENGIE-Electrabel	2017-10	Ongegrond (ENGIE is geen milieuinstantie in de zin van de wet)
	Accès à l'ensemble des documents portant sur la gestion à long terme des déchets nucléaires	Nollet	NIRAS	2017-9	Ongegrond (informatie onvolledig)

	Accès à un rapport présentant les résultats de l'inspection sur l'évolution des fissures dans les cuves des centrales de Doel 3 et de Tihange et à le synthèse	Nollet	BEL V	2017-8 (voorlopige beschikking)	Toezending van de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie
	Toegang tot het rapport dat aanleiding gaf tot het bericht op de website van het FANC met als titel "Geen toename waterstofvlokken in Doel 3".	Greenpeace	FANC	2017-7	Geground
	Refus implicite de donner accès aux résultats des tests de signaux sonores réalisés par INFRABEL sur la voie ferrée sise à hauteur de Profondeville	Nollet	INFRABEL	2017-6	Geground (maar opgelet voor bepaalde passages met betrekking tot het auteursrecht die pas later met de toestemming van de auteur kunnen worden gecommuniceerd)
	Accès à la convention tripartite entre l'Etat, la société de provisionnement et les exploitants nucléaires	Nollet	Minister van Energie en Duurzame Ontwikkeling	2017-5	De minister moet de gevraagde informatie aan de Commissie bezorgen
	Accès aux documents relatifs aux taux d'actualisation des provisions nucléaires	Nollet	Minister van Energie en Duurzame Ontwikkeling	2017-4	De minister moet de gevraagde informatie aan de Commissie bezorgen
	Accès à la convention tripartite entre l'Etat, la société de provisionnement et les exploitants nucléaires	Nollet	Minister van Energie en Duurzame Ontwikkeling	2017-3 (voorlopige beschikking)	De minister moet de gevraagde informatie aan de Commissie bezorgen
	Accès aux documents relatifs aux taux d'actualisation des provisions nucléaires	Nollet	Minister van Energie en Duurzame Ontwikkeling	2017-2 (voorlopige beschikking)	De minister moet de gevraagde informatie aan de Commissie bezorgen
	Accès au rapport de synthèse et d'évaluation des travaux réalisés par les institutions et entreprises concernées, établi en exécution de la résolution de la Chambre de 1993	Nollet	Minister van Energie en Duurzame Ontwikkeling	2017-1	De minister moet de gevraagde informatie aan de Commissie bezorgen
2016	Accès à l'ensemble des études prévu dans la convention Tihange à la prolongation des centrales nucléaires ainsi que certaines informations	Nollet	Minister van Energie en Duurzame Ontwikkeling	2016-29	De minister moet de gevraagde informatie aan de Commissie bezorgen
	Accès au rapport de synthèse et d'évaluation des travaux réalisés par les institutions et entreprises concernées, établi en exécution de la résolution de la Chambre de 1993	Nollet	Minister van Energie en Duurzame Ontwikkeling	2016-28	De minister moet de gevraagde informatie aan de Commissie bezorgen
	Accès aux rapports de la Commission des provisions nucléaires	Nollet	Commissie voor nucleaire voorzieningen	2016-27	Gedeeltelijk geground (sommige informatie is louter economisch van aard en sommige milieu-informatie kan als vertrouwelijk gelden)
	Accès aux rapports de la Commission des provisions nucléaires	Nollet	Commissie voor nucleaire voorzieningen	2016-26	Deels geground

	Accès à une copie des rapports dans lesquels Synatom présente sa politique d'investissement	Nollet	SYNATOM	2016-25	Deels gegrond (sommige informatie is milieu-informatie waarvoor geen vertrouwelijkheid geldt)
	Toegang tot documenten met betrekking tot de situatie aan de situatie aan de luchthaven van Oostende	VZW WILOO	Minister van Mobiliteit	2016-24	Ontvankelijk maar ongegrond
	Accès à l'ensemble des études prévu dans la convention Tihange à la prolongation des centrales nucléaires ainsi que certaines informations	Nollet	Minister van Energie en Duurzame Ontwikkeling	2016-23 (voorlopige beschikking)	De minister moet nagaan of FOD die onder zijn bevoegdheid valt, over de gevraagde documenten beschikt
	Refus implicite de donner accès à une convention tripartite entre l'Etat, la société de provisionnement et des exploitants nucléaires	Nollet	Minister van Energie en Duurzame Ontwikkeling	2016-22 (voorlopige beschikking)	Niet ontvankelijk (aanvraag niet ontvangen door de minister)
	Refus implicite de donner accès aux accords et documents en relation avec l'exploitation de l'aéroport de Zaventem	x	Minister van Mobiliteit	2016-21	Ongegrond (noch de minister, noch Belgocontrol beschikt over de gevraagde informatie)
	Accès à l'ensemble des notes que l'ONDRAF a rédigées dans le cadre de la vérification des chiffres qui conduisent à la constitution des provisions pour la gestion des combustibles irradiés	Nollet	NIRAS	2016-20	Gedeeltelijk gegrond? (niet duidelijk)
	Accès à un tableau pluriannuel des écarts négatifs et de la hauteur des compensations qui ont dû être apportées en précisant quel était le taux d'actualisation en vigueur et quel était le taux qui avait été atteint pour chacune de ces années	Nollet	SYNATOM	2016-19	Ongegrond (beschikt niet over de gevraagde informatie)
	Toegang tot documenten met betrekking tot een baggerproject in Rusland en de verzekering ervan	Greenpeace	Delcredere	2016-18	Gegrond
hout	Accès aux documents en relation avec des contrôles des opérateurs en application du Règlement UE n°995/2010	Greenpeace	FOD Volksgezondheid	2016-17	Ongegrond (onrechtmatig verzoek) Beroep bij de Raad van State
	Accès à la certification du réviseur d'entreprise concernant le rapportage des liquidités	Nollet	Commissie voor nucleaire voorzieningen	2016-16	Ongegrond (geen milieu-informatie)
	Accès à l'étude menée en collaboration avec la Trésorerie et la Banque nationale de Belgique sur l'évolution des taux d'intérêt sans risque à long et à très long terme	Nollet	Commissie voor nucleaire voorzieningen	2016-15	Ongegrond (geen milieu-informatie)
	Accès aux différentes conventions établies entre	Nollet	Commissie voor nucleaire voorzieningen	2016-14	Ongegrond (geen milieu-informatie)

	Synatom et l'exploitant nucléaire qui sont en principe communiquées afin que la Commission des provisions nucléaires en vérifie la conformité				
	Accès à une étude complémentaire pour la partie démantèlement en cas de prolongation de la durée d'exploitation de Tihange 1 de 10 ans	Nollet	Commissie voor nucleaire voorzieningen	2016-13	Ongegrond (beschikt niet over de gevraagde informatie)
	Toegang tot het veiligheidsrapport van de reactor van Doel 3	Groen	FANC	2016-12	Gegrond
	Toegang tot documenten met betrekking tot een baggerproject in Rusland en de verzekering ervan	Greenpeace	Delcredere	2016-11	Delcredere is een milieu-instantie en moet informatie doorgeven aan de Beroepscommissie
	Accès aux rapports de la Commission des provisions nucléaires	Nollet	Commissie voor nucleaire voorzieningen	2016-10	De Commissie voor nucleaire voorzieningen moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie bezorgen
	Accès aux rapports relatifs à la politique d'investissement de SYNATOM	Nollet	SYNATOM	2016-9	Synatom moet de gevraagde informatie bezorgen
	Refus implicite de donner accès au rapport intermédiaire de l'International Review Board de mai 2015	Nollet	FANC	2016-8	Beroep zonder voorwerp (documenten inmiddels verstrekt)
Hout	Gedeeltelijke weigering om toegang te geven tot documenten m.b.t. het illegaal transport van tropisch hout	Greenpeace	FOD Volksgezondheid	2016-7	Gegrond
	Toegang tot het veiligheidsrapport van de reactor van Doel 3	Greenpeace	FANC	2016-6	FANC moet de gevraagde informatie bezorgen
Hout	Accès aux documents en relation avec des contrôles des opérateurs en application du Règlement UE n°995/2010	Greenpeace	FOD Volksgezondheid	2016-5	FOD moet de gevraagde informatie bezorgen
	Toegang tot alle vergunningen die op een bepaald adres zijn verleend	Vandeheende	Gemeente Vorst	2016-4	Onbevoegdheid van de Beroepscommissie
	Toegang tot documenten met betrekking tot de luchthaven van Oostende	VZW WILOO	Minister van Mobiliteit	2016-3	De minister moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Accès aux accords et documents en relation avec l'exploitation de l'aéroport de Zaventem	Desmaele	Minister van Mobiliteit	2016-2	De minister moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Gedeeltelijke weigering om toegang te geven tot documenten m.b.t. het illegaal transport van tropisch hout	Greenpeace	FOD Volksgezondheid	2016-1	FOD moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
2015	Toegang tot documenten met betrekking tot de luchthaven van Oostende	VZW WILOO	Minister van Mobiliteit	2015-22	De minister moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken

	Refus implicite de donner accès aux documents contenus dans les dossiers de justification concernant le redémarrage des réacteurs nucléaires Doel 3 et Tihange 2	X	FANC	2015-21	Gegrond
	Refus implicite de donner accès aux accords et documents en relation avec l'exploitation de l'aéroport de Zaventem	Desmaele	Minister van Mobiliteit	2015-20	De minister moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Toegang tot TRACESCERTIFICAAT INTRA.SK.SK.2014.0005425	Vermeire	FAVV	2015-19	Verkeerde rechtsgrondslag (wet van 1994)
	Refus implicite de donner accès aux accords et documents en relation avec l'exploitation de l'aéroport de Zaventem	Desmaele	Minister van Mobiliteit	2015-18	Onmogelijkheid om een beslissing te nemen omdat de minister de documenten niet bezorgd heeft Beroep bij de Raad van State (zonder voorwerp na de nieuwe beschikking 2015-20)
	Toegang tot documenten m.b.t. een voorgestelde wijziging aan de wet van 5 augustus 2006	Greenpeace	Delcredere	2015-17	Ongegrond (geen milieu-informatie)
	Toegang tot documenten m.b.t. een voorgestelde wijziging aan de wet van 5 augustus 2006	Greenpeace	FOD Economie	2015-16	Ongegrond (geen milieu-informatie)
	Toegang tot documenten met betrekking tot de verlenging van de levensduur van een kerncentrale	Greenpeace	Minister bevoegd voor Energie	2015-15	Gegrond
	Toegang tot documenten met betrekking tot de verlenging van de levensduur van een kerncentrale	Meeusen	Minister van Leefmilieu	2015-14	De commissie kan geen uitspraak doen, omdat de gevraagde documenten ontbreken
	Toegang tot documenten met betrekking tot de verlenging van de levensduur van een kerncentrale	Greenpeace	FOD Economie	2015-13	Verzoek gebundeld met 2015-3
	Toegang tot documenten met betrekking tot de verlenging van de levensduur van een kerncentrale	Greenpeace	Minister bevoegd voor Energie	2015-12	De minister moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Toegang tot documenten met betrekking tot de verlenging van de levensduur van een kerncentrale	Meeussen	Minister van Leefmilieu	2015-11	De minister moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Toegang tot documenten met betrekking tot de verlenging van de levensduur van een kerncentrale	Greenpeace	Minister bevoegd voor Energie	2015-10	De minister moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Toegang tot een kopie van inspectieverslagen	Voorhoof	FAVV	2015-9	Ongegrond (geen milieu-informatie)
	Toegang tot een kopie van een convenant over de verlenging van de levensduur van een kerncentrale	Meeussen	Minister van Leefmilieu	2015-8	De minister moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Refus implicite de donner accès aux décisions prises sur lesquelles est fondée une	X	Minister van Leefmilieu	2015-7	Gegrond (onder voorbehoud van de individuele meningen die in de

	nouvelle dispersion des avions sur Bruxelles, en vigueur depuis le mois de février				verslagen van de vergaderingen geformuleerd werden)
	Donner accès à un rapport sur l'exécution possible de l'arrêt du 31 juillet 2014	X	Staatssecretaris voor Leefmilieu	2015-6	De staatssecretaris moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie bezorgen
	Refus implicite de donner accès aux décisions prises sur lesquelles est fondée une nouvelle dispersion des avions sur Bruxelles, en vigueur depuis le mois de février	Herrero	Staatssecretaris voor Leefmilieu	2015-5	De staatssecretaris moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Refus implicite de donner accès aux décisions prises sur lesquelles est fondée une nouvelle dispersion des avions sur Bruxelles, en vigueur depuis le mois de février	Roeland	Staatssecretaris voor Leefmilieu	2015-4	Gegrond (onder voorbehoud van de individuele meningen die in de verslagen van de vergaderingen geformuleerd werden)
	Toegang tot informatie met betrekking tot scheurtjes in de reactorvaten van kernreactoren	Greenpeace	FANC	2015-3	Deels gegrond
	Toegang tot een kopie van een convenant over de verlenging van de levensduur van een kerncentrale	Meeussen	Minister van Leefmilieu	2015-2	De minister moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Toegang tot milieu-informatie in het bezit van de Federale Participatie- en Investeringsmaatschappij	Greenpeace	Federale Participatie- en Investeringsmaatschappij	2015-1	Ongegrond (geen milieu-informatie)
2014					
	Toegang tot informatie met betrekking tot scheurtjes in de reactorvaten van kernreactoren	Greenpeace	FANC	2014-30	Gegrond
	Toegang tot milieu-informatie in het bezit van de Federale Participatie- en Investeringsmaatschappij	Greenpeace	Federale Participatie- en Investeringsmaatschappij	2014-29	Ongegrond (geen milieu-informatie)
	Toegang tot bepaalde informatie in een register	Greenpeace	FOD Volksgezondheid	2014-28	Gegrond
	Toegang tot milieu-informatie in het bezit van FINEXPO	Greenpeace	FINEXPO	2014-27	Ongegrond (geen milieu-informatie)
	Refus implicite de donner information et accès à un rapport d'analyse préliminaire des plaintes	x	OMBUDSDIENST VOOR DE LUCHTHAVEN BRUSSEL-NATIONAAL	2014-26	Ongegrond (geen milieu-informatie)
	Refus implicite de donner accès à toutes les décisions sur lesquelles repose l'actuel plan de dispersion des avions sur Bruxelles	x	OMBUDSDIENST VOOR DE LUCHTHAVEN BRUSSEL-NATIONAAL	2014-25	Ongegrond (beschikt niet over de milieu-informatie)
	Toegang tot milieu-informatie in het bezit van de Federale Participatie- en Investeringsmaatschappij	Greenpeace	Federale Participatie- en Investeringsmaatschappij	2014-24	Verzoek te vaag

	Toegang tot vragen gesteld door het FANC aan NIRAS over het cAt-project in Dessel	Meeussen	FANC	2014-23	Gegron
	Refus implicite de donner accès à un rapport sur l'exécution possible de l'arrêt du 31 juillet 2014	X	Staatssecretaris voor Leefmilieu	2014-22	De staatssecretaris moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Toegang tot milieu-informatie in het bezit van de Belgische Maatschappij voor Internationale Investing	Greenpeace	BELGISCHE MAATSCHAPPIJ VOOR INTERNATIONALE INVESTERING	2014-21	Ongegrond (BMI is geen milieu-instantie)
	Refus implicite de donner accès des décisions sur le survol de Bruxelles	X	Staatssecretaris voor Leefmilieu	2014-20	Gegron
	Toegang tot milieu-informatie met betrekking tot baggerwerken	Greenpeace	Delcredere	2014-19	Deels gegron
	Refus implicite de donner accès à des analyses de plaintes	Herrero	OMBUDSDIENST VOOR DE LUCHTHAVEN BRUSSEL-NATIONAAL	2014-18	Deels gegron Beroep bij de Raad van State
	Toegang tot documenten m.b.t. het dreigend stroomtekort	Meeussen	Elia	2014-17	Niet-ontvankelijk (de termijn voor het nemen van de beslissing is nog niet verstrekken)
	Refus implicite de donner accès aux décisions prises sur lesquelles est fondée une nouvelle dispersion des avions sur Bruxelles, en vigueur depuis le mois de février	Herrero	Staatssecretaris voor Leefmilieu	2014-16	De staatssecretaris moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Refus implicite de donner accès aux décisions prises sur lesquelles est fondée une nouvelle dispersion des avions sur Bruxelles, en vigueur depuis le mois de février	Roeland	Staatssecretaris voor Leefmilieu	2014-15	De staatssecretaris moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Refus implicite de réagir à une plainte	x	OMBUDSDIENST VOOR DE LUCHTHAVEN BRUSSEL-NATIONAAL	2014-14	Ongefundeerd (de gevraagde informatie bestaat niet)
	Refus implicite de donner certaines informations	Herrero	OMBUDSDIENST VOOR DE LUCHTHAVEN BRUSSEL-NATIONAAL	2014-13	Ongefundeerd (de gevraagde informatie bestaat niet)
	Refus implicite de donner accès aux décisions prises sur lesquelles est fondée une nouvelle dispersion des avions sur Bruxelles, en vigueur depuis le mois de février	X	Staatssecretaris voor Leefmilieu	2014-12	Gegron
	Weigering om toegang te geven tot documenten bezorgd door de Nationale Delcredere dienst aan de OESO	Greenpeace	Delcredere	2014-11	Niet duidelijk
	Refus implicite de donner accès à la carte de bruit stratégique" pour l'agglomération bruxelloise	X	Leefmilieu Brussel	2014-10	Ongegrond (Leefmilieu Brussel is geen milieu-instantie)
	Refus implicite de donner accès aux décisions prises sur lesquelles est fondée une nouvelle dispersion des avions	x	OMBUDSDIENST VOOR DE LUCHTHAVEN BRUSSEL-NATIONAAL	2014-9	De ombudsdienst moet de gevraagde informatie verstrekken

	sur Bruxelles, en vigueur depuis le mois de février				
	Refus implicite de donner accès aux décisions prises sur lesquelles est fondée une nouvelle dispersion des avions sur Bruxelles, en vigueur depuis le mois de février	X	Staatssecretaris voor Leefmilieu	2014-8	De staatssecretaris moet de gevraagde informatie aan de Beroepscommissie verstrekken
	Toegang tot het verslag van breuktaaiheidstesten	Greenpeace	STUDIECENTRUM VOOR KERNENERGIE	2014-7	Ongegrond (SCK is in casu geen milieu-instantie)
	Toegang tot documenten bezorgd door Delcredere aan de OESO	Greenpeace	Delcredere	2014-6	Delcredere moet de informatie aan de Beroepscommissie bezorgen
tabak	Toegang tot een lijst van cafés die het rookverbod niet hebben nageleefd	Meeussen	FOD Volksgezondheid	2014-5	Deels gegrond
	Toegang tot documenten bezorgd door Delcredere aan de OESO	Greenpeace	Delcredere	2014-4	Gegrond
	Toegang tot documenten bezorgd door Delcredere aan de OESO	Greenpeace	Delcredere	2014-3	Delcredere moet de informatie aan de Beroepscommissie bezorgen
	Toegang tot communicatie gevoerd met betrekking tot in Rusland uitgevoerd project	Greenpeace	Delcredere	2014-2	Ongegrond
	Toegang tot de maandelijke milieu-updates die de Nationale Delcredere dienst ontving met betrekking tot een baggerproject in Rusland	Greenpeace	Delcredere	2014-1	Gegrond

INFOBOX:

Website: <http://www.ibz.rrn.fgov.be/fr/commissions/acces-aux-informations-environnementales/introduction/>

4. Publieke inspraak in de ontwikkeling van plannen en programma's

Zie het tweede rapport, P153-154.

In het algemeen is het aantal reacties op een openbare raadpleging vrij klein. Er is dus nog een hele weg af te leggen om mensen aan te zetten tot participatie bij zeer algemene plannen/programma's inzake leefmilieu. Gezien de verdeling van de bevoegdheden worden de plannen en programma's immers vaak op federaal niveau uitgewerkt vanuit een « metastrategisch » oogpunt. De directe invloed op het dagelijkse leven van de burger is moeilijk in te schatten en uit te drukken. Plannen over onderwerpen met een meer directe impact op de burger brengen echter wel een beduidend groter aantal reacties teweeg, zoals het geval was bij het plan over klimaatverandering en zeker bij het marien ruimtelijk plan (2018), met bijna 50.000 deelnemers aan de raadpleging. Mobilisatie door actiegroepen en ngo's speelt hierbij een grote rol. Het recht op inspraak bij de besluitvorming inzake milieuaangelegenheden geldt voor twee soorten beslissingen:

1. vooraleer de vergunningen voor sommige activiteiten of installaties worden uitgereikt;
2. bij het uitwerken van milieuplannen of -programma's.

De plannen waarvoor een publieksraadpleging werd georganiseerd, zijn vermeld in Tabel 29.

Raadplegingen worden telkens aangekondigd op de website www.consult-leefmilieu.be van de FOD VVVL (achteraf worden er ook de resultaten gepubliceerd) en op de nationale portaalsite www.aarhus.be en www.belgium.be.

Tabel 29: Openbare raadpleging over de plannen en programma's op milieugebied. (Bron: FOD VVVL)

Raadpleging	Jaar	Aantal deelnemers	Individueel	Als vertegenwoordiger van een instelling	Voorafgaande interventie van de stakeholders ⁶⁴	Aanneming plan	Raadpleging enkel via internet
1. Persistente organische verontreinigende stoffen: 20/09/18 – 19/11/18: Raadpleging van het publiek over het ontwerp van derde nationaal implementatieplan van het Verdrag van Stockholm inzake Persistente Organische Verontreinigende stoffen (POP's)	2018	nog niet bekend	nog niet bekend	nog niet bekend	-	nog niet bepaald	✓

⁶⁴ Het gaat om de voorafgaande interventie van de stakeholders bij de uitwerking van het plan (informele en legaal niet voorziene raadpleging).

Raadpleging	Jaar	Aantal deelnemers	Individueel	Als vertegenwoordiger van een instelling	Voorafgaande interventie van de stakeholders ⁶⁴	Aanneming plan	Raadpleging enkel via internet
2. Marien ruimtelijk plan: 29/06/18 – 28/09/18: Raadpleging van het publiek over het ontwerp van marien ruimtelijk plan (MRP) voor het Belgische deel van de Noordzee voor de periode 2020-2026 en over het milieueffectenrapport	2018	ongeveer 50.000 (waaronder klachtenbrieven, handtekeningen en e-mails in petitie en campagnes, en een 200-tal unieke bijdragen)	van de unieke bijdragen: 75%	van de unieke bijdragen: 25%	✓	nog niet bepaald	✓
3. Mariene strategie: 15/05/18 – 15/07/18: Raadpleging van het publiek over het ontwerp van de actualisering van de Initiële Beoordeling, Goede Milieutoestand en Milieudoelen voor de Belgische mariene wateren (de Belgische mariene strategie)	2018	6	33%	67%	-	aanmelding bij de Europese Commissie op 15/10/2018	✓

Raadpleging	Jaar	Aantal deelnemers	Individueel	Als vertegenwoordiger van een instelling	Voorafgaande interventie van de stakeholders ⁶⁴	Aanneming plan	Raadpleging enkel via internet
4. Beheerplannen Natura 2000: 2/05/17 – 30/06/17: Raadpleging van het publiek over het ontwerp Beheerplannen voor Natura 2000 in het Belgische deel van de Noordzee (2018-2023)	2017	12	25%	75%	-	19/01/18	✓
5. Federaal Bijenplan: 6/03/17 - 4/05/17: Raadpleging van het publiek over het ontwerp van Federale Bijenplan 2017-2019	2017	18	61%	39%	-	15/05/2017	✓
6. Salamanders: 16/01/17 - 16/02/17: Raadpleging van het publiek over het ontwerp actieplan 'salamanders' (ziektekiem Bsal) België, 2017-2022	2017	5	60%	40%	-	21/03/17	✓
7. Verdrag van Aarhus: 4/10/16 - 10/11/16: Raadpleging van het publiek over de toepassing van het Verdrag van Aarhus op federaal niveau	2016	2	0%	100% (gezamenlijk standpunt van de 4 gewestelijke milieu-federaties en opmerkingen van Greenpeace)	-	(niet van toepassing)	✓

Raadpleging	Jaar	Aantal deelnemers	Individueel	Als vertegenwoordiger van een instelling	Voorafgaande interventie van de stakeholders ⁶⁴	Aanneming plan	Raadpleging enkel via internet
8. Stroomgebiedsbeheersplan Belgische kustwateren: 1/04/16 – 31/10/16: Raadpleging van het publiek over het ontwerp van het stroomgebiedsbeheersplan voor de Belgische kustwateren ter implementatie van de Europese Kaderrichtlijn Water (2000/60/EG)	2016	4	0%	100%	-	15/12/16	✓
9. Maatregelenprogramma Belgische mariene wateren: 13/05/15 – 15/07/15: Raadpleging van het publiek over het ontwerp van het maatregelenprogramma voor de Belgische mariene wateren	2015	10	0%	100%	-	17/12/2015	✓

Raadpleging	Jaar	Aantal deelnemers	Individueel	Als vertegenwoordiger van een instelling	Voorafgaande interventie van de stakeholders ⁶⁴	Aanneming plan	Raadpleging enkel via internet
10. Monitoringsprogramma Belgische mariene wateren: 15/04/14 – 15/06/14: Raadpleging van het publiek over het ontwerp van het monitoringsprogramma voor de Belgische mariene wateren	2014	10	10%	90%	-	aanmelding bij de Europese Commissie op 26/09/2014	✓
11. Adaptatie aan klimaatverandering: 17/02/14 – 18/04/14: Raadpleging van het publiek over het ontwerp van Federaal Plan 'Adaptatie aan klimaatverandering' (nu 'federale bijdrage aan het Nationale Klimaatadaptatieplan' genoemd)	2014	72	49%	31%	-	28/10/2016	✓

5. Milieubeoordeling

Zie het tweede rapport, P155.

De volgende tabel bevat alle adviezen uitgebracht door het SEA-adviescomité sinds het vorige Federaal Milieurapport, en ook de links voor toegang tot zowel de plannen en programma's en de auteurs ervan, als de adviezen van het Comité. Alle aanhangigmakingen waren van het type 'scoping' en werden uitgevoerd binnen de opgelegde termijnen. De verplichting om een SEA uit te voeren vloeide voor elke plan en programma rechtstreeks voort uit de wet.

Het SEA-comité heeft ook 8 screeningadviezen voor de periode 2014-2018 uitgebracht.

Tabel 30: Adviezen van het SEA-adviescomité (2018-2018). (Bron: SEA-adviescomité)

	Naam van het ontwerp van plan/ programma	Naam van de auteur en datum van de aanhangig-making	Wettelijke basis van het plan	Aanhangigmaking van het type 'scoping'	Datum van goedkeuring van het plan/ programma
1	Plan voor het langetermijnbeheer van hoogactief en langlevend afval	NIRAS - 07.12.2009	Koninklijk Besluit 30.03.1981 houdende bepaling van de opdrachten en de werkingsmodaliteit en van NIRAS	Ontwerp van register	Documenten beschikbaar op de website van NIRAS: http://www.ondraf-plandechets.be/nieuw/html/getpage.php?i=48
		07.10.2010		Milieu-effectrapportage	Goedgekeurd
2	Prospectieve studie betreffende de zekerheid van de aardgasbevoorrading tegen 2020	DG Energie van de FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie	Artikel 15/13 van de wet van 12 april 1965 betreffende het vervoer van gasachtige producten en andere door middel van leidingen, zoals gewijzigd bij de wet van 1 juni 2005, artikel 34	Ontwerp van register	Documenten beschikbaar op de website van de FOD Economie: http://economie.fgov.be/fr/modules/publications/geral/etude_prospective_gaz_naturel.jsp
		06.12.2010		Milieu-effectrapportage	Goedgekeurd
3	Het plan van ELIA inzake ontwikkeling van het transmissienet voor elektriciteit 2010-2020	ELIA - 15.10.2010	Artikel 13, §1, van de wet van 29 april 1999 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt.	Ontwerp van register	Het plan is beschikbaar op de website van Elia: http://www.elia.be/fr/grid-data/grid-development/plans-d-investissements
		10.05.2011		Milieu-effectrapportage	Goedgekeurd
4	Het Belgisch marien ruimtelijk plan	Minister van de Noordzee, J. Vande Lanotte - 22.02.2013	Wet van 20.01.99 ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België	Ontwerp van register	Het plan is beschikbaar op de portaalsite van de FOD VVVL > Milieurechten > Openbare raadplegingen http://www.health.belgium.be/portal/Environment/Environmentalrights/PublicConsultations/index.htm?fodnlang=fr
		02.07.2013		Milieu-effectrapportage	Goedgekeurd
5	Studie over de perspectieven van elektriciteitsbevoorrading tegen 2030.	DG Energie van de FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie - 02.10.2013	Wet van 29.04.1999 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt, zoals gewijzigd bij de wet van 1 juni 2005.	Ontwerp van register	Het ontwerp van studie op de website van de FOD Economie: http://economie.fgov.be/fr/modules/publications/analyses_etudes/etude_perspectives_approvisionnement_electricite_horizon_2030_projet.jsp

		06.03.2014		Milieu-effectrapportage	
6	Federaal Ontwikkelingsplan 2015-2025 van het transmissienet voor elektriciteit	Elia System Operator nv - 04.03.2015	Wet van 29.04.199* betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt	Ontwerp van register	http://www.elia.be/fr/grid-data/grid-development/plans-d-investissements/federal-development-plan-2015-2025 Goedgekeurd op 18 september 2015
		16.06.2015		Milieu-effectrapportage	
7	Marien ruimtelijk plan	Dienst Marien Milieu – DG Leefmilieu van de FOD Volksgezondheid - 29.01.2018	Wet van 20 januari 1999 ter bescherming van het marine milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België, wat de organisatie van de mariene ruimtelijke planning betreft	Ontwerp van register	https://www.health.belgium.be/fr/environnement/mers-oceans-et-antarctique/mer-du-nord-et-oceans/amenagement-des-espaces-marins
		07.05.2018		Milieu-effectrapportage	

Infobox

Website van het SEA-thema:

<http://www.health.belgium.be/eportal/Environment/Environmentalrigh/SEAstrategivEnvironmentalAsses/index.htm>

6. Het communautair milieubeheer- en milieuauditsysteem (EMAS)

Voornaamste getroffen maatregelen

In navolging van de evolutie van het strategisch kader voor duurzame ontwikkeling heeft de Interdepartementale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling (ICDO) in juni 2015 beslist om de activiteiten van een specifieke werkgroep niet langer toe te spitsen op de implementatie en monitoring van het milieubeheer in federale organisaties, in het bijzonder de EMAS-registraties van federale overheidsdiensten.

- Gezien het feit dat er de afgelopen tien jaar veel inspanningen zijn geleverd, maar dat de effecten ervan beperkt zijn gebleven, heeft de ICDO in juni 2015 besloten om het toezicht en de uitwisseling van praktijken op het gebied van de integratie van duurzame ontwikkeling op strategisch niveau te versterken;
- De verworven kennis werd geconsolideerd in documenten om het mogelijk te maken dat deze door nieuwe actoren kan worden verworven en ingezet, zodat de implementatie en opvolging van een milieumanagementsysteem onder de verantwoordelijkheid van een federale overheidsdienst blijft vallen;
- Op beleidsmatig niveau werden er doelstellingen voor duurzame ontwikkeling vastgesteld. Op federaal niveau werden er door de regering in 2013, via de *federale beleidsvisie op lange termijn*

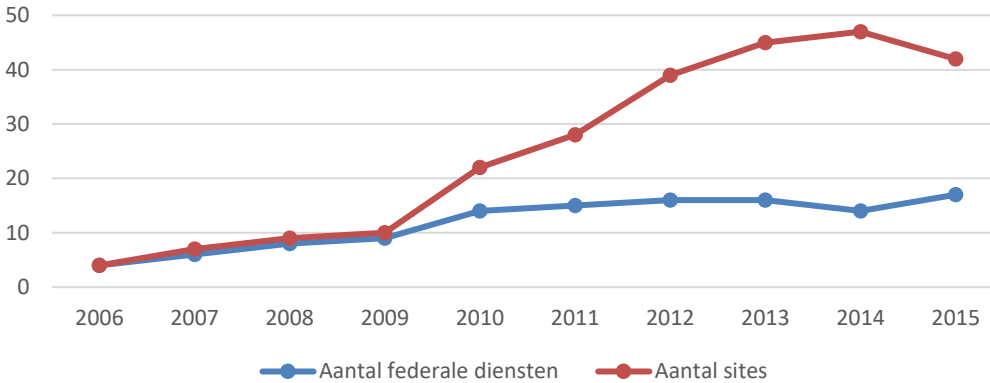
inzake duurzame ontwikkeling, 55 doelstellingen goedgekeurd die de gewenste situatie beschrijven tegen 2030. Op het niveau van de Verenigde Naties werd in september 2015 het Programma voor duurzame ontwikkeling tegen 2030, met 17 doelstellingen en 169 subdoelstellingen tegen 2030, door de Algemene Vergadering goedgekeurd;

- Sinds 2013 laat het strategische kader meer ruimte voor een strategische benadering van duurzame ontwikkeling:
  - Het koninklijk besluit betreffende de cellen duurzame ontwikkeling is herzien in 2014, met voornamelijk een versterking van de rol van het actieplan afkomstig van de federale overheidsdienst (KB 10/2014).
  - Het koninklijk besluit van 4 april 2014 betreffende de managementfuncties voorziet in de opname van duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen in de contracten van de administratie. Deze werden geïntegreerd in het basisvoorstel van het College van Voorzitters voorgelegd aan de ministerraad op 21.05.2015. Artikel 35 van dit voorstel bevat vier doelstellingen, waarvan de eerste betrekking heeft op de vaststelling van een duurzaam of milieubeheersysteem. De FOD BOSA is verantwoordelijk voor de evaluatie van en het toezicht op de administratieve contracten.
  - De regelgevingsimpactanalyse (RIA-AIR) omvat de vroegere DOEB (duurzame-ontwikkelingseffectbeoordeling) (Wet 15.12.2013 en KB 21.12.2013).
  - Artikel 6, §1 van de wet van 5 mei 1997, zoals gewijzigd door de wet van 15 januari 2014, voorziet de invoering van een hoofdstuk in de algemene beleidsnota's over de impact van de maatregelen van het federale plan voor duurzame ontwikkeling.

In plaats van de steeds beperktere menselijke en materiële middelen te concentreren op de duurzame werking van de federale organisaties, werd dan ook beslist om de inspanningen te concentreren op de bijdrage van de federale overheidsdiensten aan de doelstellingen van duurzame ontwikkeling via hun beleid.

Huidige trend ten opzichte van de beleidsdoelstellingen

Wat het toezicht op de EMAS-registraties betreft, moeten de FOD's nu, [na de EMAS-benchmarkoefeningen in 2011 en 2013](#), hun keuze voor een duurzaam beheerssysteem in de onlinedatabank van de ICDO aangeven, in overeenstemming met de doelstelling die is vastgelegd in het voorstel voor het opstellen van overheidscontracten. Deze gegevens worden vervolgens gepubliceerd in het [jaarverslag van de ICDO](#). Deze databank, die sinds 2016 actief is, bevat de volgende informatie voor de jaren 2016 en 2017:

Figuur 65: Evolutie van het aantal organisaties en sites met EMAS-registratie. (Bron: FRDO)

Wijziging van het opvolgingssysteem (gericht op de gegevens die door de FOD in de ICDO-databank zijn ingevoerd):

- 2016: 10 EMAS-registraties (op 11 respondenten onder de 14 FOD's)
- 2017: 9 EMAS-registraties (op 11 respondenten onder de 14 FOD's, waarvan er twee eerder al het label van ecodynamische onderneming of ISO14001 behaalden).

Vooruitzichten

Na enkele jaren van proactieve verbintenissen van de overheid en steun van de FRDO, wordt het nu beschouwd als de verantwoordelijkheid van elk departement om een milieumanagementsysteem voort te zetten of te implementeren om de eigen milieu-impact te beheren. We zien dat, ondanks de politieke verplichting die in 2015 werd herhaald via het voorstel voor administratieve contracten, dat de invoering voorziet van een systeem voor het duurzaam beheer van federale organisaties, het bereiken van deze doelstelling niet voor iedereen haalbaar blijkt. Voor sommige organisaties lijkt het milieumanagementsysteem verankerd te zijn in de organisatie en maakt het systeem het mogelijk om andere acties ten gunste van duurzame ontwikkeling te structureren, terwijl voor andere organisaties het EMAS-beheersysteem omslachtig lijkt, niet langer veel milieuverbetering oplevert en vervangen of zelfs afgeschaft kan worden.

7. Het programma "Brain-be" van het Federaal Wetenschapsbeleid (Belspo)

Context

Zie het tweede rapport, P159-160.

Acties en implementatie

Het BRAIN-be kaderprogramma is gebaseerd op de financiering van twee soorten onderzoeksprojecten:

- Twee- of vierjarige netwerkprojecten;
- Baanbrekende projecten van maximaal twee jaar.

Tijdens de looptijd van het programma van 2012 tot 2017 werden er **171 onderzoeksprojecten** gefinancierd na zes oproepen tot het indienen van voorstellen (alsook in het kader van diverse transnationale oproepen), voor een totaal budget van 98,53 miljoen euro.

71 projecten werden er gefinancierd in het kader van de pijlers 1⁶⁵ en 2⁶⁶.

Verschillende onderzoeksthema's houden rechtstreeks verband met het federale milieubeleid, zoals

- ORCA: Een vergelijkende analyse van de invloed van biologische en conventionele landbouw op de aquatische biodiversiteit
- FACE-IT: Functionele biodiversiteit in een veranderende sedimentaire omgeving: impact op bio-geochemie en voedselketens in een beheerscontext
- FOOD4 Sustainability: collectieve actie voor duurzame voedselsystemen in het licht van de klimaatverandering: evaluatie van sociale experimenten en beleidsinnovaties
- BELBEES: Multidisciplinaire inschatting van de achteruitgang van wilde bijen in België om het instandhoudingsbeleid aan te passen
- VERSO: Reacties van ecosystemen in de Zuidelijke Oceaan op veranderingen in het aardsysteem: een multisectorale aanpak
- CORDEX.be: Bundeling van de Belgische expertise in (regionale) schaalverkleining: CORDEX en verder
- SAFRED: Gegevens over de biodiversiteit in zoet water opslaan en bewaren
- RESPIRIT: Evaluatie van ruimtelijke en temporele relaties tussen ademhalingsgezondheid en biodiversiteit met behulp van individuele draagbare technologie
- TRIAS: Monitoring van invasieve uitheemse soorten: het verbeteren van gegevens om het beheersbeleid beter te ondersteunen
- HIPE: Menselijke impact op de ecosysteemgezondheid en de natuurlijke rijkdommen van het Edwardmeer
- AFRIFORD: *Genetische en paleo-ecologische aanwijzingen voor dynamiek van het Afrikaanse regenwoud: een aanpassing aan veranderingen?*
- TILES: Transnationale en Integrale Lange-termijn mariene Exploitatie Strategieën
- INDI67: Ontwikkeling van methodes om de monitoring van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie indicatoren 6 en 7 te verbeteren
- PERSUADE: Experimenteel onderzoek naar een toekomstig duurzaam gebruik van artificiële harde substraten in de Noordzee

Voor meer informatie over het BRAIN-be programma en de gefinancierde projecten, zie www.belspo.be/BRAIN-be

8. Integratie van het milieu in het buitenlandse beleid

De grote milieu-uitdagingen zoals het opwarmen van de aarde, het verlies aan biodiversiteit, een integraal waterbeheer, de aanpak van luchtvervuiling of het veilig omgaan met potentieel gevaarlijke chemische producten overstijgen de landsgrenzen en vragen een mondiale aanpak.

Het milieurecht inspireert zich vooral op internationale bronnen. Momenteel bestaan er meer dan 500 (globale of regionale) multilaterale milieuakkoorden en, behalve het VN-milieuprogramma, ontwikkelen verschillende andere VN-agentschappen activiteiten met betrekking tot het milieu. België is een contracterende partij voor een vijftigtal van deze akkoorden.

Milieu en klimaat staan hoog op de politieke agenda, waarbij steeds meer het verband gelegd wordt met veiligheid. Milieudegradatie en de opwarming van de aarde versterken een aantal bedreigingen zoals natuurrampen, waterschaarste, het verlies aan landbouwareaal en verzwakken de sociale cohesie. Het lag dan ook voor de hand dat België hieraan speciale aandacht besteedde tijdens zijn campagne voor een niet-

---

⁶⁵ Ecosystemen, biodiversiteit, evolutie

⁶⁶ Geosystemen, universa en klimaat

permanente zetel in de VN-veiligheidsraad en nu het verkozen is voor de periode 2019-2020 dit thema verder zal blijven opvolgen.

Om de opvolging van milieu en klimaat binnen het buitenland- en ontwikkelingsbeleid beter te stroomlijnen, de coherentie optimaler te verzekeren en de expertise samen te brengen werd de Directie Duurzame Ontwikkeling en Klimaat bij de Directie-generaal Multilaterale Aangelegenheden en de Dienst Milieu, klimaat en natuurlijke rijkdommen bij het Directie-generaal Ontwikkelingssamenwerking tot één nieuwe Directie Milieu en Klimaat (MD8) samengevoegd.

Agenda 2030 – Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (DODs)

In 2015, namen de Verenigde Naties Agenda 2030 aan met 17 duurzame ontwikkelingsdoelstellingen dat een referentiekader vormt voor het uitstippelen van een toekomstgericht beleid. Voor ieder van deze doelstellingen werden dan nog eens een aantal targets uitgewerkt. Verscheidene van deze DODs zijn milieu-gerelateerd zoals DOD 6 rond water, DOD 13 rond klimaat, DOD 14 en 15 rond biodiversiteit in de oceanen en op het land. Het vernieuwende bij Agenda 2030 ligt in het feit dat het “silodenken” doorbroken wordt en milieu op een transversale manier geïntegreerd wordt in ieder van de DODs en men aandacht heeft voor de complementariteit tussen de economische, sociale- en milieupijler van duurzame ontwikkeling. Speciale aandacht gaat hierbij naar de co-of multibenefits waarbij acties voor één doelstelling ook bijdragen tot het welslagen van andere doelstellingen: zo zullen acties rond biodiversiteit ook bijdragen tot meer voedselzekerheid en een beter waterbeheer en acties voor klimaat een positieve impact op luchtkwaliteit en de gezondheid hebben. Op het High Level Political Forum dat ieder jaar bijeenkomt om de vooruitgang bij de implementatie van de DODs te evalueren stelde België in 2017 zijn nationaal rapport voor over het in praktijk brengen van Agenda 2030.

Implementatie Strategienota Leefmilieu in de Belgische Ontwikkelingssamenwerking

Leefmilieu en duurzame ontwikkeling zijn dus onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dit vormt tevens de kern van de strategienota “Leefmilieu in de Belgische Ontwikkelingssamenwerking” die in 2014 door de Minister van Ontwikkelingssamenwerking werd goedgekeurd.

De strategie in deze nota voorziet in de integratie van de leefmilieuproblematiek in de Belgische prioritaire ontwikkelingssectoren zoals onderwijs, basisinfrastructuur, gezondheidszorg, landbouw en voedselzekerheid en voorkomen van natuurrampen. Daarnaast wil men onze partnerlanden extra ondersteuning geven in de volgende domeinen: duurzaam waterbeheer, duurzaam land- en bodemgebruik, duurzaam bosbeheer en geïntegreerd afvalbeheer in de steden. Daarenboven is er aandacht voor complementariteit en beleidscoherentie voor ontwikkeling.

Deze nota werd in 2018 aangevuld met een visie over een toekomstgericht klimaatbeleid, België zet hier ook opnieuw in op een driesporenbeleid: integratie van klimaat en milieu in alle activiteiten van de Belgische ontwikkelingssamenwerking, ondersteuning van specifieke initiatieven – voornamelijk via bijdragen aan multilaterale fondsen – en beleidscoherentie voor ontwikkeling. Het VN-milieuprogramma UNEP ontwikkelingssamenwerking is een partnerorganisatie van de Belgische Ontwikkelingssamenwerking en België behoort tot de zes belangrijkste donoren. Daarbij komt nog dat de Belgische financiering kernfinanciering is die niet gebonden is.

Naast de bijdrage voor UNEP, steunt de Belgische ontwikkelingssamenwerking ook het Global Environment Facility dat o.m. een financieringsmechanisme is voor de implementatie van een aantal milieuverdragen, het Green Climate Fund, het Least Developed Countries Fund dat de aanpassing van de minst ontwikkelde landen aan de opwarming van de aarde ondersteunt en draagt het bij tot de werking van een aantal

multilaterale milieuverdragen zoals het biodiversiteitsverdrag, het klimaatverdrag, het ozonverdrag of het desertificatieverdrag.

Naast financiële steun voor milieu in ontwikkelingslanden, wordt ook expertise ter beschikking gesteld voor capaciteitsopbouw. Hiervoor wordt o.m. samengewerkt met het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen of de Belgische universiteiten.

Ook de Belgische Investeringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden (BIO) is een belangrijke partner in de uitvoering van het klimaatbeleid van de Belgische ontwikkelingssamenwerking. De Belgische overheid verhoogde het kapitaal van BIO, dat als doel heeft om de private sector in het Zuiden te versterken, om extra investeringen te doen in projecten voor hernieuwbare energie.

Global Pact for the Environment

Het Global Pact on the Environment werd gelanceerd tijdens de Algemene Vergadering van de VN in september 2017 op initiatief van de Franse president Emmanuel Macron. Het hoofddoel van dit initiatief betreft het verbeteren van de toepassing van de belangrijkste principes van het internationale leefmilieurecht. VNAV resolutie 72/277 – goedgekeurd in mei 2018 en door België ge-cosponsord – geeft verdere sturing aan dit proces dat tegen juni 2019 tot een eerste reeks aanbevelingen moet leiden. In een eerste fase zal men trachten een aantal hiaten in de bestaande internationale architectuur rond milieu te identificeren.

9. Federale strategische langetermijnvisie inzake duurzame ontwikkeling (LTV)

Context

Ingevolge de herziening in 2010 van de wet van 5 mei 1997 betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling, werden verschillende uitvoeringsbesluiten aangenomen (www.fido.belgium.be) en heeft de regering beslist om een [langetermijnvisie \(LTV\) inzake duurzame ontwikkeling](#) uit te werken. Deze laatste werd aangenomen in de vorm van een koninklijk besluit van 18 juli 2013. Het is gebaseerd op 55 doelstellingen tegen 2050 om 4 grote maatschappelijke uitdagingen het hoofd te bieden (zie rapport 2015).

Deze langetermijnvisie vormt een aanvulling op het kader van de federale strategie voor duurzame ontwikkeling met maatschappelijke doelstellingen tegen 2050 om de acties te sturen en onze ontwikkelingsaanpak om te vormen met betrekking tot zijn economische, sociale en milieudimensie. Ze overkoepelt de cyclus van plannen en verslagen over duurzame ontwikkeling en dient als referentiekader voor de activiteiten van de ICDO, het FIDO en het Federaal Planbureau.

Acties en implementatie

De doelstellingen van de langetermijnvisie zullen naar verwachting verschillende vormen aannemen. Een koninklijk besluit voorziet de vastlegging van tussentijdse doelstellingen, per decennium, alsook toezichtindicatoren. Bovendien is voorzien dat de instrumenten van de wet (plannen, federale rapporten, ICDO-rapporten) tegen 2050 op deze doelstellingen gericht zullen zijn.

Voor een analyse van de situatie, de trends en een evaluatie van het beleid, de federale rapporten over duurzame ontwikkeling gepubliceerd door de Task Force Duurzame Ontwikkeling (TFDO) van het Federaal Planbureau (<https://www.plan.be/aboutus/overview.php?lang=en&TM=71>) en de indicatoren voor duurzame ontwikkeling die door de TFDO worden bijgehouden op www.indicators.be.

Wat de tussenfasen per decennium betreft, werd beslist om de [doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling](#) van het programma voor duurzame ontwikkeling tegen 2030, dat in 2015 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties werd aangenomen, te beschouwen als een relevante mijlpaal voor België.

Daarnaast is de ICDO in 2013 gestart met het opstellen van een ontwerp van [federaal plan voor duurzame ontwikkeling](#) (hierna "het plan" genoemd) om acties voor te stellen als een stap van 5 jaar om de doelstellingen tegen 2050 te bereiken. De wet voorziet in de vaststelling van een plan een jaar na de installatie van een nieuwe regering. Het document werd in januari 2015 naar de regering gestuurd, maar de regering is nooit gestart met de openbare raadpleging die wettelijk verplicht is en heeft nooit een plan aangenomen. Bijgevolg konden interdepartementale samenwerkingsmaatregelen om de doelstellingen tegen 2050 te bereiken en de vertaling van de VN-doelstellingen in federale doelstellingen niet plaatsvinden. Ook qua vaststelling van specifieke indicatoren voor de monitoring van de LTV is er dus geen vooruitgang geboekt, omdat het koninklijk besluit van de LTV bepaalt dat deze tegelijk met het plan moeten worden vastgesteld.

De uitvoering van de LTV-doelstellingen vindt echter niet alleen plaats via het plan. Het overheidsbeleid van de federale diensten draagt immers ook bij tot de verwezenlijking van deze doelstellingen. Om de actie van de FOD's op dit vlak te structureren, heeft de FRDO een handboek en een voorstel uitgewerkt voor de uitvoering van de [actieplannen voor duurzame ontwikkeling](#) van de FOD's zoals voorzien in het koninklijk besluit van 22 september 2004 houdende oprichting van cellen duurzame ontwikkeling in de federale overheidsdiensten. Dit voorstel is onder meer gebaseerd op de 55 doelstellingen van de LTV. Van 2016 tot 2018 hebben sommige FOD's dit voorstel gebruikt en via de ICDO-databank en het [activiteitenrapport van de ICDO](#) meegedeeld, hoe zij acties en beleid ontwikkelen die bijdragen tot de doelstellingen van de LTV.

De doelstellingen van de LTV maakten het verder tevens mogelijk om het formulier voor de door het Agentschap voor administratieve vereenvoudiging gecoördineerde [Regelgevingsimpactanalyse](#) (RIA) te structureren. Op deze manier wordt elke opsteller van een ontwerpregelgeving opgeroepen om de mogelijke gevolgen van nieuwe regelgeving voor de vele aspecten van duurzame ontwikkeling in overweging te nemen. Er moet echter worden opgemerkt dat dit instrument tegenwoordig nog maar zelden wordt gebruikt. Meer informatie over dit onderwerp vindt u in de [evaluatieverslagen van het Impactanalysecomité](#).

Vooruitzichten

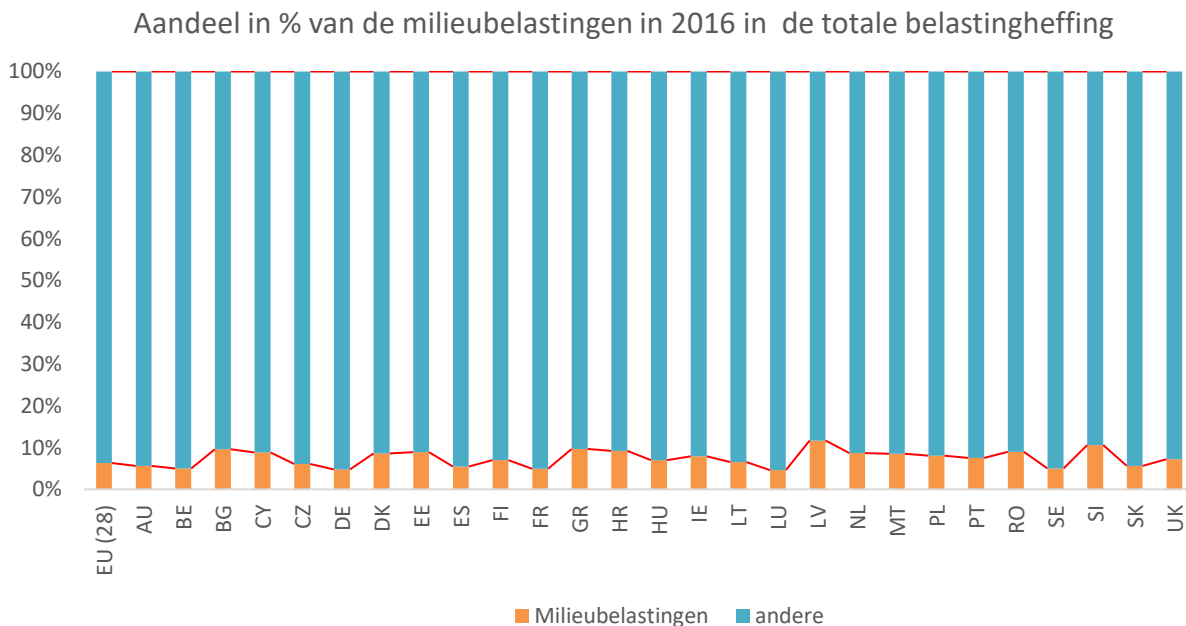
Dankzij de goedkeuring van de federale strategische langetermijnvisie en de VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling kon de noodzaak versterkt worden om het overheidsbeleid op deze doelstellingen te richten. Zij bieden een strategische aanpak die publieke organisaties in staat stelt om hun maatschappelijke bijdragen te expliciteren in een middellange- tot lange termijnbenadering. Het blijft echter een uitdaging om deze doelstellingen te vertalen naar concrete beleidsmaatregelen binnen de tijdspanne van een legislatuur. Na de installatie van de volgende federale regering zal een nieuw federaal plan voor duurzame ontwikkeling moeten worden goedgekeurd en dit zal de federale administraties de kans op een

nieuw elan geven. Het ontbreken van een plan heeft er immers toe geleid dat er geen duidelijk politiek signaal gegeven werd met betrekking tot de verwezenlijking van de doelstellingen van de LTV en maakte dat de federale administraties niet gemachtigd konden worden om interdepartementale samenwerkingsacties op te zetten met het oog op transversale beleidsmaatregelen. De dynamiek rond de VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling biedt de FOD's echter ook de gelegenheid om te laten zien hoe zij bijdragen aan duurzame ontwikkeling.

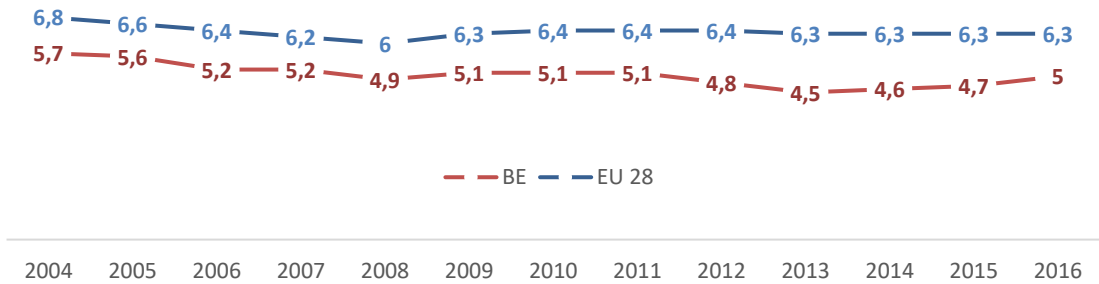
10. Milieubelastingen

Uit de figuren 66 en 67 blijkt duidelijk dat het aandeel van de milieubelastingen in de totale belastingheffing in de meeste EU-lidstaten relatief marginaal blijft, waarbij België systematisch onder het EU-gemiddelde blijft. Meer dan 60% van de milieubelastingen zijn daarbij zelfs hoofdzakelijk energiebelastingen (waarvan 85% afkomstig is van de belastingen op transportbrandstoffen), zie figuur 68.

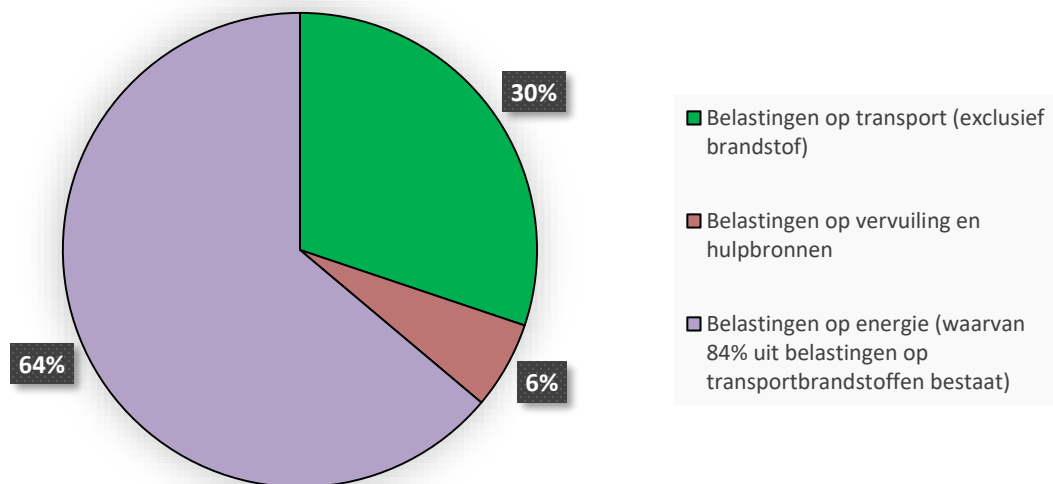
Figuur 66: Aandeel in % van de milieubelastingen in 2016 in de totale belastingheffing, Europese Commissie, DG Fiscaliteit en Douane-unie: "Taxation Trends in the European Union, Data for the EU Member States, Iceland and Norway, 2018 edition".

AANDEEL IN % VAN DE MILIEUBELASTINGEN IN 2015 IN DE TOTALE
BELASTINGHEFFING
VAN 2004 TOT 2016, EU 28 & BE

Figuur 67: Aandeel in % van de milieubelastingen in 2016 in de totale belastingheffing, vergelijking EU 28 België, Europese Commissie, DG Fiscaliteit en Douane-unie: "Taxation Trends in the European Union, Data for the EU Member States, Iceland and Norway, 2018 edition".

Milieubelastingen in België (2016)

Figuur 68: Milieubelastingen in België per sector in 2016, Europese Commissie, DG Fiscaliteit en Douane-unie: "Taxation Trends in the European Union, Data for the EU Member States, Iceland and Norway, 2018 edition".

Conclusies

1. Toestand van het mariene milieu

Ondanks een positieve evolutie op verschillende niveaus, worden de doelstellingen inzake de goede milieutoestand in het Belgische deel van de Noordzee (BDNZ) niet bereikt. Deze evaluatie werd hoofdzakelijk uitgevoerd op basis van milieudoelstellingen uit 2012.

Wat de commerciële visserij betreft, **werden vier van de acht gemelde visbestanden beoordeeld als goed** en werd voor de vier andere visbestanden een positieve ontwikkeling vastgesteld. Dat valt hoofdzakelijk te verklaren door de invoering van ambitieuze beheersdoelstellingen en een correctere toepassing van het Gemeenschappelijke Visserijbeleid.

De eutrofiëring blijft een probleem in bijna een derde van het BDNZ, maar gaat niet systematisch gepaard met ongewenste fenomenen zoals een gebrek aan zuurstof. De concentraties van de meeste contaminanten in de visproducten en in visserij voor menselijke consumptie voldoen aan de Europese gezondheidsnormen. Er is een neerwaartse trend (en dat is positief) voor verschillende giftige stoffen. Opvolging blijft evenwel nodig. Dit is vooral het geval voor koper, dat door het verbod op tributyltin opnieuw veel wordt gebruikt voor aangroeiwerende verf voor boten.

De prevalentie van de ziektes onder vissen kan nog niet worden geëvalueerd. Het aantal met olie besmeurde vogels is sterk afgenomen door de daling van het aantal illegale lozingen van koolwaterstoffen sinds de lancering van het luchttoezichtprogramma in 1991. In de evaluatieperiode (2011-2016) **werden acht nieuwe uitheemse soorten waargenomen.** In de evaluatieperiode vóór 2011 waren dat nog 42 uitheemse soorten.

Voor zwerfvuil betreft, blijft de situatie problematisch. De impact van de energiebevoorrading (onder meer onderwatergeluid) op de populaties van de mariene biota is nog onduidelijk, maar het vluchtgedrag van de zeezoogdieren als reactie op deze activiteit is wel degelijk duidelijk.

De toestand van de benthische habitat is niet optimaal. Dat komt vooral door de verstoring door de visvangst, en specifiek door het overwicht van de visvangst met sleepnetten, die verschillende keren per jaar de zeebodem van de BDN omwoelen. In beperktere mate of op lokale schaal zijn ook andere menselijke activiteiten van tel.

Wat **zeevogels** betreft, werd de doelstelling niet behaald. In de drie bestudeerde OSPAR-regio's (Arctische wateren, Noordzee en Keltische Zee) is het aantal mariene broedvogels sterk gedaald. Meer dan 25% van de soorten bevindt zich momenteel onder het referentieniveau. Dat is eveneens het geval in de Noordzee, waar België zich in bevindt. Sinds 2005 is de gewenste ecologische toestand in geen enkele OSPAR-regio behaald. In de Noordzee sleept deze toestand al sinds 2000 aan.

Voor bepaalde doelstellingen waarvan het toezicht slechts recent is opgestart, moeten de gegevens nog worden verzameld alvorens we conclusies kunnen trekken. Het gaat onder meer om visziekten, de benthische fauna, afval op de zeebodem ... Om de evaluatie van bepaalde elementen aan te vullen en te verbeteren (afval, onderwatergeluid, cumulatieve effecten ...) zijn een grondigere kennis en een wetenschappelijke basis noodzakelijk. Indien mogelijk ontwikkelen het regionale en Europese niveau samen deze evaluatie.

2. Bijdragen van de federale beleidslijnen aan de verbetering van het milieu

a. Evolutie sinds het eerste federaal rapport (2004-2008)

Deze observaties zijn afkomstig uit de bevindingen van de overheid (DG Leefmilieu van de FOD VVVL) met ondersteuning van het Wetenschappelijk Comité voor het opstellen van het federaal milieurapport.

In 2007, bij de publicatie van het rapport naar aanleiding van het tweede onderzoek van de Belgische milieuprestaties, was de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling⁶⁷ (OESO) van mening dat: *“België echter nog steeds de achterstand aan het inhalen is die het in het verleden had opgelopen op milieuvlak. De uitdaging zal er nu in bestaan om:*

- *inspanningen te leveren om het milieubeleid effectief en efficiënt toe te passen;*
- *milieuaspecten verder te integreren in economische en sociale beslissingen;*
- *de internationale verbintenissen na te komen die België op het gebied van milieu is aangegaan.* »

Sinds die datum is de context erg veranderd, met name in de nasleep van de economische crisis van 2008, maar de drie doelstellingen die de OESO op lange termijn had vastgepind, hebben niet aan relevantie ingeboet. Uit de opeenvolgende federale rapporten is gebleken dat de eerste en laatste doelstelling een permanente en gedragen aandacht heeft gekregen, **maar dat de integratiedoelstelling problematisch blijft.**

Het milieubeleid dat sinds de jaren 1960 is ontwikkeld, was hoofdzakelijk toegespitst op grote thema's als water, lucht, natuur, en afval. Het doel van dat milieubeleid was de aantasting van het milieu te stoppen. In de 25 jaar na de wereldtop van Rio in 1992 werden de beleidslijnen steeds meer toegespitst op de transversale dimensie van duurzame ontwikkeling: het was zaak **de verschillende beleidslijnen te integreren en hulpmiddelen en hefboomen te ontwikkelen om de schade aan het milieu te voorkomen, te beperken of weg te nemen.** Sinds de economische crash van 2008, werden de federale milieubeleidslijnen duidelijk geheroriënteerd naar zuinigere doelstellingen, zoals de oprichting of verbeterde werking van de markten. De evolutie van milieuactieprogramma's van de EEG, van halverwege de jaren 1970 tot 2013⁶⁸, is veelzeggend voor dit fenomeen.

Het 7^e kaderprogramma van de EU dient vandaag als kader voor de Europese milieupolitiek die is vastgelegd tot in 2020 en voor de EU een visie tot 2050⁶⁹ bepaalt. In het kaderprogramma staan drie sleuteldoelstellingen:

- **het beschermen, behouden en verbeteren van het natuurlijk kapitaal van de Unie**
- **het omvormen van de Unie tot een hulpbronnefficiënte, groene en concurrerende koolstofarme economie**
- **het beschermen van de burgers van de Unie tegen milieugerelateerde druk en risico's voor de volksgezondheid en het welzijn**

---

⁶⁷ www.oecd.org/document/20/0,3343,fr_2649_34307_38173460_1_1_1_1,00.html

⁶⁸ Besluit nr. 1386/2013/EU van het Europees Parlement en de Raad van 20 november 2013, zoals in werking getreden op 1/01/2014

⁶⁹ "In 2050 leiden we een goed leven, binnen de ecologische grenzen van de planeet. Onze welvaart en onze gezonde natuurlijke omgeving zijn te danken aan een innovatieve kringlooeconomie waarin niets wordt verspild en waarin natuurlijke hulpbronnen duurzaam worden beheerd en de biodiversiteit wordt beschermd, naar waarde geschat en hersteld op manieren die de veerkracht van onze samenleving versterken. Onze koolstofarme groei is al lang losgekoppeld van het gebruik van hulpbronnen en geeft de toon aan voor een veilige en duurzame mondiale maatschappij." »

Vier 'succesfactoren' zullen Europa helpen om deze doelstellingen te halen:

- het maximaliseren van de voordelen van milieuwetgeving van de Unie door de uitvoering te verbeteren
- het verbeteren van de kennismatige en wetenschappelijke onderbouwing voor het milieubeleid van de Unie
- het waarborgen van investeringen ten behoeve van milieu- en klimaatbeleid en het aanpakken van externe milieukosten
- het verbeteren van de integratie van milieuoverwegingen en van de beleidssamenhang

Twee extra transversale doelstellingen vervolledigen het programma⁷⁰:

Daar komt nog bij dat de **uitvoering van het programma gebeurt in een situatie van voortdurende besparingen op overheidsuitgaven** (onder andere inzake personeel) en institutionele hervormingen. Daardoor rijst onvermijdelijk de vraag naar het vermogen van de staat om de kost en het beheer integraal op zich te nemen, meer bepaald in termen van expertise, budget, opvolging en begeleiding van het milieubeleid.

Er zijn ook positieve elementen uit voortgekomen: **klimaat en milieu lijken vandaag veel aandacht te krijgen van de publieke opinie**. Om de burgers te informeren, moeten we regelmatig kwalitatieve milieugerelateerde gegevens beschikbaar maken. Uit het tweede rapport kwam naar voren dat de belangstelling van de publieke opinie voor het milieubeleid, sinds het begin van de economische crisis van 2008, sterk was gedaald ten opzichte van de economische problemen en de werkloosheid. 11 jaar later tonen de Eurobarometers⁷¹ significante ontwikkelingen⁷²: 20% van de ondervraagde Europeanen (EU 28) stellen dat de milieu-, klimaat- en energiekwesties een van de twee belangrijkste 'nationale' problemen zijn. Dat is de hoogste score ooit.

In het eerste rapport ging het meteen over het wezenlijke en groeiende belang van de **betrokkenheid van de belanghebbenden in de uitwerking van de beleidsprocessen**. Men vroeg zich tevens af of de huidige mechanismen wel voldeden aan deze doelstelling en of ze echt 'efficiënt' waren om een effectieve deelname te verzekeren en voldoende toegevoegde waarde te bieden ten opzichte van de geïnvesteerde inspanningen. Ook al blijken de wet- of regelgevingsmechanismen correct te functioneren, deze vraag blijft van belang. We zien bijvoorbeeld de verschillen in betrokkenheid tussen de ene en de andere milieu-evaluatie. We zien ook dat het vooral het maatschappelijk middenveld is, niet zozeer het grote publiek, dat gebruikmaakt van de mechanismen voor toegang tot informatie, terwijl **precies dat grote publiek meer en meer bezorgdheid toont over de klimaatkwestie en, meer in het algemeen, over de toekomst van de planeet**. Hier rijzen overigens vragen bij de onwetendheid bij het grote publiek over de beschikbare informatie en de toegang daartoe.

De bevoegdheden van de federale overheid blijven in die context een belangrijk element voor de tenuitvoerlegging van het milieubeleid, **zowel bij de uitoefening van de eigen bevoegdheden als in de coördinatie tussen bepaalde regionale en federale beleidslijnen**. In het eerste rapport werd in herinnering

---

⁷⁰ Het verbeteren van de duurzaamheid van steden in de Unie en het helpen van de Unie bij het effectiever aanpakken van internationale milieu- en klimaatproblemen.

⁷¹ Europese Commissie, Standard Eurobarometer 91, juni 2019, p. 29 et s.

⁷² <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=STANDARD>

gebracht dat **het nationale/federale kader grotendeels afhankelijk was van de initiatieven op internationaal of op EU-niveau** en dat het oorspronkelijk daar was waar de verschillende entiteiten van België op een gecoördineerde, coherente en actieve manier moesten handelen. Een overleg-en coördinatieorgaan als het CCIM was dus essentieel, omdat het de Belgische staat de mogelijkheid biedt om te wegen op het huidige en toekomstige milieubeleid.

De coherentie van de structurele milieubeleidslijnen tussen de federale staat en de gewesten moet dan ook worden behandeld aan de hand van een meer systematische vraagstelling binnen de Interministeriële Conferentie Leefmilieu. De **doeltreffende werking van de coördinatiestructuren, ook van de meest solide, berust op de wil van de betrokken partijen om tot een consensus te komen**. De globale context is ook hier significant veranderd. Het multilateralisme maakt een crisis door en de hoofdrolspelers op het internationale toneel schuiven elke vorm van al te bindende of dure verplichtingen van zich af onder het mom van het 'nationaal belang'. We zien exact dezelfde trend binnen de EU. De frappantste uitingen daarvan zijn de brexit en de haast onmogelijke verwezenlijking ervan.

In deze geglobaliseerde en Europese context zijn de milieubevoegdheden van de federale overheid dus een belangrijk element van het Belgische beleid. De conclusie van het eerste federale milieurapport blijft actueel: *“Essentiële instrumenten en hefboomen behoren momenteel tot de bevoegdheid van de federale overheid (...). We moeten dus besluiten dat zelfs indien milieu en de vastlegging van milieudoelstellingen grotendeels tot de bevoegdheid van de gewesten behoren, de federale overheid vandaag een belangrijke speler blijft in dit domein.”*⁷³

De opgestarte acties werden voortgezet en er werd vooruitgang geboekt. We kunnen dus deels spreken van een positieve vaststelling bij diverse federale administraties.

Toch zijn verbeteringen wenselijk:

- ofwel omdat de oorspronkelijke doelstellingen onduidelijk waren;
- ofwel omdat bepaalde besliste maatregelen de beoogde doelstellingen niet ten volle vervuld hebben;
- ofwel omdat de situatie sinds de referentieperiode is geëvolueerd, waardoor een herziening van het te voeren beleid eventueel nodig is.

Het gebrek aan voldoende en betrouwbare gegevens, en het gebrek aan een monitoringsysteem om de voortgang te meten, worden regelmatig aangehaald als obstakels om de milieudoelstellingen, zoals vastgelegd door de internationale gemeenschap, te halen. Dat is onder meer te wijten aan de kwalitatieve definitie van de milieudoelstellingen.⁷⁴ Uit analyses blijkt dat kwantitatieve doelstellingen, meer dan kwalitatieve doelstellingen, geassocieerd worden met vooruitgang bij het verwezenlijken ervan.⁷⁵ De definiëring van deze doelstellingen kan in bepaalde gevallen buitengewoon moeilijk zijn, om politieke redenen of omwille van de beschikbaarheid van gegevens.

---

⁷³ FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, 2010, *Federaal milieurapport 2004-2008*

⁷⁴ UNEP division of Early Warning and Assessment, Keeping track of our changing environment: from Rio to Rio+20 (1992-2012), Nairobi: Milieuprogramma van de Verenigde Naties, 2011.

⁷⁵ Task Force Duurzame Ontwikkeling, Twintig jaar politiek engagement voor duurzame ontwikkeling?, H. Bogaert, uitg., Brussel: Federaal Planbureau, 2011.

b. Drie belangrijke federale beleidslijnen

Het tweede rapport schoof drie belangrijke beleidslijnen naar voren:

1. Klimaatverandering
2. Biodiversiteit
3. Duurzame productie- en consumptiepatronen

Deze beleidslijnen vereisen meer integratie, coherentie en coördinatie, gezien de verdeling van de bevoegdheden in België en de federale bijdrage.

i. Klimaatverandering

Sinds 2004 is de **uitstoot van broeikasgassen in België** (buiten LULUCF-sector⁷⁶) **afgenomen**. Deze afname is de laatste jaren echter afgeremd. De Belgische doelstellingen inzake het terugdringen van de uitstoot in het kader van de EU-normen zijn respectievelijk -15% (2020) en -35% (2030) ten opzichte van 2005. **Noch de doelstelling voor 2020 noch de doelstelling voor 2030 zal op basis van de huidige genomen maatregelen worden gehaald.**

Na 2020 tonen de projecties 'met bestaande maatregelen' **een kloof tussen de uitstoot en de jaarlijkse doelstellingen**. In het tweede verslag staat: "*De aanzienlijke daling van de uitstoot van broeikasgassen die de voorbije jaren werd vastgesteld, neemt niet weg dat België nog veel werk voor de boeg heeft om de doelstellingen te halen waartoe het zich verbonden heeft op verschillende niveaus (...)* De federale staat beschikt over diverse hefboomen (...) Deze hefboomen kunnen de uitstoot van broeikasgassen sterk terugdringen, maar enkel als de federale staat nauwer gaat samenwerken met de gewesten."⁷⁷ In die zin is **het samenwerkingsakkoord van 12 februari 2018 tussen de federale overheid en de regio's⁷⁸ een belangrijke mijlpaal.**

De lidstaten moeten in het kader van het Akkoord van Parijs en het energiegovernancekader van de EU **tegen 1/01/2020 langetermijnstrategieën voor minstens 30 jaar vastleggen** om hun doelstellingen te halen.

Vastgesteld dient te worden dat het klimaatresponsabiliseringsmechanisme, voorzien door de gewone en bijzondere financieringswetten van de gefedereerde entiteiten van 6 januari 2014, in afwachting van de beslissingen binnen de Nationale Klimaatcommissie niet operationeel is.

Onder invloed van de ontwikkelingen op EU-niveau **heeft België aanzienlijk vooruitgang geboekt inzake omschakelingsbeleid**. De federale staat beschikt sinds 2016 over een '*federale bijdrage aan het Nationale Klimaatadaptatieplan*'.⁷⁹ In die bijdrage staan 12 federale acties met als doel te anticiperen op de risico's van de impact van de klimaatverandering en ze te beperken. De voorgestelde acties passen binnen de integratie van de component 'adaptatie aan de klimaatverandering' in twee sectoren: transport en crisisbeheer. Het *Belgisch Nationaal Adaptatieplan*⁸⁰ uit hetzelfde jaar loopt tot 2020 en vult de verschillende plannen van het regionale en federale niveau aan.

⁷⁶ LULUCF-sector: uitstoot en absorptie verbonden aan het landgebruik, verandering in landgebruik (bv. weilanden die akkers worden) en bosbouw, afkorting van het Engelse Land Use, Land Use Change and Forestry.

⁷⁷ FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, 2014, *2^e federaal milieurapport 2009-2013*

⁷⁸ Belgisch Staatsblad van 12 juli 2018

⁷⁹ www.klimaat.be/files/5514/7915/5040/federale_bijdrage_adaptatieplan.pdf

⁸⁰ www.klimaat.be/files/6714/9880/5758/NAP_NL.pdf

Wat de internationale dimensie betreft, tot slot, is **België de proefprojecten en partnerschappen in de ontwikkelingslanden blijven ontwikkelen**, in samenwerking met Belgische actoren in de ontwikkelingssamenwerking. België is eveneens **zijn internationale engagementen inzake de financiering van de strijd tegen klimaatopwarming blijven naleven**. De Belgische staat heeft zich geëngageerd tot een publieke financiering van minstens 50 miljoen euro per jaar aan ontwikkelingslanden, en dit tot in 2020. Dit engagement wordt verdeeld over de federale overheid en de regio's. Het federale aandeel bedraagt 25 miljoen per jaar. Begin 2017 werd het NDC-initiatief gelanceerd⁸¹. Het was toegespitst op de versterking van de institutionele capaciteit van de ontwikkelingslanden bij de inventaris van broeikasgassen en de uitwerking en uitvoering van een klimaatbeleid. 5 projecten lopen momenteel voor een totaal van meer dan € 600.000.

ii. Biodiversiteit

De federale overheid heeft acties uitgevoerd van de Nationale Belgische Biodiversiteitsstrategie (NBS) 2006-2016. Diverse actoren hebben talrijke initiatieven genomen die al dan niet een rechtstreeks verband hebben met de federale overheid.

Het document *Biodiversiteit 2020, Actualisering van de Belgische Nationale Strategie*⁸², met specifieke doelstellingen om de achteruitgang van de biodiversiteit tegen te gaan, blijft van toepassing tot in 2020. Het valt uiteen in een ambitieuze en becijferde doelstellingen begeleid door maatregelen om hun uitvoering op te volgen.

Een regelmatige, publiek toegankelijke toezichtstructuur van de NBS werd echter nog niet geïmplementeerd. **Er werden nog geen toezichtindicatoren ontwikkeld. Gemeenschappelijke instrumenten en een methodologie voor de identificatie en de geïntegreerde bewaking van de toestand van de biodiversiteit moeten nog worden vastgelegd.**

De federale overheid heeft, op basis van haar ervaring en prospectieve onderzoeken, geconcludeerd dat het behoud van de biodiversiteit, en vooral het duurzaam gebruik van haar bestanddelen, slechts mogelijk waren indien burgers, bedrijven en overheid de krachten zouden bundelen. De federale overheid heeft daarom in 2017 **#Bebiodiversity**⁸³ gelanceerd, een strategie om bedrijven te sensibiliseren en ze te helpen om vrijwillig bij te dragen tot het behoud van de biodiversiteit en ecosysteemdiensten. Deze strategie is eveneens bestemd voor burgers-consumenten: ze bezorgt hen de middelen om voor biodiversiteitsvriendelijke producten en producenten te kiezen. De federale en regionale entiteiten hebben bovendien een online platform ontwikkeld: BiodiversiTree⁸⁴. Op dit platform zien bedrijven en lokale overheden wat ze op hun niveau voor de biodiversiteit kunnen doen. Het platform is een instrument voor sensibilisering waarop iedereen met vragen over de beweegruijnte binnen de eigen organisatie terecht kan.

De federale overheid heeft ook het Federale Bijenplan 2017-2019⁸⁵ opgesteld, waarin zowel de genomen maatregelen als de toekomstige acties staan. Op bestuurlijk niveau verzekert een Task Force de federale governance van de bijenproblematiek en de tenuitvoerlegging van het plan. De Werkgroep Bestuivers werd

---

⁸¹ www.climat.be/NDCsupport

⁸² www.biodiv.be/implementation/docs/stratactplan/biodiversity-strategy-2020

⁸³ www.bebiodiversity.be

⁸⁴ www.biodiversitree.be

⁸⁵ www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/plan_abeille_nl_internet_1.pdf

opgericht en is het nationaal overlegorgaan geworden inzake de problematiek van het behoud van wilde en gedomesticeerde bijen.

Wat de invasieve uitheemse soorten betreft, heeft de federale overheid het trilateraal protocol van 2 januari 2018 tussen het FAVV, de Algemene Administratie van de Douane en Accijnzen en de FOD VVVL, DG Leefmilieu ondertekend. Dat protocol betreft de controle over de introductie van invasieve uitheemse soorten in België en de opleiding van 350 douane- en FAVV-ambtenaren omtrent de problematiek. De federale overheid heeft eveneens de gesprekken gecoördineerd voor de uitwerking van een **samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten.**

Wat de internationale handel in bedreigde soorten betreft, is er, naast de eigenlijke uitvoering van het CITES-verdrag, een sterke stijging van de CITES-controles geweest. In 2017 zag, dankzij de inzet van 6 nieuwe inspecteurs en controleurs, de 'inspectiecel Soorten' het levenslicht binnen het DG Leefmilieu van de FOD VVVL. Deze cel controleert de toepassing in België van de bepalingen uit het CITES-verdrag (bedreigde soorten), uit de verordening inzake invasieve uitheemse soorten en uit de EUTR-verordening die het vermarkten van illegaal gewonnen hout binnen en buiten de EU verbiedt. **Hierdoor is het aantal controles, en dus sancties, gevoelig gestegen.**

Een samenwerkingsakkoord tussen federale overheid en de regio's inzake de verdeling van de bevoegdheden van het CITES-verdrag, daarentegen, is in vier jaar tijd weinig opgeschoten.

iii. Duurzame productie- en consumptiepatronen

In het algemeen werd er, zowel op EU-niveau als in België, veel aandacht besteed aan de **opstelling van striktere productnormen**. Dat uit zich bijvoorbeeld in het feit dat meer producten nu geëvalueerd worden voor ze in de handel komen, in de toename van de productcategorieën die onder de Ecodesignrichtlijn vallen, in de lagere CO₂-uitstoot van nieuwe wagens en de voorlichting van de consument hieromtrent, in de strengere (bio)brandstofnormen enz.

De REACH- en CLP-verordeningen (EU) komen stilaan op kruissnelheid. Van alle landen in de Economische Europese Ruimte is **België het zesde land waar de meeste stoffen worden geregistreerd**. Zowel de Europese Commissie als de lidstaten en het ECHA **stellen echter aanzienlijke tekortkomingen vast**. Op EU-niveau zijn veel registratiedossiers niet in orde, met name wat betreft de identificatie van de stof in kwestie. Dat verhindert en vertraagt de overheid bij de uitvoering van haar evaluatie- en risicobeheertaken in het gebied van volksgezondheid of milieu. Volgens het EHCA zijn bepaalde evaluaties door de registranten ontoereikend. Volgens de sector zijn er problemen met de inhoud en de vorm van de uitgebreide veiligheidsinformatiebladen. Alle partners zijn momenteel op zoek naar oplossingen voor deze problemen.

Op Belgisch niveau zien we sinds 2015 **een voortdurende stijging van het aantal kennisgevingen van uitvoer van gevaarlijke chemische stoffen**. België staat zo op de 6^e plaats in de EU. Sinds 2014 lijkt het aantal kennisgevingen van invoer echter te dalen.

De federale overheid voert momenteel haar derde programma⁸⁶ voor de vermindering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen uit. Dat programma bestaat uit 32 projecten waarvan er 11 in

---

⁸⁶ https://fytoweb.be/sites/default/files/content/reduction/frpg_-_programma_2018-2022.pdf

samenwerking met de Gewesten en in het kader van het NAPAN (Nationaal Actie Plan d'Action National) werden uitgevoerd. Het programma werd uitgewerkt op basis van de resultaten⁸⁷ van het voorgaande programma. Het werd afgerond in overleg met de belanghebbenden na een brede openbare raadpleging⁸⁸. De 32 projecten hebben diverse en specifieke doelstellingen die bijdragen tot de vermindering van de risico's van gewasbeschermingsmiddelen voor de volksgezondheid en/of het milieu. We bezitten weinig gegevens over de impact van de verkoop ervan op de volksgezondheid en het milieu. De vermindering van de risico's vermeld in het eerste programma kon niet worden gemeten als gevolg van de impasse, zowel in België als op EU-niveau, in de uitvoering van een relevante risico-indicator.

In 2011 ondertekenden de minister van Leefmilieu en de beroepsfederaties in de houtsector reeds een sectoraal akkoord om het aanbod uit te breiden van producten op basis van hout afkomstig uit duurzaam ontgonnen bossen. **De doelstellingen van dat akkoord werden snel gehaald. Er werd een nieuwe sectoraal akkoord voorbereid voor de periode 2019-2024 om het aandeel gecertificeerd bos op de Belgische markt nog te verhogen.** Het is wachten op de handtekening van de volgende minister van Leefmilieu. Het betreft een inspanningsverbintenis met een ruim toepassingsgebied. De actie zal, buiten de primaire producten op basis van hout, ook gericht zijn op bepaalde secundaire producten op basis van hout, en op papier.

We kunnen eveneens het sectoraal akkoord inzake microplastics⁸⁹ vermelden, dat tot doel heeft deze microplastics uit een reeks producten te halen, meer bepaald uit cosmetica en tandpasta. De voornaamste verbintenis van de DETIC-leden is de totale vervanging van microplastics in cosmetica en mondproducten tegen 31 december 2019.

Een domein dat sinds 2014 sterk geëvolueerd is, is de circulaire economie. Een gezamenlijke werkgroep van de FOD Volksgezondheid en de FOD Economie heeft in juni 2014 *België als voortrekker van de circulaire economie* gepubliceerd, een werkdocument waarin de nadruk wordt gelegd op een efficiënter gebruik van de middelen. **In oktober 2016 heeft de federale minister van Leefmilieu samen met de federale minister van Economie een gemeenschappelijke routekaart gepubliceerd om de circulaire economie te promoten. In de routekaart staan 21 maatregelen⁹⁰ die de promotie van ecodesign moeten prikkelen.** Ze maken deel uit van de Europese Ecodesign-verordening, de industriële symbiose en de progressieve uitvoering van een functionaliteitseconomie.

c. Vooruitzichten

Deze synthese toont aan dat er gedurende de genoemde periode talloze acties zijn genomen in de drie sleuteldomeinen van het federale beleid. Dat is zonder meer positief. We merken immers meer belangstelling en meer middelen voor de uitvoering van de milieubeleidslijnen. Toch blijft het moeilijk om uit die beleidslijnen echte strategische keuzes en een globale visie op middellange en lange termijn te onttrekken. Dat is een cruciaal punt: we moeten verder gaan dan reacties op impulsen en richtsnoeren die op internationaal en EU-niveau worden beslist.

⁸⁷ <https://search.fytoweb.be/napanweb/nl/rapport-13-17.html>

⁸⁸ <https://fytoweb.be/sites/default/files/content/reduction/rapport-consultations-raadpleging-20180212.pdf>

⁸⁹ Akkoord van 9 januari 2018 tussen minister van Energie, Leefomgeving en Duurzame Ontwikkeling en de Belgisch-Luxemburgse vereniging van producenten en verdelers van cosmetica en detergents (DETIC).

⁹⁰ www.marghem.be/nl/nieuws/21-gezamenlijke-maatregelen-voorgesteld-ter-bevordering-van-de-circulaire-economie/

Met de Resolutie van 17 april 2018 over de uitvoering van het zevende milieuactieprogramma⁹¹ (7^e MAP), heeft het Europees Parlement de grote lijnen van het toekomstige milieubeleid van de EU uitgetekend. Het Europees Parlement is van mening dat er algemene steun bestaat voor een 8^e MAP. **Het Europees Parlement benadrukt dat de doelstellingen van het 7^e MAP minimumdoelstellingen zijn en dat er aanzienlijke extra inspanningen nodig zijn om de doelstellingen van het Akkoord van Parijs en de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen te halen.** Bovendien is het gebrek aan integratie van de milieubezorgdheden in de andere actiedomeinen een van de dieperliggende oorzaken van lacunes in de uitvoering van het milieubeleid en de milieuwetgeving.

De verbetering van de coherentie tussen de beleidsprioriteiten op hoog niveau blijft essentieel voor de realisatie van de doelstellingen van het 7^e MAP. De Europese parlementsleden nodigen de Europese commissie dan ook uit om ten laatste tegen 2019 een globaal EU-milieuactieprogramma op te starten voor de periode na 2020. Ze benadrukken dat de volgende twee MAP's mijlpalen moeten bevatten die halverwege gemeten kunnen worden. Ze nodigen tot slot de volgende Commissie uit om een van de prioritaire domeinen van het wetgevende mandaat 2019-2024 te wijden aan duurzame ontwikkeling, bescherming van het milieu en actie voor het klimaat in het algemeen.

De Europese Commissie heeft in juni en november 2018 in Brussel een openbare raadpleging georganiseerd waarbij belanghebbenden tijdens twee workshops de 7^e MAP⁹² konden evalueren⁹³. De Europese Commissie bevestigt dat dit strategisch kader een noodzakelijk governance-instrument was voor de uitwerking van de milieubeleidslijnen van de EU. Door te erkennen dat de bescherming van het klimaat en het milieu een motor is van groene groei, van een gezonde planeet en van groter welzijn voor de mensen, heeft het actieprogramma de uitwerking van de beleidslijnen veranderd. Het milieubeleid van de EU legt voortaan meer de nadruk op de integratie van de milieudimensie in de andere sectorale beleidslijnen met het oog op bredere duurzaamheid, zoals het pakket circulaire economie.

De evaluatie bevestigt dat het programma baat zou hebben gehad bij een striktere hiërarchie, een specifiek toezichtmechanisme en meer middelen, met name budgettaire middelen, voor de uitwerking ervan. Hoewel het 7^e MAP ten zeerste consequent werd bevonden met de politieke agenda, waren de belanghebbenden van mening dat de **integratie van de milieuaspecten in de andere EU-beleidsdomeinen nog beter had gekund.** We hebben te maken met een wereldwijde ecologische crisis maar blijven ons natuurlijk kapitaal gebruiken en uitputten. **We moeten de urgentie van de situatie verhogen en de uitdagingen aangaan in kritieke domeinen als biodiversiteit, luchtkwaliteit, mobiliteit en voeding.** Om een einde te maken aan de negatieve trends, moet men vooral de inspanningen opdrijven en de bestaande EU-wetgeving uitvoeren.

We zijn van mening dat het interessant zou zijn voor de federale legislatuur 2019-2024 dat de federale overheid een strategische visie ontwikkelt inzake milieubeleid. Dat document zou uiting geven aan een sterke politieke consensus over de ecologische en economische uitdagingen. Eerdere voorbeelden zijn bijvoorbeeld

---

⁹¹ www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0100_FR.html

⁹² <http://ec.europa.eu/environment/action-programme/evaluation.htm>

⁹³ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:175e1aeb-76fc-11e9-9f05-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF
https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:175e1aeb-76fc-11e9-9f05-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2&format=PDF
<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2019/FR/COM-2019-233-F1-FR-MAIN-PART-1.PDF>

de federale Langetermijnvisie voor duurzame ontwikkeling⁹⁴ en alles wat nu gebeurt op het vlak van circulaire economie, in navolging van de routekaart uit 2016 van de federale ministers van Leefmilieu en Economie.

Die strategische visie lijkt ons des te noodzakelijker omdat onze samenleving zich al enkele decennia in een versnelde overgangperiode bevindt. In zo goed als elk domein hebben zich veranderingen voorgedaan. Het algemeen kader zit in een omwenteling. Door deze sterke politieke consensus in de federale regering en het federale parlement, sturen we een belangrijk signaal uit voor de bevolking. De milieubeleidslijnen, de strijd tegen de klimaatverandering en de transitie naar duurzaamheid zijn een opportuniteit voor hernieuwde politieke actie op EU-niveau en Belgisch niveau. Zo kunnen we, steunend op de wetenschappelijke expertise en het engagement van de burgers, acties nemen binnen een gedeelde visie op een duurzame toekomst.

Hoe kunnen we onze productie- en consumptiesystemen heroriënteren zodat we de milieudoelstellingen halen en het welzijn van zoveel mogelijk mensen verbeteren?

Tussen de nieuwe pistes die tijdens de jongste legislatuur zijn onderzocht, zijn de groene obligaties mogelijk interessant voor de financiering van overheidsbeleid. België heeft in februari 2018 voor een bedrag van 4,5 miljard euro groene obligaties uitgegeven. Dit dient ook om de algemene ontwikkeling van de groeneobligatiemarkt te steunen, om zo de privéfinanciering van de ecologische transitie te bevorderen. De Green OLOs van België zijn in overeenstemming met de Green Bond Principles, een lastenboek dat toelaat om de groene obligaties expliciet te onderscheiden van de traditionele obligaties. Dat gebeurt meer bepaald door het rapport over het juiste gebruik van de opgehaalde fondsen ('allocatie' in het rapport) en de milieupact van de gefinancierde maatregelen. De opgehaalde fondsen moeten dienen om het overheidsbeleid inzake duurzaam transport, hernieuwbare energie, energie-efficiëntie, circulaire economie en levende rijkdommen te financieren. In het kader van de eerste uitgifte van Green OLOs werd een reeks federale maatregelen in verschillende domeinen geïdentificeerd. Het allocatierapport van 2018 werd gepubliceerd in juni 2019⁹⁵.

De noodzakelijke aanpassingen vereisen een coherente strategische benadering die past binnen de internationale richtsnoeren, maar ook **een efficiënte samenwerking tussen de federale overheid en de regionale overheden en een echte dialoog met de bedrijven, het maatschappelijk middenveld, de sociale gesprekspartners en de burgers in het algemeen**. De administratieve deskundigen moeten de beleidsmakers daarom kwalitatieve gegevens bezorgen over de uitdagingen, doelstellingen en doeltreffendheid van de actieprogramma's, met een echte evaluatieve en participatieve governance tot doel.

Zoals de twee eerste rapporten benadrukten en zoals blijkt uit de OESO-initiatieven inzake groene groei en eerlijke en billijke transitie⁹⁶, **kan het federale milieubeleid pas uitvoerbaar zijn als het niet alleen rekening houdt met de wetenschappelijke en economische aspecten, maar ook met rechtvaardigheid**.

---

⁹⁴ www.developpementdurable.be/nl/beleid/federale-strategie/instrumenten/de-federale-langetermijnvisie-ltv-voor-duurzame-ontwikkeling

⁹⁵ www.debtagency.be/sites/default/files/content/download/files/groene_olo_-_allocatierapport_2018.pdf

⁹⁶ www.oecd.org/greengrowth/

Technische bijlagen

Technische bijlage 1 : De belangrijkste wettelijke en federale maatregelen die aangenomen zijn sinds het tweede federale rapport.

Ces mesures ne feront l'objet d'aucun développement particulier dans cette partie du rapport, il s'agit d'un simple inventaire, il est éventuellement renvoyé aux chapitres précédents pour ce qui est de leur contenu et de l'effectivité de leur mise en œuvre.

2018

- 16 SEPTEMBER 2018. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 28 februari 1994 betreffende het bewaren, het op de markt brengen en het gebruiken van bestrijdingsmiddelen voor landbouwkundig gebruik ;
- 11 JULI 2018. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 17 maart 2013 tot beperking van het gebruik van bepaalde gevaarlijke stoffen in elektrische en elektronische apparatuur;
- 8 JULI 2018. - Koninklijk besluit houdende bepaling van productnormen voor transportbrandstoffen uit hernieuwbare bronnen;
- 5 JULI 2018. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 7 september 2003 houdende de procedure tot vergunning en machtiging van bepaalde activiteiten in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België en van het koninklijk besluit van 9 september 2003 houdende de regels betreffende de milieu-effectenbeoordeling in toepassing van de wet van 20 januari 1999 ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België;
- 29 JUNI 2018. - Koninklijk besluit tot vermindering van de broeikasgasintensiteit van transportenergie;
- 29 JUNI 2018. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 19 maart 2004 houdende productnormen voor voertuigen ;
- 17 JUNI 2018. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 8 mei 2014 betreffende het op de markt aanbieden en het gebruiken van biociden;
- 23 MEI 2018. - Koninklijk besluit tot uitvoering van sommige bepalingen van de wet van 21 juli 2017 betreffende de milieubescherming en de regulering van de activiteiten op Antarctica onder de rechtsbevoegdheid van België
- 23 MEI 2018. - Wet houdende diverse bepalingen inzake het leefmilieu .

2017

- 22 DECEMBER 2017. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 27 mei 2014 betreffende het op de markt brengen van stoffen geproduceerd in nanoparticulaire toestand ;
- 17 DECEMBER 2017. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 5 september 2001 betreffende de beschikbaarheid van consumenteninformatie over het brandstofverbruik en de CO₂-uitstoot bij het op de markt brengen van nieuwe personenauto's;
- 18 SEPTEMBER 2017. - Koninklijk besluit tot wijziging van koninklijk besluit van 11 juli 2016 betreffende de aanwijzing van andere personeelsleden belast met de opsporing en de vaststelling van de overtredingen van de wet van 28 juli 1981 houdende goedkeuring van de Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten ;
- 21 JULI 2017. - Wet betreffende de milieubescherming en de regulering van de activiteiten op Antarctica onder de rechtsbevoegdheid van België;
- 22 JUNI 2017. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 16 november 2000 tot aanduiding van de ambtenaren van de Dienst voor het Leefmilieu die belast zijn met toezichtsoverdrachten;

- 19 MAART 2017. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 17 maart 2013 tot beperking van het gebruik van bepaalde gevaarlijke stoffen in elektrische en elektronische apparatuur.

2016

- 22 DECEMBER 2016. - Koninklijk besluit tot uitvoering van artikel 2, § 1, van de wet van 28 oktober 2016 inzake de wijze van toepassing van Verordening (EU) nr. 517/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 betreffende gefluoreerde broeikasgassen en tot intrekking van Verordening (EG) nr. 842/2006 en Verordening (EU) nr. 525/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 21 mei 2013 betreffende een bewakings- en rapportagesysteem voor de uitstoot van broeikasgassen en een rapportagemechanisme voor overige informatie op nationaal niveau en op het niveau van de unie met betrekking tot klimaatverandering, en tot intrekking van Beschikking nr. 280/2004/EG;
- 27 NOVEMBER 2016. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 19 maart 2004 houdende productnormen voor voertuigen;
- 17 NOVEMBER 2016. - Koninklijk besluit tot vaststelling van de procedure en de voorwaarden voor het verlenen, opschorten of intrekken van een invoer-, uitvoer- of doorvoervergunning van voor de Europese Unie zorgwekkende invasieve uitheemse soorten;
- 27 OKTOBER 2016. - Koninklijk besluit betreffende de procedure tot aanduiding en beheer van de mariene beschermde gebieden;
- 5 OKTOBER 2016. - Koninklijk besluit tot wijziging van Koninklijk besluit van 20 september 2005 houdende uitvoering van artikel 5bis van de wet van 28 juli 1981 houdende goedkeuring van de Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten en van de Bijlagen, opgemaakt te Washington op 3 maart 1973, alsmede van de Wijziging van de Overeenkomst, aangenomen te Bonn, op 22 juni 1979;
- 5 OKTOBER 2016. - Koninklijk besluit houdende de benoeming van de leden van het Adviescomité voor de beoordelingsprocedure van de gevolgen van de plannen en de programma's die aanzienlijke effecten kunnen hebben op het milieu;
- 11 JULI 2016. - Koninklijk besluit betreffende de aanwijzing van andere personeelsleden belast met de opsporing en de vaststelling van de overtredingen van de wet van 28 juli 1981 houdende goedkeuring van de Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten;
- 27 APRIL 2016. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 3 augustus 2007 betreffende de preventie en het herstel van milieuschade bij het in de handel brengen van genetisch gemodificeerde organismen of van producten die er bevatten ;
- 15 MAART 2016. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 13 januari 1999 tot bepaling van het bedrag en de wijze van betaling van de kosten en rechten verbonden aan het Europese milieukeurmerk;
- 15 FEBRUARI 2016. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 17 maart 2013 tot beperking van het gebruik van bepaalde gevaarlijke stoffen in elektrische en elektronische apparatuur;
- 15 FEBRUARI 2016. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 23 juni 2010 betreffende de vaststelling van een kader voor het bereiken van een goede oppervlaktewatertoestand.

2015

- 16 DECEMBER 2015. - Wet houdende diverse bepalingen inzake landbouw en leefmilieu ;

- 3 SEPTEMBER 2015. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 16 november 2000 tot aanduiding van de ambtenaren van de Dienst voor het Leefmilieu die belast zijn met toezichtsoverdrachten;
- 28 APRIL 2015. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 27 maart 2009 inzake het op de markt brengen en de informatie voor de eindgebruikers van batterijen en accu's, en tot opheffing van het koninklijk besluit van 17 maart 1997 inzake batterijen en accu's die gevaarlijke stoffen bevatten;
- 10 MAART 2015. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 17 maart 2013 tot beperking van het gebruik van bepaalde gevaarlijke stoffen in elektrische en elektronische apparatuur;
- 22 FEBRUARI 2015. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 3 april 2013 houdende de benoeming van de leden van het Adviescomité voor de beoordelingsprocedure van de gevolgen van de plannen en de programma's die aanzienlijke effecten kunnen hebben op het milieu.

2014

- 4 SEPTEMBER 2014. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 17 maart 2013 tot beperking van het gebruik van bepaalde gevaarlijke stoffen in elektrische en elektronische apparatuur;
- 2 JULI 2014. - Koninklijk besluit tot regeling van de uitvoering van de controles op de toepassing van de wet van 21 december 1998 betreffende productnormen ter bevordering van duurzame productie- en consumptiepatronen en ter bescherming van het leefmilieu, de volksgezondheid en de werknemers;
- 27 MEI 2014. - Koninklijk besluit betreffende het op de markt brengen van stoffen geproduceerd in nanoparticulaire toestand;
- 22 MEI 2014. - Koninklijk besluit tot vaststelling van de minimumeisen voor het aanbrennen van milieuboodschappen op bouwproducten en voor het registreren van milieuproductverklaringen in de federale databank;
- 15 MEI 2014. - Wet houdende diverse bepalingen inzake het milieu;
- 8 MEI 2014. - Koninklijk besluit tot vaststelling van de drempelniveaus voor de emissies naar het binnenmilieu van bouwproducten voor bepaalde beoogde gebruiken;
- 8 MEI 2014. - Koninklijk besluit betreffende het op de markt aanbieden en het gebruiken van biociden;
- 25 APRIL 2014. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 5 december 2004 houdende vaststelling van productnormen voor inwendige verbrandingsmotoren in niet voor de weg bestemde mobiele machines;
- 20 MAART 2014. - Koninklijk besluit tot vaststelling van het marien ruimtelijk plan;
- 19 MAART 2014. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 11 januari 1993 tot regeling van de indeling, de verpakking en het kenmerken van gevaarlijke mengsels met het oog op het op de markt brengen of het gebruik ervan;
- 9 MAART 2014. - Koninklijk besluit tot vaststelling van de voorwaarden van het indienen en behandelen van de vrijstelling op de REACH verordening, de biociden verordening en de CLP verordening wanneer dat noodzakelijk is in het belang van defensie
- 7 FEBRUARI 2014. - Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 21 december 2001 betreffende de soortenbescherming in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België
- 7 FEBRUARI 2014. - Wet houdende diverse bepalingen inzake dierenwelzijn, internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten en dierengezondheid.

Technische bijlage 2 "Milieu" samenwerkingsovereenkomsten binden de Federale Staat sinds het 2de federale rapport

Datum	Materie	Titel
2018-02-12	Klimaat	Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest betreffende de verdeling van de Belgische klimaat- en energiedoelstellingen voor de periode 2013-2020
2017-05-12	EMAS	Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijke Gewest betreffende de uitvoering van de verordening (EG) nr. 1221/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 25 november 2009 inzake de vrijwillige deelneming van organisaties aan een communautair milieubeheer- en milieuaudit systeem (EMAS), en tot intrekking van verordening (EG) nr. 761/2001 en van de beschikkingen 2001/681/EG en 2006/193/EG van de Commissie
2017-01-20	Klimaat	Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest betreffende de organisatie en het administratief beheer van het nationaal register voor broeikasgassen van België overeenkomstig richtlijn 2003/87/EG van het Europees Parlement en de Raad en verordening (EU) nr. 525/2013 van het Europees Parlement en de Raad, alsmede bepaalde elementen van de veiling overeenkomstig verordening (EU) nr. 1031/2010 van de Commissie
2016-02-16	SEVESO	Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest betreffende de beheersing van de gevaren van zware ongevallen waarbij gevaarlijke stoffen zijn betrokken

Datum	Materie	Titel
2015-10-16	Klimaat	Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest tot wijziging van het samenwerkingsakkoord van 2 september 2013 tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest betreffende het opnemen van luchtvaartactiviteiten in de regeling voor de handel in broeikasgasemissierechten binnen de Gemeenschap overeenkomstig Richtlijn 2008/101/EG van het Europees Parlement en de Raad van 19 november 2008 tot wijziging van Richtlijn 2003/87/EG teneinde ook luchtvaartactiviteiten op te nemen in de regeling voor de handel in broeikasgasemissierechten binnen de Gemeenschap

Technische bijlage 3: het op 9 oktober 2014 gesloten Regeerakkoord.

In het algemeen zal België zich op Europees niveau inzetten voor het respect voor en de opname van fundamentele arbeidsrechten en internationale milieunormen - ook in het specifieke geval van ontwikkelingssamenwerking - in het mandaat van de Europese Commissie voor de onderhandelingen over investerings- en vrijhandelsakkoorden.

De regering zal het gebruik van sociale en milieuclausules in overheidsopdrachten bevorderen, rekening houdend met de budgettaire middelen.

Milieubelastingen

Er zal geen oneigenlijk gebruik van belastingen worden gemaakt. Belastingen kunnen ook de gewenste gedragsverandering bevorderen. Een groene fiscaliteit zal tot duurzamere keuzes leiden door een verbetering van de gezondheid en de bescherming van het milieu. Ook de arbeidskosten zijn te hoog in de personenbelasting. In dit verband moet de mogelijkheid van een verschuiving naar andere belastingen op andere inkomsten dan inkomen uit arbeid, indirecte belastingen en/of milieubelastingen worden onderzocht. De aankoop van producten die schadelijk zijn voor de gezondheid of het milieu zal worden ontmoedigd. In dit verband zullen de tabaksaccijnzen worden hervormd, zodat de ad valorem accijnzen (berekend op basis van de prijs) gedeeltelijk zullen worden vervangen door specifieke accijnzen (afhankelijk van de hoeveelheid). Bovendien worden de accijnzen op diesel verhoogd door de toepassing van het cliquetsysteem, zonder dat dit gevolgen heeft voor de terugbetaling van professionele diesel. Intussen zal het effect van een hervorming van de energiebelasting op basis van de uitstoot van schadelijke stoffen en de energie-inhoud van brandstoffen worden onderzocht. De milieubijdrage (de zogenaamde 'picknickbelasting' op wegwerpzakken en -zakjes, wegwerptafelgerei, bladen, vellen, films, stroken, linten, verpakkingsfolies en andere platte vormen, aluminiumfolie) zal worden afgeschaft, aangezien deze bijdrage de gewenste gedragsverandering heeft bereikt. Om bedrijven aan te moedigen in milieuvriendelijke auto's te investeren, zal worden onderzocht of het minimumbedrag van het VAA kan worden afgeschaft.

Milieu

1. Klimaat

De regering zal pleiten voor een ambitieus, doeltreffend en realistisch beleid bij het innemen van een Belgisch standpunt over het Europese en internationale beleid. In dit verband zal de regering voorstellen om

voor elke lidstaat één EU-doelstelling vast te stellen: die van de uitstoot van broeikasgassen. De doelstellingen inzake hernieuwbare energie en energie-efficiëntie moeten als middel beschouwd worden. De regering zal een bijzondere aandacht besteden aan de effectiviteit van het huidige beleid en zal proberen de impact op de internationaal concurrerende industrie te beperken.

Door een begeleidend beleid te voeren op het vlak van belastingen, biobrandstoffen, fietsen, productnormen, energie-efficiënte federale overheidsgebouwen en spoorwegen zal de regering de gewesten ondersteunen in hun klimaatbeleid en hun atmosferisch beleid. Samen met de plannen rond offshore windenergie zal dit begeleidende beleid de federale bijdrage vormen aan de Belgische doelstellingen van het klimaat- en energiepakket 2020 van de EU.

In deze context zal de regering prioritair het samenwerkingsakkoord over de verdeling van de Belgische klimaat- en energiedoelstellingen voor de periode 2013-2020 moeten afronden, rekening houdend met de bijdrage van elke partij (federaal en gewestelijk) aan de verwezenlijking van de doelstellingen waarvoor België verantwoordelijk is. De regering zal sereen maar voortvarend samenwerken om deze doelstellingen en de inkomsten uit de CO₂-quota (tussen de federale regering en de gewesten enerzijds en tussen de gewesten onderling anderzijds) op een billijke manier te verdelen.

Samen met de gewesten zal de regering de overstap naar andere vervoersmodi vergemakkelijken. In dit verband kan de modernisering van de binnenvaart een positieve bijdrage leveren aan de verdere vermindering van de CO₂-uitstoot in de vervoerssector, met een positief effect op de verkeerscongestie.

In samenspraak met de sector zal worden onderzocht hoe bestaande gasgestookte elektriciteitscentrales kunnen worden geoptimaliseerd en gemoderniseerd om hun winstgevendheid te verhogen en de CO₂-uitstoot te verminderen.

De regering zet zich voorts tevens in om het federale gebouwenbestand energiezuiniger te maken.

De federale overheid zal via ontwikkelingssamenwerking blijven bijdragen aan de internationale klimaatfinanciering.

Om energie-efficiëntie te ondersteunen, zal de overheid haar hefboomen gebruiken om de regionale energieakkoorden met de industrie te ondersteunen.

2. Bodemsanering

In samenwerking met de gewesten zal de regering een fonds oprichten om bodemverontreiniging door vloeibare brandstoffen voor verwarmingsdoeleinden te bestrijden.

3. Marien milieu

Het nationale maatregelenprogramma dat in overleg met de gewesten moet worden opgesteld om de Europese kaderrichtlijn "Mariene Strategie 2020" ten uitvoer te leggen, moet een doeltreffende en ambitieuze bijdrage leveren tot het behoud en de bescherming van de mariene biodiversiteit.

Technische bijlage 4: Lijst van de ministers en staatssecretarissen belast met leefmilieu sinds het tweede federaal rapport

Periode	Houder	Titel
05.12.2011- 22.07.2014	Dhr. Melchior Wathelet	Staatssecretaris voor Leefmilieu, Energie en Mobiliteit
22.07.2014- 11.10.2014	Mevr. Catherine Fonck	Staatssecretaris voor Leefmilieu, Energie en Mobiliteit
11.10.2014-	Mevr. Marie-Christine Marghem	Minister van Energie, Leefmilieu en Duurzame Ontwikkeling

Afkortingen

°C	Graden Celsius	CH ₄	methaan
€	Euro	CLP	Classification, Labelling and Packaging of substances and mixtures
ACS	Groep staten in Afrika, het Caribische gebied en de Stille Oceaan	CO	koolstofmonoxide
ADP	officiële ontwikkelingshulp	CO ₂	koolstofdioxide
APEE's	actieplan inzake energie-efficiëntie	COP	Conferentie van de Partijen
AT	Oostenrijk	CRS	Credit Reporting System
BBP	Bruto Binnenlands Product	CY	Cyprus
BE	België	DAC	Development Assistance Committee (Comité voor Ontwikkelingshulp, van de OESO)
BELDAM	Belgian Daily Mobility	dB	Decibel
BELSPO	Federaal Wetenschapsbeleid	DE	Duitsland
BEQI	Benthos Ecosystem Quality Index – Kwaliteitsindex voor het bentische ecosysteem	DG	Directoraat-generaal
BHG	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	DGD	Directie-generaal Ontwikkelingssamenwerking en Humanitaire Hulp
BIMZS	Bedrijfsintern Milieuzorgsysteem	DGE	Directie-Generaal Europese Zaken en Coördinatie
BKG	Broeikasgassen	DIN	Dissolved inorganic nitrogen - opgelost anorganisch stikstof
BMM	Beheerseenheid van het Mathematisch Model van de Noordzee en het Schelde-estuarium	DIP	Dissolved inorganic phosphorus - opgelost anorganisch fosfor
BMV	Binnenlands Materiaal Verbruik	DO	Duurzame ontwikkeling
BNI	Bruto nationaal inkomen	DOEB	duurzame-ontwikkelingseffectbeoordeling
BP	Belgoproces	DPSR	Driving forces, Pressure, State, Response (sturende krachten, druk, toestand, antwoord)
Bq	Becquerel	EA-17	Eurozone (BE, DE, IE, EE, EL, ES, FR, IT, CY, LU, MT, NL, AT, PT, SI, SK, FI)
BRAIN	Belgian Research Action through Interdisciplinary Networks	EAC	Environmental assessment criteria – milieuevaluatiecriteria
BTW	belasting op de toegevoegde waarde	EC	Europese Commissie
bv.	bijvoorbeeld	ECHA	European Chemicals Agency (Europees Chemicaliënagentschap)
CBD	Convention on Biological Diversity (VBD)	EE	Estland
CCIM	Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid	EFSA	European Food Safety Authority (Europese Autoriteit voor voedselveiligheid)
CDM	Clean Development Mechanism	EG	Europese Gemeenschappen
CFK	Chloorfluorkoolstof	EIB	Europese Investeringsbank

EL/GR	Griekenland	FPIB	Federaal Plan 2009-2013 voor de integratie van de biodiversiteit in vier federale sleutelsectoren
EMA	Europees Milieuagentschap	FR	Frankrijk
EMAS	Eco-Management and Audit Scheme (milieubeheer- en milieuauditsysteem)	FRDO	Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling
ENOVER	ENergie OVERleg Staat-Gewesten	FRGE	Fonds ter Reductie van de Globale Energiekost
enz.	Enzovoort	FRPP	Federale Reductieprogramma voor Pesticiden
EQS	Environmental quality standards - milieuhygiënische kwaliteitsnormen	FSC	Forest Stewardship Council
ES	Spanje	FWI	Federaal Wetenschappelijk Instelling
ETS	Emissions Trading System (Europees systeem voor emissiehandel)	G	Giga (miljard, 109)
EU	Europese Unie	g	Gram
EU-27	Europese Unie – 27 lidstaten	GBM	Gewasbeschermingsmiddelen
FANC	Federaal Agentschap voor Nucleaire Controle	GEF	(Wereld milieu fonds)
Fapetro	Fonds voor de Analyse van Aardolieproducten	GES	Good Environmental Status : Goede Milieutoestand
FAVV	Federaal Agentschap voor de veiligheid van de voedselketen	GGO	Genetisch gewijzigde organismen
FED	Federale regering	GICLG	Gemengde Interministeriële Conferentie Leefmilieu-Gezondheid
FEDESCO	Publieke Energy Services Company	GMT	Goede Milieutoestand
FI	Finland	GVB	Gemeenschappelijk Visserijbeleid
FIDDO	Federaal instituut voor Duurzame Ontwikkeling	GWh	Gigawattuur
FLEGT	Forest law enforcement, governance and trade	HBM	Human biomonitoring (humane biomonitoring)
FOD	Federale overheidsdienst	HCFC	hydrochlorofluorocarbures
FOD BZ	Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	HCFK	hydrochloorfluorkoolwaterstof
FOD MV	FOD Mobiliteit en Vervoer	HD	Habitatrichtlijn 92/43/EEG
FPB	Federaal Planbureau	HELCOM	Baltic Marine Environment Protection Commission (Verdrag ter bescherming van het mariene milieu in het Oostzeegebied - Verdrag van Helsinki)
FPDO	Federaal plan duurzame ontwikkeling	HF	waterstoffluoride

HFK	hydrofluorkoolstof	ktoe	kilo ton olie-equivalent
Hg	Kwik	kWh	kiloWattuur
HGR	Hoge Gezondheidsraad	LCA	Levenscyclusanalyse
HRA	High risk area	LCDS	low carbon development strategies
HVE	Hoofdverkoopenheid	lhv	Lower heating value: calorische onderwaarde
i.p.v.	in plaats van	LS	Lid-Staat
ICDO	Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling	LTV	Langetermijnvisie
ICL	Interministeriële Conferentie Leefmilieu	LU	Luxemburg
ICL	Interministeriële Conferentie voor het Leefmilieu	LULUCF	Landgebruik, verandering in landgebruik en bosbouw
IE	Ierland	M	Mega (miljoen, 10 ⁶)
IEA	Internationaal Energieagentschap	MAR	Milieuaspectenregister
ION	Instellingen van Openbaar Nut	MARPOL	International Convention for the Prevention of Pollution From Ships
IRCEL	Intergewestelijke cel voor het leefmilieu	MDG	Millenniumdoelstellingen
IS	IJsland	MIRA	Milieurapport Vlaanderen
IT	Italië	MSFD	Marine Strategy Framework Directive : Kaderrichtlijn Mariene Strategie
ITS	Intelligente vervoerssystemen	MSY	Maximum sustainable yield - maximale duurzame vangsten
IUS	invasieve uitheemse soorten	MT	Malte
JI	Joint implementation	Mt	miljoen ton
k	Kilo (duizend, 10 ³)	MUMM	Management Unit of the North Sea Mathematical Models and the Scheldt estuary (BMM)
KB	Koninklijk Besluit	MW	Mega Watt
KBIN	Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen	N₂O	distikstofmonoxide
KBIN	Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen	NAMA	Nationaal geschikte mitigatiemaatregel
km	Kilometer	NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
KMI	Koninklijk Meteorologisch Instituut	NBB	Nationale Bank van België
KMO	Kleine en Middelgrote Ondernemingen	NDD	Nationale Delcrederedienst
KRMS	Kaderrichtlijn Mariene Strategie 2008/56/EG	NEC	National Emission Ceilings (nationale emissieplafonds)

NEHAP	National Environment and Health Action Plan (Nationaal actieplan rond milieu en gezondheid)	POD	Programmatorische federale overheidsdienst
NGO	niet-gouvernementele organisatie	POP	Persistente organische polluenten
NGO	niet-gouvernementele organisatie	PPS	Publiek-Private Samenwerking
NIRAS	Nationale Instelling voor Radioactief Afval en verrijkte Splijtstoffen	PRPB	Programma voor de Reductie van Pesticiden en Biociden
NKC	Nationale Klimaatcommissie	PT	Portugal
NKP	Nationaal klimaatplan	RAC	Committee for Risk Assessment
NL	Nederlands	RAPEX	Rapid Alert System for non-food dangerous products: snel waarschuwingssysteem voor gevaarlijke non-food-producten
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen	REA	Rechtbank van eerste aanleg
NMVOS	niet-methaan vluchtige organische stoffen	REACH	Registration (and Restriction), Evaluation, Authorisation of Chemicals (Registratie, Evaluatie en Autorisatie van Chemische stoffen)
NO	Noorwegen	REDD+	Verlaging van de uitstoot afkomstig van ontbossing en bosdegradatie
NOx	stikstofoxiden	REG	rationeel energiegebruik
NSDO	Nationale Strategie Duurzame Ontwikkeling	S	Sievert
O&O	onderzoek en ontwikkeling	SEA	Strategic Environmental Assessment: Strategische Milieubeoordeling
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling	SEAC	Committee for Socio-economic Analysis
OSPAR	Verdrag inzake de bescherming van het mariene milieu in het noordoostelijke deel van de Atlantische Oceaan	SF6	Zwavelhexafluoride
PAK	polycyclische aromatische koolwaterstoffen	SK	Slovakije
PCB	Polychloorbifenyl	SO2	Zwavedioxide
PEFC	Programme for the Endorsement of Forest Certification	SPL	Sound pressure level - geluidsdrukniveau
PFK	Perfluorkoolwaterstof	SVHC	Substances of Very High Concern
PK	Protocol van Kyoto	T	Ton
PM	Particulate Matter (fijnstofdeeltjes)	TFDO	Task Force Duurzame Ontwikkeling
PM10	fijnstofdeeltjes met een diameter kleiner dan 10 micrometer	TJ	Téra (1012) Joules
PM2,5	fijnstofdeeltjes met een diameter kleiner dan 2,5 micrometer	toe	ton olie-equivalent

UN	United Nations: Verenigde Naties	VN	Verenigde Naties
UNCBD	Verdragen van de Verenigde Naties over de biodiversiteit	VOS	Vluchtige organische stoffen
UNCCD	Verdragen van de Verenigde Naties over de strijd tegen de verwoestijning	VTE	Voltijds Equivalent
UNDP	United Nations Development Programme: Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties	VVVL	FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu
UNEP	Milieuprogramma van de Verenigde Naties	VZW	vereniging zonder winstoogmerk
UNESCO	Organisatie van de Verenigde Naties voor onderwijs, wetenschap en cultuur	WAM	“Met bijkomende maatregelen”
UNFCCC	Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering	WDO	Wetenschap voor een Duurzame Ontwikkeling
UV	Ultraviolet	WEM	“Met maatregelen”
VBD	Verdrag inzake biologische diversiteit	WG	Werkgroep
VG	Vlaams Gewest	WGO	Wereldgezondheidsorganisatie
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek	WNF/WWF	Wereld Natuur Fonds
VMM	Vlaamse Milieumaatschappij	WTI	Wetenschap, Technologie en Innovatie

Met dank aan

Begeleidingscomité

BIERMANS Geert, Federaal Agentschap voor Nucleaire Controle
BRAHY Olivier, FOD Mobiliteit en Vervoer
DE CLOCK Laurence, FOD VVVL, DG Leefmilieu, Dienst Klimaat
DECRUYENAERE Frederik, FOD Justitie, DG Wetgeving, Fundamentele rechten en vrijheden
DE MEULENAER Tine, FOD Justitie, DG Wetgeving, Fundamentele rechten en vrijheden
DE PRETER Peter, Nationale Instelling voor radioactief afval en verrijkte splijtstoffen (NIRAS)
DEVLEESCHOUWER Françoise, FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie
DEVOLDER Mia, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
FLAMENT Catherine, FOD Binnenlandse Zaken
GROENWEGHE Kurt, Ministerie van Defensie
KERKHOF Pierre, Directeur generaal, FOD VVVL, DG Leefmilieu
LAHAYE Marie-Christine, FOD VVVL, DG Leefmilieu, Dienst Marien Milieu
LAUWAERT Brigitte, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
MERTENS Jan, Federale Raad Voor Duurzame Ontwikkeling
THONON Pierre Jacques, FOD Financiën
VANDEBOSCH Tom, FOD Binnenlandse Zaken
VAN DE WALLE Cédric, Federaal instituut voor duurzame ontwikkeling
VAN DER WERF Aline, programma manager, POD Wetenschapsbeleid (BELSPO)
VERHEYEN Koen, FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, DG Multilaterale Zaken en Mondialisering (DGM)
WUYTS Els, Ministerie van Defensie

Wetenschappelijk comité

ANDRE François, FOD VVVL, DG Leefmilieu; voorzitter
BACHUS Kris, Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving, KU Leuven
Pr. BAULER Tom, Faculté des Sciences, Université Libre de Bruxelles
Dr CRABBE Ann, Dr, Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen, Uantwerpen
DELBAERE Patricia TF Duurzame ontwikkeling, Federaal Planbureau
DUBAERE Steven, FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie, DG Algemene Statistiek en Economische Informatie
FALLON Catherine, Faculté de Droit et de Science Politique, Université de Liège.
VAN DER WERF Aline, programma manager, POD Wetenschapsbeleid (BELSPO)

Waarnemers

DE THYSEBAERT Didier, Service Public de Wallonie
VERBEKE Véronique, Leefmilieu Brussel
VAN STEERTEGEM Marleen, Vlaamse Milieu Maatschappij

Hebben meegewerkt aan de samenstelling van het rapport

Deel I : Toestand van het mariene milieu

BEKAERT Karen, Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO)
BONNE Wendy, FOD VVVL, DG Leefmilieu
COURTENS Wouter, Instituut Natuur en Bosonderzoek (INBO)
DE BACKER Annelies, Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO)
DE CAUWER Karien, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen

DE MESEL Ilse, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
DE WITTE Bavo, Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO)
DESMIT Xavier, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
DEVOLDER Mia, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
DEVRIESE Lisa, Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO)
FETTWEIS Michael, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
HAELTERS Jan, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
HOSTENS Kris, Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO)
KAPASAKALI Danae, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
KERCKHOF Francis, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
KINT Lars, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
LACROIX Geneviève, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
LEGRAND Sébastien, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
MONTEREALE Gavazzi Giacomo, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
MOREAU Kelle, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
NIMMEGEERS Sofie, Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO)
NORRO Alain, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
PARMENTIER Koen, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
RUMES Bob, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
SCHALLIER Ronny, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
STIENEN Eric, Instituut Natuur en Bosonderzoek (INBO)
TORREELE Els, Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO)
DE LA VALLÉE Paloma, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
VAN CAPPELLEN Maarten, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
VAN DEN EYNDE Dries, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
VAN DER ZANDE Dimitry, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
VAN DE WALLE Marc, Instituut Natuur en Bosonderzoek (INBO)
VAN GAEVER Saskia, SPF SPSCAE, DG Environnement
VAN HOEY Gert, Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO)
VAN LANCKER Vera, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
VANDECASTEELE Loes, Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO)
VANERMEN Nicolas, Instituut Natuur en Bosonderzoek (INBO)
VERSTRAETE Hilbran, Instituut Natuur en Bosonderzoek (INBO)
VIGIN Laurence, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
VROMMAN Valérie, Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV)

Met ook dank aan:
Ploeg van VLIZ RV Simon Stevin
Bevoegde instanties voor RV Belgica

Deel II : DE OVERIGE FEDERALE BELEIDSDOMEINEN

BAETEN Pieter, FOD VVVL, DG Leefmilieu
BIERMANS Geert, Federaal Agentschap voor Nucleaire Controle
BLONDIAUX Geoffroy, FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie, gedetacheerd bij het kabinet van de Federale Minister belast met Leefmilieu
CLUYTS Ivo, FOD VVVL, DG Leefmilieu
COLLIN Claire, FOD VVVL, DG Leefmilieu
CURABA Mara, FOD VVVL, DG Leefmilieu

DA SILVA Nancy, FOD VVVL, DG Leefmilieu
DANTINNE Catheline, FOD VVVL, DG Leefmilieu
DE CLOCK Laurence, FOD VVVL, DG Leefmilieu
DECRUYENAERE Frederik, FOD Justitie
DE LATHAUWER Dieter, FOD VVVL, DG Leefmilieu
DENONNE Charles, FOD VVVL
DE PRETER Peter, ONDRAF
DE RAEYMAECKER Bart, Agence Fédérale pour la Sécurité de la Chaîne Alimentaire (AFSCA)
DE RIDDER Kathelijne, FOD VVVL, DG Leefmilieu
DEMILIE Laurent, SPF Mobilité et Transports, DG Politique de Mobilité durable et ferroviaire
DEMUENAERE Lucas, FOD VVVL, DG Leefmilieu
DRIES Luc, FOD VVVL, DG Leefmilieu
ELLEGAARD Elisabeth, FOD VVVL, DG Leefmilieu
GOLDSCHMIDT Alain, FOD VVVL, DG Leefmilieu
GREGOIRE Isabelle, FOD VVVL, DG Leefmilieu
GROBBEN Patricia, FOD VVVL, DG Leefmilieu
GUILMOT Aline, FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie
HANNON Etienne, FOD VVVL, DG Leefmilieu
HUGELIER Stefanie, FOD VVVL, DG Leefmilieu
ISTASSE Maud, FOD VVVL, DG Leefmilieu
LAHAYE Marie-Christine, FOD VVVL, DG Leefmilieu
LASON Dominique, FOD VVVL, DG Leefmilieu
LOUIS Lucrèce, FOD VVVL, DG Leefmilieu
MANIQUET Gautier, FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie
MARTENS Robert, FOD VVVL, DG Leefmilieu
MEEUS Koen, FOD VVVL, DG Leefmilieu
NADIN Pierre, FOD VVVL, DG Dier, Plant en Voeding
RAETS Wiet, FOD VVVL, DG Leefmilieu
SOENEN Bram, FOD VVVL, DG Leefmilieu
THIELEN Fabrice, FOD VVVL, DG Leefmilieu
THONON Pierre, FOD Financiën
TRYBOU Maarten, FOD VVVL, DG Dier, Plant en Voeding
VAN BOL Vincent, FOD VVVL, DG Dier, Plant en Voeding
VAN DE VELDE Mieke, FOD VVVL, DG Leefmilieu
VAN LOOY Miet, FOD VVVL, DG Leefmilieu
VAN STEENBERGHE Vincent, FOD VVVL, DG Leefmilieu
VERCOUTER Estelle, FOD VVVL, DG Leefmilieu
WALLENS Sabine, FOD VVVL, DG Leefmilieu
WILMART Alain, FOD VVVL, DG Leefmilieu
WILMOTTE Karim, FEDRIS, Fonds voor de beroepziekten

Victor Hortaplein 40/10
1060 Brussel
Tel : +32 (0)2 524 97 97
Mail : stephanie.baclin@health.fgov.be